

POMIĘDZY
WOJNA
W UKRAINIE

**A WYBORAMI
PARLAMENTARNYMI
W POLSCE
W 2023 ROKU**

**DIAGNOZA STANU
POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA**

REDAKCJA NAUKOWA
ROBERT MIRON STANISZEWSKI

WARSZAWA 2023

POMIĘDZY WOJNĄ W UKRAINIE
A WYBORAMI PARLAMENTARNYMI
W POLSCE W 2023 ROKU

DIAGNOZA STANU
POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA

POMIĘDZY WOJNĄ W UKRAINIE A WYBORAMI PARLAMENTARNYMI W POLSCE W 2023 ROKU

DIAGNOZA STANU
POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA

redakcja naukowa
Robert Miron Staniszewski

Warszawa 2023

Dofinansowano ze środków budżetu państwa. Nazwa zadania: "Diagnoza wybranych aspektów życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II".
Dofinansowanie 1 406 120,00 zł, całkowita wartość projektu 1 542 321,72 zł.

Recenzent

prof. ucz. dr hab. Agnieszka Łukasik-Turecka

Projekt okładki

Agnieszka Miłaszewicz

Opracowanie redakcyjne i korekta

Hanna Januszewska

Copyright © 2023 Fundacja Pro Futuro

Copyright © 2023 Dom Wydawniczy Elipsa

Copyright © 2023 Autorzy

ISBN 978-83-8017-502-0 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-8017-507-5 (wersja elektroniczna)

Dom Wydawniczy ELIPSA

ul. Inflancka 15/198, 00-189 Warszawa

tel. 22 635 03 01, e-mail: elipsa@elipsa.pl

www.elipsa.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp (*Robert Miron Staniszewski*) .....

Jacek Wojnicki

Stosunek do demokracji (partycypacja polityczna,
ocena instytucji politycznych) 13

Tomasz Godlewski

Postrzeganie polityki i polityków przez społeczeństwo polskie 35

Robert Miron Staniszewski

Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce
przed wyborami parlamentarnymi w 2023 roku
oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju 49

Teresa Zbyrad

Aktywność zawodowa i standard życia Polaków 79

Dorota Piontek

Styl życia, cele w życiu, szanse i obawy Polaków
w 2023 roku 103

Ewa Maria Marciniak

Ocena zdrowia, zadowolenia z życia i stanu psychicznego Polaków 131

Lukasz Łotocki

Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej
w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych
w latach 2022 i 2023 147

Cezary Smuniewski

Praktyki religijne. W poszukiwaniu tendencji zachodzących zmian 169

Robert Miron Staniszewski

Spółeczna percepcja uchodźców z Ukrainy oraz migrantów
przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku.
Postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie
w trakcie wojny z Rosją 191

Dorota Piontek

Media jako źródło informacji o rzeczywistości społeczno-politycznej 231

Jolanta Itrich-Drabarek

Służba cywilna w Polsce w społecznej percepcji 259

Michał Naftyński, Katarzyna Szelest-Karpowicz

Opinia wybranych grup społeczeństwa na tematy społeczno-polityczne.
Raport z badania jakościowego przeprowadzonego metodą
zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) 275

Scenariusz wywiadu (badanie jakościowe) 314

Charakterystyka próby badawczej (badanie ilościowe) 317

Kwestionariusz wywiadu (badanie ilościowe) 319

Autorzy – noty biograficzne 357

WSTĘP

W pierwszym opracowaniu dotyczącym diagnozy stanu polskiego społeczeństwa, które powstało pod koniec 2022 roku na podstawie wyników badań opinii publicznej zrealizowanych w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” autorzy dokonali analizy w odniesieniu do dwóch kluczowych wydarzeń, które miały miejsce w Polsce w latach 2020–2022. Pierwszym była pandemia COVID-19 wywołana wirusem SARS-CoV-2. Drugim inwazja Rosji na Ukrainę w dniu 24 lutego 2022 roku. Inwazja ta została poprzedzona działaniami realizowanymi w ramach tzw. wojny hybrydowej, które miały miejsce m.in. na granicy polsko-białoruskiej. Konsekwencją działań wojennych były i są (stan na koniec lipca 2023 roku) liczne próby przekraczania tej granicy przez migrantów, przede wszystkim z Azji oraz Afryki. Poza kryzysem migracyjnym na granicy z Białorusią, Polska doświadczyła również masowego napływu uchodźców z Ukrainy. Skala tego zjawiska jest niespotykana w powojennej historii Polski. W okresie od 24 lutego 2022 roku do 31 lipca 2023 roku przez przejścia graniczne na kierunku z Ukrainy do Polski Straż Graniczna odprawiła 14,151 mln osób, zaś na kierunku z Polski do Ukrainy 12,364 mln osób¹. Wojna w Ukrainie poza konsekwencjami migracyjnymi wpływa również na budżet państwa. Od rozpoczęcia wielkoskalowych działań militarnych do 31 lipca 2023 roku wsparcie rządu polskiego dla walczącej Ukrainy uwzględniające pomoc bilateralną oraz koszty związane z uchodźcami wyniosło łącznie 3,2% PKB². Tym samym jest to najwięk-

¹ Straż Graniczna, X/ Twitter, https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1686255906797899776 (dostęp: 1.09.2023).

² Kiel Institute for The World Economy, The Ukraine Support Tracker, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker> (dostęp: 1.09.2023).

sza pomoc (biorąc pod uwagę ten wskaźnik) ze wszystkich państw, które udzieliły wsparcia walczącej Ukrainie. Warto również zaznaczyć, że największy jest również udział w tych kosztach, kosztów dotyczących uchodźców, którzy przebywają lub przebywali w Polsce od początku wojny. Na ten cel Polska przeznaczyła 2,5% PKB³.

Jak zaznaczono w monografii „Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa” społeczna percepcja sytuacji gospodarczej Polski wpływa na ocenę sytuacji politycznej, w tym również percepcję efektywności wdrażanych przez państwo programów. Tym samym wymiary polityczny oraz gospodarczy przenikają się w świadomości społecznej i wpływają na percepcję innych zjawisk. Analizując sytuację gospodarczą Polski na przełomie 2022 oraz 2023 roku w odniesieniu do kluczowych wskaźników, takich jak dynamika produktu krajowego brutto oraz wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych można stwierdzić, że Polska zmierzała w stronę stagflacji, tj. stagnacji gospodarczej, której towarzyszy rosnąca inflacja. Jednym ze wskaźników tzw. realnych, który przeczył tej diagnozie była niska stopa bezrobocia rejestrowanego. Sytuacja gospodarcza uległa zmianie w drugim kwartale 2023 roku, kiedy inflacja zaczęła maleć, co przełożyło się m.in. na obniżenie stóp procentowych. Nie oznacza to jednak, że Polska zmierza w stronę wzrostu gospodarczego, należy bowiem pamiętać, że nadal trwa wojna w Ukrainie, która oddziałuje na szereg obszarów funkcjonowania państwa, w tym gospodarkę. Kwestiami związanymi z gospodarką, które budzą wiele kontrowersji są również takie zagadnienia jak: zwiększające się zadłużenie państwa; nowe programy socjalne wdrażane przez rząd, które generują znaczne obciążenie dla budżetu; polityka dotycząca uchodźców z Ukrainy oraz związane z nią koszty; działania podejmowane przez Radę Polityki Pieniężnej dotyczące wysokości stóp procentowych, wysokie ceny energii, itd. Każdy z tych elementów wpływa na sytuację materialną polskich gospodarstw domowych, a tym samym determinuje społeczną percepcję analizowanych zagadnień.

Rok 2023 charakteryzuje się również nowym zjawiskiem, które nie było elementem analizy w 2022 roku i nie wpływało na opinię publiczną. Zmienną tą są wybory parlamentarne w Polsce oraz związana z nimi kampania wyborcza, która będzie oddziaływała na społeczeństwo, a tym

---

³ Tamże.

samym na społeczną percepcję zjawisk i procesów. O znaczeniu wyborów świadczą również wypowiedzi osób, które wzięły udział w zogniskowanych wywiadach grupowych. Oto jedna z nich *Bo to jest jedyny moment, kiedy się mogę tak naprawdę za pomocą tej kartki wyborczej wypowiedzieć.*

Wynik wyborów parlamentarnych w Polsce w 2023 roku pozostaje wielką niewiadomą. W monografii „Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa” autorzy nie udzielili odpowiedzi na pytania *Jaki będzie wynik wyborów oraz Jak będzie wyglądała polska scena polityczna pod koniec 2023 roku?* Tym co stanowiło obszar analizy jest wielowymiarowa charakterystyka polskiego społeczeństwa w roku wyborczym, która uwzględniła przeszło sto zmiennych.

Mając powyższe założenia na względzie interdyscyplinarny zespół badawczy w składzie: Tomasz Godlewski, Jolanta Itrich-Drabarek, Łukasz Łotocki, Ewa Marciniak, Michał Naftyński, Dorota Piontek, Cezary Smuniewski, Robert Staniszewski, Katarzyna Szelest-Karpowicz, Jacek Wojnicki oraz Teresa Zbyrad przeprowadził badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”. Pracami zespołu kierował, podobnie jak w przypadku pierwszego etapu projektu, Robert Staniszewski.

Celem wielowymiarowej analizy jest przeprowadzenie diagnozy wszystkich istotnych aspektów życia Polek i Polaków zarówno dotyczących kwestii ekonomicznych, jak i poza ekonomicznych. W 2023 roku, poza analizą zmiennych opracowanych rok wcześniej, dokonano weryfikacji trendów w odniesieniu do zbliżających się wyborów parlamentarnych w Polsce. Analiza wyników z 2022 roku pozwoliła również zidentyfikować deficyt poznawczy w odniesieniu do takich czynników jak: 1) postrzeganie polityki i polityków przez polskie społeczeństwo, 2) media jako źródło informacji o rzeczywistości społeczno-politycznej oraz 3) społeczna percepcja służby cywilnej w Polsce. Tym samym projekt badawczy został rozszerzony o te elementy.

Każdy z wymiarów poddany analizie został zweryfikowany przez szereg wskaźników, a efektem badań są artykuły zamieszczone w niniejszej monografii w podziale na następujące tematy:

- Stosunek do demokracji (partycypacja polityczna, ocena instytucji politycznych) – Jacek Wojnicki

- Postrzeganie polityki i polityków przez społeczeństwo polskie – Tomasz Godlewski
- Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce przed wyborami parlamentarnymi w 2023 roku oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju – Robert Miron Staniszewski
- Aktywność zawodowa i standard życia Polaków – Teresa Zbyrad
- Styl życia, cele w życiu, szanse i obawy Polaków w 2023 roku – Dorota Piontek
- Ocena zdrowia, zadowolenia z życia i stanu psychicznego Polaków – Ewa Maria Marciniak
- Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 – Łukasz Łotocki
- Praktyki religijne. W poszukiwaniu tendencji zachodzących zmian – Cezary Smuniewski
- Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy oraz migrantów przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją – Robert Miron Staniszewski
- Media jako źródło informacji o rzeczywistości społeczno-politycznej – Dorota Piontek
- Służba cywilna w Polsce w społecznej percepcji – Jolanta Itrich-Drabarek
- Opinia wybranych grup społeczeństwa na tematy społeczno-polityczne. Raport z badania jakościowego przeprowadzonego metodą zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) – Michał Naftyński, Katarzyna Szelest-Karpowicz

Projekt badawczy „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” przeprowadzono na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Projekt badawczy został dofinansowany ze środków budżetu państwa.

Projekt badawczy „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” składał się z badań ilościowych oraz badań jakościowych.

Badanie ilościowe przeprowadzono w ramach procedury mixed-mode na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski dobieranej ze względu na takie kryteria jak: płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania. Każdy respondent miał możliwość samodzielnego

wyboru jednej z metod (mixed mode) tj: wywiadu bezpośredniego z udziałem ankietera (metoda CAPI), wywiadu telefonicznego z udziałem ankietera (CATI), samodzielnego wypełnienia kwestionariusza internetowego (CAWI), do którego dostęp był możliwy po otrzymaniu linka od ankietera. We wszystkich trzech przypadkach kwestionariusz miał taką samą strukturę oraz zestaw pytań. Badanie zrealizowano w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na próbie liczącej 5022 osoby. Błąd maksymalny: 2%. Poziom ufności: 95%.

Badanie jakościowe przeprowadzono metodą Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (FGI). Respondenci byli dobierani ze względu na: wiek, płeć, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie. Badanie zrealizowano w dniach od 15 czerwca do 14 lipca 2023 roku.

Robert Miron Staniszewski

Jacek Wojnicki*

STOSUNEK DO DEMOKRACJI (partycypacja polityczna, ocena instytucji politycznych)

ABSTRAKT: W artykule została przeprowadzona wielowymiarowa analiza społecznej percepcji (opinii publicznej) zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze społeczno-politycznym. Punktem wyjścia do analizy jest charakterystyka sytuacji społeczno-politycznej Polski w odniesieniu do tzw. zjawisk realnych, które miały miejsce w latach 2020–2022, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19 oraz wojny rosyjsko-ukraińskiej i elekcji parlamentarnej. Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jak Polacy (patrzac z perspektywy 2022 roku) oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację społeczno-polityczną? Autor przeprowadził również pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania korelacji pomiędzy społeczną percepcją transformacji gospodarczej a społeczną percepcją transformacji politycznej. Należy zaznaczyć, że czynniki te są kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznych dla państwa o modelu demokratycznym. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na dwa główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja reform systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, 2) Społeczna percepcja funkcjonowania demokracji – ocena przeszłości vs. projekcje dotyczące przyszłości. Podstawą analizy są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone na przełomie lipca i sierpnia 2023 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4289-989X>. Profesor, Katedra Systemów Politycznych, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: jacekwojncki@uw.edu.pl

reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski, która liczyła 5115 osób. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Polska, polityka, ustrój polityczny, demokracja, pandemia, COVID-19, wojna, opinia publiczna, społeczna percepcja.

ATTITUDE TO DEMOCRACY

(political participation, assessment of political institutions)

ABSTRACT: The article contains a multidimensional analysis of social perception (of public opinion) of phenomena and processes concerning the functioning of the Polish state in the socio-political dimension. The starting point for the analysis is the characteristics of Poland's socio-political situation in relation to the so-called real phenomena that took place in 2020–2022, with particular emphasis on the impact of the COVID-19 pandemic and the Russian-Ukrainian war and the parliamentary election. One of the key issues raised in the article is to answer the question How do Poles (looking from the perspective of 2022) evaluate the socio-political transformation carried out in Poland after 1989? The author also conducted in-depth statistical analyzes in order to assess the correlation between the public perception of the economic transformation and the public perception of the political transformation. It should be noted that these factors are crucial for understanding the conditions of systemic transformation in Poland. A special place in the analysis is devoted to the social perception of selected solutions characteristic of a state with a democratic model. The subject matter of the article in the part relating to the results of public opinion polls has been divided into two main thematic blocks, i.e.: 1) Social perception of the reforms of the political system in Poland after 1989, 2) Social perception of the functioning of democracy – assessment of the past vs. projections for the future. The analysis is based on the results of the public opinion survey “Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of Polish society”, which was conducted from July to August 2023, at the request of the Pro Futuro Foundation, as part of the mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of adult residents of Poland, which consisted of 5,115 people. The project was co-financed from the state budget.

KEYWORDS: Poland, politics, political system, democracy, pandemic, COVID-19, war, public opinion, social perception.

Wprowadzenie

Rok 2023 jest rokiem szczególnym, „wypadają” w nim bowiem wybory do Sejmu i Senatu RP. Zostały one zarządzane przez Prezydenta RP na 15 października 2023 roku razem z ogólnonarodowym referendum. Kwestia najbliższych wyborów zdominowała życie publiczne już od dłuższego czasu, co jest widoczne w działaniach podejmowanych przez poszczególne ugrupowania polityczne, artykułach w mediach oraz szerokiej debacie publicznej¹.

Jednym z ważnych problemów była kwestia układu mozaiki politycznej w nadchodzącej elekcji. O ile ułożenie strony dotychczas rządowej (od jesieni 2015 roku) nie budziło poważniejszych emocji, zakładano bowiem ponowny start pod szyldem Zjednoczonej Prawicy (choć zdarzały się spekulacje o samodzielnym kandydowaniu ugrupowania Zbigniewa Ziobry), sporą zagadką pozostawała kwestia kompozycji głównych stronnictw opozycyjnych. Od kilkunastu miesięcy (co nałożyło się bezpośrednio na powrót do krajowej polityki Donalda Tuska jako staro-nowego lidera PO), w części mediów (nawet można rzec szerzej – w otwartej debacie publicznej – podejmowano zasadność utworzenia wspólnej listy wyborczej opozycji, na wzór działań węgierskiej opozycji z wiosny 2022 roku². Jednocześnie wskazywano, iż taka lista ma większe szanse na zwycięstwo w wyborach powszechnych. Niechętnie wobec tego pomysłu strategicznego zapatrywali się głównie politycy z dwóch ugrupowań – PSL (nawet szerzej – skupionej wokół niego Koalicji Polskiej) oraz Polski 2050 Szymona Hołowni. Ludowcy i związani z nimi aliansem politycy centrowi i konserwatywni,

¹ Zob. *Nastroje społeczne w drugiej połowie sierpnia*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2023, nr 106, wrzesień 2023 oraz *Pewność głosowania elektoratów partyjnych oraz preferencje wyborców niezdecydowanych*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2023, nr 77, czerwiec 2023.

² Zob. M. Kręskawiec, *Czy wyborcy naprawdę oczekują wspólnego startu*, „Tygodnik Powszechny”, 2023, nr 14; T. Sawczuk, *Jedna lista opozycji: tak czy nie?*, „Kultura Liberalna”, 2023, nr 741 (12); J. Woleński, *Razem (jedna lista opozycji) czy osobno. Rzućmy okiem*, „Polityka”, 2022, nr 41; P. Trudnowski, *Jedyną szansą na pokonanie PiS przez opozycję jest depolaryzacja sceny politycznej*, „Klub Jagielloński”, 23 maja 2022, <https://klubjagiellonski.pl/2022/05/25/jedyna-szansa-na-pokonanie-pis-przez-opozycje-jest-depolaryzacja-sceny-politycznej-video/> (dostęp: 12.09.2023).

wskazywali na nieudaną próbę podjętą przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w maju 2019 roku. Jednocześnie podkreślano, iż taka szeroka lista (od lewicy poprzez centrum, aż do umiarkowanej prawicy) będzie zbyt eklektyczna i niejednorodna pod względem ideowo-politycznym, co może zniechęcić część elektoratu poszczególnych stronnictw opozycyjnych. Zwracano równocześnie uwagę na interesujący przypadek z ostatnich wyborów do parlamentu czeskiego z jesieni 2021 roku, gdzie zastosowano odmienną strategię. Ukształtowano dwie listy koalicyjne głównych ugrupowań opozycji wobec gabinetu Andreja Babiša – bardziej liberalną oraz bardziej wychyloną w kierunku konserwatywnym. Zastosowanie tej strategii, odmiennie niż w przypadku Węgier, przyniosło sukces. Z kolei politycy ugrupowania Szymona Hołowni kreślili obraz „lepszego Platformy”, odwołującej się do elektoratu rozczarowanego ewolucją PO. Również dla nich koncepcja połączenia pod hegemoniczną pozycją ugrupowania Donalda Tuska była mało atrakcyjna i korzystna ze względów wizerunkowych.

Dlatego też w środowisku Koalicji Polskiej powstała strategia ukształtowania dwóch list – idąc wzorem południowych sąsiadów – jednej centrolewicowej skupionej wokół PO i Nowej Lewicy, oraz drugiej nachylonej bardziej centroprawicowo skupionej wokół Koalicji Polskiej i ugrupowania Szymona Hołowni. Ostatecznie została ukształtowana koalicja Trzecia Droga grupująca polityków Koalicji Polskiej oraz Polski 2050. Natomiast Nowa Lewica stworzyła koalicję z mniejszymi ugrupowaniami lewicowymi (Unia Pracy, PPS, Lewica Razem). Platforma Obywatelska ponownie zawiązała Koalicję Obywatelską, w skład której weszła PO RP, Nowoczesna, Inicjatywa Polska oraz Zieloni.

Na prawicowym spektrum sceny politycznej funkcjonowała jednocześnie Konfederacja jako alians libertariańskich „wolnościowców” oraz narodowców z Ruchu Narodowego³. Sondaże przedwyborcze wskazywały, iż wymienione ugrupowania, bądź koalicje wyborcze mogły liczyć na poparcie elektoratu zapewniające uzyskanie mandatów parlamentarnych (a więc przekroczenie klauzuli zaporowej na poziomie 5% w skali kraju).

Inaczej natomiast ukształtowała się sytuacja w wyborach do drugiej izby parlamentarnej czyli Senatu. Obowiązuje w nim formuła większościo-

³ Zob. P. Witkowski, *Konfederacja, czyli chłopcy do wzięcia. Co zrobi po wyborach, kto jest kim na jej listach*, „Polityka”, 2023, nr 38.

wa w 100 jednomandatowych okręgach wyborczych, stąd główne ugrupowania opozycyjne nawiązały do pomysłu z 2019 roku uformowania Bloku Senackiego, w ramach którego KO, Nowa Lewica, Trzecia Droga (PSL, ugrupowanie Szymona Hołowni) zgłosiłoby po jednym kandydacie. Szczegółowe negocjacje trwały od kwietnia do sierpnia 2023 roku, ostatecznie – nie bez pewnych perturbacji – ustalono 100 kandydatur, z czego w 65 liczono na sukces⁴.

Analiza sondażu

W takiej sytuacji społeczno-politycznej w warunkach toczącej się wojny na Ukrainie przeprowadzono obecną sondaż opinii publicznej⁵.

Kwestia oceny demokracji, powiązanej z zagadnieniami pobocznymi – typu partycypacji polityczna oraz ocena funkcjonowania instytucji politycznych w III RP stanowi kluczowy element oceny, z jednej strony rzeczywistości państwa polskiego A.D. 2023, a z drugiej – podsumowanie całego okresu przeobrażeń ustrojowych, których początek z reguły datuje się na rok 1989⁶. Przy czym należy zwrócić uwagę na pojemność słowa demokracja, która jest zarówno teoretycznym modelem ustroju państwa (i nie tylko współczesnego), ale i objawia się realnym państwem z jego oczywistymi sukcesami i niedoskonałościami⁷. Jest zatem podstawowe pytanie, które zmuszeni jesteśmy sobie postawić – jak uczestnicy badania interpretowali i wyobrażali sobie wspomnianą „demokrację”, a przecież w sondażu uczestniczyła reprezentatywna grupa społeczeństwa polskiego, a nie tylko

⁴ Zob. *Pakt senacki ogłoszony. Kogo opozycja wystawia w wyborach do Senatu*, „Rzeczpospolita”, 18 sierpnia 2023 oraz T. Żółciak, G. Osiecki, *Finisz w pakcie. Już wkrótce poznamy kandydatów opozycji do Senatu*, „DGP”, 18 lipca 2023, M. Dziedzic, *Pat senacki. I co teraz? Dlaczego negocjacje porozumienia opozycji się nie kończą*, „Polityka”, 2023, nr 29.

⁵ Por. *Wizerunki partii politycznych A.D. 2023*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2023, nr 99, sierpień 2023.

⁶ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

⁷ Zob. R. Dahl, *O demokracji*, Kraków 2000; A. Jamróz, *Demokracja współczesna*, Białystok 1993 oraz M. Król, *Słownik demokracji*, Warszawa 1991.

słuchacze czy nawet absolwenci elitarnych studiów filozoficznych. Należy także pamiętać, iż cały okres lat 80. i następnych, który przygotowywał Polaków do oczekiwanych zmian i same zmiany były „opakowane” w hasła budowy fundamentów państwa demokratycznego, tak definiowano państwo w regulacjach konstytucji od 1989 roku „demokratyczne państwo prawne urzeczywistniające zasady sprawiedliwości społecznej” (art. 1. Konstytucji 1989)⁸. Ocena demokracji w Polsce – w szerokim rozumieniu – oznacza zatem ocenę funkcjonowania współczesnego państwa, które definiuje siebie od przeszło trzech dekad jako państwo demokratyczne.

Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Celem projektu jest min. identyfikacja społecznej percepcji zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze politycznym i ustrojowym⁹.

Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie *Jak Polacy oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację społeczno-polityczną?* patrząc z perspektywy 2023 roku. Autor przeprowadził również pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania korelacji pomiędzy społeczną percepcją transformacji gospodarczej a społeczną percepcją transformacji politycznej. Należy zaznaczyć, że czynniki powyższe należy uznać za kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznym dla tzw. modelu państwa opiekuńczego, które zostały wdrożone w latach 2016–2022. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na dwa główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja reform systemu gospodarczego oraz reform systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, 2) Społeczna

⁸ Ustawa konstytucyjna z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji PRL (tzw. Nowela Grudniowa).

⁹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

percepcja sytuacji społeczno-politycznej w Polsce oraz funkcjonowania demokracji – ocena przeszłości vs. projekcje dotyczące przyszłości.

Pierwsze pytanie odnosiło się do kluczowej kwestii – raczej o teoretycznym niż praktycznym znaczeniu – ale posiadającej istotne implikacje dla współczesnego społeczeństwa oraz postrzegania modeli ustrojowych państwa. Pytanie jakie stawiano respondentom, brzmiało – *Czy uważasz demokrację za najlepszą formę rządów?* Takie pytanie pozwala z jednej strony ocenić, jak głębokie jest uznanie społeczne dla demokratycznych instytucji politycznych wprowadzane z takim mozołem od ponad 1989 roku, a z drugiej strony – jak oceniane jest same ich funkcjonowanie i skuteczność. Odpowiedzi należy uznać za dość budujące – ponad 68% ankietowanych odpowiedziało, że demokracja stanowi najlepszy model rządów we współczesnym państwie, przy czym 33% udzieliło odpowiedzi zdecydowanej. Z kolei mniej niż 8,5% uznało nieprawdziwość tezy zawartej w pytaniu, przy czym tylko 3% ankietowanych zdecydowanie nie wierzy w realność ustroju demokratycznego we współczesnym świecie. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż blisko jedna piąta (18,3%) nie ma opinii lub obawia się z różnych przesłanek ją wypowiedzieć.

Tabela 1. Czy uważa Pan(i), że demokracja jest najlepszą formą rządów?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	3,0	3,0	bz
Raczej nie	6,0	5,5	-0,5
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	17,0	18,3	1,3
Raczej tak	39,0	33,3	-5,7
Zdecydowanie tak	34,0	35,5	1,5
Odmowa odpowiedzi	1,0	4,4	3,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W porównaniu do badania z grudnia spadła o 6 pkt. proc. (z 39% do 33%) deklaracja umiarkowanego zaufania w zasady demokracji, a z 1% do 4% zwiększyła się jednocześnie odmowa odpowiedzi. Należy uznać powyższe odpowiedzi za bardzo krzepiące, dowodzące demokratycznych przekonań naszych obywateli (mówimy oczywiście o wymiarze teoretycznym państwa demokratycznego i jego instytucji)¹⁰. Ugrupowania skrajne, niechętnie porządkom demokratycznym, otwarcie autorytarne nie mogą – zgodnie z przywoływanymi odpowiedziami – liczyć na wsparcie elektoratów. Potwierdzają generalnie to kolejne wyniki poparcia dla polityków i ugrupowań politycznych, gdzie ugrupowania skrajne – zarówno lewicowe, jak i prawicowe – cieszyły się (lub cieszą) minimalnym (śladowym wręcz) poparciem.

Odmienne kwestia wygląda natomiast w przypadku oceny funkcjonowania demokracji (i instytucji demokratycznego państwa, bo ta druga kwestia sama się nasuwa i można się domyślać, iż w decydującym stopniu stymuluje odpowiedzi respondentów). Pytanie drugie nosiło już trwałe element praktyczności i było osadzone w realiach współczesnego państwa polskiego. I tu spotykamy się z radykalnie odmiennymi rodzajami odpowiedzi. Ponad połowa ankietowanych ocenia, że demokracja we współczesnej Polsce funkcjonuje źle (w tym 21,4% czyni to w sposób zdecydowany). Tylko blisko 7% oceniało funkcjonowanie demokracji we współczesnej Polsce zdecydowanie pozytywnie, a dalsze 20,5% raczej pozytywnie. 1/5 ankietowanych udzieliła odpowiedzi – nie mam zdania, albo trudno powiedzieć. Ważne jest, że tylko niespełna 3% odmówiło udzielenia odpowiedzi na powyższe pytanie. Należy wskazać, iż w porównaniu do badań przeprowadzonych w grudniu ub.r. zwiększyła się o 3 pkt. proc. grupa uznająca w sposób zdecydowanie negatywny funkcjonowanie instytucji demokratycznym w naszym kraju, przy jednoczesnym zmniejszeniu w takim stopniu odpowiedzi „raczej negatywnie”. Równocześnie liczba akceptacji dla stanu demokracji w Polsce utrzymała się na poprzednim poziomie. Powyższe odpowiedzi – można zaryzykować taką tezę – pokrywają się z elektoratami głównych ugrupowań politycznych. Zwolennicy obecnej koalicji rządowej skupionej wokół Zjednoczonej Prawicy powinni udzielać

¹⁰ Por. *Stosunek do demokracji i jej funkcjonowania*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 57, maj 2021.

odpowiedzi akceptującej stan porządków demokratycznych w III RP. Aktualne sondaże (za rok 2023) dawały jej co najmniej powyżej 30% wskazań. Pokrywa się to w naszym badaniu z odpowiedziami pozytywnymi. Z kolei elektoraty głównych ugrupowań opozycyjnych (Koalicja Obywatelska skupiona wokół PO, Lewica oraz Trzecia Droga skupiona wokół PSL i ugrupowania Szymona Hołowni) osiągają rezultaty zbliżone do udzielonych odpowiedzi przeczących. Z kolei zwolennicy Konfederacji oraz poszukujący dopiero swojego ugrupowania mogli udzielać odpowiedzi trudno powiedzieć. Gdyby przyjąć zasadność takiej hipotezy, należy wskazać na trwałość podziałów społeczno-politycznych oraz skuteczność agendy głównych ugrupowań skierowanych do swoich wyborców.

Rozwinięciem tego zagadnienia było kolejne pytanie – czy funkcjonowanie demokracji uległo zmianie w ostatnich latach? Należy na wstępie naszych rozważań wskazać na nieostrość ograniczenia czasowego w przywołanym pytaniu. Co bowiem oznacza zasugerowany przedział – w ostatnich latach? Czy jest to okres po 2020 roku (pandemiczny), czy aktualna kadencja parlamentu (jesień 2019 roku ostatnie wybory do Sejmu i Senatu RP), czy jeszcze inaczej – cały okres po zmianie obozu władzy – alternacja władzy w najnowszej historii Polski miała miejsce w 2015 roku (wybory prezydenckie w maju 2015 roku, elekcja parlamentarna jesienią 2015 roku). Nasza interpretacja w sposób intuicyjny raczej zakłada drugi oraz trzeci scenariusz.

Tabela 2. Czy w ostatnich latach zmieniła się Pan(i) ocena dotycząca funkcjonowania demokracji w Polsce?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	27,8	30,4	2,6
Tak	49,8	44,9	-4,9
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	20,7	21,1	0,4
Odmowa odpowiedzi	1,7	3,6	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Zdaniem blisko połowy ankietowanych funkcjonowanie demokracji zmieniło się (przy czym pytanie nie uszczegółowia kwestii w jakim kierunku dokonała się wspomniana zmiana – w dobrym czy złym). Tylko ponad 30% nie zauważyło zmiany, a ponad jedna piąta respondentów powiedziało, iż trudno to wskazać. Jednocześnie tylko niespełna 4% respondentów odmówiło udzielania odpowiedzi na przywołane pytanie. Należy zwrócić uwagę na spadek rzędu 5 pkt. proc. (z 50% do 45%) odpowiedzi wskazujących pogorszenie jakości funkcjonowania demokracji w Polsce. Z kolei o blisko 2 pkt. proc. zwiększyła się częstotliwość odpowiedzi „trudno powiedzieć”. W tym miejscu analizy również można zaryzykować tezę o nałożeniu się prezentowanych odpowiedzi na sympatie polityczne. Znowu mamy do czynienia z generalną proporcją 30:46:21, którą możemy zinterpretować po linii akceptacji ugrupowań rządzących, czterech głównych ugrupowań opozycyjnych (począwszy od PO, poprzez Lewicę do Trzeciej Drogi). Elektorat jeszcze niezdecydowany lub bliski Konfederacji mógł wskazywać na opcje – „trudno powiedzieć”.

Naturalnym rozwinięciem tego pytania jest kolejna kwestia – w którym kierunku nastąpiła zmiana w funkcjonowaniu polskiej demokracji. Tu mamy do czynienia z dość jednoznacznymi odpowiedziami. Prawie 85% respondentów zadeklarowało, iż demokracja funkcjonuje gorzej. Odpowiedź afirmatywną wybrało tylko 14% ankietowanych, a 1% uczestników badania odmówiło odpowiedzi na takie pytanie. Tu należy wskazać na ogólne niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce, które łączy – stawiamy taką hipotezę – elektoraty wszystkich ugrupowań, choć jednocześnie przyczyny tego niezadowolenia mogą być różne. W porównaniu do odpowiedzi z grudnia ub.r. o 5 pkt. proc. (z blisko 90% do 84,8%) zmniejszyła się grupa respondentów wskazujących na pogorszenie się jakości demokracji w Polsce. Jednocześnie o 3 pkt. proc. zwiększyła się częstotliwość odpowiedzi afirmatywnej. Tylko 14%, które udzieliło odpowiedzi pozytywnej, a nawet stwierdziło, iż w ostatnich latach nastąpiła poprawa funkcjonowania polskiej demokracji można zaliczyć – stawiam taką hipotezę – do tzw. twardych elektoratów ugrupowań rządzących, czyli od 2015 roku Zjednoczonej Prawicy. Czyli akceptujących całą politykę ulubionego ugrupowania politycznego, nie chcącego dostrzegać w niej pewnych niuansów lub potknięć. Tak jednoznaczne podsumowanie kwestii funkcjonowania ładu demokratycznego w III RP świadczy o wielkim roz-

czarowaniu społecznym, które może stanowić materiał nie tylko do bardziej pogłębionych analiz socjologicznych czy politologicznych, ale również zapowiedź oczekiwania na przełom w polskiej polityce. Może wyrazić się on przy okazji najbliższych wyborów parlamentarnych (15 października 2023 roku) albo w formie innych zachowań społecznych (absencja w życiu politycznym, rosnąca fala strajków na tle płacowym itp.). Odpowiedzi na powyższe pytanie należy uznać za smutne i dość jednoznaczne podsumowanie stanu demokracji we współczesnej Polsce¹¹. Trzeba je jednocześnie interpretować wspólnie z ogólnym pytaniem o stosunek do demokratycznej formy państwa – tam widzimy zdecydowaną akceptację do takiego teoretycznego modelu ustrojowego. Czyli można powiedzieć, jest akceptacja demokratycznej formuły rządów, ale nie ma dla polskiej praktyki politycznej czy szerzej – ustrojowej. To wystawiona „czerwona kartka” dla polskich polityków przez zdecydowaną większość ankietowanych.

Kolejne pytanie nawiązuje w sposób logiczny i rzecz można chronologiczny – do poprzednich. Respondenci byli pytani o przyszłość – przy czym również nie doprecyzowano o jaki przedział czasowy chodzi. Można w naszej politologicznej analizie stawiać hipotezę, iż przywołaną w omawianym zapytaniu przyszłość wyznaczają najbliższe wybory do Sejmu i Senatu i co z tym związane – oczekiwana przez niektórych alternacja władzy politycznej w III RP. W tym rozumieniu terminu „przyszłość” jest ona wyznaczana przez październikową elekcję do parlamentu.

Udzielone odpowiedzi należy uznać za dość ostrożne – prawie połowa ankietowanych wybrała bowiem odpowiedź – trudno powiedzieć. Równocześnie po około jednej czwartej respondentów (23,2%) spodziewa się zmiany w funkcjonowaniu demokracji w Polsce lub uznaje, iż nic w przedmiotowym zakresie nie ulegnie zmianie (23,7%). Minimalny jest zakres odmowy odpowiedzi – w tym przypadku mniej niż 2,5% ankietowanych.

Pytanie kolejne stanowi rozwinięcie i uszczegółowienie pytania poprzedniego. Zapytano bowiem, czy jeżeli funkcjonowanie demokracji ulegnie zmianie, to w jakim kierunku można oczekiwać wspomnianych zmian? Otóż na tak postawione pytanie – ponad dwie trzecie ankietowanych przewiduje poprawy funkcjonowania współczesnej polskiej demokra-

---

¹¹ Por. *Stosunek do demokracji i jej funkcjonowania*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 57, maj 2021.

cji, w tym ponad 40% udzieliło odpowiedzi – znacząco się poprawi. Z kolei mniej niż jedna czwarta respondentów była pesymistycznie nastawiona w tej kwestii, a ponad 13% – bardzo pesymistycznie. Należy zwrócić uwagę, iż aż 8% ankietowanych nie miało zdania w tej kwestii. W porównaniu do badań grudniowych należy wskazać, iż o blisko 3 pkt. proc. zwiększyła się grupa respondentów (z 5% do 7,9%) udzielająca odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Należy uznać przywołany rozkład odpowiedzi respondentów jako społeczne oczekiwanie poprawy funkcjonowania systemu demokratycznego w III RP. Wyraża wspomniane oczekiwanie większy odsetek ankietowanych niż tylko potencjalny elektorat ugrupowań opozycyjnych (w poprzednich pytaniach szacowaliśmy go łącznie na około 50%). W tym przypadku odpowiedzi oczekującej poprawy musi udzielać również elektorat ugrupowań rządzących. Ale z drugiej strony można udzielone odpowiedzi interpretować jeszcze inaczej. To wskazaną jedną czwartą ankietowanych można zinterpretować jako należącą do tzw. twardego elektoratu ugrupowań opozycyjnych oraz – co z tego wynika – niechętnych rządowi Zjednoczonej Prawicy. Nie liczą oni zatem na poprawę funkcjonowania demokracji w Polsce, zakładając możliwy scenariusz utrzymania się rządzącej koalicji przy władzy politycznej, również po kolejnych wyborach do Sejmu i Senatu. Z kolei w grupie oczekujących na poprawę funkcjonowania ładu demokratycznego można doszukiwać się części umiarkowanych zwolenników opozycji, jak i wyborców Zjednoczonej Prawicy. Taka może być druga hipoteza badawcza związana z interpretacją odpowiedzi na przywołane pytanie ankietowe.

Następne analizowane pytania należy zaliczyć do grupy bardziej szczegółowych i problematycznych. Kolejne pytanie odnosi się do kwestii praw obywatelskich, a konkretnie czy jest dopuszczalne chwilowe ograniczenia tego katalogu. Pytanie wskazuje na „czasy takie jak obecnie” jako przesłankę do ograniczania praw obywatelskich, można interpretować przedział czasowy związany z zagrożeniem bezpieczeństwa państwa w sytuacji konfliktu zbrojnego rozgrywającego się blisko polskiej granicy (wojna na Ukrainie spełnia w znacznej mierze wskazane przesłanki).

Tabela 3. Czy uważa Pan(i), że w takich czasach jak obecnie dopuszczalne jest ograniczanie niektórych praw obywatelskich?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	47,9	41,0	-6,9
Raczej nie	24,1	23,0	-1,1
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	15,0	17,5	2,5
Raczej tak	8,7	10,5	1,8
Zdecydowanie tak	3,2	5,1	1,9
Odmowa odpowiedzi	1,1	2,9	1,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Udzielone odpowiedzi należą do zdecydowanych – blisko trzy czwarte (74%) respondentów nie przyzwala na ograniczenie praw obywatelskich, nawet w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa państwa¹². W tym blisko 41% ankietowanych udziela odpowiedzi zdecydowanie przeciwnej. Dopuszcza taką możliwość jedynie niewiele ponad jedna dziesiąta respondentów, a blisko 18% ankietowanych nie miało jednoznacznego zdania. Ważne, iż jedynie około 3% respondentów odmówiła udzielenia odpowiedzi na przywołane pytanie. W porównaniu do odpowiedzi respondentów z grudnia 2022 roku należy wskazać na zmniejszenie o 8 pkt. proc. częstotliwości wskazania odpowiedzi „zdecydowanie nie” w kwestii ograniczenia katalogu praw obywatelskich. Jednocześnie o ponad 2 pkt. proc. (z 15% do 17,6%) powiększyła się grupa udzielająca odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Interesujące pytanie – również w kontekście praktyki ustrojowej i politycznej ostatnich kilkunastu lat w Polsce – odnosi się do wskazania hierarchii prawa Unii Europejskiej względem prawa polskiego¹³.

¹² Por. *Zasady demokracji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 66, czerwiec 2021.

¹³ Por. *Polacy o sporze z UE członkostwie w tej organizacji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 127, październik 2021.

Tabela 4. Czy uważa Pan(i), że prawo Unii Europejskiej powinno być nadrzędne (ważniejsze), względem prawa polskiego?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	24,1	26,3	2,2
Raczej nie	17,7	15,9	-1,8
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	22,7	22,1	-0,6
Raczej tak	19,1	17,4	-1,7
Zdecydowanie pozytywnie	15,1	15,3	0,2
Odmowa odpowiedzi	1,2	2,9	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Jego nadrzędność uznaje ponad jedna trzecia ankietowanych, w tym 15% opowiada się zdecydowanie w tej sprawie. Z kolei ponad 4 % ankietowanych negatywnie ocenia możliwość nadrzędności prawa unijnego wobec prawa polskiego, w tym blisko jedna czwarta zdecydowanie. Ponad 22% ankietowanych nie miało zdania w przedmiotowej kwestii. Należy wskazać, iż nie zaobserwowano znaczących zmian w odpowiedziach respondentów w obu sondażach (tzn. zimowym 2022 i letnim 2023). W przedstawionej kwestii również można zasugerować afiliacje polityczne odpowiedzi ankietowanych. Zwolennicy nadrzędności prawa europejskiego stanowią tzw. twarde elektorat ugrupowań opozycyjnych (raczej będący potencjalnymi wyborcami Koalicji Obywatelskiej oraz Lewicy). Z kolei umiarkowany elektorat skupiony wokół Trzeciej Drogi mógł w tym przypadku udzielać odpowiedzi negatywnej lub uciekać się do formuły – trudno powiedzieć.

Kolejne pięć pytań oraz wskazanych w nich preferencji odpowiedzi należy interpretować w sposób łączny, bowiem odnoszą się do oceny funkcjonowania najważniejszych, wybranych instytucji polityczno-ustrojowych państwa polskiego. Można dostrzec pewne prawidłowości w udzielanych odpowiedziach na podobne pytania (czy wręcz o podobnym zakresie tematycznym) w innych sondażach, przeprowadzanych po 1990 roku, w warunkach

kach kształtowania i funkcjonowania ładu demokratycznego w Polsce¹⁴. Ankietowanych pytano o ocenę funkcjonowania obu izb parlamentarnych (Sejm i Senat RP), dwóch elementów składowych władzy wykonawczej (Prezydent RP oraz Rada Ministrów) oraz dodatkowo – o sądownictwo konstytucyjne. Jeśli chodzi o ocenę działania pierwszej izby parlamentarnej to blisko 60% ankietowanych negatywnie wyraziło się o niej, w tym prawie 30% w sposób zdecydowany. Pozytywnego zdania o pracach Sejmu było ponad 21% respondentów, w tym blisko 6% zdecydowanie. Więcej bo 19% ankietowanych nie miało zdania w przedmiotowej kwestii. Należy wskazać – w porównaniu z grudniem ub.r. – na spadek o 6 pkt. proc. deklaracji negatywnych (z 65% do 59%), jednocześnie na wzrost odpowiedzi afirmatywnych (z 15% do 21%). Lepsze oceny działalności spotkały prace drugiej izby parlamentarnej – Senatu. Co prawda i w tym przypadku przeważały odpowiedzi negatywne – ale stanowiły one łącznie tylko 42% udzielonych odpowiedzi. Z kolei pozytywnie wypowiadających się o Senacie było łącznie blisko jedna trzecia respondentów, a prawie jedna czwarta ankietowanych nie miała w tej kwestii wyrobionego jednoznacznego zdania. Powyższe odpowiedzi można interpretować na dwa sposoby. Po pierwsze: skład polityczny drugiej izby po raz pierwszy od 1991 roku jest odmienny niż Sejmu – większość sejmowa stanowi mniejszość senacką i odwrotnie. Można zatem postawić hipotezę, iż więcej zwolenników ugrupowań opozycyjnych (KO, Trzecia Droga oraz Lewica) pozytywnie wypowiada się o efektach pracy drugiej izby parlamentarnej. Z kolei druga interpretacja może szukać dowiedzenia swojej słuszności w tradycyjnie wyższych ocenach pracy Senatu, występujących generalnie w sondażach przeprowadzanych po 1991 roku. Wynika to z obrazu „izby refleksji”, jak często jest przedstawiany Senat, mniej rozpolitykowany i negatywnie odbierany przez klótnie i spory partyjne. Należy w tym miejscu wskazać, iż parlament (obie jego izby) zyskują na popularności bezpośrednio po wyborach powszechnych, w wyniku dania im kredytu zaufania. Wskazywało na powyższą tendencję wyniki ankiet z lat przeprowadzanych w czasie III RP. Obecne badania natomiast przypadają na finisz prac parlamentarnych, co zazwyczaj nie sprzyja pozytywnym ocenom ciał ustawodawczych¹⁵.

¹⁴ Por. *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 37, marzec 2022.

¹⁵ Por. tamże.

Z kolei w zakresie oceny władzy wykonawczej najgorzej wypowiedziano się o rezultatach pracy rządu – co także jest dość powszechne w innych sondażach opinii publicznej. Negatywnie o pracy rządu wypowiedziało się blisko 60% ankietowanych, w tym blisko 36% w formie zdecydowanej. Oceny pozytywne wyraziło niespełna jedna piąta ankietowanych, w tym prawie 8% zdecydowanie. Z kolei ponad 17% ankietowanych nie wyraziło swojego zdania. W porównaniu z sondażem grudniowym należy wskazać na lekką poprawę społecznego wizerunku urzędującego gabinetu. Bowiem o 6 pkt. proc. spadła częstotliwość odpowiedzi negatywnej (z 66% do 60%), jednocześnie nastąpiło drobne przesunięcie odpowiedzi w katalogu afirmatywnych, wzmacniając deklaracje zdecydowanie pozytywne (z 6% do 8%). Równocześnie o 2 pkt. proc. zwiększyła się grupa niezdecydowanych (z 15% do 17%). Odpowiedzi powyższe można zrozumieć, bowiem administracja rządowa jest oskarżana zawsze o kłopoty społeczno-gospodarcze, podwyżki cen towarów i usług, sytuację na rynku pracy, inflację itp. W omawianym przypadku mieliśmy jeszcze do czynienia z dodatkowymi czynnikami, które ciężko doświadczyły polskie społeczeństwo (pandemia, konflikt na Ukrainie i zagrożenie poczucia bezpieczeństwa). Dodatkowo scena polityczna pozostaje znacznie spolaryzowana na zwolenników i przeciwników obozu rządowego. Trzeba również wskazać, iż obecny rząd jest w znacznym stopniu zużyty, mówiąc potocznie „opatrzył się” po blisko 6 latach funkcjonowania. Oceny pozytywne dla obecnego rządu nie nakładają się nawet na poziom sympatii dla ugrupowań rządzących (Zjednoczona Prawica), co wskazuje, iż nawet część zwolenników tego obozu w sposób negatywny wypowiada się o pracy rządu. Dlatego skala negatywnych ocen jest znacznie wyższa niż łączne poparcie dla trzech głównych ugrupowań opozycyjnych (Koalicja Obywatelska, Lewica i Trzecia Droga). Z kolei lekka poprawa notowań rządu może być związana z etapem kampanii przedwyborczej, w której ze strony gabinetu padły kolejne obietnice socjalne (mięle dla ucha części elektoratu) – np. wprowadzenie świadczenia 800 Plus, darmowe autostrady dla pojazdów osobowych, darmowe leki dla seniorów i młodzieży, laptopy dla uczniów 4 klasy czy stażowe emerytury.

Na tle gabinetu trochę lepsze oceny zbiera Prezydent RP, w tym przypadku możemy zaryzykować hipotezę o nakładaniu się poparcia dla poszczególnych ugrupowań politycznych wedle osi opozycja – obóz rządowy.

Negatywnie ocenę pracy głowy państwa ponad 53% ankietowanych, z kolei prawie 26% respondentów było pozytywnej opinii. Prawie 1/5 respondentów nie miała zdania w przedmiotowej kwestii. W porównaniu z badaniami grudniowymi o 11 pkt. proc. zwiększyła się liczba krytyków stylu sprawowania urzędu przez Pierwszego Obywatela (z 42% do 53%), przy jednoczesnym spadku zwolenników jego prezydentury o ponad 6 pkt. proc. (z 32% do 26%). Może to być powiązane z krytyką działań prezydenta związaną z ustawą o badaniu wpływów rosyjskich, powszechnie zwaną *Lex-Tusk*. Głowa państwa ochoczo podpisała ten sztandarowy projekt wyborczy, by po krytyce międzynarodowej (m.in. ze strony polityków europejskich i amerykańskich) i wewnętrznej, dokonać znaczących zmian w ustawie. Politycy opozycyjni oraz komentatorzy krytycznie oceniali powyższe działanie prezydenta, oczekując w tym przypadku bardziej samodzielnych i umiarkowanych działań ze strony Prezydenta, a nie wpisujących się w strategię kampanijne obozu władzy. Z kolei sympatykom Zjednoczonej Prawicy nie podobało się niezdecydowanie okazane przez głowę państwa i zarzucali mu działanie pod wpływem nacisków zagranicznych.

Bardzo negatywnie została oceniona również praca Trybunału Konstytucyjnego, co nie stanowi wielkiego zaskoczenia wobec licznych sporów i kłótni o sądownictwo konstytucyjne od blisko ośmiu lat. Ponad 55% ankietowanych wypowiedziało się negatywnie, w tym ponad jedna trzecia respondentów (34,9%) w formie zdecydowanej. Z kolei ponad jedna czwarta ankietowanych (25,8%) nie udzieliła jednoznacznej odpowiedzi na wskazane pytanie. Natomiast pozytywnej odpowiedzi udzieliło niespełna 17%, przy czym tylko ponad 4% w formie zdecydowanej afirmatywnej. Analizowane odpowiedzi wskazują, iż nawet wśród zwolenników ugrupowania rządzącego znajdują się krytyczne oceny funkcjonowania sądownictwa konstytucyjnego w Polsce po 2015 roku. dodatkowo w ramach składu sędziowskiego powstał rozłam, część członków TK uznaje kadencję przewodniczącej Trybunału za zakończoną w grudniu 2022 roku, co jeszcze potęguje paraliż wspomnianej instytucji. I ukazuje fasadowy charakter polskiego sądownictwa konstytucyjnego w obecnym kształcie. Wypowiadający się pozytywnie o pracy Trybunału Konstytucyjnego stanowią – można zaryzykować taką hipotezę – twardy elektorat Zjednoczonej Prawicy. Odpowiedzi negatywne przewyższają bowiem łączne poparcie dla trzech głównych ugrupowań opozycyjnych (PO, Lewica oraz Trzecia Droga).

Kolejne dwa pytania dedykowane zostały sądom oraz władzom samorządowym. Odnośnie funkcjonowania sądów przeważały opinie jednoznacznie negatywne – prawie połowa ankietowanych wypowiedziała się w ten sposób, w tym prawie 22% respondentów zdecydowanie. Pozytywnie prace sądów oceniło jedynie około 17% ankietowanych (w tym tylko 3% w formie zdecydowanie afirmatywnej), a jednocześnie blisko 30% odmówiło wypowiedzenia swojej jednoznacznej opinii – „trudno powiedzieć”. Negatywny obraz polskiego sądownictwa może mieć dwa źródła. Po pierwsze: w kampanii propagandowej ukazującej negatywne aspekty działania trzeciej władzy, prezentowanej w publicznych mediach. Natomiast po wtóre; może wynikać z osobistych doświadczeń respondentów z ociężałym i niesprawnym funkcjonowaniem sądów. W okresie po 2015 roku deklarowano podejmowanie kolejnych działań naprawczych w przedmiotowym kontekście, ale społeczna ocena działania sądów uległa jeszcze pogorszeniu.

Z kolei kolejne pytanie odnosiło się do samorządowych władz lokalnych. W tym przypadku podobnie spora grupa odmówiła zdecydowanej odpowiedzi (ponad 31% ankietowanych), ale proporcje zadeklarowanych opinii są odmienne niż w poprzednim pytaniu. Pozytywnie działalność władz samorządowych oceniło ponad 38% ankietowanych, w tym blisko 5,4% w sposób zdecydowany. Z kolei ponad 30% ankietowanych wyraziło negatywną opinię. W kontekście badań z grudnia ub.r. należy wskazać na lekkie pogorszenie społecznego wizerunku władz samorządowych (z 26% do 30% – o ponad 4 pkt. proc.), przy jednoczesnym spadku ocen afirmatywnych (z 41% do 38% – o ponad 3 pkt. proc.) Można wiązać powyższą tendencję z dwiema przesłankami. Po pierwsze, samorzady wkraczają w końcowe miesiące bieżącej kadencji (i tak została przedłużona o ponad 6 miesięcy do kwietnia 2024 roku, aby nie pokrywała się z elekcją parlamentarną). Po wtóre, spora grupa samorządowców zaistniała w kampanii parlamentarnej, co nie zawsze przez elektorat lokalny było odbierane w sposób jednoznacznie afirmatywny. W tym kontekście należy wskazać na zgłoszenie list przez komitet Bezpartyjnych Samorządowców w wyborach do obu izb parlamentarnych, co mogło w części elektoratu spowodować niechęć do wchodzenia w ogólnopolską politykę przez lokalnych działaczy.

Należy zwrócić uwagę na pewną nieostrość zawartą w przedłożonym pytaniu – nie wiadomo czy pytano generalnie o funkcjonowanie admini-

stracji samorządowej w kontekście np. administracji rządowej, czy odnieszono do konkretnej wspólnoty lokalnej. I druga kwestia: jak to pytanie odczytali respondenci, bardziej generalne opinie o władzach samorządowych, czy możliwość wyrażenia zdania o swoim wójcie, burmistrzu czy radnych gminy czy powiatu. Należy odnotować najbardziej pozytywne opinie o władzach samorządowych, w kontekście innych instytucji politycznych przywoływanych uprzednio. Jest to zgodne z pewnym trendem, zgodnie którym generalnie władza samorządowa budziła większe zaufanie, a jej działalność była lepiej oceniana. Powyższe badania wpisują się niejako w przywołany obraz władz lokalnych. Jest to chyba jedyne pytanie w prezentowanym katalogu, którego nie możemy porównać z sympatiami do ugrupowań politycznych. Decyduje bowiem lokalne ułożenie sceny politycznej i obecność lokalnych komitetów wyborczych na czele z wójtami, burmistrzami i innymi samorządowymi liderami¹⁶.

Konkluzje

W wyniku przeprowadzonego badania opinii publicznej „Diagnoza życia postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” można stwierdzić, że Polacy są mocno spolaryzowani w kwestii oceny reform systemu społeczno-politycznego, które miały miejsce po 1989 roku. Społeczna percepcja transformacji gospodarczej jest skorelowana ze społeczną percepcją transformacji politycznej. Przeszło trzy czwarte Polaków w wieku 18+ (78,7%), którzy pozytywnie oceniają reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, jednocześnie pozytywnie oceniają reformy systemu gospodarczego. Analogicznie przeszło dwie trzecie respondentów (67,7%) oceniających negatywnie reformy polityczne w Polsce jednocześnie uważa, że reformy gospodarcze były nieudane. O zależnościach pomiędzy wymiarem politycznym a gospodarczym transformacji systemowej w Polsce świadczy również ocena funkcjonowania demokracji oraz ocena sytuacji gospodarczej w Polsce od 2020 roku. Zdecydowana większość responden-

¹⁶ Por. A. Gendźwił, D. Wiszejko-Wierzbička, *Polki i Polacy o samorządności. W poszukiwaniu obywatelskiej opowieści o samorządzie lokalnym*, raport Fundacji Batorego, marzec 2022.

tów (94,5%), którzy uważają iż w ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej, deklaruje jednocześnie, że sytuacja gospodarcza w kraju od 2020 roku uległa pogorszeniu.

Przenikanie się sfery politycznej oraz gospodarczej zidentyfikowano również w odniesieniu do projekcji dotyczących przyszłości. Należy jednak zaznaczyć, że siła tego związku jest dużo słabsza, niż w przypadku społecznej percepcji przeszłości.

Reasumując. Pod koniec lata 2023 roku większość analizowanych wskaźników dotyczących społecznej percepcji zjawisk i procesów społeczno-politycznych postrzegana jest w wymiarze negatywnym. W szczególności dotyczy to lat 2020–2022, jak również projekcji dotyczących przyszłości systemu demokratycznego Polski. Analizując uwarunkowania społeczno-polityczne oraz geopolityczne percepcja stanu polskiej demokracji odtworzona na podstawie wyników badania empirycznego jest z nimi skorelowana oraz spójna. Warto jednocześnie podkreślić, że ocena sytuacji gospodarczej wpływa na ocenę sytuacji politycznej, w tym również percepcję efektywności wdrażanych reform.

Tym samym zaprezentowane w naszym badaniu wymiary polityczny oraz gospodarczy przenikają się w świadomości społecznej i wpływają na holistyczną percepcję transformacji systemowej w Polsce, która zdaniem autora jest procesem, który nie został definitywnie zakończony, co widać w kontekście zachowań w ramach polskiego systemu politycznego i w stosunku do oczekiwań w kontekście demokracji, bardziej idei niż konkretnej praktyki.

Bibliografia

- Dahl R., *O demokracji*, Znak, Kraków 2000.
- Dziedzic M., *Pat senacki. I co teraz? Dlaczego negocjacje porozumienia opozycji się nie kończą*, „Polityka”, 2023, nr 29.
- Gendźwił A., Wiszejko-Wierzbička D., *Polki i Polacy o samorządności. W poszukiwaniu obywatelskiej opowieści o samorządzie lokalnym*, raport Fundacji Batorego, marzec 2022.
- Jamróż A., *Demokracja współczesna*, Temida 2, Białystok 1993.
- Król M., *Słownik demokracji*, Res Publica, Warszawa 1991.

- Kręskawiec M., *Czy wyborcy naprawdę oczekują wspólnego startu*, „Tygodnik Powszechny”, 2023, nr 14.
- Nastroje społeczne w drugiej połowie sierpnia*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2023, nr 106, wrzesień 2023.
- Pakt senacki ogłoszony. Kogo opozycja wystawia w wyborach do Senatu*, „Rzeczpospolita”, 18 sierpnia 2023.
- Pewność głosowania elektoratów partyjnych oraz preferencje wyborców niezdecydowanych*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2023, nr 77, czerwiec 2023.
- Polacy o sporze z UE członkostwie w tej organizacji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 127, październik 2021.
- Sawczuk T., *Jedna lista opozycji: tak czy nie?*, „Kultura Liberalna”, 2023, nr 741 (12).
- Stosunek do demokracji i jej funkcjonowania*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 57, maj 2021.
- Trudnowski P., *Jedyną szansą na pokonanie PiS przez opozycję jest depolaryzacja sceny politycznej*, „Klub Jagielloński”, 23 maja 2022, <https://klubjagiellonski.pl/2022/05/25/jedyna-szansa-na-pokonanie-pis-przez-opozycje-jest-depolaryzacja-sceny-politycznej-video/> (dostęp: 12.09.2023).
- Ustawa konstytucyjna z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji PRL (tzw. Nowela Grudniowa).
- Witkowski P., *Konfederacja, czyli chłopcy do wzięcia. Co zrobi po wyborach, kto jest kim na jej listach*, „Polityka”, 2023, nr 38.
- Wizerunki partii politycznych A.D. 2023*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2023, nr 99, sierpień 2023.
- Woleński J., *Razem (jedna lista opozycji) czy osobno. Rzućmy okiem*, „Polityka”, 2022, nr 41.
- Zasady demokracji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 66, czerwiec 2021.
- Zaufanie społeczne*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 37, marzec 2022.
- Żółciak T., Osiecki G., *Finisz w pakcie. Już wkrótce poznamy kandydatów opozycji do Senatu*, „DGP”, 18 lipca 2023.

Tomasz Godlewski*

POSTRZEGANIE POLITYKI I POLITYKÓW PRZEZ SPOŁECZEŃSTWO POLSKIE

ABSTRAKT: celem artykułu jest odtworzenie społecznej percepcji polityki i polityków przez społeczeństwo polskie (stan na koniec lipca 2023 roku). Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytania: W jaki sposób społeczeństwo polskie postrzega politykę i polityków oraz czy recepcja ta zachęca lub zniechęca do partycypacji politycznej? Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na cztery główne bloki problemowe tj.: 1) zaufanie do polityki i instytucji politycznych, 2) społeczne poczucie wpływu na decyzje polityczne, 3) źródła wiedzy na temat polityki i polityków, 4) rekonstrukcja modelu postrzegania polityków w oparciu o zdefiniowany zespół cech. Podstawą analizy są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Badanie zrealizowano metodą mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski. Próbą liczyła 5022 osoby. Projekt został dofinansowany ze środków budżetu państwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Polska, polityka, zaufanie społeczne, politycy, percepcja, instytucja publiczna, demokracja, opinia publiczna

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6412-2435>. Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Adiunkt w Katedrze Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego. Członek Polskiego Towarzystwa Badaczy Rynku i Opinii. E-mail: tomasz.godlewski@uw.edu.pl

POLISH PUBLIC'S PERCEPTION OF POLITICS AND POLITICIANS

ABSTRACT: The purpose of the article is to reconstruct the public perception of politics and politicians by the Polish society (as of the end of July 2023). The article attempts to answer the questions: How Polish society perceives politics and politicians, and whether this reception encourages or discourages political participation. The subject matter of the article in the part relating to the results of public opinion surveys is divided into four main problem blocks, i.e.: 1) trust in politics and political institutions, 2) public feeling of influence on political decisions, 3) sources of knowledge about politics and politicians, 4) reconstruction of the model of perception of politicians based on a defined set of characteristics. The analysis is based on the results of the opinion poll “Diagnosis of the life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society – stage II”, which was conducted from June 26 to July 24, 2023, commissioned by the Pro Futuro Foundation. The survey was carried out using a mixed-mode method (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of adult Polish residents. The sample size was 5022 people. The project was subsidized by the state budget.

KEYWORDS: Poland, politics, public trust, politicians, perception, public institution, democracy, public opinion

W społeczeństwie demokratycznym polityka stanowi „naturalne” źródło wiedzy o systemie politycznym i procesach zachodzących w świecie, co ułatwia obywatelom podejmowanie mniej lub bardziej racjonalnych decyzji politycznych – także tych wyborczych. Społeczna percepcja sceny politycznej stanowić może także klucz do zrozumienia bierności wyborczej, i szerzej obywatelskiej, znaczącej części społeczeństwa polskiego. Zaznaczyć przy tym należy, że deklarowany przez dużą część obywateli brak zainteresowania polityką, jako zinstytucjonalizowaną sferą, nie oznacza braku zainteresowania polityką w ogóle. Z badań Centrum Badania Opinii Społecznej wynika, że ponad trzy czwarte (76%) Polaków deklaruje, że zdarza się im rozmawiać o polityce – nie rozmawia o niej w ogóle tylko niespełna co czwarty (23%) pytany przez CBOS¹. Ludzie mają potrzebę rozmawiać o polityce, komentować bieżące wydarzenia oraz kształtować przekonanie, że ją rozumieją. Z postawy tej wypływa naturalne poszuki-

¹ https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_085_23.PDF (dostęp: 2.09.2023).

wanie informacji o polityce. Sfera ta ma jednak często charakter spersonalizowany, w której działają aktorzy polityczni traktowani jako sprawcze podmioty polityki². Politykę należy analizować zatem nie jako odrębny byt, ale w ścisłym związku z politykami – jako podmiotami kształtującymi tę sferę aktywności ludzkiej. Biorąc powyższe pod uwagę warto zatem sobie pytania:

1. W jaki sposób społeczeństwo polskie postrzega politykę i polityków?
2. Czy wizerunek polityka wpływa na postrzeganie polityki?
3. Czy i w jaki sposób percepcja wizerunku polityki i polityków zachęca lub zniechęca do partycypacji politycznej?

Tak zdefiniowane problemy badawcze zoperacjonalizowane zostały w postaci bloku pytań wchodzącego w skład kwestionariusza wykorzystanego w ramach projektu badawczego: „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Badanie zrealizowano metodą mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski. Próbą liczyła 5022 osoby. Projekt został dofinansowany ze środków budżetu państwa. Warto przy tym nadmienić, że analizowana kwestia ma charakter innowacyjny i nie była poruszana w etapie I projektu.

Kluczowym czynnikiem determinującym postrzeganie i ocenę systemu politycznego jest poziom zainteresowania polityką. Tylko zaangażowanie obywatelskie – a co za tym idzie poszukiwanie informacji o wydarzeniach politycznych dostarczyć może informacji wpływających na kształtowanie się postaw związanych z polityką. Respondentów poproszono zatem o odpowiedź na pytanie: *Posługując się poniższą skalą proszę ocenić swój stopień zainteresowania polityką*. Pytanie miało charakter zamknięty, jednonoodpowiedziowy (pięciopunktowa skala).

Wyniki badania potwierdzają cytowane powyżej wyniki CBOS, gdyż blisko trzy piąte (57,9%) uczestników sondażu deklaruje wprost zainteresowanie polityką, w tym 20,5% jest nią zdecydowanie zainteresowanych. Jest to odsetek wysoki, niższy jednak od poziomu frekwencji z ostatnich wyborów

---

² E. Marciniak, *Personalizacja zachowań wyborczych w Polsce w kontekście Modelu Zgodności Preferencji Politycznych*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013, s. 12–13.

prezydenckich z 2020 roku, gdzie w drugiej turze wyniósł on 68,18%³. Brak zainteresowania polityką, a tym samym prawdopodobną bierność wyborczą deklaruje co piąty uczestnik sondażu (24,8%), w tym całkowite niezainteresowanie kwestiami politycznymi deklaruje jedynie 10% badanych. Należy zatem uznać, że społeczeństwo polskie jest w wysokim stopniu zainteresowane polityką, co sprzyjać może partycypacji politycznej i społecznej.

Tabela 1. Posługując się poniższą skalą proszę ocenić swój stopień zainteresowania polityką

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie niezainteresowana(y)	10,0
Raczej niezainteresowana(y)	14,8
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	13,8
Raczej zainteresowana(y)	37,4
Zdecydowanie zainteresowana(y)	20,5
Odmowa odpowiedzi	3,4

Anotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Istotny wpływ na partycypację polityczną wywiera także stosunek do polityków, jako głównych aktorów a zarazem wyrazicieli woli wyborców. Zrekonstruowano go w oparciu o odpowiedź na pytanie: *Posługując się poniższą skalą proszę ocenić swój stopień zaufania do polityków?* Pytanie miało charakter zamknięty, jednoodpowiedziowy.

Wyniki jednoznacznie pokazują niski poziom zaufania do klasy politycznej w Polsce. Postawę tę prezentuje zdecydowana większość badanych (70%). Przeciwną opinię wyraża tylko 9,7% uczestników badania!

³ <https://prezydent20200628.pkw.gov.pl/prezydent20200628/pl/frekwencja/pl> (dostęp: 2.09.2023).

O ważności i znaczeniu aspektu niech świadczy fakt, że brak opinii w tym zakresie deklaruje zaledwie 17,4% pytaných. Opierając się na powyższych wynikach, można sformułować tezę, że zaufanie do polityków ale także pośrednio do instytucji przez nich reprezentowanych pozostaje istotnym deficytem mającym wpływ na gotowość do partycypacji politycznej.

Tabela 2. Posługując się poniższą skalą proszę ocenić swój stopień zaufania do polityków

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie niski	37,2
Raczej niski	32,8
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	17,4
Raczej wysoki	7,7
Zdecydowanie wysoki	2,0
Odmowa odpowiedzi	2,8

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Kolejny blok pytań miał na celu rekonstrukcję subiektywnego przekonania obywateli o ich wpływie na decyzje polityczne. Pomiar dokonano na dwóch poziomach:

- a) rządowym/centralnym/ogólnopolskim,
- b) samorządowym lokalnym.

Uzyskane wyniki stanowią swoistego rodzaju sygnał ostrzegawczy dla rządzących. Ponad trzydzieści lat po roku zmianie ustrojowej roku 1989 stanowiącej symboliczny początek budowy nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego znacząca część uczestników badania deklaruje brak osobistego wpływu na decyzje podejmowane przez władze zarówno na szczeblu lokalnym (39,5%), jak i poziomie ogólnopolskim (58,7%). Jednocześnie w sprawstwo obywateli wierzy na poziomie lokalnym 35,9%, zaś centralnym 22,6% biorących udział w sondażu. Jest to bardzo niepokojące zjawisko, gdyż

przekonanie o wpływie jednostki na decyzje polityczne jest z jednej strony esencją demokracji rozumianej jako „władza ludu”, z drugiej zaś głównym motywatorem pchającym jednostki do uczestnictwa w życiu politycznym.

Tabela 3. Czy Pana(i) zdaniem ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na decyzje podejmowane przez rząd/władze centralne?

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie nie	27,0
Raczej nie	31,7
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	16,3
Raczej tak	16,1
Zdecydowanie tak	6,5
Odmowa odpowiedzi	2,5

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 4. A czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na decyzje podejmowane przez władze samorządowe/lokalne?

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie nie	14,6
Raczej nie	24,9
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	22,9
Raczej tak	29,1
Zdecydowanie tak	6,8
Odmowa odpowiedzi	1,8

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Kolejny blok pytań miał na celu identyfikację źródeł wiedzy o polityce i politykach. Wyniki jednoznacznie wskazują na dominację internetu, jako kanału uzyskiwania informacji (81,1%), ze wskazaniem raczej na media społecznościowe (49,2%), niż strony www czy portale informacyjne (30,9%). Z internetu korzystają przede wszystkim osoby młode i w średnim wieku. Z kolei dla osób starszych, z mniejszych miejscowości, podstawowym źródłem kształtującym opinie o polityce pozostają media tradycyjne, przede wszystkim telewizja (60,8%), w mniejszym stopniu radio (33,3%) czy prasa (24,2%). Media tradycyjne dla osób młodych stanowią przede wszystkim kanał uzupełniający wiedzę o systemie i decyzjach rządzących. Istotną pozostaje także rola środowiska odniesienia – rodziny lub znajomych jako nośników opinii i postaw politycznych (20,3%).

Tabela 5. Gdzie szuka Pan(i) wiadomości o polityce i politykach?

Odpowiedzi	2023 (%)
Telewizja	60,8
Internet (portale społecznościowe np. Facebook)	49,2
Radio	33,3
Internet (strona www partii politycznych i innych instytucji)	30,9
Prasa	24,2
Znajomi/rodzina	20,3
Odmowa odpowiedzi	7,9
Materiały, ulotki	5,0
Billboardy (reklama wielkoformatowa)	3,6
Nie szukam	2,7
Inne źródła	0,3

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W toku badania podjęto także próbę rekonstrukcji modelu społecznej percepcji polityków. Model ten oparto na zbiorze 6 par przeciwstawnych twierdzeń opisujących kluczowe kompetencje polityków:

- a) *uczciwi*–*nieuczciwi*
- b) *ulegli*–*nieustępliwi*
- c) *działający dla dobra wspólnego*–*działający dla własnego zysku*
- d) *odpowiedzialni*–*nieodpowiedzialni*
- e) *kompetentni*–*niekompetentni*
- f) *innovacyjni*–*zachowawczy*.

Respondenci odpowiadali w oparciu o pięciopunktową skalę, odzwierciedlającą które stwierdzenia i w jakim stopniu odpowiadają ich poglądom i wyznawanym przekonaniom.

Społeczeństwo polskie jest z znacznym stopniem podzielone w ocenie klasy politycznej. Zauważyć należy, że na poziomie ogólnym odsetek osób niepotrafiących wyrazić oceny klasy politycznej oscylował pomiędzy 30 a 40%. Świadczyć to może o z jednej strony o braku wiedzy i silnej dezorientacji obywateli, z drugiej zaś zróżnicowanych ocenach na temat poszczególnych partii politycznych oraz ich różnorodności uniemożliwiającej prostą ocenę klasy politycznej na poziomie makro. Hipotezę tę potwierdza fakt, że znacząco częściej ocenę skłonne były wyrażać osoby deklarujące zainteresowanie polityką, niż te nią niezainteresowane. Równocześnie nie stwierdzono korelacji pomiędzy oceną polityków a stopniem zaufania do klasy politycznej. Polityków zarówno jako uczciwych jak i pozbawionych tej cechy znacząco częściej były skłonne postrzegać osoby deklarujące brak zaufania do nich samych.

Respondenci mają podzielone opinie na temat uczciwości klasy politycznej. Przeważa jednak przekonanie, że politycy są raczej nieuczciwi (38,3%), niż uczciwi (28,8%).

Tabela 6. Uczciwość. Politycy są...

Odpowiedzi	2023 (%)
nieuczciwi właściwie określa moje poglądy	13,6
nieuczciwi raczej właściwie określa moje poglądy	24,7
trudno powiedzieć	33,0
uczciwi raczej właściwie określa moje poglądy	16,0
uczciwi właściwie określa moje poglądy	12,8

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wymiar *uległość–nieustępliwość* sprawił badanym największe problemy spośród wszystkich ocenianych aspektów. Dwie piąte (41,5%) nie potrafiło dokonać na nim oceny polityków. Wśród pozostałych opinii przeważa przekonanie o konsekwencji i nieustępliwości (37,5%) nad uległością i spolegliwością aktorów politycznych (21,1%).

Tabela 7. Uległość/nieustępliwość. Politycy są...

Odpowiedzi	2023 (%)
ulegli właściwie określa moje poglądy	6,3
ulegli raczej właściwie określa moje poglądy	14,8
trudno powiedzieć	41,5
nieustępliwi raczej właściwie określa moje poglądy	26,1
nieustępliwi właściwie określa moje poglądy	11,4

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Sygnałem ostrzegawczym dla klasy politycznej powinno być postrzeżenie jej częściej jako działającej dla własnego interesu (41,6%), niż dla dobra wspólnego (30,1%). Wymiar ten wydaje się być szczególnie ważny w kontekście analiz zaangażowania obywateli w procesy polityczne. Brak przekonania, że liderzy/politycy działają kolektywistycznie może w znacznym stopniu wpływać na bierność obywateli wobec procesów zachodzących w systemie politycznym. Jest to bez wątpienia jeden z wymiarów wymagających natychmiastowych i zdecydowanych działań. Bez zaufania i przekonania, że wszyscy grają w „jednej drużynie” trudno będzie wywołać oddolne inicjatywy społeczne stanowiące przeciwieństwo istoty społeczeństwa obywatelskiego.

Tabela 8. Działalność dla dobra własnego/wspólnego. Politycy są...

Odpowiedzi	2023 (%)
działający dla własnego zysku właściwie określa moje poglądy	17,0
działający dla własnego zysku raczej właściwie określa moje poglądy	24,6
trudno powiedzieć	28,4
działający dla dobra wspólnego raczej właściwie określa moje poglądy	16,7
działający dla dobra wspólnego właściwie określa moje poglądy	13,4

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wyniki badania pod znakiem zapytania stawiają także kwestię odpowiedzialności polityków. Postrzegani są oni bowiem odmiennie od Weberowskiego „typu idealnego”. Odpowiedzialność aktorów wobec Państwa i wyborców wskazuje zaledwie co czwarty (29,5%) uczestnik sondażu. Dominuje przekonanie o ich nieodpowiedzialności (37,2%), co uzasadniać może choć częściowo niski prestiż związany z zawodem polityka oraz brak zaufania do klasy politycznej.

Tabela 9. Odpowiedzialność. Politycy są...

Odpowiedzi	2023 (%)
nieodpowiedzialni właściwie określa moje poglądy	13,2
nieodpowiedzialni raczej właściwie określa moje poglądy	24,0
trudno powiedzieć	33,3
odpowiedzialni raczej właściwie określa moje poglądy	16,5
odpowiedzialni właściwie określa moje poglądy	13,0

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Także kompetencje polityków poddawane są w wątpliwość. Ich brak podkreśla co trzeci (37,9%) uczestnik sondażu, przeciwne poglądy deklaruje 29,3% ankietowanych. Wynik ten świadczyć może o społecznym postrzeganiu polityków jako mało profesjonalnych i przygotowanych do pełnionych funkcji. Stoi to w sprzeczności z społecznym oczekiwaniem od reprezentantów narodu „fachowości” i profesjonalizmu.

Tabela 10. Kompetencja. Politycy są...

Odpowiedzi	2023 (%)
niekompetentni właściwie określa moje poglądy	14,7
niekompetentni raczej właściwie określa moje poglądy	23,2
trudno powiedzieć	32,9
kompetentni raczej właściwie określa moje poglądy	15,9
kompetentni właściwie określa moje poglądy	13,4

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wymiar szeroko rozumianej zachowawczości także sprawił trudności respondentom. Politycy postrzegani są przez Polaków raczej jako zachowawczy (33,9%), niż innowacyjni (24,7%). Przypuszczać należy, że na opinię tę wpływa w pewnej mierze uogólniona ocena polskiej sceny politycznej odbieranej i ocenianej jako „zacementowana” oraz reprezentowanej od szeregu lat przez te same ugrupowania i ich liderów.

Tabela 11. Zachowawczość/innowacyjność. Politycy są...

Odpowiedzi	2023 (%)
zachowawczy właściwie określa moje poglądy	11,4
zachowawczy raczej właściwie określa moje poglądy	22,5
trudno powiedzieć	41,3
innowacyjni raczej właściwie określa moje poglądy	15,9
innowacyjni właściwie określa moje poglądy	8,8

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podsumowanie

Zarysowany w badaniu społeczny odbiór i ocena szeroko rozumianej sfery politycznej nie napawa optymizmem. Polacy w zdecydowanej większości nie mają zaufania do polityki oraz instytucji politycznych. Przekłada się to wprost na poczucie ich wpływu na decyzje polityczne. Poczucie sprawczości utrzymuje się na niskim poziomie, choć co warto zauważyć jest ono wyższe w kontekście polityki lokalnej – tej „bliższej obywatelowi”, niż ogólnopolskiej. Stan ten, co warto podkreślić, nie ma związku z brakiem wiedzy o polityce. Zainteresowanie tą sferą aktywności deklaruje bowiem blisko trzy piąte uczestników sondażu. Powyższe czynniki stanowią mogą częściowe choć wytłumaczenie utrzymującego się nadal w Polsce niskiego

poziomu partycypacji obywatelskiej. Polacy nie widzą sensu włączania się w sprawy, na które nie mają wpływu i które są realizowane przez instytucje, którym nie ufają.

Obraz ten uzupełnia dość krytyczny obraz polityków, którzy postrzegani są przez znaczną część społeczeństwa jako niekompetentni, nieuczciwi, realizujący swoje partykularne interesy i nie ponoszący przy tym odpowiedzialności za ich skutki. Biorąc powyższe pod uwagę nie może dziwić, że zaufanie do kluczowych instytucji publicznych jak Sejm i Senat deklaruje niespełna co czwarty obywatel (23%), zaś poziom ufności w stosunku do partii politycznych wynosi zaledwie 18% (ostatnie miejsce w rankingu zaufania)⁴.

Bibliografia

https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_037_22.PDF

https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_085_23.PDF

<https://prezydent20200628.pkw.gov.pl/prezydent20200628/pl/frekwencja/pl>

Marciniak E., *Personalizacja zachowań wyborczych w Polsce w kontekście Modelu Zgodności Preferencji Politycznych*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2013.

⁴ https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_037_22.PDF (dostęp: 2.09.2023).

Robert Miron Staniszewski*

SPOŁECZNA PERCEPCJA SYTUACJI GOSPODARCZEJ W POLSCE PRZED WYBORAMI PARLAMENTARNYMI W 2023 ROKU ORAZ PROGNOZY DOTYCZĄCE JEJ DALSZEGO ROZWOJU

ABSTRAKT: Celem artykułu jest odtworzenie społecznej percepcji stanu polskiej gospodarki, akceptowanych zasad jej funkcjonowania, ocen wdrażanych przez państwo rozwiązań oraz prognoz dotyczących jej dalszego rozwoju przed wyborami parlamentarnymi w Polsce (stan na koniec lipca 2023 roku). Analiza społecznej percepcji prowadzona jest w odniesieniu do kluczowych zjawisk (wskaźników) makroekonomicznych. Punktem wyjścia do analizy jest próba odpowiedzi na pytanie, *Czy polska gospodarka w pierwszej połowie 2023 roku znalazła się w stadium stagflacji?* Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie *Jak Polacy oceniają sytuację gospodarczą w 2023 roku?* oraz *Jakie zmienne determinują postrzeganie tego zjawiska?* W artykule zostały zaprezentowane pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania zależności pomiędzy analizowanymi zmiennymi. Czynniki te są kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznych dla tzw. modelu państwa opiekuńczego, które zostały wdrożone w latach 2016–2022 lub mają zostać wdrożone w 2024 roku. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na trzy główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce – ocena teraźniejszości, przeszłości vs.

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8458-4290>. Doktor, adiunkt, Katedra Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Robert-Staniszewski>. E-mail: robert.staniszewski@uw.edu.pl

projekcje dotyczące przyszłości, 2) Społeczna percepcja działań rządu dotyczących polskiej gospodarki, 3) Społeczna percepcja interwencjonizmu państwa w gospodarce w tym ocena wybranych rozwiązań wdrażanych przez państwo w ramach tzw. modelu opiekuńczego. Podstawą analizy są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Badanie zrealizowano metodą mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski. Próba liczyła 5022 osoby. Projekt został dofinansowany ze środków budżetu państwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Polska, gospodarka, ekonomia, pandemia, COVID-19, wojna, Ukraina, uchodźcy, PKB, inflacja, bezrobocie, tarcze antykryzysowe, transformacja, demokracja, opinia publiczna, społeczna percepcja, Mateusz Morawiecki.

PUBLIC PERCEPTION OF THE ECONOMIC SITUATION IN POLAND BEFORE THE 2023 PARLIAMENTARY ELECTIONS AND FORECASTS FOR ITS FURTHER DEVELOPMENT

ABSTRACT: The aim of this article is to reconstruct the public perception of the state of the Polish economy, the accepted principles of its functioning, assessments of the solutions implemented by the state and forecasts concerning its further development before the parliamentary elections in Poland (as at the end of July 2023). The analysis of public perception is conducted in relation to key macroeconomic phenomena (indicators). The starting point of the analysis is an attempt to answer the question of whether the Polish economy in the first half of 2023 has entered a stage of stagflation. One of the key issues undertaken in the article is to obtain an answer to the question *How do Poles assess the economic situation in 2023? and What variables determine the perception of this phenomenon?* In-depth statistical analyses are presented in the article to estimate the relationships between the analysed variables. These factors are crucial for understanding the determinants of systemic transformation in Poland. A special place in the analysis was devoted to the social perception of selected solutions characteristic of the so-called welfare state model, which were implemented in 2016–2022 or are to be implemented in 2024. The subject matter of the article in the part referring to the results of the opinion polls was divided into three main thematic blocks i.e.: viz: 1) Public perception of the economic situation in Poland – evaluation of the present, the past vs. projections concerning the future, 2) Public perception of the government’s actions concerning the Polish economy, 3) Public perception of the state’s interventionism

in the economy, including evaluation of selected solutions implemented by the state within the so-called welfare model. The analysis is based on the results of the public opinion poll “Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society – stage II”, which was conducted from 26 June to 24 July 2023, commissioned by the Pro Futuro Foundation. The survey was carried out using the mixed-mode method (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of adult residents of Poland. The sample consisted of 5022 persons. The project was co-financed by the state budget.

KEYWORDS: Poland, economy, pandemic, COVID-19, war, Ukraine, refugees, GDP, inflation, unemployment, crisis shields, transformation, democracy, public opinion, public perception, Mateusz Morawiecki.

Wprowadzenie

Jak zaznaczono w pierwszym artykule dotyczącym tej problematyki, który został opublikowany pod koniec 2022 roku w monografii „Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa”¹ sytuacja gospodarcza w Polsce pomimo relatywnie optymistycznych prognoz z końca 2021 roku uległa znaczącemu pogorszeniu po 24 lutego 2022 roku, kiedy doszło do wielkoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. Konsekwencją wojny były m.in. ograniczenia dostaw surowców energetycznych, które wpłynęły na radykalne wzrosty cen węgla kamiennego, gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Wielkoskalowe działania wojenne doprowadziły również do masowej migracji ludności z terytorium Ukrainy do Polski oraz innych państw regionu. Zjawiska te, podobnie jak i procesy, których geneza sięga początku pandemii COVID-19 wpłynęły na stan polskiej gospodarki. Pod koniec 2022 roku w Polsce można było zaobserwować malejącą dynamiką produktu krajowego brutto, wysoki wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych, wysoki poziom stóp procentowych,

¹ R. Staniszewski, *Społeczna percepcja stanu polskiej gospodarki, akceptowane zasady jej funkcjonowania, ocena wdrożonych przez państwo rozwiązań oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Kraków 2022, s. 35–61.

rosnące ceny energii oraz zwiększające się zadłużenie państwa. Tego typu zjawiska realne determinowały społeczną percepcję stanu polskiej gospodarki w każdym z analizowanych wymiarów, tj. w odniesieniu do przeszłości, teraźniejszości oraz projekcji dotyczących przyszłości.

Konkluzją analizy przeprowadzonej pod koniec 2022 roku było postawione przez autora pytanie *Czy potencjalnym zagrożeniem dla Polski będzie stagflacja, a jeżeli tak, to jakie jest prawdopodobieństwo jej wystąpienia oraz potencjalny okres trwania?* Odpowiedź na to pytanie jest tym bardziej istotna, ponieważ jak wykazano w ramach pierwszej części diagnozy społecznej, ocena sytuacji gospodarczej wpływa na ocenę sytuacji politycznej oraz ocenę funkcjonowania demokracji w Polsce. Tym samym wymiary polityczny oraz gospodarczy przenikają się w świadomości społecznej.

Mając powyższe założenia na względzie w ramach niniejszego artykułu autor poza danymi dotyczącymi społecznej percepcji stanu polskiej gospodarki, odniósł się także do najbardziej istotnych tzw. wskaźników realnych – makroekonomicznych.

Jednym z kluczowych jest Produkt Krajowy Brutto (PKB). Wstępny szacunek PKB w drugim kwartale 2023 roku opublikowany przez Główny Urząd Statystyczny wskazuje, że wskaźnik ten niewyrównany sezonowo zmniejszył się realnie o 0,6% w ujęciu rok do roku. Warto zaznaczyć, że w analogicznym kwartale 2022 roku GUS odnotował wzrost PKB o 6,1% (ceny stałe średnioroczne roku poprzedniego). Dynamika produktu krajowego brutto wyrównana sezonowo (ceny stałe przy roku odniesienia 2015) wskazuje, że wartość tego wskaźnika zmniejszyła się realnie o 2,2% w odniesieniu do pierwszego kwartału 2023 roku i tym samym była niższa o 1,4%, niż w 2022 roku. Jak podaje GUS na spadek PKB wpływ miał przede wszystkim spadek popytu krajowego o 4,1%².

W lipcu 2023 roku odnotowano również niekorzystane parametry kolejnego istotnego wskaźnika makroekonomicznego tj. inflacji. Według szacunku GUS ceny towarów i usług konsumpcyjnych były w analizowanym

² Główny Urząd Statystyczny, *Informacje sygnałne: Wstępny szacunek produktu krajowego brutto w 2 kwartale 2023 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/kwartalne-rachunki-narodowe/wstepny-szacunek-produktu-krajowego-brutto-w-ii-kwartale-2023-roku,3,84.html> (dostęp: 1.09.2023), s. 1–2.

miesiącu o 10,8% wyższe, niż w 2022 roku³. Należy jednak zaznaczyć, że w porównaniu z lutym 2023 roku, kiedy wskaźnik ten osiągnął najwyższą wartość w latach 2020–2023 (18,4%) można było zaobserwować spowolnienie tempa wzrostu inflacji w skali roku⁴. Zmiana cen towarów i usług konsumpcyjnych w stosunku do analogicznego okresu roku poprzedniego nadal znacząca odbiegała od celu inflacyjnego, który zakładał wartość 2,5%. Wzrost inflacji w lipcu 2023 roku był przede wszystkim uzależniony od wzrostu cen żywności (3,79 pkt. proc.) oraz cen towarów i usług związanych z mieszkaniem (3,26 pkt. proc.).

Wskaźnikiem makroekonomicznym, który w analizowanym okresie odnotowywał korzystne wartości jest bezrobocie rejestrowane. W lipcu 2023 roku wskaźnik ten wyniósł 5,0% i był niższy o 0,2 pkt. proc., w porównaniu z analogicznym okresem roku ubiegłego. Jak podaje Główny Urząd Statystyczny w urzędach pracy było zarejestrowanych 782,4 tys. bezrobotnych. Warto nadmienić, że w grupie osób bezrobotnych znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy największy udział stanowią długotrwale bezrobotni (49,3%), czyli osoby pozostające bez pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w okresie ostatnich 2 lat. W 2022 roku osób tego typu było 54,7%⁵.

Celem niniejszego artykułu nie jest przeprowadzenie holistycznej analizy wskaźników makroekonomicznych dotyczących stanu polskiej gospodarki. Kwestie te stanowią jedynie odniesienie do diagnozy społecznej percepcji stanu polskiej gospodarki. Niemniej jednak próbując odpowiedzieć na postawione przez autora pod koniec 2022 roku pytanie *Czy potencjalnym zagrożeniem dla Polski będzie stagflacja, a jeżeli tak, to jakie jest*

³ Główny Urząd Statystyczny, *Informacje sygnałne: Szybki szacunek wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych w lipcu 2023 r.*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5464/2/141/1/wskazniki_cen_towarow_i_uslug_konsumpcyjnych_w_lipcu_2023_r.pdf (dostęp: 1.09.2023), s. 1.

⁴ Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w lipcu 2023 r.*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5498/1/135/1/sytuacja_spoleczno-gospodarcza_kraju_w_lipcu_2023_roku.pdf (dostęp: 1.09.2023), s. 30–32.

⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w lipcu 2023 r.* ..., s. 13–18.

prawdopodobieństwo jej wystąpienia oraz potencjalny okres trwania? należałoby stwierdzić, że Polska była do lutego 2023 roku na drodze w stronę stagflacji, czyli odnotowano znaczący wzrost inflacji przy jednoczesnym spowolnieniu gospodarczym charakteryzującym się malejącą dynamiką produktu krajowego brutto. Sytuacja ulegała zmianie w drugim kwartale 2023 roku, kiedy inflacja zaczęła znacząco maleć. Próbując odpowiedzieć na postawione pytanie należy również wziąć pod uwagę (stan na lipiec 2023 roku), że dynamika PKB jest nadal poniżej oczekiwań, a inflacja powyżej zakładanego celu. Jedyнным wskaźnikiem, który nie odnotowuje znaczących wahań w stronę negatywną jest stopa bezrobocia rejestrowanego. Kwestiami związanymi z gospodarką, które budzą wiele kontrowersji są również takie zagadnienia jak: zwiększające się zadłużenie państwa; nowe programy socjalne wdrażane przez rząd, które generują znaczne obciążenie dla budżetu; polityka dotycząca uchodźców z Ukrainy oraz związane z nią koszty; działania podejmowane przez Radę Polityki Pieniężnej dotyczące wysokości stóp procentowych, itd. Każdy z tych elementów wpływa na sytuację materialną polskich gospodarstw domowych, a tym samym determinuje społeczną percepcję każdego z analizowanych zagadnień dotyczących wymiaru gospodarczego funkcjonowania państwa.

Celem niniejszego artykułu jest zatem próba odpowiedzi na kluczowe pytania dotyczące tej problematyki, które oparte są na wynikach badania opinii publicznej, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku. Analizowane zagadnienia zostały podzielone na trzy bloki tematyczne tj.:

- 1) Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce – ocena teraźniejszości, przeszłości vs. projekcje dotyczące przyszłości,
- 2) Społeczna percepcja działań rządu dotyczących polskiej gospodarki,
- 3) Społeczna percepcja interwencjonizmu państwa w gospodarkę, w tym ocena wybranych rozwiązań wdrażanych przez państwo w ramach tzw. modelu opiekuńczego.

Mając na względzie przeprowadzone pod koniec 2022 roku pierwsze badanie w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” autor dokonał również analizy dotyczącej identyfikacji zmian społecznej percepcji w czasie, starając się udzielić odpowiedzi na pytanie *Czy społeczne postrzeganie zjawisk gospodarczych uległo*

zmianie w porównaniu z 2022 rokiem, a jeżeli tak, to których oraz w jakim kierunku?

Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Celem projektu jest m.in. identyfikacja społecznej percepcji zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze gospodarczym⁶.

Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce – ocena terażniejszości, przeszłości vs. projekcje dotyczące przyszłości

W celu identyfikacji społecznej percepcji sytuacji gospodarczej w Polsce zastosowano trzy zmienne determinowane cezurą czasu. Pierwsza dotyczyła przeszłości, tj. okresu od 2020 roku, druga odnosiła się do terażniejszości, tj. 2023 roku, trzecia pozwalała zidentyfikować projekcje dotyczące przyszłości, tj. najbliższych trzech lat. W przypadku pytań dotyczących przeszłości oraz przyszłości zastosowaną tzw. regułę przejścia, tj. w przypadku wskazania przez respondenta odpowiedzi „Tak” na zadane pytanie, w kolejnym kroku należało wskazać kierunek zmiany.

Ocena sytuacji gospodarczej w Polsce dotycząca terażniejszości

Zdecydowana większość Polaków (58,7%) ocenia negatywnie aktualną sytuację gospodarczą Polski. Odmiennego zdania jest co piąty badany (21,3%). Zbliżony odsetek (17,0%) ma trudność w jednoznacznej ocenie tego zjawiska. Pełny rozkład odpowiedzi na pytanie *Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?* prezentuje tabela.

⁶ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

Tabela 1. Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski? (N = 5022)

	2023 (%)
Zdecydowanie negatywnie	27,0
Raczej negatywnie	31,7
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	17,0
Raczej pozytywnie	15,7
Zdecydowanie pozytywnie	5,6
Odmowa odpowiedzi	3,0
Ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W celu identyfikacji determinantów wpływających na ocenę aktualnej sytuacji gospodarczej Polski należało ustalić, czy istnieją zależności pomiędzy zmienną zależną (problemową) a zmiennymi niezależnymi, a jeżeli tak, to jak silne są te zależności. Tym samym zweryfikowano korelacje pomiędzy zmienną zależną „*Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?*” oraz 34 zmiennymi niezależnymi takimi jak zmienne socjodemograficzne charakteryzujące respondentów tj.: 1) płeć, 2) wiek, 3) miejsce zamieszkania: miasto/ wieś, 4) miejsce zamieszkania: województwo, 5) wykształcenie, 6) przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę. Dodatkowo rozszerzono zakres analizy o zmienne identyfikujące źródła informacji na temat Polski i świata tj.: 7) Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info), 8) Telewizja TVN (TVN, TVN24), 9) Telewizja Polsat (Polsat, Polsat News), 10) Telewizja Trwam, 11) prasa, 12) radio, 13) Internet – Google, 14) Internet – YouTube, 15) Internet – Facebook, 16) Internet – Twitter, 17) Internet – Instagram, 18) Internet – TikTok, 19) Internet – Wp.pl, 20) Internet – Onet.pl, 21) Internet – Interia.pl, 22) informacje od rodziny, przyjaciół lub znajomych. W zastosowanej analizie posłużono się również innymi zmiennymi charakteryzującymi respondentów, takimi

jak: 23) znajomość języków obcych, 24) autoidentyfikacja poglądów politycznych (lewica, centrum, prawica), 25) ocena demokracji jako najlepszej formy rządów, 26) ocena funkcjonowania demokracji w Polsce, 27) ocena obecnego stanu swojego zdrowia, 28) ocena zadowolenia ze swojego życia, 29) stosunek do wiary, 30) autoidentyfikacja korelacji pomiędzy osiąganym dochodem, a zaspokajaniem bieżących potrzeb, 31) autoidentyfikacja zadowolenia z osiąganymi dochodami, 32) ocena własnego standardu życia, 33) sytuacja zawodowa oraz 34) charakter wykonywanej pracy.

W celu identyfikacji zależności pomiędzy zmiennymi posłużono się współczynnikiem V-Cramera, który jest miarą powiązania opartą na teście chi-kwadrat wynikającą z wyciągnięcia pierwiastka kwadratowego z ilorazu statystyki chi-kwadrat oraz liczebności próby. Miara V-Cramera jest również miarą siły powiązania opartą na chi-kwadrat⁷. Współczynnik ten wyrażony jest wzorem:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \min(k-1, r-1)}},$$

gdzie:

V – współczynnik V-Cramera,

χ^2 – wynik testu zgodności chi-kwadrat,

n – łączna liczba obserwacji,

$\min(k-1, r-1)$ – minimalna z wartości: $k-1, r-1$,

k – liczba kolumn w tabeli kontyngencji,

r – liczba wierszy w tabeli kontyngencji.

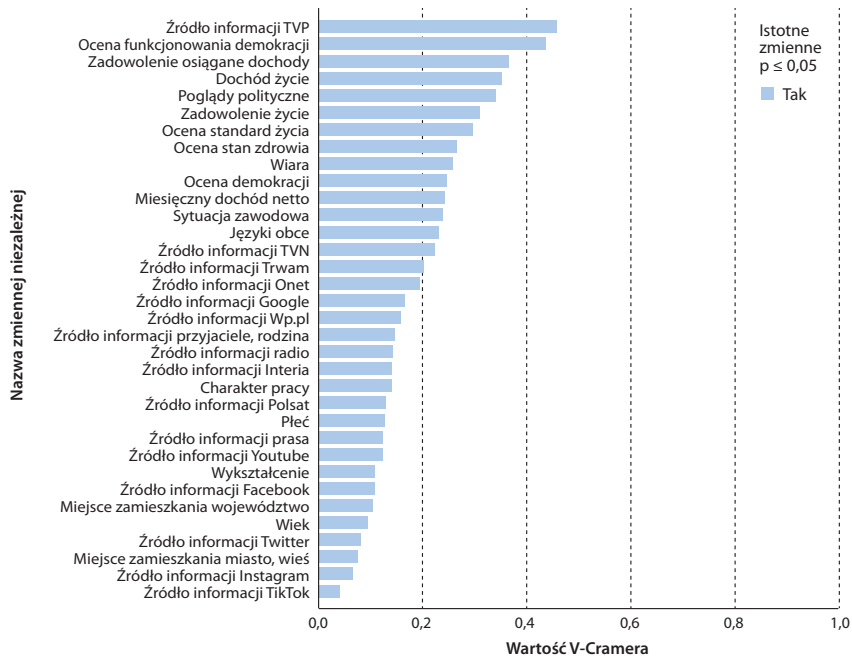
W wyniku obliczeń opartych na współczynniku V-Cramera można otrzymać wartość pomiędzy 0 a +1 (włącznie). Analizując dane należy pamiętać, że czym wynik jest bliższy 0, tym słabszy jest związek między badanymi cechami, a im bliższy 1, tym ten związek jest silniejszy.

Po przeprowadzeniu analizy korelacji predyktorów opartej na współczynniku V-Cramera stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną *Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?* oraz każdą ze

⁷ IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics> (dostęp: 1.09.2023).

wskazanych 34 zmiennych charakteryzujących respondentów objętych badaniem. Najsilniejszy związek występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem na Telewizję Publiczną (0,459) oraz oceny funkcjonowania demokracji w Polsce (0,437). Wartość tego związku jest silna⁸. Relatywnie istotny wpływ na ocenę aktualnej sytuacji gospodarczej w Polsce mają także takie zmienne jak: zadowolenie z osiągniętych dochodów (0,367), autoidentyfikacja korelacji pomiędzy osiąganym dochodem, a zaspokajaniem bieżących potrzeb (0,354) oraz poglądy polityczne (0,342). Pełne dane dotyczące analizy korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera przedstawia wykres.

Wykres 1. Korelacja predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera dla zmiennej *Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?* oraz 34 zmiennych charakteryzujących respondentów objętych badaniem

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

⁸ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

Jak wykazano na podstawie analizy korelacji predyktorów opartej na współczynniku V-Cramera najsilniej z oceną aktualnej sytuacji gospodarczej w Polsce koreluje źródło informacji na temat Polski i świata jakim jest Telewizja Publiczna. W grupie respondentów pozytywnie oceniających aktualną sytuację gospodarczą zdecydowana większość (70,5%) ogląda Telewizję Publiczną. Analogicznie wśród oceniających negatywnie polską gospodarkę przeważająca większość (82,6%) nie ogląda TVP1, TVP2 lub TVP Info. Pełny dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela.

Tabela 2. Tabela krzyżowa: Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski? / Skąd czerpie Pan(i) informacje na temat Polski i świata? – z Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info)

		<i>Skąd czerpie Pan(i) informacje na temat Polski i świata? – z Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info)</i>			
		Nie	Tak	Ogółem	
<i>Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?</i>	Negatywnie	Liczebność	2437	513	2950
		%	82,6%	17,4%	100,0%
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Liczebność	562	293	855
		%	65,7%	34,3%	100,0%
	Pozytywnie	Liczebność	315	752	1067
%	29,5%	70,5%	100,0%		
Odmowa odpowiedzi	Liczebność	134	16	150	
%	89,3%	10,7%	100,0%		
Ogółem	Liczebność	3448	1574	5022	
%	68,7%	31,3%	100,0%		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Analiza korelacji predyktorów wykazała również, że istnieje silna zależność pomiędzy oceną aktualnej sytuacji gospodarczej a oceną funkcjonowania demokracji w Polsce. Wśród pozytywnie oceniających aktualną sytuację gospodarczą trzy czwarte badanych (75,4%) jednocześnie uważa,

że demokracja w Polsce funkcjonuje dobrze. W grupie negatywnie oceniających aktualną sytuację gospodarczą zdecydowana większość (72,7%) negatywnie ocenia funkcjonowanie demokracji. Tym samym można stwierdzić, że istnieje bardzo silny związek pomiędzy społeczną percepcją sytuacji gospodarczej a postrzeganiem funkcjonowania demokracji w Polsce. Szczegółowe dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela.

Tabela 3. Tabela krzyżowa: Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski? / Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie demokracji w Polsce?

		<i>Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie demokracji w Polsce?</i>					Ogółem
		Negatywnie	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Pozytywnie	Odmowa odpowiedzi		
<i>Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?</i>	Negatywnie	Liczebność %	2145 72,7%	428 14,5%	328 11,1%	49 1,7%	2950 100,0%
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Liczebność %	244 28,5%	361 42,2%	219 25,6%	31 3,6%	855 100,0%
	Pozytywnie	Liczebność %	132 12,4%	128 12,0%	804 75,4%	3 0,3%	1067 100,0%
	Odmowa odpowiedzi	Liczebność %	40 26,7%	45 30,0%	10 6,7%	55 36,7%	150 100,0%
	Ogółem	Liczebność %	2561 51,0%	962 19,2%	1361 27,1%	138 2,7%	5022 100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Jedną z kluczowych kwestii dotyczących analizowanej problematyki jest odpowiedź na pytanie *Czy poglądy polityczne wpływają na ocenę sytuacji gospodarczej w Polsce?* Z przeprowadzonej analizy opartej na współ-

czynniku V-Cramera wynika, że istnieje istotna zależność pomiędzy tymi zmiennymi. Osoby, które pozytywnie oceniają aktualną sytuację gospodarczą w Polsce w większości (57,2%) klasyfikują swoje poglądy politycznej w ramach kategorii „prawicowej”. Wśród osób charakteryzujących się negatywną oceną sytuacji gospodarczej dominują zwolennicy „centrum” (26,6%) oraz „lewicy” (26,2%). Pełne dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela.

Tabela 4. Tabela krzyżowa: Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski? / Jak określiliby/ określiły Pan(i) swoje poglądy polityczne?

		Jak określiliby/aby Pan/i swoje poglądy polityczne?							
		Zdecydowanie lewicowe	Raczej lewicowe	Centrowe	Raczej prawicowe	Zdecydowanie prawicowe	Trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi	Ogółem
Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?	Negatywnie	Licz. 208 % 7,1%	563 19,1%	784 26,6%	249 8,4%	98 3,3%	780 26,4%	268 9,1%	2950 100,0%
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Licz. 15 % 1,8%	78 9,1%	115 13,5%	117 13,7%	37 4,3%	377 44,1%	116 13,6%	855 100,0%
	Pozytywnie	Licz. 59 % 5,5%	65 6,1%	152 14,2%	301 28,2%	309 29,0%	132 12,4%	49 4,6%	1067 100,0%
	Odmowa odpowiedzi	Licz. 0 % 0,0%	2 1,3%	15 10,0%	7 4,7%	6 4,0%	24 16,0%	96 64,0%	150 100,0%
	Ogółem	Licz. 282 % 5,6%	708 14,1%	1066 21,2%	674 13,4%	450 9,0%	1313 26,1%	529 10,5%	5022 100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Ocena sytuacji gospodarczej w Polsce dotycząca przeszłości

W 2023 roku nadal większość osób objętych badaniem (74,5%) uważa, że w ciągu ostatnich czterech lat tj. od 2020 roku⁹ sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie. W porównaniu z 2022 rokiem nieznacznie o 3,9 pkt. proc. zmalał odsetek osób o tego typu percepcji i wzrosła o 2,4 pkt. proc. do poziomu 9,2% grupa respondentów, która deklaruje, że sytuacja gospodarcza w Polsce nie uległa zmianie.

Na uwagę zasługuje percepcja kierunku zmiany sytuacji gospodarczej w Polsce. Wprawdzie nadal zdecydowana większość Polaków (77,3%) uważa, że kierunek ten jest negatywny – sytuacja gospodarcza w Polsce w odniesieniu do 2020 roku pogorszyła się, odsetek ten jest jednak mniejszy o 5,2 pkt. proc. w porównaniu z 2022 rokiem, kiedy po raz pierwszy zadano to pytanie. Analiza odpowiedzi na to pytanie wskazuje również, że wzrosła o 5,4 pkt. proc. grupa respondentów, którzy postrzegają kierunek zmiany w wymiarze pozytywnym. Pełny rozkład odpowiedzi na pytania *Czy w ciągu ostatnich czterech lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie?* oraz *Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?* przedstawiono w tabelach.

Tabela 5. Czy w ciągu ostatnich czterech lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie? (2023, N = 5022)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	6,8	9,2	2,4
Tak	78,4	74,5	-3,9
Trudno powiedzieć	13,5	13,4	-0,1
Odmowa odpowiedzi	1,3	2,9	1,6
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

⁹ W 2022 roku odniesieniem był również 2020 rok.

Tabela 6. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku? (2023, N = 3743)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie się pogorszyła	46,2	41,6	-4,6
Raczej się pogorszyła	36,3	35,7	-0,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	2,5	2,2	-0,3
Raczej się poprawiła.	9,2	11,9	2,7
Zdecydowanie się poprawiła	5,5	8,2	2,7
Odmowa odpowiedzi	0,3	0,3	0,0
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Ocena sytuacji gospodarczej w Polsce dotycząca przyszłości

W porównaniu z wynikami badania z 2022 roku o 5,9 pkt. proc. zmniejszył się odsetek Polaków, którzy uważają że w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie. Nie zmienia to jednak znacząco percepcji zmiany stanu gospodarki. Nadal przeszło dwie piąte badanych (42,0%) uważa, że taka sytuacja będzie miała miejsce. Warto zaznaczyć, że zbliżony odsetek badanych (42,7%) ma trudność w udzieleniu na pytanie *Czy w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie?*. Analogicznie jak w przypadku oceny przeszłości, projekcje dotyczące przyszłości są również negatywne. Taki kierunek zmiany dostrzega przeszło połowa badanych (53,7%), którzy odpowiedzieli „Tak” na pytanie z regułą przejścia. Należy jednak podkreślić, że w porównaniu z 2022 rokiem o 6,9 pkt. proc. grupa ta zmniejszyła się. Na uwagę zasługuje również odsetek badanych, których można zaklasyfikować do tzw. kategorii „optymistów gospodarczych”. W porównaniu z oceniającymi przeszłość jest ich blisko dwukrotnie więcej (37,1%). Grupa ta w stosunku do 2022 roku zwiększyła się o 5,4 pkt. proc. Pełny rozkład odpowiedzi na pytania przedstawiono w tabelach.

Tabela 7. Czy w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie? (2023, N = 5022)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	12,1	12,4	0,3
Tak	47,9	42,0	-5,9
Trudno powiedzieć	39,2	42,7	3,5
Odmowa odpowiedzi	0,8	3,0	2,2
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 8. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku? (2023, N = 2108)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie się pogorszy	24,3	25,0	0,7
Raczej się pogorszy	36,3	28,7	-7,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	7,7	9,3	1,6
Raczej się poprawi	22,9	24,5	1,6
Zdecydowanie się poprawi	8,8	12,6	3,8
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja działań rządu dotyczących polskiej gospodarki

W 2023 roku projekt badawczy „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został rozszerzony o dwa pytania dotyczące społecznej percepcji działań rządu tj. *Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?* oraz *Czy programy i rozwiązania wdrożone przez rząd w 2022 roku były skuteczne i wpłynęły pozytywnie na sytuację materialną Pana(i) gospodarstwa domowego?*.

Zdecydowana większość Polaków (57,7%) w 2023 roku negatywnie ocenia działania rządu Mateusza Morawieckiego dotyczące polskiej gospodarki. Odmiennego zdania był co piąty badany (22,3%). Nieco mniejszy odsetek (16,7%) ma trudność w ocenie aktywności rządu w kwestiach gospodarczych. Pełny rozkład odpowiedzi na pytanie przedstawia tabela.

Tabela 9. *Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?* (N = 5022)

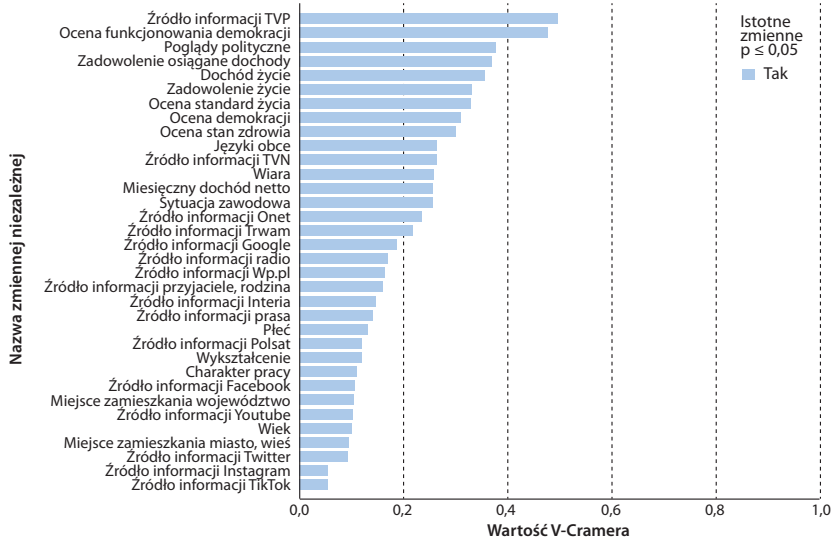
	2023 (%)
Zdecydowanie negatywnie	32,8
Raczej negatywnie	24,9
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	16,7
Raczej pozytywnie	13,2
Zdecydowanie pozytywnie	9,1
Odmowa odpowiedzi	3,3
Ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Mając na względzie identyfikację determinantów wpływających na ocenę działań rządu dotyczących polskiej gospodarki ponownie przeprowadzono obliczenia oparte na współczynniku V-Cramera w celu ustalenia, czy istnieją zależności pomiędzy zmienną zależną (problemową) a pozostałymi 34 zmiennymi niezależnymi.

Po przeprowadzeniu analizy korelacji predyktorów podobnie jak w przypadku oceny aktualnej sytuacji gospodarczej Polski stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną „*Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?*” oraz każdą ze wskazanych 34 zmiennych charakteryzujących respondentów objętych badaniem. Najsilniejszy związek również występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji Publicznej (0,498) oraz oceny funkcjonowania demokracji w Polsce (0,478). Wartość tego związku jest silna¹⁰. Istotny wpływ na ocenę działań rządu mają także takie zmienne jak: poglądy polityczne (0,378), zadowolenie z osiągniętych dochodów (0,370) oraz autoidentyfikacja korelacji pomiędzy osiąganym dochodem, a zaspokajaniem bieżących potrzeb (0,358). Pełne dane dotyczące analizy korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera przedstawia wykres.

Wykres 2. Korelacja predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera dla zmiennej *Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?* oraz 34 zmiennych charakteryzujących respondentów objętych badaniem

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

¹⁰ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

Podobnie jak w przypadku aktualnej oceny sytuacji gospodarczej w Polsce, najsilniej z oceną działań rządu dotyczących tego wymiaru koreluje źródło informacji na temat Polski i świata jakim jest Telewizja Publiczna. W grupie respondentów pozytywnie oceniających rząd, zdecydowana większość (72,6%) ogląda Telewizję Publiczną. Analogicznie wśród oceniających negatywnie aktywność gospodarczą rządu (84,4%) nie ogląda TVP1, TVP2 lub TVP Info. Pełne dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela.

Tabela 10. Tabela krzyżowa: Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki? / Skąd czerpie Pan(i) informacje na temat Polski i świata? – z Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info)

		<i>Skąd czerpie Pan(i) informacje na temat Polski i świata? – z Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info)</i>			
		Nie	Tak	Ogółem	
<i>Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?</i>	Negatywnie	Liczebność	2445	452	2897
		%	84,4%	15,6%	100,0%
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Liczebność	555	285	840
		%	66,1%	33,9%	100,0%
	Pozytywnie	Liczebność	307	814	1121
%	27,4%	72,6%	100,0%		
Odmowa odpowiedzi	Liczebność	141	23	164	
%	86,0%	14,0%	100,0%		
Ogółem	Liczebność	3448	1574	5022	
%	68,7%	31,3%	100,0%		

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Analiza oparta na wskaźniku V-Cramera wykazała również, że istnieje silna zależność pomiędzy oceną polityki gospodarczej rządu a oceną funkcjonowania demokracji w Polsce. Wśród pozytywnie oceniających działania rządu w sferze gospodarczej trzy czwarte badanych (75,0%) jed-

nocześnie uważa, że demokracja w Polsce funkcjonuje dobrze. W grupie negatywnie oceniających rząd zdecydowana większość (74,4%) również negatywnie ocenia funkcjonowanie demokracji. Tym samym można stwierdzić, że istnieje silny związek pomiędzy społeczną percepcją działań rządu dotyczących polskiej gospodarki a postrzeganiem funkcjonowania demokracji w Polsce. Szczegółowe dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela.

Tabela 11. Tabela krzyżowa: Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki? / Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie demokracji w Polsce?

		Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie demokracji w Polsce?					Ogółem
		Negatywnie	Trudno powiedzieć / Nie mam zdania	Pozytywnie	Odmowa odpowiedzi		
Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?	Negatywnie	Liczebność	2155	388	316	38	2897
		%	74,4%	13,4%	10,9%	1,3%	100,0%
	Trudno powiedzieć / Nie mam zdania	Liczebność	235	391	192	22	840
		%	28,0%	46,5%	22,9%	2,6%	100,0%
	Pozytywnie	Liczebność	128	145	841	7	1121
	%	11,4%	12,9%	75,0%	0,6%	100,0%	
Odmowa odpowiedzi	Liczebność	43	38	12	71	164	
	%	26,2%	23,2%	7,3%	43,3%	100,0%	
Ogółem	Liczebność	2561	962	1361	138	5022	
	%	51,0%	19,2%	27,1%	2,7%	100,0%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Korelacja predyktorów wskazuje również, że ocena gospodarczej aktywności rządu jest mocno determinowana poglądami politycznymi Polaków. Osoby, które pozytywnie oceniają rząd w większości (61,1%) zaliczają swoje poglądy politycznej do kategorii „prawicowej”. Wśród przeciwników rządu dominują zwolennicy „centrum” (27,1%) oraz „lewicy” (27,6%). Zależność ta jest analogiczna jak w przypadku społecznej percepcji aktualnej sytuacji gospodarczej w Polsce. Pełne dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela.

Tabela 12. Tabela krzyżowa: Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki? / Jak określiłaby/ określiłby Pan(i) swoje poglądy polityczne?

		Jak określiłby/aby Pan/i swoje poglądy polityczne?							
		Zdecydowanie lewicowe	Raczej lewicowe	Centrowe	Raczej prawicowe	Zdecydowanie prawicowe	Trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi	Ogółem
Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?	Negatywnie	Licz. 224 % 7,7%	577 19,9%	786 27,1%	210 7,2%	88 3,0%	775 26,8%	237 8,2%	2897 100,0%
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Licz. 14 % 1,7%	78 9,3%	113 13,5%	92 11,0%	43 5,1%	362 43,1%	138 16,4%	840 100,0%
	Pozytywnie	Licz. 44 % 3,9%	51 4,5%	163 14,5%	372 33,2%	313 27,9%	135 12,0%	43 3,8%	1121 100,0%
	Odmowa odpowiedzi	Licz. 0 % 0,0%	2 1,2%	4 2,4%	0 0,0%	6 3,7%	41 25,0%	111 67,7%	164 100,0%
	Ogółem	Licz. 282 % 5,6%	708 14,1%	1066 21,2%	674 13,4%	450 9,0%	1313 26,1%	529 10,5%	5022 100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja działań rządu, które dotyczyły polskiej gospodarki jest zbieżna z percepcją skuteczności programów i rozwiązań wdrożonych przez ten rząd w 2022 roku. Większość Polaków objętych badaniem (51,7%) uważa, że działania te były nieskuteczne i nie wpłynęły pozytywnie na sytuację materialną ich gospodarstwa domowego. Pozytywnie tego typu programy i rozwiązania ocenia jedna piąta badanych (21,9%). Podobny odsetek (23,4%) ma trudność w jednoznacznej ocenie tego zjawiska. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia tabela.

Tabela 13. *Czy programy i rozwiązania wdrożone przez rząd w 2022 roku były skuteczne i wpłynęły pozytywnie na sytuację materialną Pana(i) gospodarstwa domowego?*
(N = 5022)

	2023 (%)
Zdecydowanie nie	28,1
Raczej nie	23,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	23,4
Raczej tak	14,9
Zdecydowanie tak	7,0
Odmowa odpowiedzi	3,0
Ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja interwencjonizmu państwa w gospodarce, w tym ocena wybranych rozwiązań wdrażanych przez państwo w ramach tzw. modelu opiekuńczego

Ingerencja państwa w gospodarce

Społeczna percepcja ingerencji państwa w gospodarce w 2023 roku nie uległa zmianie. Nadal polskie społeczeństwo jest mocno spolaryzowane w tej kwestii. Przeszło jedna trzecia badanych (36,8%) opowiada się za interwencjonizmem państwowym, nieznacznie mniej (31,2%) nie ma zdania w tej kwestii, a przeszło jedna czwarta (28,3%) uważa, że państwo nie powinno ingerować w tę sferę. Szczegółowe dane przedstawia tabela.

Tabela 14. Czy Pana(i) zdaniem państwo powinno ingerować w gospodarkę?
(2023, N = 5022)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	27,8	28,3	0,5
Tak	35,8	36,8	1,0
Trudno powiedzieć	33,1	31,2	-1,9
Odmowa odpowiedzi	3,2	3,8	0,6
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Percepcja zakresu ingerencji państwa w gospodarce jest dość jednoznaczna. Dwie trzecie Polaków (65,5%), którzy akceptują tego typu działanie uważa, że zakres interwencjonizmu powinien być duży, w tym 20,5% uważa, że bardzo duży. Za ograniczoną ingerencją opowiada się, co czwarty badany (25,5%), a co dziesiąty (8,9%) nie ma zdania w tej kwestii. Szczegółowy rozkład odpowiedzi dotyczących zakresu państwowego interwencjonizmu w gospodarce przedstawia tabela.

Tabela 15. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim zakresie? (2023, N = 1846)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo małym	1,5	1,9	0,4
Raczej małym	20,0	23,6	3,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	10,0	8,9	-1,1
Raczej dużym	51,7	45,0	-6,7
Bardzo dużym	16,5	20,5	4,0
Odmowa odpowiedzi	0,2	0,1	-0,1
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Repolonizacja firm z obcym (zagranicznym) kapitałem

Jednym z obszarów związanych z interwencjonizmem państwa w gospodarkę jest tzw. repolonizacja firm z obcym (zagranicznym) kapitałem. W 2023 roku nie odnotowano znaczących zmian w społecznej percepcji tego zjawiska. Analogiczne jak w przypadku postrzegania ingerencji państwa w gospodarkę osoby objęte badaniem są mocno podzielone w kwestii wykupywania zagranicznych podmiotów przez skarb państwa. Pozytywnie wykupywanie przez polskie państwo firm z zagranicznym kapitałem ocenia jedna trzecia badanych (33,1%), a jedna czwarta (23,1%) ma negatywny stosunek do tego typu działań. Na szczególną uwagę zasługuje najbardziej liczny odsetek osób (39,2%), które nie mają zdania w przedmiotowej kwestii. Pełny rozkład odpowiedzi na pytanie *Jak Pan(i) ocenia tzw. repolonizację tj. wykupywanie firm z obcym (zagranicznym) kapitałem przez polskie państwo?* prezentuje tabela.

Tabela 16. Jak Pan(i) ocenia tzw. repolonizację tj. wykupywanie firm z obcym (zagranicznym) kapitałem przez polskie państwo? (2023, N = 5022)

	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie negatywnie	9,6	8,8	-0,8
Raczej negatywnie	16,5	14,3	-2,2
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	37,3	39,2	1,9
Raczej pozytywnie	22,6	19,8	-2,8
Zdecydowanie pozytywnie	10,7	13,3	2,6
Odmowa odpowiedzi	3,4	4,5	1,1
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja wybranych rozwiązań wdrażanych przez państwo

Jednym z elementów, który został poddany weryfikacji w ramach badania są rozwiązania charakterystycznych dla tzw. modelu państwa opiekuńczego, które zostały wdrożone przez rządy Zjednoczonej Prawicy w latach 2016–2022. W 2023 roku lista tego typu rozwiązań została rozszerzona o rządowy program „Rodzina 800+”. Tym samym społecznej weryfikacji poddano łącznie sześć kluczowych rozwiązań, które zostały wdrożone przez rządy Beaty Szydło oraz Mateusza Morawieckiego tj.:

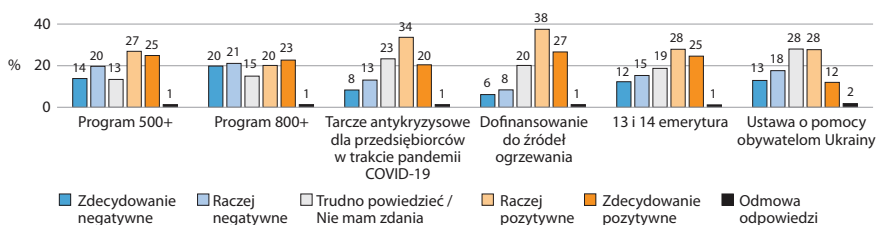
1. Rządowy program „Rodzina 500+” oraz jego aktualizacja „Rodzina 800+”,
2. Dodatkowe pieniądze dla emerytów i rencistów w postaci 13 oraz 14 emerytury,
3. Tarcze antykryzysowe dla przedsiębiorców, które miały przeciwdziałać społeczno-gospodarczym skutkom pandemii COVID-19,

4. Ustawę o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa,
5. Dodatek węglowy oraz dodatek dla gospodarstw domowych z tytułu wykorzystywania niektórych źródeł ciepła.

W celu identyfikacji poziomu akceptacji ww. rozwiązań posłużono się klasyczną skalą Likerta, w ramach której zastosowano następujące możliwości odpowiedzi: 1 – ocena zdecydowanie negatywna, 2 – ocena raczej negatywna, 3 – ocena neutralna, 4 – ocena raczej pozytywna, 5 – ocena zdecydowanie pozytywna.

Każde z sześciu wdrożonych przez rządy Zjednoczonej Prawicy rozwiązań spotkało się z akceptacją Polaków. Podobnie jak w 2022 roku najwyższe zostało ocenione dofinansowanie do źródeł ogrzewania (średnia ocen: 3,71 (2023), 3,68 (2022)). Na dalszych miejscach plasowały się: tarcze antykrzysowe dla przedsiębiorców w trakcie pandemii COVID-19 (średnia ocen: 3,45 (2023), 3,41 (2022)), dodatkowe pieniądze dla emerytów i rencistów w postaci 13 oraz 14 emerytury (średnia ocen: 3,38 (2023), 3,36 (2022)) oraz program „Rodzina 500+” (średnia ocen: 3,30 (2023), 3,37 (2022)). Najniżej zostały ocenione rozwiązania przyjęte w ramach ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (średnia ocen: 3,09 (2023), 3,19 (2022)) oraz zaktualizowany program „Rodzina 800+”, który ma zacząć funkcjonować w 2024 roku (średnia ocen: 3,05 (2023)). Warto zaznaczyć, że największy spadek w stosunku do 2022 roku odnotowano w przypadku ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy (-0,1). Pełny rozkład odpowiedzi na pytanie *Proszę powiedzieć jak Pan(i) ocenia rozwiązania wdrożone przez państwo?* przedstawia wykres.

Wykres 3. Proszę powiedzieć jak Pan(i) ocenia rozwiązania wdrożone przez państwo?
(N = 5022)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podsumowanie

Przełom 2022 oraz 2023 roku mając na względzie dynamikę produktu krajowego brutto oraz wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych wskazywał, że Polska zmierza w stronę stagflacji, tj. stagnacji gospodarczej, której towarzyszy rosnąca inflacja. Jednym z kluczowych wskaźników realnych, który przeczył tej diagnozie była niska stopa bezrobocia rejestrowanego. Sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie w drugim kwartale 2023 roku, kiedy inflacja zaczęła maleć, co przełożyło się m.in. na obniżenie stóp procentowych przez Radę Polityki Pieniężnej. Nie oznacza to jednak, że Polska zmierza w stronę wzrostu gospodarczego, należy bowiem pamiętać, że nadal trwa wojna w Ukrainie (stan na lipiec 2023 roku), która oddziałuje na szereg obszarów funkcjonowania państwa w tym gospodarkę. Wielką niewiadomą pozostaje również wynik wyborów parlamentarnych w Polsce.

W takich uwarunkowaniach w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku zostało przeprowadzone badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”. Jednym z kluczowych elementów projektu było odtworzenie społecznej percepcji stanu polskiej gospodarki, akceptowanych zasady jej funkcjonowania, oceny wdrożonych przez państwo rozwiązań oraz prognoz dotyczących jej dalszego rozwoju.

W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że zdecydowana większość Polaków (58,7%) ocenia negatywnie aktualną sytuację gospodarczą Polski. Odmiennego zdania jest co piąty badany (21,3%). Ocena aktualnej sytuacji gospodarczej jest przede wszystkim skorelowana ze źródłami informacji ze wskazaniem na Telewizję Publiczną. W grupie badanych pozytywnie oceniających aktualną sytuację gospodarczą zdecydowana większość (70,5%) ogląda Telewizję Publiczną. Analogicznie wśród oceniających negatywnie polską gospodarkę przeważająca większość (82,6%) nie ogląda TVP1, TVP2 lub TVP Info.

Istnieje również silna zależność pomiędzy oceną aktualnej sytuacji gospodarczej a oceną funkcjonowania demokracji w Polsce. Trzy czwarte pozytywnie oceniających aktualną sytuację gospodarczą (75,4%) jednocześnie uważa, że demokracja w Polsce funkcjonuje dobrze. W grupie negatywnie oceniających aktualną sytuację gospodarczą zdecydowana większość (72,7%) również negatywnie ocenia funkcjonowanie demokracji.

Na ocenę funkcjonowania gospodarki wpływają także poglądy polityczne. Osoby, które pozytywnie oceniają aktualną sytuację gospodarczą w Polsce w większości (57,2%) klasyfikują swoje poglądy politycznej do kategorii „prawicowej”. Wśród osób charakteryzujących się negatywną oceną sytuacji gospodarczej dominują zwolennicy „centrum” (26,6%) oraz „lewicy” (26,2%).

W porównaniu z wynikami badania z 2022 roku o 5,9 pkt. proc. do poziomu 42,0% zmniejszył się odsetek Polaków, którzy sądzą że w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie. Analogicznie jak w przypadku oceny przeszłości projekcje dotyczące przyszłości są również negatywne. Taki kierunek zmiany dostrzega przeszło połowa badanych (53,7%).

Zdecydowana większość Polaków (57,7%) w 2023 roku negatywnie ocenia działania rządu Mateusza Morawieckiego dotyczące polskiej gospodarki. Odmiennego zdania był co piąty badany (22,3%). Podobnie jak w przypadku aktualnej oceny sytuacji gospodarczej w Polsce najsilniej z oceną działań rządu koreluje źródło informacji na temat Polski i świata jakim jest Telewizja Publiczna. Analiza wykazała również, że istnieje silna zależność pomiędzy oceną polityki gospodarczej rządu a oceną funkcjonowania demokracji w Polsce.

Podobnie jak w 2022 roku Polacy najwyżej oceniają rozwiązanie wdrożone przez państwo polegające na dofinansowaniu do źródeł ogrzewania. Najniżej została oceniona aktualizacja programu „Rodzina 800+”, która, ma zacząć funkcjonować w 2024 roku. Największy spadek w stosunku do 2022 roku odnotowano w przypadku ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Spółeczna percepcja ingerencji państwa w gospodarkę w 2023 roku nie uległa zmianie. Nadal polskie społeczeństwo jest mocno spolaryzowane w tej kwestii. Jednym z obszarów związanych z interwencjonizmem państwa w gospodarkę jest tzw. repolonizacja firm z obcym (zagranicznym) kapitałem. W 2023 roku nie odnotowano znaczących zmian w społecznej percepcji tego zjawiska. Analogicznie jak w przypadku postrzegania ingerencji państwa w gospodarkę osoby objęte badaniem są mocno podzielone w kwestii wykupywania zagranicznych podmiotów przez skarb państwa.

Analiza opisanych wskaźników jednoznacznie wskazuje, że Polacy negatywnie postrzegają nie tylko aktualną sytuację gospodarczą Polski, ale

również perspektywy dotyczące jej dalszego rozwoju. Pewnym impulsem, który może w przyszłości zmienić to nastawienie jest malejący o 7 pkt. proc. skumulowany odsetek badanych, którzy uważają że w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce pogorszy się. O kierunku zmiany nastawienia w przyszłości może również świadczyć wzrost o 5,4 pkt. proc. grupy osób, które w pozytywnym wymiarze postrzegają przyszłość polskiej gospodarki.

Dość zaskakujące może się wydawać, że pomimo pozytywnej oceny wszystkich programów wdrożonych przez rządy Zjednoczonej Prawicy Polacy oceniają działania władzy dotyczące polskiej gospodarki negatywnie i w większości sądzą, że działania te nie były skuteczne i nie wpłynęły pozytywnie na sytuację materialną ich gospodarstw domowych. Może to świadczyć o tym, że zakres tych działań jest nieodpowiedni lub brakuje takich rozwiązań, które przez Polaków byłyby bardziej pożądane. Można byłoby również postawić hipotezę, że wpływ na percepcję rządu mają inne czynniki, które bezpośrednio z gospodarką nie mają wiele wspólnego. O prawdziwości tej hipotezy może świadczyć powiązanie percepcji sytuacji gospodarczej z percepcją funkcjonowania demokracji w Polsce. W celu weryfikacji tej hipotezy konieczne jest przeprowadzenie dalszych badań.

Bibliografia

- Główny Urząd Statystyczny, *Informacje sygnałne: Szybki szacunek wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych w lipcu 2023 r.*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5464/2/141/1/wskazniki_cen_towarow_i_uslug_konsumpcyjnych_w_lipcu_2023_r.pdf
- Główny Urząd Statystyczny, *Informacje sygnałne: Wstępny szacunek produktu krajowego brutto w 2 kwartale 2023 r.*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rachunki-narodowe/kwartalne-rachunki-narodowe/wstepny-szacunek-produktu-krajowego-brutto-w-ii-kwartale-2023-roku,3,84.html>
- Główny Urząd Statystyczny, *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w lipcu 2023 r.*, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5498/1/135/1/sytuacja_spoleczno-gospodarcza_kraju_w_lipcu_2023_roku.pdf
- IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics>

- R. Staniszewski, *Spoleczna percepcja stanu polskiej gospodarki, akceptowane zasady jej funkcjonowania, ocena wdrozonych przez państwo rozwiązań oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Kraków 2022.

Teresa Zbyrad*

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA I STANDARD ŻYCIA POLAKÓW

ABSTRAKT: Artykuł skupia się na warunkach życia Polaków i aktywności zawodowej. Materiałem źródłowym są wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu: *Diagnoza życia postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego w 2023 roku*. Warunki życia Polaków zostały określone poprzez takie zmienne, jak: dochód, liczba osób w gospodarstwie domowym, miejsce zamieszkania, standard życia i wydatki m.in. na żywność, media, odzież, leki, kredyty itp. Z kolei aktywność zawodowa skupia się wokół takich zagadnień jak: charakter wykonywanej pracy, wartość pracy, stopień zadowolenia pracy i skutki ujemne pracy jak np. stres czy mobbing. Analiza zebranych danych ma na celu uzyskanie odpowiedzi na pytania: jaki jest standard życia Polaków? Czy posiadane dochody wystarczają na zaspokojenie bieżących wydatków? Czy ludzie mają bezpieczeństwo finansowe czy też obawiają się utraty dochodów? Jaka jest sytuacja na rynku pracy? Jaką wartość ma praca? Czy ludzie są zadowoleni z wykonywanej pracy i płacy? Jaki jest wpływ pracy zawodowej na życie człowieka? Jakie prace zawodowe niesie syndromy? Celem artykułu jest zarówno analiza i przedstawienie aktualnych wyników badań, jak i ukazanie zmiany poprzez porównanie diagnozy przeprowadzonej w 2022 i 2023 roku.

SŁOWA KLUCZOWE: warunki życia, dochód, wydatki, aktywność zawodowa, stres zawodowy, mobbing.

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8124-8822>. Dr hab., prof. Uniwersytetu Rzeszowskiego, socjolog. Instytut Nauk Socjologicznych. Kierownik Zakładu Polityki Społecznej. Prezes Oddziału Regionalnego w Rzeszowie Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej. E-mail: tzbyrad@interia.pl

WORK ACTIVITY AND LIVING STANDARDS OF POLES

ABSTRACT: The article focuses on the living conditions of Poles and labor activity. The source material is the results of research conducted as part of the project: Diagnosis of living attitudes, plans and aspirations of Polish society in 2023. The living conditions of Poles were determined by such variables as income, number of people in the household, place of residence, standard of living and expenses such as food, utilities, clothing, medicines, loans, etc. Work activity, on the other hand, revolves around such issues as the nature of the work performed, the value of the work, the degree of job satisfaction and the negative effects of work such as stress and bullying. The analysis of the collected data aims to answer the questions: what is the standard of living of Poles? Is the income they have enough to meet current expenses? Do people have financial security or are they afraid of losing their income? What is the situation on the labor market? What is the value of work? Are people satisfied with their jobs and wages? What is the impact of professional work on people's lives? What syndromes does professional work bring? The purpose of the article is both to analyze and present the current research results, and to show the change by comparing the diagnosis carried out in 2022 and 2023.

KEYWORDS: living conditions, income, expenses, work activity, work stress, mobbing.

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł zawiera analizę wyników badań przeprowadzonych w 2023 roku. Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Celem projektu jest m.in. diagnoza warunków życia i aktywność zawodowa¹. Projekt stanowi kontynuację badań przeprowadzonych w 2022 roku pt. *Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego*, których pokłosiem stała się publikacja: „Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną

¹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

na Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa”². Prezentacja uzyskanych wyników badań w 2022 roku i dyskusja ekspertów pozwoliły na zwrócenie uwagi na podejmowany problem warunków życia i aktywności zawodowej w szerszym kontekście i z nieco innej perspektywy. Uwidoczniły się pewne braki, jak i nowe spojrzenie na zagadnienia jakże ważne i istotne. Dlatego uzupełniono narzędzie badawcze o uzyskane wskazówki.

Dział badań w kwestionariuszu z 2023 roku, poświęcony warunkom życia Polaków i aktywności zawodowej został poszerzony o kilka istotnych pytań. Należą do nich stopień zadowolenia z dochodów, ocena standardu życia, wydatki na prywatną służbę zdrowia, na wyjścia do restauracji czy teatru, charakter wykonywanej pracy, największa wartość pracy oraz ocena dochodzenia spraw związanych z stosowaniem mobbingu. Niestety z uwagi na ograniczenia narzędzia badawczego nie udało się zamieścić wszystkich pytań, które uzupełniałyby diagnozę z 2022 roku, a są nimi: czy Polaków stać na „zdrową żywność”, na prywatną edukację dzieci, na wyjazdy zagraniczne, a na jakie wydatki nie stać, czy wykonywana praca jest zgodna z kwalifikacjami, jakie były motywy wyboru pracy oraz co jest największym źródłem stresu w pracy. Pytania wyżej wymienione z pewnością bardziej poszerzyłyby naszą analizę o szczegółowe dane i ukazały nieco szerszą perspektywę, zarówno w zakresie warunków życia, jak i aktywności zawodowej.

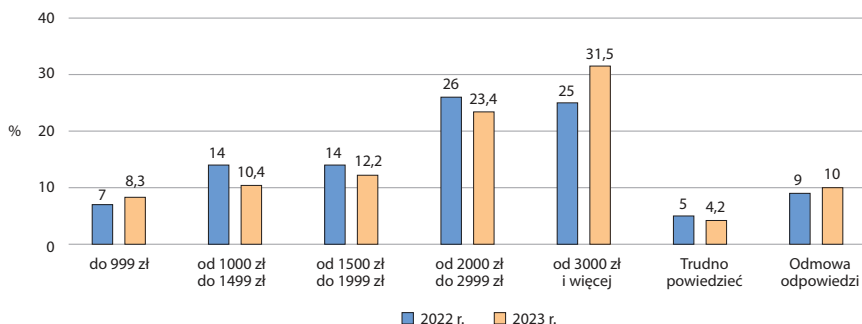
Analiza wyników badań obejmuje obszar warunków życia Polaków i aktywności zawodowej. Główny akcent został położony na uchwycenie zmian w tym obszarze. Zdajemy sobie sprawę, że od poprzedzających badań nie minęło zbyt wiele czasu, ale też bierzemy pod uwagę niespokojny czas dla Polaków, którzy dotknięci wcześniej pandemią Covid-19, a następnie poczuciem zagrożenia poprzez wojnę na Ukrainie, dodatkowo postępującą inflacją. Można zaryzykować tezę, że warunki życia Polaków dziś, nie są takie same jak rok wcześniej. Odpowiedzi na pytanie *co zmieniło się w budżetach domowych i sytuacji zawodowej?* – dostarcza poniższa analiza.

² R. M. Staniszewski, *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.

Dochody, wydatki i standard życia Polaków

Wysokość budżetów domowych przekłada się na jakość życia i poczucie bezpieczeństwa. Porównując dane z 2022 i 2023 roku zauważyć można, że nadal ponad połowa Polaków osiąga dochód mniejszy niż 3000 złotych na osobę – łącznie 54,3%. Przy czym, wzrosła o 1,3 pkt. proc. liczba osób o najniższym poziomie dochodu tj. do 999 zł. Zauważyć można także wzrost liczby osób osiągających dochód 3000 zł i więcej z 25% w 2022 r. do 31,5% w 2023 roku. Zmiana poziomu dochodów jest dość duża, o ponad 6 pkt. proc. Analiza porównawcza wskazuje, że spadła liczba osób osiągających dochód do 1999 zł miesięcznie na osobę netto w rodzinie, a wzrosła liczba deklarujących dochód 3000 zł i więcej. W obu przypadkach różnica jest ok. 4 pkt. proc.

Wykres 1. Miesięczny dochód netto na 1 osobę w rodzinie w latach 2022 i 2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Bliższa weryfikacja dochodów, biorąc pod uwagę dane demograficzne ukazuje lepszą finansową sytuację mężczyzn aniżeli kobiet, mieszkańców miast, aniżeli wsi. Z dochodem najniższym do 1000 zł miesięcznie mamy 10% kobiet, a tylko 6,5% mężczyzn. Analogicznie dochód 3000 zł i więcej deklaruje 27% kobiet a 36,3% mężczyzn. Miejsce zamieszkania także jest czynnikiem różnicującym dochód z korzyścią dla zamieszkujących duże miasta. Dochód 3000 zł i więcej deklaruje co czwarty mieszkaniec wsi, tj. 25,1% i niemal co drugi mieszkaniec miasta powyżej 500 tys., tj. 47,1%.

Zdziwienie może budzić fakt, że drugie miejsce pod względem wysokości największego dochodu 43,7% deklarują mieszkańcy miast średnich o liczbie ludności od 100 do 199 mieszkańców. Z kolei co ósmy mieszkaniec wsi, tj. 12% i niemal co trzydziesty mieszkaniec (3,5%) największych aglomeracji posiada dochód najniższy do 999 zł. Analizując województwa dochód 3000 zł i więcej deklarują mieszkańcy z województwa lubuskiego (42,1%), mazowieckiego (38,8%), podkarpackiego (34,6%) małopolskiego (34,5%), dolnośląskiego (33,1%), śląskiego (32,8%) i opolskiego (30,1%). Z kolei najniższy dochód do 999 zł deklaruje najwięcej badanych w województwie podlaskim (17,3%), dolnośląskim (13%), wielkopolskim (11,5%) i podkarpackim (11,3%), a najmniej badanych w województwie zachodniopomorskim 2,6%, śląskim – 5%, lubuskim 5,7%, kujawsko-pomorskim – 5,8% oraz małopolskim 6%.

Wykształcenie i wiek są czynnikami różnicującymi dochody badanych. Im wyższe wykształcenie tym dochody są większe i odwrotnie. Wśród osób z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym najmniej (12,3%) osiąga dochody 3000 zł i większe, a najwięcej posiada dochód najniższy do 999 zł. Najwięcej, bo 17,9% respondentów z najniższym wykształceniem deklaruje dochód od 2000 do 2999 zł. Z kolei co druga osoba, tj. 50,2% z wykształceniem wyższym deklaruje dochód 3000 zł i więcej i co trzecia (31,1%) z wykształceniem średnim policealnym. W grupie osób z wykształceniem wyższym zauważamy najmniej osób o najniższych dochodach (3,1%). Biorąc pod uwagę wiek, dane są bardziej zróżnicowane. Najmłodszy wiekiem, tj. 18–25 lat nie mają dużych zasobów finansowych. Najwięcej z nich, bo 23,6% deklaruje dochód miesięczny 2000–2999 zł i najmniej spośród wszystkich grup wiekowych (19,6%) osiąga dochód 3000 zł i więcej. Największe dochody osiągają ludzie w wieku 60 plus, i tak seniorzy z przedziału 60–69 lat stanowią najliczniejszą grupę (39,6%) deklarującą dochód 3000 zł i więcej oraz co trzeci senior (33,8%) w wieku 70 lat i więcej. Osiągane dochody w grupie seniorów nie budzą zdziwienia, gdyż najczęściej są to emeryci, którzy nie mają na utrzymaniu innych osób. Osoby dość młode przed 30 rokiem życia, tj. wiek 26–29 lat są na drugim miejscu (37%) z deklaracją dochodu miesięcznego 3000 zł i więcej. Najgorzej pod tym względem wypadają 40-latkowie (27,9%). Ich dochód najwyższy sytuuje się tuż po młodości (18–24 lata). Na wysokość dochodu wpływać może liczba dzieci na utrzymaniu czy spłacane kredyty.

Z badań wynika, że wyznawane poglądy przekładają się na wysokie dochody, tj. 3000 zł i więcej na rzecz osób o poglądach lewicowych – łącznie 87,1% (zdecydowanie lewicowe – 39,4% i raczej lewicowe – 47,7%) w porównaniu do osób o poglądach prawicowych 63,4% (zdecydowanie prawicowych – 32,2% i raczej prawicowych (31,2%). Różnica jest dość spora, bo wynosi 23,7% na korzyść ludzi o poglądach lewicowych.

Tabela 1. Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z osiągniętych dochodów?

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie nie	26,3
Raczej nie	33,9
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	10,7
Raczej tak	20,9
Zdecydowanie tak	4,3
Odmowa odpowiedzi	4,0

Anotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

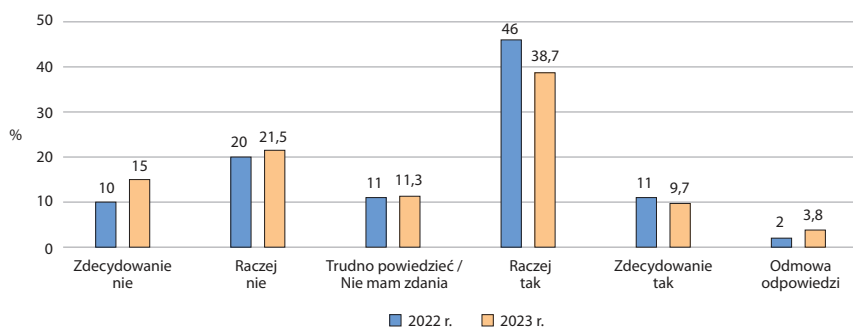
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Badania wskazują, że zdecydowana większość Polaków 60,2% nie jest zadowolona z osiągniętych dochodów. Co czwarty badany 25,2% wyraża swoje zadowolenie, jednak większość w sposób umiarkowany – raczej tak 20,9%, a tylko 4,3% – zdecydowanie tak. Jeden na dziesięciu badanych 10,7% nie zdecydował się na wyrażenie opinii (trudno powiedzieć). Z osiągniętych dochodów bardziej zadowoleni są mężczyźni 29,3% (raczej tak – 24,3%, zdecydowanie tak – 5%), aniżeli kobiety 21,3% (raczej tak – 17,7%, zdecydowanie tak – 3,6%). Uzyskane wyniki badań dowodzą, że stopień niezadowolenia z osiągniętych dochodów we wszystkich grupach wiekowych przekroczył 50%, osiągając najwyższą wartość 64,9% w grupie wiekowej 40–49 lat. Natomiast największy stopień zadowolenia z osiągniętych dochodów 32,8% wyrażają osoby w wieku 60–69 lat (raczej tak – 28,8%,

zdecydowanie tak – 4%). Nie ulega wątpliwości, że stopień zadowolenia skorelowany jest z osiąganymi dochodami tej grupy wiekowej, w której był najwyższy procent osób osiągających największe dochody.

Satysfakcjonujące dochody są nierozdzielnie związane z wydatkami i potrzebami. Najczęściej jesteśmy zadowoleni z dochodów wówczas, gdy wystarczają nam one na życie, bieżące wydatki, zobowiązania finansowe, realizację planów i zaspokajanie określonych potrzeb. Respondentom zadano pytanie: *Czy osiągnany dochód wystarcza na życie – zaspokajanie bieżących potrzeb?* Porównując odpowiedzi na powyższe pytanie z roku 2022 i 2023 zauważamy wzrost odpowiedzi negatywnych o 6,5 pkt. proc. (odpowiedzi: raczej nie – 21,5% i zdecydowanie nie – 15%) i spadek pozytywnych o 8,6% z osiąganego dochodu. Wyniki badań pokazują, że dla prawie połowy badanych osiągnany dochód wystarcza na życie – 48,4% (raczej tak – 38,7% i zdecydowanie tak – 9,7%) jednak dla wielu badanych 36,5% dochód nie jest wystarczający (raczej nie – 21,5%, zdecydowanie nie – 15%). W przeciągu roku niewiele zmieniła się liczba tych, którzy udzielili odpowiedzi „trudno powiedzieć” – 11,3% (w 2022 r. – 11%), ale wzrosła liczba osób odmawiających udzielenia odpowiedzi – 3,8% (w 2022 r. – 2%). Różnice odpowiedzi zauważyć można pomiędzy kobietami i mężczyznami. Zdecydowanie więcej mężczyzn twierdzi, że osiągnany dochód wystarcza na życie 55,8% (raczej tak – 44%, zdecydowanie tak – 11,8%), aniżeli kobiet – 41,5% (raczej tak – 33,7%, zdecydowanie tak – 7,8%).

Wykres 2. Dochód wystarczający na życie w latach 2022 i 2023

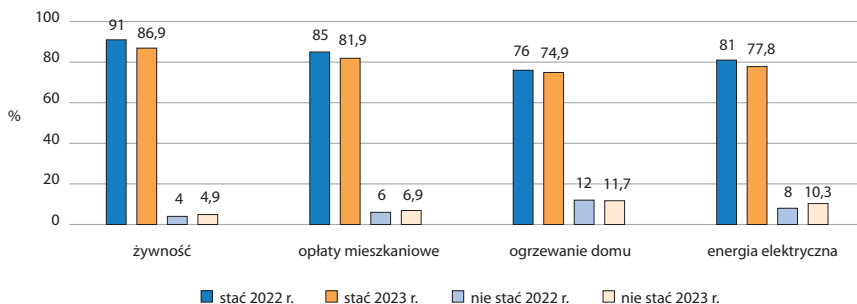
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Biorąc pod uwagę grupy wiekowe zaskoczeniem może być fakt, że najmłodsi badani w wieku 18–25 lat, osiągający najniższe dochody spośród wszystkich grup wiekowych, twierdzą, że dochody wystarczają na życie – łącznie 49,2% (raczej tak – 36,6%, zdecydowanie tak – 12,6%). Przewidywalnie, także badani seniorzy twierdzą, że dochody wystarczają na życie: w wieku 70 lat i więcej 60% (raczej tak – 48,7%, zdecydowanie tak – 11,3%), nieco mniej w wieku 60–69 lat 54,2% (raczej tak – 43,4%, zdecydowanie tak – 10,8%).

W związku z wydatkami, istotne jest uzyskanie odpowiedzi na co dochody wystarczają, a na co nie wystarczają. Podstawowe wydatki związane z wyżywieniem, opłatami za mieszkanie, ogrzewaniem domu czy opłatami za energię elektryczną dla zdecydowanej większości Polaków nie stanowią większego problemu. Szczegółowa analiza wyników badań w poszczególnych wydatkach przedstawia się następująco:

- na żywność: stać 86,9% (zdecydowanie tak – 48,6%, raczej tak – 38,3%), nie stać 4,9% (zdecydowanie nie – 0,8%, raczej nie – 4,1%);
- na opłaty mieszkaniowe: stać 81,9% (zdecydowanie tak – 41,7%, raczej tak – 40,2%), nie stać 6,9% (zdecydowanie nie – 1,4%, raczej nie – 5,5%);
- na ogrzewanie domu: stać 74,9% (zdecydowanie tak – 37,2%, raczej tak – 37,7%), nie stać 11,7% (zdecydowanie nie – 2,4%, raczej nie – 9,3%);
- na energię elektryczną: stać 77,8% (zdecydowanie tak – 38%, raczej tak – 39,8%), nie stać 10,3% (zdecydowanie nie – 2,1%, raczej nie – 8,2%).

Wykres 3. Wydatki na podstawowe potrzeby w latach 2022 i 2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W porównaniu do badań z ubiegłego roku zauważyć można nieznaczny spadek liczby osób, którą stać na podstawowe wydatki mieszkaniowe i nieznaczny wzrost tych, których nie stać. I tak spadła liczba tych, których stać na żywność – o 4,1 pkt. proc., na opłaty mieszkaniowe – o 3,1 pkt. proc., na ogrzewanie domu – o 1,1 pkt. proc. i na energię elektryczną o 3,2 pkt. proc. Nieznacznie wzrosła liczba osób, których nie stać na wyżej wymienione wydatki, wyjątkiem jest spadek tych, których nie stać na ogrzewanie domu (o 0,3 pkt. proc.), co może wiązać się z dopłatami do węgla.

Inne wydatki niezwiązane z wyżywieniem czy podstawowymi opłatami odnoszą się do edukacji dzieci, zakupu leków czy spłaty kredytów i kształtują się następująco:

- a) na odzież: stać 65,5% (raczej tak – 43,3%, zdecydowanie tak – 22,2%), nie stać 15% (zdecydowanie nie – 3,8%, raczej nie – 11,2%);
- b) na edukację dzieci: stać – 39,6% (raczej tak – 20,4%, zdecydowanie tak – 19,2%), nie stać 11,8% (zdecydowanie nie – 3,7%, raczej nie – 8,1%);
- c) na leki: stać 63,7% (raczej tak – 38,8%, zdecydowanie tak – 24,9%), nie stać 16,5% (zdecydowanie nie – 5%, raczej nie – 11,5%);
- d) na raty (chwilówki): stać 35,1% (raczej tak – 20,5%, zdecydowanie tak – 14,6%), nie stać 26,3% (zdecydowanie nie – 11,3%, raczej nie – 15,5%).

W porównaniu do 2022 roku, także w tej grupie wydatków zauważamy spadek tych, których stać na poszczególne wydatki i wzrost tych, których nie stać. Na edukację w 2022 roku stać było 43% (łącznie odpowiedzi: raczej tak i zdecydowanie tak), a nie stać 9% (łącznie odpowiedzi: raczej nie i zdecydowanie nie). Na spłatę kredytów stać było 39% a nie stać 24%; na leki stać było 70%, a nie stać 14%, zaś na odzież stać było 69%, a nie stać 14%. Zatem można stwierdzić, że budżety domowe kurczą się nieco wraz z inflacją.

Zupełnie inną kategorię wydatków stanowi zdrowie. W tym roku po raz pierwszy zadano respondentom pytanie o możliwość korzystania z prywatnej służby zdrowia. Z badań wynika, że prawie połowy 46,7% nie stać na prywatną służbę zdrowia (raczej nie – 27,5%, zdecydowanie nie – 19,2%). Co trzeci badany 33% twierdzi, że gospodarstwo domowe stać na korzystanie z prywatnych usług służby zdrowia (zdecydowanie tak – 12,3%, raczej tak – 21%). Odpowiedzi trudno powiedzieć stanowią znaczący procent 16,9% co może świadczyć o niewiedzy na temat kosztów świadczonych usług.

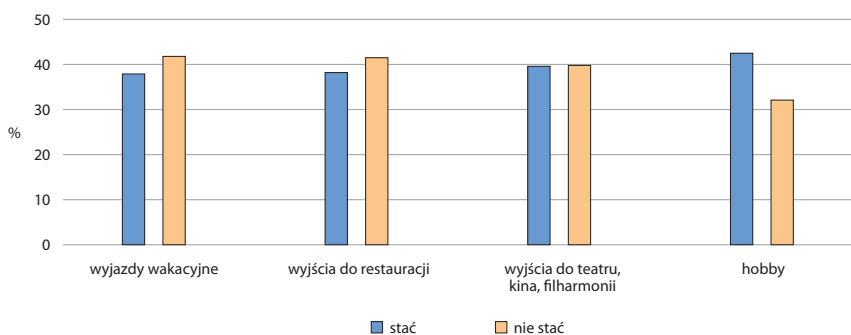
Tabela 2. Wydatki na prywatną służbę zdrowia

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie nie	19,2
Raczej nie	27,5
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	16,9
Raczej tak	21,0
Zdecydowanie tak	12,3
Odmowa odpowiedzi	3,1

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Generalnie wydatki możemy podzielić na te pierwszorzędne, podstawowe, niezbędne związane z codziennym egzystowaniem i te, które traktować można jako drugorzędne, także ważne – ale nie są one niezbędne do funkcjonowania. Do takich wydatków należą wyjazdy wakacyjne, wyjścia do restauracji, kina czy hobby.

Wykres 4. Wydatki inne, aniżeli podstawowe (2023 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W obszarze wydatków, które można uznać za drugorzędne, zauważamy zbliżone wartości tych, których stać (odpowiedzi: zdecydowanie tak i raczej tak) i tych, których nie stać (zdecydowanie nie i raczej nie). Zarówno jeśli chodzi o wyjazdy wakacyjne, wyjścia do restauracji, filharmonii czy kina – zauważyć można więcej osób których nie stać, aniżeli stać. Wyjątek stanowi hobby, gdzie więcej o 10 pkt. proc. osób stać, aniżeli nie stać. Nowością w tych badaniach były pytania o wyjścia do restauracji, filharmonii, teatru i kina. Analiza wydatków na wyjazdy wakacyjne w latach 2022 i 2023 pozwala na stwierdzenie, iż spadła liczba tych, których stać (43% – 2022 r. i 37,9% – 2023 r.) a wzrosła liczba osób, których nie stać na wakacje (37% – 2022 r. i 41,8% – 2023 r.). Z kolei pytania o wydatki na hobby – są na zbliżonym poziomie 41%.

Dochody są zazwyczaj czynnikiem decydującym o standardzie życia. Po wszechnie przyjmuje się, że im wyższe dochody, tym wyższy standard życia i odwrotnie. Zdarza się jednak, że ocena standardu życia może mieć wymiar subiektywny. Wiele zależy od potrzeb, preferencji, systemu wartości, wpływu „znaczących innych”, rodzinnych tradycji, a nawet miejsca zamieszkania i otoczenia. W badaniach w 2023 roku, po raz pierwszy zapytano Polaków o ocenę własnego standardu życia. Biorąc pod uwagę dochody badanej grupy, nie można było spodziewać się wysokiej oceny standardu życia.

Tabela 3. Proszę ocenić standard życia jakie Pan(i) prowadzi

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie niski	10,7
Raczej niski	23,8
Średni	53,2
Raczej wysoki	6,5
Zdecydowanie wysoki	1,8
Odmowa odpowiedzi	4,0

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Ponad połowa badanych (53,2%) ocenia swój standard życia jako średni. Co trzeci badany (34,5%) – klasyfikuje swój standard życia jako niski (zdecydowanie niski – 10,7%, raczej niski – 23,8%). Co dwunasty Polak, tj. 8,3% ocenia własny standard życia jako wysoki (raczej wysoki – 6,5%, zdecydowanie wysoki – 1,8%). Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, ocena standardu życia jest porównywalna. Mieszkańcy wsi (8,2%), jak i miast powyżej 500 tys. mieszkańców – 9,7% – porównywalnie klasyfikują swój standard życia jako wysoki (raczej wysoki i zdecydowanie wysoki). Standard życia jako niski wskazuje co trzeci mieszkaniec wsi – 35,5% i co czwarty mieszkaniec największych aglomeracji miejskich – 25,6%. Te dane wskazują, że wysoki standard życia można osiągnąć na wsi, jak i w mieście.

Tabela 4. Jak Pan(i) sądzi, czy sytuacja finansowa Pana(i) gospodarstwa domowego w najbliższych latach zmieni się? Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Znacząco pogorszy się	28	20,1	-7,9
Nieznacznie pogorszy się	28	21,2	-6,8
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	5	8,7	3,7
Nieznacznie poprawi się	27	33,1	6,1
Znacząco poprawi się	11	16,9	5,9
Odmowa odpowiedzi	1	0,0	-1,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Na przestrzeni roku zaobserwować można pewną zmianę, która świadczy o pewnej stabilizacji ekonomicznej. Na pytanie: *Jak Pan(i) sądzi, czy sytuacja finansowa Pana(i) gospodarstwa domowego w najbliższych latach zmieni się?* niemal co trzeci badany, twierdzi, że tak – 31,1%, a co piąty – 19,5%, że nie. Dla porównania, w 2022 roku, 40% prognozowało, że

ich sytuacja finansowa zmieni się, a 16% – że nie ulegnie zmianie. Zatem spadła liczba tych, którzy oczekują zmian, a wzrosła liczba bardziej spokojnych o swoje finanse. Analiza odpowiedzi oczekujących zmiany prowadzi do wniosku, że wzrosła liczba optymistów, twierdzących, że ich sytuacja finansowa poprawi się – łącznie 50% (33,1% nieznacznie się poprawi, 16,9% znacząco się poprawi). W ubiegłym roku liczba optymistów była na poziomie 38%. Badania pokazują, że spadła liczba tych, którzy uważają, że ich sytuacja finansowa pogorszy się. Łącznie o 14,7 pkt. proc. (w roku 2022 – 56%, a w 2023 – 41,3%). Dane te nie pozostawiają wątpliwości co do umacniającego się poczucia bezpieczeństwa finansowego.

Praca zawodowa – jej wartość i zagrożenia

Praca zawodowa pełni bardzo ważną rolę w życiu człowieka. Dzięki niej człowiek nie tylko czerpie dochody, ale też rozwija się, realizuje, czuje się potrzebny, jest obecny w społeczeństwie. Wymiar pracy jest zatem materialny i niematerialny: „Praca ludzka, to wolna – choć naturalnie konieczna – działalność człowieka, wypływająca z poczucia obowiązku, połączona z trudem i radością, a mająca na celu tworzenie użytecznych społecznie wartości duchowych i materialnych”³. Praca powinna dostarczać satysfakcji, ale też wiąże się z trudem, a nawet może stanowić zagrożenie dla człowieka np. stres zawodowy czy mobbing. W polityce społecznej podkreśla się aktywność zawodową. Zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i społecznym lepiej jest gdy ludzie pracują, aniżeli są na utrzymaniu innych np. instytucji państwowych czy rodziny.

Badania dowodzą, że największa grupa osób czerpie dochody z pracy zawodowej.

³ Ł. Czuma, *Wprowadzenie do ekonomii*, Białystok 1992, s. 77.

Tabela 5. Proszę powiedzieć jaka jest aktualnie Pana(i) sytuacja zawodowa?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)
Jestem zatrudniony w pełnym wymiarze godzin	37,3	39,0
Jestem zatrudniony w niepełnym wymiarze godzin	3,8	3,1
Pracuję w oparciu o umowę zlecenie/ dzieło	2,8	3,1
Prowadzę działalność gospodarczą na własny rachunek	3,6	3,6
Pracuję dorywczo, sezonowo	1,3	2,1
Jestem rolnikiem/ rolniczką	1,8	0,7
Jestem na urlopie wychowawczym/ macierzyńskim/ tacierzyńskim	1,3	1,1
Uczę się/ studiuję	4,1	3,5
Jestem przewlekle chory(a) lub niepełnosprawny(a)	1,1	1,5
Jestem na rencie	5,2	5,2
Jestem na emeryturze	26,4	23,7
Nie pracuję/ zajmuję się domem	5,4	3,7
Jestem bezrobotny(a)	4,2	5,0
Inna	1,0	1,3
Odmowa odpowiedzi	0,7	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W roku 2022 – 48,8% badanych deklarowało pracę w pełnym wymiarze godzin, niepełnym, działalność gospodarczą, pracę dorywczą czy sezonową. W 2023 roku nieco przybyło badanych utrzymujących się z pracy zawodowej – ta grupa respondentów wyniosła 50,9%. Co trzeci badany przebywa na emeryturze bądź rencie – w 2022 roku – 31,6%, a w 2023 r. nieco mniej – 28,9%. Niemal co dziesiąta osoba nie pracuje, zajmuje się domem bądź jest bezrobotna 9,6% w 2022 r. i 8,7% w 2023 r. Wśród bada-

nych porównywalnie są osoby, które nie pracują z przyczyn obiektywnych np. uczą się, studiują, przebywają na urlopie macierzyńskim czy macierzyńskim oraz nie pracują z powodu stanu zdrowia – w 2022 roku było ich – 6,5%, a w 2023 roku – 6,1%.

Tabela 6. Jaki charakter ma wykonywana przez Pana/ Panią praca?

Odpowiedzi	2023 (%)
Praca umysłowa	38,3
Praca fizyczna	58,3
Odmowa odpowiedzi	3,4
Ogółem	100,0

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Większość badanych (58,3%) wykonuje pracę fizyczną. Zdecydowanie mniej jest tych, którzy wykonują pracę umysłową – 38,3%. Co trzydziesty respondent nie udzielił odpowiedzi na to pytanie. Łączna grupa badanych pracujących wyniosła 2683 osoby. Wśród osób wykonujących prace fizyczne dominują mężczyźni – 61,1%, a największy odsetek 66,5% jest w wieku 50–59 lat. Zdecydowana większość osób 91% wykonujących prace fizyczne ma wykształcenie niepełne podstawowe, podstawowe bądź gimnazjalne. Ciekawość może budzić fakt, że co piąty badany 19,1% ma wykształcenie wyższe. Ponad połowa 63,6% pracujących fizycznie – mieszka na wsi.

Diagnoza pokazała, że zadowolenie z pracy spada. W 2022 r. osoby zadowolone z pracy dominowały, stanowiąc dwie trzecie respondentów – 73%, jednak w 2023 r. liczba zadowolonych wynosi 63,5% i jest to spadek o 9,5%. Z kolei wzrosła liczba niezadowolonych z pracy: w 2022 r. – 13%, zaś w 2023 r. – już 17,7%. Poziom niezadowolenia może być uwarunkowany wieloma czynnikami m.in. płacami, inflacją czy atmosferą w pracy i relacjami międzyludzkimi.

Tabela 7. Czy jest Pan(i) zadowolony z wykonywanej pracy?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	4	5,9	1,9
Raczej nie	9	11,8	2,8
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	13	18,2	5,2
Raczej tak	51	45,4	-5,6
Zdecydowanie tak	22	18,1	-3,9
Odmowa odpowiedzi	1	0,6	-0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wartość pracy ma bardzo subiektywny wymiar. Właściwie nie można jednoznacznie stwierdzić, co jest największą wartością pracy, gdyż dla każdego człowieka może być ona zupełnie inna. Pytanie o wartość pracy zostały zadane po raz pierwszy w badaniu 2023 r. i otrzymało brzmienie: *Co jest największą wartością w Pana(i) pracy?* Wskazano na takie wartości jak: możliwość zarabiania pieniędzy, relacje międzyludzkie, atmosfera w pracy, możliwość rozwoju osobistego, transparentność (jasność ścieżek awansu), bliskość miejsca zamieszkania i łatwość wykonywanej pracy.

Spośród wszystkich wymienionych wartości, badani najczęściej wskazywali na możliwość zarabiania pieniędzy – 64,5%. Na drugim miejscu – 37,6% respondenci wymienili atmosferę w pracy. Co trzeci badany – 33,4% ceni bliskość miejsca zamieszkania i relacje międzyludzkie – 31,8%. Dla co czwartego pracującego – 24,5% liczy się łatwość wykonywanej pracy, a dla co piątego – 21,3% możliwość rozwoju osobistego. Transparentność (jasność) ścieżek awansu – nie jest wartością, na której zależy pracownikom. Wskazało na nią zaledwie 6,8% badanych, i co istotne, przytłaczająca większość – 93,2% nie przykłada większej uwagi do tej wartości.

Tabela 8. *Jaka jest największa wartość pracy?*

Co jest największą wartością w Pana(i) pracy?	2023 (%)		
	Nie	Tak	Odmowa odpowiedzi
Możliwość zarabiania pieniędzy	35,5	64,5	0
Relacje międzyludzkie	68,2	31,8	0
Atmosfera w pracy	62,4	37,6	0
Możliwość rozwoju osobistego	78,7	21,3	0
Transparentność (jasność) ścieżek awansu	93,2	6,8	0
Bliskość miejsca zamieszkania	66,6	33,4	0
Łatwość wykonywanej pracy	75,5	24,5	0
Inne	96,8	3,2	0

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Zebrany materiał badawczy i to pilotażowe pytanie dowodzi, że jednak największą wartość osoby pracujące przypisują możliwości zarabiania pieniędzy. Tę wartość bardziej podkreślają bardziej mężczyźni (68,7%), aniżeli kobiety (59,5%) oraz osoby z wykształceniem wyższym (66,5%) i zasadniczym zawodowym (65,1%). Liczy się także praca w bliskiej odległości od miejsca zamieszkania. Taką wartość podkreślają osoby bez względu na miejsce zamieszkania czy miasto czy wieś – uzyskane dane są na zbliżonym poziomie. Wymiar materialny pracy wyraźnie przoduje spośród wszystkich innych jej wartości. Relacje międzyludzkie najbardziej cenią dojrzały pracownicy w wieku 50–59 lat (34,5%), a atmosferę w pracy najmłodszy 18–25 lat (45,1%). Możliwość rozwoju osobistego nie jest tak bardzo ważna dla badanych. Na tę wartość najbardziej wskazują młodzi ludzie w wieku 18–25 lat (35%) i 26–29 lat (30,1%). Jednak zaskakuje fakt, że takie cechy jak transparentność, jasność ścieżek awansu nie

mają większego znaczenia dla badanych. Transparentność jest najbardziej ważna dla młodszych pracowników w grupie wiekowej 18–25 lat (13,6%) i 26–29 lat (15,1%).

Badania pokazują pewną stabilizację zawodową Polaków. W analizie porównawczej roku 2022 i 2023 nie ma istotnych zmian związanych z obawami o utratę pracy. Te dane mogą świadczyć o dostępności do pracy i braku zagrożenia. Liczba osób zarówno obawiających się o utratę pracy, jak i niepodzielających obaw – utrzymuje się na zbliżonym poziomie z niewielkim spadkiem tych (o 1,4 pkt. proc.), którzy nie obawiają się o pracę

Tabela 9. Czy obawia się Pan(i) utraty pracy?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	10	11,4	1,4
Raczej nie	38	36,6	-1,4
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	22	22,0	0,0
Raczej tak	19	17,0	-2,0
Zdecydowanie tak	10	10,8	0,8
Odmowa odpowiedzi	1	2,1	1,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Pytanie o zamiar zmiany miejsca pracy przyniosło niewielkie różnice w porównaniu do ubiegłego roku. Ponad połowa badanych tj. 53% nie zamierza zmieniać pracy w najbliższym czasie: „raczej nie” 31,3%, „zdecydowanie nie” – 21,7%. Dla porównania w 2022 roku pracy nie zamierzało zmieniać 58% badanych. Zatem liczba chętnych do zmiany pracy spadła o 5 pkt. proc.. Wzrosła nieco liczba osób zamierzających zmienić pracę z 18% w 2022 do 23,6% w 2023 roku (zdecydowanie tak – 7,9%, raczej tak – 15,7%). Co piąty badany – 21,8% nie ma zdania, wskazując odpowiedź: trudno powiedzieć.

Praca zawodowa na ogół miewa dobre i złe strony. Te dobre wiążą się z korzyściami, jakie człowiek czerpie z pracy, np. środki finansowe, możliwość rozwoju czy współpracy z innymi. Niestety powszechnie podkreśla się ujemne strony pracy, określane mianem syndromów, takie jak np. stres zawodowy, wypalenie zawodowe czy mobbing. Według Jana Terelaka⁴ niemal wszystkie zawody są narażone na stres. Współczesny stres zawodowy jest wywołany złożonością oczekiwań wobec pracowników, aspiracjami samych pracowników i napięciem wynikającym z tempa w jakim należy bezwzględnie realizować nowe cele czy przedsięwzięcia. Wiele jest jednak takich osób, które nie potrafią sprostać tym wymaganiom. Sytuacja taka generuje wiele źródeł stresu, które poza specyficznymi reakcjami na stres zawodowy (np. spadek efektywności pracy), charakteryzują się objawami niespecyficznymi, związanymi przede wszystkim z nadmiernymi reakcjami emocjonalnymi i dyskomfortem.

Respondentom zadano pytanie: *Czy Pana(i) praca wywołuje stres?* Prawie połowa badanych twierdzi, że nie – 46,4%, ale 36,2% udzieliło odpowiedzi twierdzącej. Dość spora liczba ankietowanych – 16,3% – udzieliła odpowiedzi „trudno powiedzieć”. W porównaniu do badań z ubiegłego roku, liczba osób odczuwających stres w pracy zmalała o 7,8 pkt. proc. i jednocześnie zmniejszyła się liczba osób niedoświadczających stresu w pracy – o 4,4 pkt. proc. (w 2022 r. uzyskano odpowiedzi: tak – 44%, nie – 42%, trudno powiedzieć – 13%, odmowa odpowiedzi – 1%).

Z analizy zebranego materiału wynika, że w porównaniu z ubiegłym rokiem, wzrosła liczba osób, która uznaje, że stres w pracy jest bardzo duży – o 5,3 pkt. proc., zaś spadła o 1,7 pkt. proc. liczba tych, którzy uważają stres za „raczej duży”. Jednocześnie spadła o 4,4 pkt. proc. liczba pracujących uważających stres za „niewielki”. W ogólnym porównaniu możemy stwierdzić, iż w 2023 roku jest więcej osób uważających stres w pracy za „bardzo duży” i „raczej duży” – 67,6%, aniżeli w roku 2022 – na dość wysoki poziom stresu wskazało łącznie 64%. Biorąc pod uwagę kategorie wiekowe – najsilniejszy stres odczuwają najmłodszy respondenci. Skala poziomu stresu w pracy w grupie wiekowej 18–25 lat osiągnęła 80,5% – „bardzo duży” – 19,5%, „raczej duży” – 61%. Ów stres z pew-

⁴ J. F. Terelak, *Stres zawodowy. Charakterystyka psychologiczna wybranych zawodów stresowych*, UKSW, Warszawa 2007, s. 21–22

nością należałoby łączyć z wchodzeniem młodych ludzi na rynek pracy, oczekiwaniami kierowanymi pod adresem pracowników i obawami związanymi z brakiem doświadczenia zawodowego.

Tabela 10. Jeżeli praca wywołuje stres, proszę powiedzieć jak duży?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo duży	16	21,3	5,3
Raczej duży	48	46,3	-1,7
Niewielki	34	29,6	-4,4
Trudno powiedzieć	2	2,6	0,6
Odmowa odpowiedzi	0	0,2	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Negatywnym obliczem pracy zawodowej, oprócz stresu – bywa mobbing. Respondentom zadano pytanie: *Czy w miejscu Pana(i) pracy zaobserwował(a) Pan(i) mobbing?* Ponad połowa badanych udzieliła odpowiedzi przeczącej – 66,4%. Jednak co piąty zauważa zjawisko mobbingu – odpowiedzi „tak” udzieliło 20% badanych. Co dziesiąty badany – 1,1% – wybrał odpowiedź „trudno powiedzieć”. Porównując te wyniki do badań z ubiegłego roku, zauważa się tendencję wzrostową mobbingu w pracy. W 2022 r. odpowiedzi na powyższe pytanie były następujące: tak – 15%, nie – 73%, trudno powiedzieć – 10%. Pytanie o skalę mobbingu również przyniosło dane o tendencji wzrostowej. Ponad połowa badanych 62,6% uważa, że skala mobbingu jest duża: „bardzo duża – 21,8%, raczej duża – 40,8%, zaś co trzeci badany – 33,3% że niewielka. W 2022 r., połowa badanych – 51% uważała, że skala mobbingu jest duża (21% – bardzo duża, 30% – raczej duża), a prawie połowa 46% – niewielka. Dane te pokazują wzrost zjawiska mobbingu o 11,6 pkt. proc.

Tabela 11. Czy łatwo udowodnić mobbing i dochodzić swoich praw?

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie nie	17,3
Raczej nie	27,0
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	31,9
Raczej tak	15,9
Zdecydowanie tak	5,1
Odmowa odpowiedzi	2,8

Adnotacja: pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Mobbing jest zjawiskiem nie tylko narastającym w świecie ludzi pracy, ale także bardzo trudnym dla obu stron. Podległy pracownik, chociaż jest stroną poszkodowaną, to jednak musi zdobyć się na odwagę, aby zgłosić mobbing i przedstawić dowody jego stosowania, co wcale nie jest tylko formalnością. Z kolei ci, którzy stosują mobbing, wykorzystują możliwe ścieżki własnej obrony. Dlatego po raz pierwszy w tym roku zadano respondentom pytanie: *Czy łatwo udowodnić mobbing i dochodzić swoich praw?* Z badań wynika, że więcej respondentów 44,3% jest przekonana, że trudno mobbing udowodnić i dochodzić swoich praw (odpowiedzi – „raczej nie” – 27% i zdecydowanie nie – 17,3%), a mniej tych 21%, którzy są przekonani o łatwych rozwiązaniach („raczej tak” – 15,9% i zdecydowanie tak – 5,1%). Jedna trzecia badanych 31,9% – nie ma zdania w tej sprawie. Zjawisko mobbingu nie jest czymś nowym w świecie ludzi pracy, jednak dopiero od kilku lat zrobiło się o nim głośno. Wprowadzono możliwość obrony ofiar mobbingu a pracodawców zobowiązano do przyjęcia procedury antymobbingowej. Kodeks pracy szczegółowo określa procedurę zgłaszania mobbingu, a dochodzenie praw nie jest drogą łatwą z uwagi na dowody.

Zakończenie i wnioski

Przeprowadzone badania w ramach *Diagnozy 2023* pozwoliły na uchwycenie pewnych zmian, jakie dokonały się w przeciągu roku. Wartością dodaną tych badań jest wprowadzenie nowych pytań, które uzupełniły brakujące ogniwa analizy i dzięki temu získano nowe dane, które także w przyszłości stanowiąc będą odniesienie do kolejnych badań.

Zebrany materiał badawczy pozwolił na uchwycenie zmian i następujące wnioski:

1. Zmalała liczba osób posiadających dochód nie przekraczający 2000 zł z 35% w 2022 r. do 30,9% w 2023 roku, a wzrosła liczba osób posiadających dochód powyżej 3000 zł z 25% w 2022 r. do 31,5% w 2023 r.
2. Większość Polaków 60,2% nie jest zadowolona z osiągniętych dochodów. Co czwarty badany 25,2% wyraża swoje zadowolenie, jednak większość w sposób umiarkowany – raczej tak 20,9%, a tylko 4,3% – zdecydowanie tak (nowe dane).
3. W porównaniu do badań z 2022 roku zauważyć można nieznaczny spadek tych, których stać na niektóre wydatki i nieznaczny wzrost tych, których nie stać. I tak spadła liczba tych, których stać: na leki – o 6,3 pkt. proc.; na odzież – o 5,5 pkt. proc.; wyjazdy wakacyjne – o 5,1 pkt. proc.; na żywność – o 4,1 pkt. proc.; na edukację – o 3,4 pkt. proc.; na raty – o 3,9 pkt. proc.; na opłaty mieszkaniowe – o 3,1 pkt. proc., na ogrzewanie domu – o 1,1 pkt. proc. i na energię elektryczną o 3,2 pkt. proc.
4. Z badań wynika, że prawie połowa Polaków (46,7%) nie stać na prywatną służbę zdrowia, a stać 33% (nowe dane).
5. Nowością w tych badaniach były pytania o wyjścia do restauracji, filharmonii, teatru i kina. Z danych wynika, że więcej osób nie stać wyjść do restauracji – 41,5% (stać – 38,2%) oraz kina, filharmonii, teatru – 39,8% (stać 36,9%) aniżeli stać (nowe dane).
6. Ponad połowa Polaków 53,2% ocenia swój standard życia jako średni. Co trzeci badany 34,5% – jako niski, a co dwunasty tj. 8,3% jako wysoki (nowe dane).
7. Niemal co trzeci badany, twierdzi, że sytuacja finansowa zmieni się – 31,1%, a co piąty – 19,5%, że nie. Dla porównania, w 2022 roku, 40% prognozowało, że ich sytuacja finansowa zmieni się, a 16% – że nie ulegnie

zmianie. Zatem spadła liczba tych, którzy oczekują zmian, a wzrosła liczba bardziej spokojnych o swoje finanse.

8. W roku 2022 – 48,8% badanych deklaruowało pracę w pełnym wymiarze godzin, niepełnym, działalność gospodarczą, pracę dorywczą czy sezonową. W 2023 roku nieco przybyło badanych utrzymujących się z pracy zawodowej – ta grupa respondentów wyniosła 50,9%.
9. Większość badanych 58,3% wykonuje pracę fizyczną. Zdecydowanie mniej jest tych, którzy wykonują pracę umysłową – 38,3% (nowe dane).
10. W przeciągu roku spadła liczba osób zadowolonych z pracy. Łącznie w 2022 r. osoby zadowolone z pracy dominowały stanowiąc dwie trzecie respondentów – 73%, jednak w 2023 r. liczba zadowolonych wynosi 63,5% i jest to spadek o 9,5 pkt. proc. Z kolei wzrosła liczba niezadowolonych z pracy: w 2022 r. – 13%, zaś w 2023 r. – już 17,7%.
11. Największą wartość osoby pracujące przypisują możliwości zarabiania pieniędzy – 64,5%, na drugim miejscu – 37,6% respondenci wymienili atmosferę w pracy. Co trzeci badany – 33,4% ceni bliskość miejsca zamieszkania i relacje międzyludzkie – 31,8%. Dla co czwartego pracującego – 24,5% liczy się łatwość wykonywanej pracy, a dla co piątego – 21,3% możliwość rozwoju osobistego. Transparentność (jasność) ścieżek awansu – nie jest wartością, na której zależy pracownikom. Wskazało na nią zaledwie 6,8% badanych, i co istotne przytłaczająca większość – 93,2% nie przykładą większej uwagi do tej wartości (nowe dane)
12. Spadła liczba o 5 pkt. proc. tych, którzy nie zamierzają zmienić pracy – w 2022 r. – 58%, w 2023 r. – 53%
13. W analizie porównawczej roku 2022 i 2023 nie ma istotnych zmian związanych z obawami o utratę pracy, więcej osób nie obawia się utraty pracy – 48%, aniżeli obawia się – 27,8%.
14. Stres w pracy nieco się nasilił. Wzrosła liczba osób, która uznaje, że stres w pracy jest duży. W 2023 roku jest więcej osób uważających stres w pracy za „bardzo duży” i „raczej duży” – 67,6%, aniżeli w roku 2022 – 64%.
15. Co piąty badany – 20% zauważa zjawisko mobbingu w pracy – wzrost o 5 pkt. proc. w porównaniu do 2022 roku.

16. Pytanie: *Czy łatwo udowodnić mobbing i dochodzić swoich praw?* – było nowością. Z badań wynika, że 44,3% jest przekonana, że trudno mobbing udowodnić i dochodzić swoich praw, a 21%, że łatwo. Jedna trzecia badanych 31,9% – nie ma zdania w tej sprawie.

Podsumowując, zebrane wyniki badań wskazują, że chociaż nieznacznie wzrosły dochody Polaków, to jednak obniżył się odsetek tych, których stać na bieżące wydatki. Polacy nie są zadowoli ze swoich dochodów i w większości uważają, że prowadzą standard życia na średnim poziomie. Pracę zawodową postrzegają jako stabilną. Największą wartość przypisują osiąganym dochodom z pracy. Wzrosło poczucie stresu wywołanego w pracy, jak i odsetek tych, którzy zauważają zjawisko mobbingu.

Bibliografia

- Czuma Ł., *Wprowadzenie do ekonomii*, Białystok 1992.
- Staniszewski R. M., *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.
- Terelak J. F., *Stres zawodowy. Charakterystyka psychologiczna wybranych zawodów stresowych*, UKSW, Warszawa 2007.
- Zbyrad T., *Warunki życia Polaków oraz aktywność zawodowa*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.

Dorota Piontek*

STYL ŻYCIA, CELE W ŻYCIU, SZANSE I OBAWY POLAKÓW W 2023 ROKU

ABSTRAKT: Artykuł prezentuje analizę społecznej percepcji zjawisk związanych z codziennym życiem Polaków, w szczególności ich stylów życia definiowanych przez sposoby spędzania czasu wolnego, obaw i celów krótkoterminowych.

Analizie poddano następujące kwestie szczegółowe: sposób spędzania czasu wolnego, obawy wobec konkretnych zjawisk społecznych, politycznych i ekonomicznych oraz cele krótkoterminowe, do osiągnięcia w ciągu 12 miesięcy.

Dane stanowiące podstawę artykułu pozyskano z badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, przeprowadzonego na przełomie czerwca i lipca 2023 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI). Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa. W artykule przedstawiono i omówiono wyniki badań z 2023 roku porównując je z danymi pozyskanymi w pierwszym etapie badań, przeprowadzonym w roku 2022.

SŁOWA KLUCZOWE: styl życia, obawy, cele w życiu, Polska

LIFESTYLE, GOALS IN LIFE, OPPORTUNITIES, AND FEARS OF POLES IN 2023

ABSTRACT: The article presents an analysis of the social perception of phenomena related to the everyday life of Poles, in particular their lifestyles defined by ways of spending free time, concerns/fears and short-term goals.

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6315-7609>. Doktor habilitowana, profesor, Zakład Komunikacji Społecznej Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Dorota-Piontek>. E-mail: dorota.piontek@amu.edu.pl

The following detailed issues were analyzed: ways of spending free time, concerns about specific social, political, and economic phenomena, and short-term goals to be achieved within 12 months.

The data constituting the basis of the article were obtained from the public opinion survey “Diagnosis of the life, attitudes, plans and aspirations of Polish society – stage II”, conducted at the turn of July and August 2023, commissioned by the Pro Futuro Foundation as part of the mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI). The study was conducted on a representative share (quota) sample of adult residents of Poland. The project was co-financed from the state budget. The article presents and discusses the research results from 2023, comparing them with the data obtained in the first stage of research conducted in 2022.

KEYWORDS: lifestyle, fears, goals in life, Poland

Wprowadzenie

Jak podaje Domański i in., badania regularnie prowadzone przez Centrum Badania Opinii Publicznej od 1987 do 2018 roku wskazywały systematyczny wzrost odsetka Polaków deklarujących wizyty w teatrze (od 13% do 24%), obecność na wystawach i w muzeach (26% do 32%), udział w koncertach muzycznych (34% do 44%) i wydarzeniach sportowych (26% do 43%). Największy progres odnotowano w kategorii chodzenia do restauracji – w roku 2018 aktywność taką deklarowało 76% respondentów¹. Badania w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, przeprowadzonego w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022, po części tylko potwierdziły wcześniej zdiagnozowane trendy, na co wpływ miał oczywiście okres pandemii i wprowadzone w jej wyniku drastyczne ograniczenia praktykowania rozmaitych aktywności poza domem². Ograniczenia te trwały do początków 2022 roku, zatem

¹ H. Domański, D. Przybysz, K. M. Wyrzykowska, K. Zawadzka, *Dystynkcje muzyczne. Stratyfikacja społeczna i gusty muzyczne Polaków*. Warszawa 2021, s. 42.

² Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Zdrowie, od 20 marca 2020 roku do 15 maja 2022 roku obowiązywał w Polsce stan epidemii, zmieniony 16 maja 2022 roku na stan zagrożenia epidemiologicznego. 1 lipca 2023 roku stan ten został odwołany. Zob. np. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego. (Dz.U. z 2020 r. poz. 433); Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na

nie wpłynęły bezpośrednio na badany w 2023 roku obszar związany ze stylem życia, obawami i celami krótkoterminowymi. Interesujące jednak jest przyjrzenie się, czy zmiany, który miały miejsce w związku z pandemią, a które dotyczyły sposobu spędzania czasu wolnego były trwałe czy też po okresie przymusowej społecznej izolacji Polacy wrócili do swoich wcześniejszych nawyków. Pandemia COVID-19 przestała być wiodącym tematem w dyskursie publicznym, natomiast trwająca wojna w Ukrainie nadal była istotnym elementem debaty politycznej i publicznej. Dotyczyła ona nie tylko spraw militarnych i politycznego zaangażowania władz polskich w wspieraniu Ukrainy, ale również kwestii społecznych, jak choćby objęcie uchodźców ukraińskich programami socjalnymi adresowanymi do obywateli polskich.

Przełom lat 2022/2023 przyniósł pogłębiające się pogorszenie nastrojów społecznych związanych z wysoką inflacją i podwyżkami cen produktów i usług, newralgicznych dla funkcjonowania gospodarstw domowych. Spowodowana tym konieczna zmiana struktury wydatków mogła determinować sposoby spędzania czasu wolnego, bowiem generują one inne koszty. Pojawiły się również nowe kwestie budzące zainteresowanie obywateli, także za przyczyną rozwijającej się od wiosny 2023 roku politycznej kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu. Rywalizujące podmioty polityczne zaczęły eksponować pewne problemy, co spowodowało ich medialną ekspozycję, a tym samym wzbudziły one, zgodnie z koncepcją *agenda setting*³, zainteresowanie opinii publicznej.

Badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap 2”, przeprowadzone na przełomie czerwca i lipca 2003 roku, na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osób w wieku 18+, jako jeden z celów stawiało identyfikację stylów życia, krótkoterminowych celów życiowych, a także obaw Polaków wobec dominujących w dyskursie publicznym kwestii.

---

obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii. (Dz.U. z 2022 r. poz. 340).; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 14 czerwca 2023 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1118).

³ Zob. np. M. McCombs, *Ustanawianie agendy. Media masowe I opinia publiczna*, Kraków 2008; R. Eissler, A. Russel, B. D. Jones, *New Avenues for the Study od Agebda Setting*, „Policy Studies Journal” 2014, nr 42.

W obszarze będącym przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu znalazły się następujące kwestie: (1) sposób spędzania czasu wolnego przez respondentów, (2) nasilenie obaw związanych z wybranymi aspektami życia społecznego, (3) najważniejsze cele krótkoterminowe, które badani zamierzają osiągnąć.

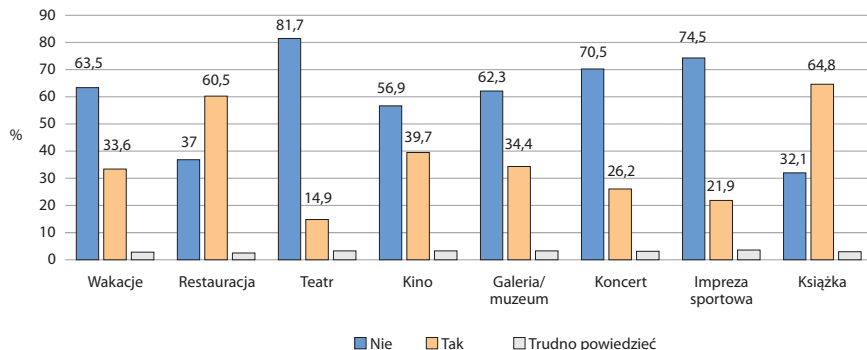
Sposób spędzania czasu wolnego jako wyznacznik stylu życia

Styl życia określany jest na podstawie zachowań, jakie podejmują ludzie w czasie wolnym od pracy. Chodzi o aktywności względnie regularne, umożliwiające regenerację fizyczną i psychiczną oraz rozwijanie swoich zainteresowań.

Jednym z celów badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób Polacy spędzali w pierwszej połowie 2023 roku czas wolny, jakie formy aktywności preferowali, czy realizowane one były w przestrzeni publicznej czy też prywatnej.

W świetle uzyskanych wyników można sformułować następujące wnioski. Badani w czasie wolnym najchętniej czytali książki (64,8% wskazań), chodzili do restauracji (60,5%), kina (39,7%) i galerii/muzeum (34,4%). Teatr, koncerty i imprezy sportowe nie cieszyły się szczególną popularnością wśród respondentów⁴ (wykres 1). Wyjazd na wakacje zadeklarowało 36,6% badanych (wykres 1).

⁴ W porównaniu do cytowanych badań CBOS (zob. H. Domański i in., dz. cyt.), prowadzonych od 1987 roku do 2018 roku, można mówić o regresie korzystania przez Polaków z możliwości wypoczynku w teatrze, na koncercie czy podczas imprez sportowych. Spadek uczestnictwa w tego rodzaju przedsięwzięciach odnotowano podczas pandemii, jednak jej zakończenie nie spowodowało powrotu do trendu odnotowanego przez CBOS.

Wykres 1. Procentowy rozkład formy aktywności podejmowanych w czasie wolnym w 2023 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Porównując dane z 2022 i 2023 roku zauważyć należy, że nie odnotowano istotnych zmian w większości kategorii. Nieco mniej osób odwiedziło teatry (tabela 1) i kina (tabela 2), galerie i muzea (tabela 3), brało udział w koncertach (tabela 4) i imprezach sportowych (tabela 5), a także korzystało z oferty restauracji (tabela 6).

Tabela 1. Wizyty w teatrze w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	84	81,1	-2,9
Tak	15	14,9	-0,1
Trudno powiedzieć	1	3,4	2,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 2. Wizyty w kinie w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	56	56,9	0,9
Tak	43	39,7	-3,3
Trudno powiedzieć	1	3,4	2,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 3. Wizyty w galeriach i muzeach w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	65	62,3	-2,7
Tak	34	34,4	0,4
Trudno powiedzieć	1	3,3	2,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 4. Udział w koncertach w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	72	70,5	-1,5
Tak	27	26,2	-0,8
Trudno powiedzieć	1	3,2	2,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 5. Udział w imprezach sportowych

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	76	74,5	-1,5
Tak	22	21,9	-0,1
Trudno powiedzieć	2	3,6	1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 6. Korzystanie z restauracji w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	37	37,5	0,0
Tak	62	60,5	-1,5
Trudno powiedzieć	1	2,5	1,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Warto jednak zauważyć, że we wszystkich przywołanych aktywnościach związanych ze spędzaniem czasu wolnego odnotowano spadki. Największe dotyczyły czytania książek (tabela 7) i wyjazdu na wakacje (tabela 8). O ile ten pierwszy przypadek jest dość trudny do wyjaśnienia⁵, o tyle ogranicze-

⁵ Pomocny w zrozumieniu odnotowanego w diagnozie zjawiska będzie raport opublikowany przez Bibliotekę Narodową dotyczący stanu czytelnictwa w Polsce w 2022 roku. Zawarte w nim dane pokazują powolny, ale systematyczny spadek czytelnictwa książek, z wyjątkiem roku 2020. Zob. Stan czytelnictwa w Polsce (badanie naukowe BN) realizowane w ramach Planu Ewaluacji i Monitoringu Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, <chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglcle-findmkaj/https://bn.org.pl/download/document/1682012775.pdf> (dostęp: 1.10.2023).

nie wyjazdów wakacyjnych spowodowane było czynnikami ekonomicznymi. Utrzymująca się wysoka inflacja spowodowała odczuwalną podwyżkę cen usług hotelowych i gastronomicznych we wszystkich miejscowościach turystycznych, co ograniczyło możliwości Polaków organizowania wypożyczenia letniego poza miejscem zamieszkania.

Tabela 7. Czytanie książek jako sposób spędzania czasu wolnego w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	29	32,1	3,1
Tak	70	64,8	-5,2
Trudno powiedzieć	1	3,1	2,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II.

Tabela 8. Deklarowane wyjazdy na wakacje w roku 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	56	63,5	7,5
Tak	43	33,6	-9,4
Trudno powiedzieć	1	2,9	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Najrzadziej na urlopy wyjeżdżali starsi respondenci, zależność między wiekiem i częstotliwością wyjazdów wakacyjnych miała charakter liniowy: w przedziale wiekowym 30–39 lat na wakacje nie wyjechało 60% respondentów, w przedziale 50–59 lat – już 68,6%, zaś wśród respondentów

mieszczących się w przedziale 60–69 lat 69,7% zadeklarowało spędzanie urlopu bez wyjazdu wakacyjnego. Na wakacje zdecydowanie częściej wybierali się mieszkańcy miast, choć tu zależności nie mają charakteru liniowego, bowiem np. wśród mieszkańców miast o populacji liczącej między 200 tys. i 499 tys. odsetek tych, którzy nie wyjechali na wakacje (62,9%) był zbliżony do wskaźnika uzyskanego w przypadku mieszkańców wsi, z których 67,7% deklaroowało, iż na wakacje nie wyjechało. Niewątpliwie czynnikiem różnicującym korzystanie z wyjazdów wakacyjnych jako sposobu spędzania czasu wolnego jest wykształcenie: im ono wyższe, tym częstsze deklaracje korzystania z tej formy wypoczynku. Wskaźniki ułożyły się na continuum od 17,6% (wykształcenie niepełne podstawowe/gimnazjalne) do 47,1% (wykształcenie wyższe).

Interesujące informacje przyniosła analiza czynnika geograficznego jako mającego możliwe znaczenie dla rozkładu odpowiedzi związanych z wyjazdami wakacyjnymi. Najrzadziej taką opcję spędzania czasu wolnego wskazywali mieszkańcy województwa podlaskiego (72%) i podkarpackiego (54,8%). Są to regiony o zdecydowanie rolniczym charakterze, a cykl produkcyjny w rolnictwie nie sprzyja planowaniu wypoczynku wakacyjnego, ale trzeba też zwrócić uwagę, że w województwach tych jest, w porównaniu z innymi, mniej dużych ośrodków miejskich. Województwa te należą do mniej zamożnych niż inne, ale wszystkie wspomniane czynniki nie wyjaśniają takiego rozkładu odpowiedzi. Być może chodzi również o względy kulturowe, tradycje spędzania wakacji, które nie pojawiły się jako zmienne ważne w przeprowadzonej diagnozie.

Jeśli chodzi o pozostałe sposoby spędzania czasu wolnego, to czynnikami najczęściej skorelowanymi z poszczególnymi formami są wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania, choć pozostałe w konkretnych przypadkach też mogą mieć znacznie. Do restauracji chodzą głównie przedstawiciele najmłodszej grupy wiekowej, mieszkańcy dużych miast i respondenci wykształceni (78,9% mających wykształcenie wyższe vs. 42% mających wykształcenie niepełne podstawowe/gimnazjalne). Najczęściej w badanym okresie korzystanie z usług gastronomicznych w lokalach deklarowali mieszkańcy województwa pomorskiego (72,6%), najrzadziej zaś mieszkańcy województwa podlaskiego (44%). Wielkości te różnią się dość znacznie, jednak rodzaj badania wyklucza możliwości interpretacji przyczyn tych różnic.

Spędzanie czasu wolnego w teatrze jest uwarunkowane głównie poziomem wykształcenia respondentów: 25,8% badanych legitymujących się wykształceniem wyższym zdecydowanie przekroczyła wartość 9,2% wśród tych, którzy deklarowali wykształcenie podstawowe/gimnazjalne i zasadnicze zawodowe. Występują różnice związane z miejscem zamieszkania, choć bywają zaskakujące w świetle obiegowych przekonań dotyczących dostępu do instytucji kultury. I tak częściej niż mieszkańcy małych miast (7,5%) w teatrze byli mieszkańcy wsi (12,4%), najchętniej zaś korzystali z tej możliwości spędzania czasu wolnego mieszkańcy miast o populacji 100–199 tys. Można również wskazać pewne różnice pomiędzy województwami, jednak nie układają się one w jakiś czytelny wzór. Najmniej w teatrze było mieszkańców województwa świętokrzyskiego (6%), podlaskiego (8,1%) i lubelskiego (8,8%), najwięcej zaś mieszkańców województw: pomorskiego (19,1%), podkarpackiego (16,3%) i warmińsko-mazurskiego (16%).

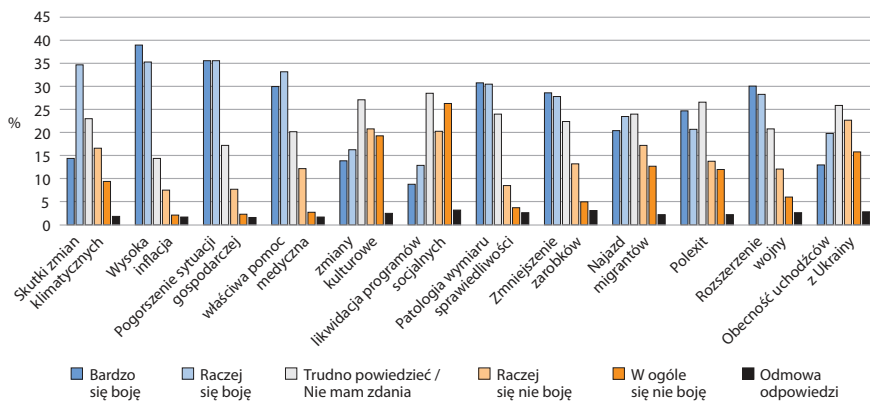
Do kina częściej chodzili mężczyźni (42,6%) niż kobiety (37%), najmłodszy, mieszkańcy średnich i dużych miast, choć w metropoliach powyżej 500 tys. relatywnie mniej niż w pozostałych. Wykształcenie jest zmienną istotnie powiązaną z korzystaniem z kina, deklaracje rosną liniowo w każdym kolejnym przedziale o około 10%. Podobnie scharakteryzować można grupy tych, którzy chętnie wybierają galerie/muzea, koncerty i imprezy sportowe jako preferowane formy spędzania czasu wolnego. Czytelnicтво książek rozkłada się mniej więcej proporcjonalnie we wszystkich kategoriach socjodemograficznych wyróżnionych w badaniu, poza wykształceniem. Częściej czytają kobiety (68,4%) niż mężczyźni (61,6%) i osoby starsze (70+ – 75,5%, najmłodszy 18–25 – 67,4%). Zdecydowanie częściej po książki sięgają osoby z wykształceniem wyższym (80,7%) i średnim/policealnym (70,2%) niż respondenci o wykształceniu zasadniczym zawodowym (53,4%) i niepełnym podstawowym/gimnazjalnym (46,5%). W liście aktywności związanych z czasem wolnym, przedstawionej respondentom, nie uwzględniono innych form, takich jak oglądanie telewizji czy platform *streamingowych* lub mediów społecznościowych, co mogłoby zmienić deklaracje badanych. Pamiętać jednak należy, że wprowadzanie nowych, w porównaniu z kwestionariuszem diagnozy etapu pierwszego, kategorii uniemożliwiłoby przeprowadzenie porównania uzyskanych odpowiedzi.

Nasilenie obaw związanych z wybranymi aspektami życia społecznego

W części badania dotyczącej obaw, jakie respondenci żywili wobec wybranych aspektów życia społecznego, przedstawiono 12 konkretnych kwestii, które związane były z gospodarką (inflacja, sytuacja gospodarcza, mniejsze zarobki), zmianami klimatycznymi, programami socjalnymi, właściwą pomocą medyczną w szpitalu lub przychodni, obecnością w Polsce migrantów i uchodźców z Ukrainy, zmianami kulturowymi, sytuacją polityczną (wyjście Polski z Unii Europejskiej, tzw. Polexit, rozszerzenie się wojny na terytorium Polski) oraz działaniem wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Ogólny rozkład odpowiedzi dotyczących wymienionych zagadnień obrazuje wykres 2.

Wykres 2. Procentowy rozkład odpowiedzi dotyczących obaw respondentów w 2023 roku wobec wymienionych kwestii

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Respondenci mogli deklorować różny stopień (braku) obaw wobec wymienionych w badaniu kwestii, zaznaczając odpowiedzi: „bardzo się boję”, „raczej się boję”, „raczej się nie boję”, „w ogóle się nie boję”, „trudno powiedzieć/nie mam zdania”, mogli również odmówić odpowiedzi. Ten ostatni wybór występował sporadycznie i nie ma wpływu na ogólną wymo-

wę uzyskanych wyników, natomiast interesujące są wskaźniki odpowiedzi „trudno powiedzieć/nie mam zdania”. Najczęściej respondenci wybierali tę możliwość w odniesieniu do kwestii, które, jak się wydaje, nie mają bezpośredniego związku z ich codziennym życiem, mogą być zatem postrzegane jako dość abstrakcyjne. Należały do nich m.in. sprawy klimatu, zmian kulturowych (mimo ukierunkowującego, moim zdaniem, rozwinięcia tego pytania – „np. że mniejszości seksualne będą uprzywilejowane”) czy Polesitu, a także, co może nieco zaskakiwać, obecności uchodźców z Ukrainy. W większości kwestii czynnikiem powiązaniem z wybraną odpowiedzią były deklarowane poglądy polityczne.

W odniesieniu do tych kwestii, o które pytano respondentów także w pierwszym etapie diagnozy, uzyskano wyniki, które obrazują tabele 9–15. Zwiększył się procent osób deklarujących silne obawy przed najazdem imigrantów, równocześnie zmniejszył się odsetek tych, którzy deklarowali, że raczej się tego nie boją (tabela 9).

Tabela 9. Deklarowane obawy wobec najazdu imigrantów w roku 2022 i 2023

Najazd imigrantów	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	15	20,4	5,4
Raczej się boję	23	23,5	0,5
Trudno powiedzieć	25	24,0	-1,0
Raczej się nie boję	23	17,2	-5,8
W ogóle się nie boję	12	12,7	0,7
Odmowa odpowiedzi	2	2,2	0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Zwiększył się również odsetek osób, które bardzo się boją patologii w wymiarze sprawiedliwości (tabela 10), choć bardziej widoczna jest zmiana w deklaracjach dotyczących braku takich obaw: w obydwu odpowie-

dziach („raczej” i „w ogóle się nie boję”) w 2023 roku odnotowano spadek, co sugerować może, że obawy o stan praworządności w Polsce są nadal dość wysokie. Na podstawie pytań zawartych w kwestionariuszu oraz charakteru samego badania, nie można określić źródła i przyczyn tych zmian.

Tabela 10. Deklarowane obawy wobec patologii w wymiarze sprawiedliwości w roku 2022 i 2023

Patologie w sądownictwie	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	28	30,8	2,8
Raczej się boję	31	30,5	-0,5
Trudno powiedzieć	22	24,0	2,0
Raczej się nie boję	11	8,5	-2,5
W ogóle się nie boję	8	3,7	-4,3
Odmowa odpowiedzi	2	2,6	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W roku 2023 nieznacznie zwiększyły się (2 pkt. proc.) obawy Polaków, iż nie otrzymają oni właściwej opieki medycznej w szpitalach i przychodniach, a także zmniejszył się procent tych, którzy obaw takich w ogóle nie żywili. Przesunięcia te należy zauważyć, ale nie wnoszą one nic istotnego, jeśli analizować ten problem w perspektywie badań przeprowadzonych w różnych, choć nieodległych od siebie okresach. Można to tłumaczyć tym, iż w szeroko rozumianej opiece zdrowotnej w Polsce nie nastąpiły w ostatnim czasie żadne zmiany (organizacyjne, finansowania, strukturalne, itp.), które mogłyby rzutować na zmianę oceny sposobu funkcjonowania polskiej służby zdrowia.

Tabela 11. Deklarowane obawy wobec braku właściwej opieki medycznej w szpitalach i przychodniach w roku 2022 i 2023

Brak właściwej pomocy medycznej	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	28	30,0	2,0
Raczej się boję	35	33,2	-2,8
Trudno powiedzieć	20	20,2	0,2
Raczej się nie boję	12	12,2	0,2
W ogóle się nie boję	4	2,7	-1,3
Odmowa odpowiedzi	1	1,7	0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Ciekawie prezentuje się zestawienie odpowiedzi udzielonych w pierwszym i drugim etapie diagnozy, dotyczących obaw przed zmniejszeniem zarobków, co mogłoby skutkować brakiem środków na pokrycie codziennych wydatków (tabela 12). Zmiany w rozkładzie odpowiedzi może nie są statystycznie istotne, to jednak mogą sugerować, że respondenci jakoś odnaleźli się w sytuacji trwającego kryzysu, którego dynamikę postrzegali jako słabnącą. Za takim wnioskiem przemawiają również dane płynące z porównania odpowiedzi co do obaw dotyczących pogorszenia sytuacji gospodarczej (tabela 13) i wysokiej inflacji, która generuje wzrost cen żywności, życia i kosztów utrzymania (tabela 14).

Procent respondentów obawiających się pogorszenia sytuacji gospodarczej zmalał w 2023 roku w porównaniu z 2022 znacząco, widocznie też wzrosła grupa tych, którzy nie potrafią określić, czy takie obawy żywią. Podobnie, choć z mniejszym wskazaniem na trudności odpowiedzi, wyglądała sytuacja, gdy pytani odnieśli się do problemu inflacji. Można to interpretować w sposób zaproponowany powyżej, jako rodzaj przystosowania się ludzi do sytuacji, można też wskazać na ofensywę informacyjną rządu i Narodowego Banku Polskiego, które propagują dane pokazujące, że inflacja wyhamowuje. Działania te mogą trafiać do części obywateli, szczególnie tych, którzy korzystają z mediów przychylnych rządowi, jednak w świetle

przeprowadzonych badań wniosek ten ma charakter spekulatywny przynajmniej tak długo, jak długo nie skoreluje się źródeł pozyskiwanych informacji z poglądami w tych kwestiach konkretnych grup badanych.

Tabela 12. Deklarowane obawy wobec zmniejszenia zarobków i braku środków na życie w roku 2022 i 2023

Zmniejszenie zarobków	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	31	28,6	-2,4
Raczej się boję	29	27,8	-1,2
Trudno powiedzieć	20	22,4	2,4
Raczej się nie boję	12	13,2	1,2
W ogóle się nie boję	8	5,0	-3,0
Odmowa odpowiedzi	2	3,1	2,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 13. Deklarowane obawy wobec pogorszenia sytuacji gospodarczej w roku 2022 i 2023

Pogorszenie sytuacji gospodarczej	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	42	35,6	-6,4
Raczej się boję	35	35,6	0,6
Trudno powiedzieć	12	17,2	5,2
Raczej się nie boję	7	6,7	-0,3
W ogóle się nie boję	3	2,3	-0,7
Odmowa odpowiedzi	1	1,6	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 14. Deklarowane obawy wobec inflacji w roku 2022 i 2023

Inflacja	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	45	39,0	-6,0
Raczej się boję	33	35,3	2,3
Trudno powiedzieć	12	14,4	2,4
Raczej się nie boję	8	7,5	0,5
W ogóle się nie boję	3	2,1	-0,9
Odmowa odpowiedzi	1	7,0	6,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Ostatnią sprawą, obawy respondentów wobec której można porównać, jest strach przed rozpowszechnieniem się wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski. Zmalał on dosyć wyraźnie, bo o 3,9 pkt. proc., choć procent tych, którzy mają kłopot z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi nieco wzrósł i jest nadal wysoki (tabela 15). Ponownie można wysnuć przypuszczenie, że Polacy traktują to wydarzenie jako w pewnym sensie stały element otoczenia społecznego, który nie rzutuje bezpośrednio na ich codzienne życie. Warto również podkreślić, że w polskiej parlamentarnej kampanii wyborczej w 2023 roku Ukraina pojawia się nie tyle w kontekście działań zbrojnych i ewentualnego zagrożenia dla Polski, a raczej w kontekście programów socjalnych i pomocy dla uchodźców ukraińskich. Niektórzy politycy kwestionują konieczność kontynuowania instytucjonalnych działań pomocowych kierowanych do Ukraińców, co może być przez wyborców interpretowane jako normalizowanie się sytuacji i wygaszać obawy przed jej przeniesieniem na terytorium Polski. Czynnikiemami różnicującymi poczucie zagrożenia w tej kwestii jest płeć (64,6% kobiet bardzo i raczej się boi, spośród mężczyzn zaś takie odpowiedzi wybrało 51,9%), wiek (najmłodszy badani wyrażają obawy w podobnym wymiarze, co najstarsi: 18–25 lat – 62,1%, 60–69 lat – 66,3%, 70+ – 64% łącznych wskazań „bardzo” i „raczej

się boję”), miejsce zamieszkania (mieszkańcy wsi w najmniejszym stopniu wyrażają obawy – 54,9% wobec 57,3% mieszkańców największych miast i mieszczących się w przedziale pomiędzy 60,2%–64,9% mieszkańców pozostałych ośrodków miejskich). Najslabiej wykształceni respondenci obawiają się wojny na polskim terytorium w stopniu mniejszym (49,8%) niż przedstawiciele pozostałych grup wyróżnionych ze względu na poziom wykształcenia (zasadnicze zawodowe – 64,4%, średnie/policealne – 64,2%, wyższe – 59,1%). W grupie województw, których ponad 65% mieszkańców raczej i bardzo boją się rozszerzenia wojny na obszar Polski znajdują się: kujawsko-pomorskie (66,9%), świętokrzyskie (65,1%) i warmińsko-mazurskie (66,9%). Poglądy polityczne badanych nie okazały się zmienną ważącą dla ich obaw w omawianej kwestii.

Tabela 15. Deklarowane obawy wobec rozprzestrzenienia wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski w roku 2022 i 2023

Rozprzestrzenienie się wojny	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo się boję	34	30,1	-3,9
Raczej się boję	27	28,3	1,3
Trudno powiedzieć	18	20,8	2,8
Raczej się nie boję	12	12,1	0,1
W ogóle się nie boję	7	6,0	-1,0
Odmowa odpowiedzi	2	2,6	0,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Zestawienie cechy socjodemograficzne badanych z deklarowanymi przez nich subiektywnymi obawami wobec kwestii wyszczególnionymi w diagnozie przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Cechy socjodemograficzne respondentów różnicujące poziom lęku wobec szczegółowych kwestii, wymienionych w badaniu w roku 2023

Kwestie	cechy socjodemograficzne respondentów
Klimat	– wykształcenie, – poglądy polityczne
Inflacja	– wiek, – wykształcenie, – poglądy polityczne
Sytuacja gospodarcza	– płeć, – wykształcenie, – poglądy polityczne
Właściwa pomoc medyczna	– płeć, – wiek, – poglądy polityczne
Zmiany kulturowe	– płeć, – wiek, – poglądy polityczne
Likwidacja programów socjalnych	– wiek, – miejsce zamieszkania, – poglądy polityczne
Patologie w sądownictwie	– wykształcenie, – poglądy polityczne
Mniejsze zarobki	– wiek, – miejsce zamieszkania, – wykształcenie
Najazd imigrantów	– płeć, – wiek, – miejsce zamieszkania, – województwo, – wykształcenie, – poglądy polityczne
Polexit	– płeć, – wiek, – miejsce zamieszkania, – wykształcenie, – poglądy polityczne
Rozszerzenie wojny	– wiek, – miejsce zamieszkania, – wykształcenie
Uchodźcy z Ukrainy	– płeć, – wiek, – miejsce zamieszkania, – wykształcenie, – poglądy polityczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Rozpisując powyżej wskazane cechy jako różnicujące stanowiska wobec konkretnych problemów bardziej szczegółowo, należy zauważyć, iż obawy wobec zmian klimatycznych skorelowane są z wykształceniem i poglądami politycznymi w następujący sposób: respondenci z wyższym wykształceniem częściej niż pozostali wyrażają zaniepokojenie wobec negatywnych skutków zmian klimatycznych, podobnie jak ci, którzy zadeklarowali poglądy lewicowe (zdecydowanie i raczej) i centrowe. Warto jednak odnotować, że w tej kategorii był stosunkowo duży odsetek osób, które nie potrafiły udzielić odpowiedzi (23%). Inflacji najbardziej obawiali się responden-

ci najstarsi, liczący 70. i więcej lat (bardzo i raczej 81,1%), co tłumaczyć można ograniczoną możliwością podjęcia środków zaradczych w postaci dodatkowych dochodów, jest to bowiem grupa w zasadzie nieaktywna zawodowo. Najmniej inflacji obawiali się najmłodszy badani, którzy być może widzą szansę na poprawę swojej sytuacji dzięki zwiększeniu możliwości zarobkowania. Obawy rosły wraz z rosnącym poziomem wykształcenia odpowiadających, co pozwala na sugestię, że w grupie reprezentantów tzw. klasy średniej (której jednym z wyznaczników jest wykształcenie i rodzaj wykonywanej pracy) najbardziej zmieniły się wzorce konsumpcji związane ze stylem życia w konsekwencji rosnących kosztów obsługi podjętych wcześniej zobowiązań (kredyty mieszkaniowe, usługi, spędzanie czasu wolnego itp.). Co ciekawe, badani deklarujący prawicowe poglądy polityczne mniej obawiali się inflacji niż ci o poglądach lewicowych i centrowych (łącznych odpowiedzi „bardzo” i „raczej się boję” udzieliło 61,3% osób o zdecydowanie prawicowych poglądach, 69,1% o raczej prawicowych, 78% o zdecydowanie lewicowych, 88% o raczej lewicowych; w grupie określających swoje poglądy jako centrowe odsetek ten wyniósł 72,9%). Może to wynikać z faktu, że obywatele mający poglądy prawicowe czują się bardziej „zaopiekowani” przez rządzącą większość, oferującą różne doraźne programy osłonowe. W odniesieniu do tej kwestii relatywnie najmniej respondentów (14,4%) nie potrafiło udzielić odpowiedzi.

Poglądy polityczne respondentów okazały się również istotne w ocenie obaw związanych z pogarszającą się sytuacją gospodarczą i relacja ta była co do zasady analogiczna do obaw związanych z inflacją. Nieco częściej skutków pogorszenia się sytuacji gospodarczej obawiały się kobiety i osoby z wykształceniem średnim/policealnym i wyższym. Kobiety częściej niż mężczyźni (odpowiednio 66,7% i 59,3% łącznych odpowiedzi „bardzo się boję” i „raczej się boję”) wyrażały obawy nieotrzymania właściwej pomocy medycznej w szpitalach i przychodniach, osoby starsze, a także te, które deklarowały poglądy lewicowe (zdecydowanie i raczej) i centrowe. Po raz kolejny okazało się, że w ocenie tych spraw, zarządzanie którymi postrzegane jest jako domena instytucji państwowych, mniej pesymistyczni są respondenci sytuujący swoje poglądy na spectrum prawicowych.

Przedstawione wyniki diagnozy wykazują, iż Polakom trudno jest odnieść się do kwestii zmian kulturowych (27,1% zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć/nie mam zdania”). Spośród tych, którzy zdecydowanie

lub raczej nie mieli wątpliwości, większość zmian kulturowych się nie obawiała (40,1%) niż obawiała (30,1%). Tę drugą kategorię tworzyli częściej mężczyźni niż kobiety (odpowiednio 33,9% i 26,8%), osoby w przedziale wiekowym 30–59 lat (powyżej 30%), o raczej i zdecydowanie prawicowych poglądach. Mieszkańcy wsi nieznacznie częściej niż mieszkańcy metropolii deklarowali lęk przed zmianami w omawianej sferze (odpowiednio 31,9% i 28,1%), które najbardziej zaniepokoiły mieszkańców miast o populacji 100–199 tys. (34,2%). Im wyższe wykształcenie respondentów, tym niższy odsetek deklarowanych obaw.

Jak wynika z przedstawionych badań, Polacy raczej nie obawiają się likwidacji programów socjalnych, których symboliczną egzemplifikacją jest program 500+, choć aż 28,5% nie potrafiło zająć stanowiska w tej sprawie, co może świadczyć o ograniczonym zaufaniu do polityków podejmujących decyzje co do ich kontynuowania. Jak wykazano, czynnikami różnicującymi odpowiedzi deklarujące stanowiska badanych były wiek, miejsce zamieszkania i poglądy polityczne, przy czym ta trzecia zmienna okazała się szczególnie ważna. Jeśli chodzi o wiek i miejsce zamieszkania, to odpowiedzi powiązane były z tym, czy badani są beneficjentami flagowych projektów socjalnych. Częściej obawy likwidacji programów socjalnych deklarowali mieszkańcy wsi (25,3% wobec 15,8% mieszkańców miast powyżej 500 tys.), choć mieszkańcy miast poniżej 20 tys., podobnie jak miast o populacji 200–499 tys. prezentowali obawy w podobnym wymiarze (odpowiednio 23,1% i 23,8%). Zdecydowanie częściej respondenci określający swoje poglądy jako prawicowe (zdecydowanie i raczej) wyrażali obawy, że programy socjalne nie będą kontynuowane. Konstrukcja kwestionariusza nie pozwala określić opinii badanych co do horyzontu czasowego ewentualnej ich likwidacji, jak i przyczyn. Biorąc jednak pod uwagę polityczną orientację badanych można wnioskować, że miałyby to związek z możliwymi zmianami większości rządzącej w wyniku wyborów. Kwestia ta jest zresztą silnie eksponowana w toczącej się obecnie kampanii wyborczej, w której politycy obozu rządzącego podnoszą tę kwestię, konsekwentnie przypisując opozycji zamiary likwidacji wszystkich w zasadzie programów socjalnych, mimo iż ta z kolei zapewnia, że nie ma takich zamiarów.

Większość respondentów wyraża zaniepokojenie patologiami w sądownictwie, czynnikami które sprzyjają takim postawom są wykształcenie i poglądy polityczne badanych, choć podkreślić trzeba, że 24% nie zajęło

jasnego stanowiska, co stanowi dość wysoki odsetek. Najbardziej problem ten niepokoi najlepiej wykształconych (65,6%), jak i mających zdecydowanie lewicowe poglądy. Trudno wnioskować o przyczynach takiego rozkładu, jednak biorąc pod uwagę wskazane zmienne można przypuszczać, że wpływ na to mają zmiany w sądownictwie, podejmowane od 2015 roku, polaryzujące społeczeństwo i konfliktujące państwo polskie z instytucjami Unii Europejskiej.

Mniejszymi zarobkami, które mogą nie wystarczyć na pokrycie kosztów życia, niepokoi się zdecydowana większość z tych, którzy zajęli stanowisko (22,4% wskazało na trudność w odpowiedzi na to pytanie). Wpływ na to mają wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie: młodszy respondenci częściej (71,1% „bardzo” i „raczej się boi”) niż starsi żywią takie obawy, najstarsi zaś (60–69 lat – 46,5%, 70+ – 51,7%) prezentują w tej kwestii mniej pesymizmu. Jednym z możliwych wyjaśnień tego stanu rzeczy jest fakt, iż głównym źródłem dochodów najstarszych badanych są świadczenia wypłacane przez państwo, podlegające mechanizmom rewaloryzacji, które przynajmniej częściowo niwelują negatywne skutki rosnących kosztów życia. Mieszkańcy miast są bardziej podatni na niepokój związany z mniejszymi zarobkami niż mieszkańcy wsi (53,2%), choć w zależności od wielkości miasta wskaźnik ten się różni, najwyższe wartości przyjmując wśród respondentów mieszkających w miastach większych (100–199 tys. – 62,7%, 200–499 tys. – 59,6%, 500 tys. i powyżej – 59,7%). Prawdopodobnie związane jest to z wyższymi kosztami życia w miastach, głównie wynajmu mieszkań i usług. Osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (53%) i wyższym (53,4%) żywią mniejsze obawy związane z zarobkami niż osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym/gimnazjalnym (65,3%) i średnim (60,2%), co wynikać może z popytu na określone umiejętności, zawody, kreowanego przez rynek.

Cechami socjodemograficznymi korespondującymi z ocenami respondentów dotyczącymi obaw związanych z najazdem⁶ imigrantów, jak i obecnością uchodźców z Ukrainy w Polsce są płeć, wiek, miejsce zamieszkania,

⁶ Sformułowanie to uważam za niefortunne, bowiem jako nacechowane pejoratywnie („1. Zbrojna napaść na obce terytorium; 2. Tłumne przybycie dokądś, zwykle bez zaproszenia”; zob. SJP, <https://sjp.pwn.pl/sjp/najazd;2486203.html>, dostęp: 1.10.2023) jest sugerujące i wpływać może na ocenę zjawiska.

wykształcenie i poglądy polityczne. Dodatkowo w przypadku imigrantów uzyskano bardzo różne wyniki w zależności od województwa, w którym badani mieszkali. Imigranci najbardziej niepokoiли mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego (46,7%) i podkarpackiego (50,6%), najmniej zaś województwa lubuskiego (24,3%) i pomorskiego (25,1%). Z badań nie wynikają szczegółowe przyczyny wywołujące niepokój obecnością imigrantów w poszczególnych województwach, wszelkie rozważania dotyczące tej kwestii wykraczałyby poza dane uzyskane w diagnozie i w ich świetle byłyby spekulacjami. Jest to jednak zjawisko interesujące i godne wnikliwych badań. Jeśli chodzi o płeć, to najazdu imigrantów i obecności uchodźców bardziej boją się kobiety niż mężczyźni (odpowiednio: 47,8% vs. 28,8% i 36,8% vs. 27,6%), osoby gorzej wykształcone oraz deklarujące zdecydowanie i raczej poglądy prawicowe, choć ten ostatni czynnik znacząco silniej różnicuje postawy wobec imigrantów. Obawy te być może wynikają z przeciwstawienia imigrantów uchodźcom, co implikuje bardzo ważny dla ocen kontekst kulturowy i religijny. Nie są one jednak reprezentowane przez znaczącą populację badanych, bowiem niemal 1/4 z nich (24% w przypadku imigrantów i 25,9% w przypadku uchodźców z Ukrainy) stwierdziła, że nie jest w stanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi. W kategorii miejsca zamieszkania uzyskano duży rozstrzał wskazań, tak wobec imigrantów, jak i uchodźców, jednak trudno tu wskazać jakiś wzorzec, poza tym, że w największych miastach (500 tys. i powyżej) obawy takie zgłosiło najmniej, w porównaniu z pozostałymi, badanych. Wyższe wykształcenie znacząco wpływa na spadek lęku odczuwanego wobec imigrantów (34,5%) i uchodźców ukraińskich (25,3%), w przypadku imigrantów rośnie liniowo wraz z obniżaniem poziomu wykształcenia, w przypadku uchodźców z Ukrainy najczęściej obawy wyrażały osoby z grupy mającej wykształcenie zasadnicze zawodowe (38%). W grupach wyróżnionych ze względu na wiek respondentów uzyskane dane nie pozwalają na sformułowania generalnych wniosków. Wśród najmłodszych badanych (18–25 lat) obawy wobec imigrantów zadeklarowało 39,4%, zaś wobec uchodźców – 32,8%; 57% wyborców pomiędzy 26–30 rokiem życia obawia się imigrantów, a 47,7% obecności uchodźców z Ukrainy; 47,9% trzydziestolatków lęka się imigrantów wobec 40,4% deklarujących niepokój obecnością uchodźców ukraińskich. Czterdziestolatkowie i sześćdziesięciolatkowie dość podobnie oceniają swój niepokój imigrantami (odpowiednio 43,6%

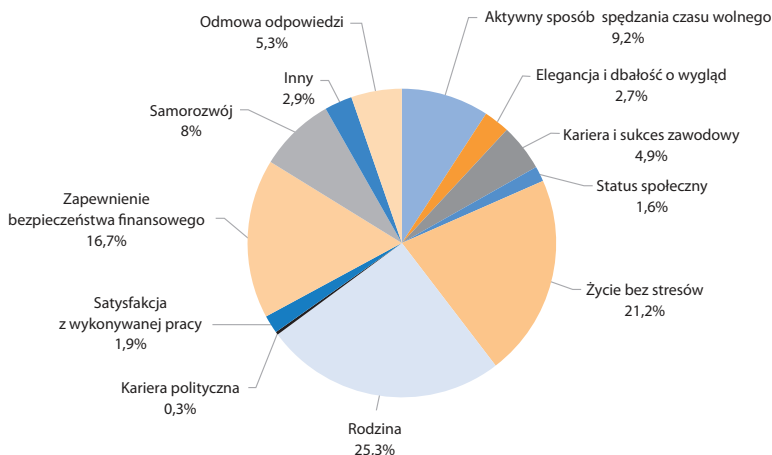
i 41,7%), ale różnią się w przypadku obecności uchodźców (odpowiednio 31,2% i 27,1%). Najstarsi respondenci częściej obawiają się imigrantów (42,1%) niż uchodźców (30,9%), pięćdziesięciolatek zajmują podobne stanowisko wobec imigrantów i uchodźców, choć tych drugich – co ciekawe – obawiają się nieco bardziej (odpowiednio 25,1% i 28,7%). Wyjaśnienie tego zróżnicowania wymagałoby pogłębionych badań ilościowych i jakościowych.

Obawy wobec możliwości wyjścia Polski z Unii Europejskiej (tzw. Po-lexit) są udziałem głównie mężczyzn (43% vs. 27,6% kobiet); osób z przedziału wiekowego 60–70+ (odpowiednio 48,9% i 59,1%), najniższy wskaźnik uzyskując wśród pięćdziesięciolatek (37,5%); mieszkańców dużych miast (55% w miastach 500 tys. i powyżej; dla porównania na wsi Po-lexitu lęka się 39,4%); mających wykształcenie wyższe (53,7%), a także deklarujących poglądy lewicowe (zdecydowanie i raczej) i centrowe. Dwie ostatnie cechy – wykształcenie i poglądy polityczne – najsilniej różnicują respondentów w ich obawach dotyczących omawianej kwestii.

Najważniejsze cele krótkoterminowe, które badani zamierzają osiągnąć

W ramach badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap 2” zapytano uczestników o cele, które planują osiągnąć w perspektywie najbliższych dwunastu miesięcy, oferując im taki sam katalog możliwych opcji do wyboru, co w pierwszym etapie badania, i prosząc o wybór najważniejszej. Rozkład deklaracji z roku 2023 ilustruje wykres 3. Rodzina (25,3%) i życie bez stresów (21,2%) uplasowały się zdecydowanie najwyżej w hierarchii celów krótkoterminowych, kolejnym wskazaniem było zapewnienie bezpieczeństwa finansowego (16,7%), najrzadziej jako cel deklarowano karierę polityczną (0,3%). Dość często wskazywano aktywny sposób spędzania czasu wolnego (9,2%) i samorozwój (8%). Nietrudno zauważyć, że cele związane z pracą, karierą, sukcesem zawodowym i statusem społecznym, a więc realizowane w przestrzeni publicznej, przegrywają z tymi, które wiążą się ze sferą prywatną. Potwierdza to indywidualistyczną orientację Polaków, dla których życie rodzinne i troska o siebie i najbliższych są zdecydowanie ważniejsze niż cele charakteryzujące orientację prospołeczną.

Wykres 3. Procentowy rozkład wskaźników dotyczących najważniejszego celu, który respondenci wyznaczyli na 12 najbliższych miesięcy (2023)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Odpowiedzi na pytanie o najważniejsze cele krótkoterminowe uzyskane w roku 2023 i 2022 w zasadzie niczym się nie różnią, co obrazuje tabela 17. Zauważalne, choć niezbyt istotne statystycznie zmiany odnotować można w deklaracjach dotyczących rodziny (spadek o 4,7 pkt. proc.), zapewnienia bezpieczeństwa finansowego (spadek o 1,3 pkt. proc.), aktywnego sposobu spędzania czasu wolnego (wzrost o 1,2 pkt. proc.) i odmowy odpowiedzi (wzrost o 1,3 pkt. proc.).

Niewielki spadek chęci zapewnienia bezpieczeństwa finansowego jako celu krótkoterminowego w roku 2023 w porównaniu z rokiem 2022 wynikać może z wykazanych wcześniej spadków obaw dotyczących kwestii ekonomicznych (zarobki, inflacja, sytuacja gospodarcza).

Tabela 17. Cele krótkoterminowe wskazane przez respondentów w roku 2022 i 2023

Cele na 12 miesięcy	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Rodzina	30	25,3	-4,7
Życie bez stresów	21	21,2	0,2
Zapewnienie bezpieczeństwa finansowego	18	16,7	-1,3
Aktywny sposób spędzania czasu wolnego	8	9,2	1,2
Chęć rozwoju siebie i swoich bliskich	7	8	1,0
Kariera i sukces zawodowy	4	4,9	0,9
Elegancja i dbałość o wygląd	2	2,7	0,7
Satysfakcja z wykonywanej pracy	2	1,9	-0,1
Status społeczny	1	1,6	0,6
Chęć kariery politycznej	0,4	0,3	-0,1
Inny	3	2,9	-0,1
Odmowa odpowiedzi	4	5,3	1,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podsumowanie

Badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” stanowiła kontynuację etapu pierwszego w tym sensie, że jej przedmiotem było określenie postaw i poglądów Polaków wobec kluczowych obszarów życia społecznego. Uzyskane dane pozwoliły zbadać, czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu zmianie uległy osady publiczne dotyczące m.in. stylu życia, obaw wobec kwestii szeroko dysku-

towanych w przestrzeni publicznej, celów, których realizacji w nadchodzących 12 miesiącach Polacy planują się podjąć.

W odniesieniu do wymienionych kwestii (styl życia, obawy, cele) w tych przypadkach, w których można było dokonać porównań, nie odnotowano istotnych zmian w 2023 roku w zestawieniu z 2022. Sposoby spędzania czasu pozostały podobne, w preferencje ich dotyczące korespondują głównie z takimi cechami respondentów, jak wiek, miejsce zamieszkania i wykształcenie.

Rok 2023, w przeciwieństwie do roku 2022, nie przyniósł żadnych nowych dramatycznych czy przełomowych wydarzeń, można powiedzieć zatem, że życie obywateli toczy się zgodnie z pewną rutyną, której nie przerywa nawet kampania wyborcza do parlamentu polskiego. Pandemia COVID-19 odeszła w zapomnienie, nawet jeśli jej skutki nadal pośrednio wpływają na poglądy i opinie ludzi, to nie sposób zauważyć tego w deklarowanych postawach. Negatywne zjawiska, takie jak wojna w Ukrainie i wysoka inflacja, zostały psychologicznie oswojone, zracjonalizowane, a długość ich trwania stworzyła konieczność wypracowania strategii przystosowawczych. Tym można tłumaczyć fakt, że obawy Polaków we wszystkich kwestiach, które można było porównać, w niewielkim stopniu, to jednak w 2023 roku zmalały. Mniej respondentów deklaruowało strach przed pogarszającą się sytuacją gospodarczą, inflacją i zmniejszeniem zarobków, mimo że nie zaistniały żadne obiektywne przesłanki do poprawy ocen, które jednak, jak się wydaje, dość czytelnie powiązane są z poglądami politycznymi respondentów. Badani deklarujący poglądy prawicowe częściej niż pozostali sygnalizowali brak obaw związanych z kwestiami gospodarczymi, co może być efektem poparcia dla programów socjalnych o charakterze osłonowym, podejmowanych przez prawicowy rząd.

Z przeprowadzonych w ramach diagnozy analiz wynika, że poglądy polityczne respondentów, obok wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania, są tymi cechami, które najczęściej różnicują postawy wobec konkretnych problemów. Widać to tak w przypadku wyboru sposobu spędzania czasu wolnego, jak i deklarowanych obaw dotyczących przedłożonych w badaniach kwestii. Miejsce zamieszkania również bywa czynnikiem ważącym na opiniach, jednak wskazać należy na coraz bardziej dyskusyjną kategorię wsi jako stałą lokalizację badanych, standardowo umieszczaną w metryczce. W badaniach dotyczących przemian na polskiej wsi wskazuje się ist-

nienie wsi „wiejskiej” i „miejskiej”, która powstaje na obrzeżach wielkich miast i która stanowi rodzaj ich przedłużenia⁷. Ponadto mieszkańcy miast często przeprowadzają się na tereny wiejskie, nie podejmując aktywności związanej z zawodami rolniczymi, zatem w sensie lokalizacji/administracyjnym są mieszkańcami wsi, ale ich aktywność zawodowa związana jest z miastem. Warto mieć to na względzie podejmując próby interpretacji różnic (bądź ich braku) w postawach mieszkańców wsi i miast różnej wielkości wobec kwestii np. obyczajowych czy społecznych. W prezentowanych badaniach wyniki dotyczące zmian klimatycznych czy kulturowych nie były powiązane z miejscem zamieszkania, zaś stosunek np. do uchodźców z Ukrainy i imigrantów nie był jednoznacznie uzależniony od tej cechy.

Polacy w mniejszym stopniu niż można było się spodziewać obserwując obecną kampanię wyborczą prowadzoną przez komitety o proveniencji prawicowej, obawiają się zmian kulturowych, imigrantów i zawieszenia programów socjalnych. Mowa tu o wskazaniach bezwzględnych, w poszczególnych grupach badanych rozkłady są oczywiście zróżnicowane.

Analiza deklaracji uczestników badania, dotyczących stylu życia, celów w życiu i obaw, wskazała, że, podobnie jak w 2022 roku, sfera życia prywatnego była dla nich znacznie ważniejsza, niż przestrzeń publiczna. Polacy nadal obawiają się, choć nieco mniej niż w 2022 roku, przede wszystkim wysokiej inflacji, która powoduje drastyczny wzrost kosztów codziennego życia, niepewnej sytuacji gospodarczej oraz obniżenia zarobków, co przekłada się na obniżenie jakości życia.

Sytuacja polityczna była mniejszym powodem zmartwień badanych niż czynniki ekonomiczne. Obawy i niepewność budziły przede wszystkim możliwość rozprzestrzenienia się wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski oraz kondycja wymiaru sprawiedliwości, mniej istotny jest problem imigracji i uchodźców z Ukrainy o postawy, wobec których pytano w drugim etapie diagnozy. Obawy budzi też możliwość wyjścia Polski z Unii Europejskiej, choć w tej materii wysoki był odsetek osób niepotrafiących udzielić odpowiedzi. Kwestia ta również pojawiła się w badaniu po raz pierwszy i jest konsekwencją stale rosnącego napięcia między rządem polskim i organami Unii Europejskiej.

⁷ M. Halamska, D. Zwęglińska-Gałecka, *Nowa wiejska klasa średnia: specyfika i zróżnicowanie*, „Studia Socjologiczne” 2023, nr 2 (249), s. 31–59.

Na podstawie wyników badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” nie można ustalić, jakie czynniki wpływają na poziom lęku wobec wymienionych w badaniu zjawisk, jednak można wysnuć wnioski, że styl życia, obawy i cele Polaków są dość stabilne i nie uległy w roku 2023 zmianie w porównaniu z tym, co badani deklarowali podczas pierwszego etapu badań.

Bibliografia

- Domański H., Przybysz D., Wyrzykowska K. M., Zawadzka K., *Dystynkcje muzyczne. Stratyfikacja społeczna i gusty muzyczne Polaków*, Warszawa 2021.
- Eissler R., Russel A., Jones B. D., *New Avenues for the Study of Age-Related Setting*, „Policy Studies Journal” 2014, nr 42.
- Halamska M., D. Zwęglińska-Gałecka, *Nowa wiejska klasa średnia: specyfika i różnicowanie*, „Studia Socjologiczne” 2023, nr 2 (249).
- McCombs M., *Ustanawianie agendy. Media masowe I opinia publiczna*, Kraków 2008.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego. (Dz.U. z 2020 r. poz. 433).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 14 czerwca 2023 r. w sprawie odwołania na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1118).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii. (Dz.U. z 2022 r. poz. 340).
- SJP, <https://sjp.pwn.pl/sjp/najazd;2486203.html> (dostęp: 1.10.2023)
- Stan czytelnictwa w Polsce (badanie naukowe BN) realizowane w ramach Planu Ewaluacji i Monitoringu Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025, [efaidnbmnnnibpajpcglefindmkaj/https://bn.org.pl/download/document/1682012775.pdf](https://bn.org.pl/download/document/1682012775.pdf) (dostęp: 1.10.2023).

Ewa Maria Marciniak*

OCENA ZDROWIA, ZADOWOLENIA Z ŻYCIA I STANU PSYCHICZNEGO POLAKÓW

ABSTRAKT: W artykule tym podjęta jest analiza stanu zdrowia Polaków i ocena stanu zadowolenia z życia i zdrowia psychicznego. Analiza ta ma charakter porównawczy, a jej celem jest diagnoza zmian vs. stabilności w ocenie wybranych aspektów zdrowia i samopoczucia Polaków na przestrzeni ostatniego roku. Podjęto również kwestie źródeł wsparcia społecznego w sytuacjach trudnych. Autorka wskazuje też, jakie czynniki o charakterze demograficznym wpływają na stosunek do wymienionych aspektów życia. Dodatkowo podjęty jest temat oceny korzystania z e-usług medycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: zdrowie, polityka ochrony zdrowia, e-medycyna, wsparcie społeczne

IT EVALUATES THE HEALTH, LIFE SATISFACTION AND MENTAL STATE OF POLES

ABSTRACT: This article analyzes the health status of Poles and assesses life satisfaction and mental health. This analysis is of a comparative nature and its aim is to diagnose changes vs. stability in the assessment of selected aspects of the health and well-being of Poles over the last year. The issue of sources of social support in

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8508-6813>. Doktor habilitowana nauk społecznych w zakresie nauki o polityce. Katedra Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. E-mail: e.marciniak@uw.edu.pl

difficult situations was also discussed. The author also indicates what demographic factors influence the attitude to the above-mentioned aspects of life. Additionally, the topic of assessing the use of e-medical services is discussed.

KEYWORDS: health, health care policy, values, e-medicine, social support

Wprowadzenie

Tematyka zdrowia i zadowolenia z życia jest nieustannie tematem, który warto analizować i wyjaśniać. Jest jednym z wymiarów stanowiących o jakości życia. Zdrowie pozostaje jedną z najbardziej cenionych przez ludzi wartości a zarazem jest jednym z kluczowych tematów rozmów codziennych. Z jednej strony w rytualnych grzecznościowych formułach pyta się o zdrowie, z drugiej to właśnie o stan zdrowia ludzie się troszczą i wzajemnie wspierają, czy udzielają pomocy i rady w uruchamianiu lepszych i skuteczniejszych działań w sytuacji gdy zdrowie szwankuje.

Ten potoczny ogląd jest wzmocniony danymi pochodzącymi z badań społecznych. I tak np. CBOS pytając Polaków o główne tematy ich rozmów, wskazuje, że zdrowie zajmuje jedno z ważniejszych miejsc w domowych dyskusjach¹. W kolejnym badaniu tej pracowni tematyka zdrowia, w kontekście trudności z dostępem do usług medycznych okazała się być, podobnie jak wcześniej jednym z głównych tematów rozmów². Ponadto, badania realizowane w tym projekcie również wskazują na ważność tematyki zdrowia i skłonność do jego oceny i ewaluacji.

Biorąc pod uwagę przeprowadzone pod koniec 2022 roku pierwsze badanie w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” autorka dokonała analizy porównawczej dotyczącej postrzegania stabilności vs. zmian społecznej percepcji opieki zdrowotnej, zadowolenia z życia. Oraz oceny własnego zdrowia i sytuacji życiowej.

Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej,

¹ *O czym się ostatnio mówi?* CBOS FLASH, 1/2023.

² *O czym się ostatnio mówi?* CBOS FLASH, 2/2023.

ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Celem projektu jest m.in. identyfikacja społecznej percepcji zjawisk odnoszących się do szeroko rozumianej jakości życia w wymiarze zdrowotnym, w tym zdrowia psychicznego, zadowolenia z życia i społecznego wsparcia³.

Zatem podjęte rozważania pozwoliły na odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jak Polacy oceniają stan własnego zdrowia i jego dynamikę w ostatnich czterech latach, jakie zmiany nastąpiły w badanym okresie?
2. Jak Polacy oceniają korzystanie z usług medycznych, jakie zmiany można zaobserwować w tym zakresie?
3. Jak oceniają e-usługi w sferze ochrony zdrowia i program profilaktyka 40+?
4. Czy i w jakim stopniu Polacy są zadowoleni ze swojego życia i jego różnorodnych sfer, w jakim stopniu poziom tego zadowolenia uległ zmianie?
5. Jak Polacy oceniają kondycję psychiczną własną i wsparcie najbliższego otoczenia?

Ocena własnego zdrowia – stałość vs. zmienność ocen

Poprzedni okres, w którym realizowano badania – jesień 2022 roku należy wiązać ze szczególnym wzrostem świadomości zdrowotnej, kształtowania refleksyjnego stosunku do własnego zdrowia i wielokryterialnej oceny ochrony zdrowia publicznego, co było związane z doświadczeniami pandemii COVID-19. Wydaje się, że społeczeństwo polskie świadomie dokonuje oceny różnych aspektów życia w wymiarze zarówno indywidualnym i społecznym. Dodać tu trzeba, że niekiedy wymiary te są spójne, w wielu przypadkach ta ocena wydaje się wewnętrznie sprzeczna.

Jak pokazują zrealizowane badania, 60% respondentów pozytywnie ocenia swój stan zdrowia wobec 25% będących przeciwnego zdania. To jeden ze względnie optymistycznych wskaźników, zwłaszcza jeśli zważyć

³ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

na poprzednie wyniki, kiedy to 54% oceniało pozytywnie stan swojego zdrowia – zaś 30% negatywnie. 10-punktowy wzrost pozytywnych ocen być może należy wiązać z pewną stabilizacją w sferze zdrowia – mam tu na myśli brak zachorowań o charakterze epidemicznym, co mogło wpłynąć na doświadczanie względnego spokoju, wznowienie kontaktów towarzyskich, czy przedcovidowej formy rekreacji.

Analizując zmienne demograficzne można zauważyć względną stabilność ocen stanu zdrowia i utrzymującą się różnicę między kobietami i mężczyznami wynoszącą 2 pkt. proc. Ocena stanu własnego zdrowia według kryterium wieku również utrzymuje się na tym samym poziomie co rok temu. Raczej pozytywną ocenę formułuje blisko połowa badanych we wszystkich grupach wiekowych.

Respondenci oceniali również zmiany w stanie swojego zdrowia i ich kierunek. I w tym aspekcie nastąpiły pewne zmiany. Otóż o ile zgodnie z wynikami poprzedniego badania poglądy w tym zakresie były podzielone – w opinii 40% respondentów ich zdrowie nie uległo zmianie, zaś 44% twierdzi, że owe zmiany nastąpiły, to aktualnie te różnice zwiększyły się – nastąpił wzrost o 8 pkt. proc. respondentów deklarujących zmiany w stanie swojego zdrowia. Również korelaty demograficzne wskazują, na pewne różnice w tym aspekcie. Wcześniej w największym stopniu zmiany te deklarowali najmłodsi respondenci (44,5%), aktualnie są to osoby z grupy wiekowej 60–69 lat. W pozostałych grupach wiekowych twierdzenie, że stan zdrowia uległ zmianie było odnotowywane na podobnym poziomie ok 40%, zaś aktualnie te różnice w poszczególnych grupach wiekowych wynoszą po kilka punktów procentowych.

Jeśli chodzi o kierunek zmian, to w poprzednim badaniu aż 91% respondentów deklarowało pogorszenie swojego stanu zdrowia, zaś w aktualnym odsetek ten zmniejszył się o ok. 3 pkt. proc. – zatem zmiana jest niewielka. Podobnie – nie odnotowano różnic ze względu na wiek i płeć. Można więc powiedzieć, że w ciągu ostatniego okresu w ocenie kierunku zmian stanu zdrowia nie zaszły istotne zmiany. W ocenie stanu zdrowia nie ma również większych różnic ze względu na wykształcenie, chociaż częściej pogorszenie stanu zdrowia deklarują osoby z wykształceniem wyższym, średnim i zawodowym, natomiast osoby z wykształceniem podstawowym rzadziej. Różnice między pierwszą i drugą grupą wynoszą obecnie ok. 10 pkt. proc.

w porównaniu do ok. 8 pkt. proc. z poprzedniego badania. Generalnie rzecz ujmując Polacy w grupach wiekowych dość solidarnie odnotowali względną stabilizację stanu swojego zdrowia w ostatnich czterech latach.

Korzystanie z usług medycznych i ich ocena, stałość vs. zmiana ocen

Ponownie zostało zbadane korzystanie z usług medycznych. Większość respondentów korzystała z usług medycznych i odsetek osób nie uległ zmianie w porównaniu z ubiegłym badaniem (wskaźnik ten aktualnie wynosi niewiele ponad 80%). Podobnie jak poprzednio najczęściej była to podstawowa opieka zdrowotna – ok. 90%. Ze specjalistycznej opieki zdrowotnej skorzystało 47% respondentów, obecnie 46%, zaś z leczenia szpitalnego, obecnie blisko 40%, w poprzednim badaniu – 35%. Dane te wskazują ponownie wskazują na popularność powszechnej opieki medycznej oraz wzrost leczenia szpitalnego.

Zauważyć należy, że z leczenia szpitalnego korzystają przede wszystkim osoby młode – blisko 44% w grupie 30–39 lat, po 60. roku życia 43% oraz najmłodsze – 37,4%. W pozostałych grupach wiekowych odsetek osób korzystających z leczenia szpitalnego wynosi ok. 36%. Można więc powiedzieć, że odsetki te są zbliżone. Korzystanie z usług medycznych różnicował i nadal różnicuje wiek. Przy czym o ile wcześniej to osoby powyżej 70. roku życia najczęściej korzystały w usług medycznych (ponad 90%, podobnie aktualnie), o tyle aktualnie w podobnym stopniu korzysta z nich w grupa pięćdziesięcio- i sześćdziesięciolatków. Odsetek korzystających z usług wynosi ok. 85%. Może to wskazywać na pocovidową konieczność monitorowania stanu zdrowia w tych grupach wiekowych.

W ubiegłym badaniu najmłodsza grupa (18–25 lat) deklarowała korzystanie z usług medycznych na poziomie 74,7%, aktualnie ten odsetek wynosi 78,7%. Jest to wciąż granica błędu oszacowania, nie mniej warta odnotowania. Można więc zauważyć, że wzrasta liczba osób korzystających z podstawowej opieki zdrowotnej. Biorąc pod uwagę fakt, iż jedynie 13% ogółu badanych deklaruje niekorzystanie z tej opieki, to uprawniony jest wniosek, że niemal powszechnie się leczymy.

Inne korelaty socjodemograficzne – wykształcenie – wskazują, że osoby z wykształceniem wyższym w większym zakresie korzystały i dalej korzystają z usług medycznych w porównaniu do słabiej wykształconych – różnica wynosiła ok. 13 pkt. proc., aktualnie 14 pkt. proc. Zatem utrzymuje się wysoki odsetek osób z wyższym wykształceniem korzystających z publicznej opieki zdrowotnej. Dane te mogą świadczyć o wyższym poziomie troski o własne zdrowie wśród tej grupy respondentów.

Polacy kontynuują korzystanie z prywatnej służby zdrowia – taką deklarację złożyło 65% respondentów wobec 56% respondentów w poprzednim pomiarze. Jest to jeden z symptomatycznych obszarów zmian w zakresie form korzystania z opieki zdrowotnej. W poprzednim badaniu 49% nie korzystało z prywatnych usług medycznych, aktualnie ten odsetek zmalał do 33,5%. Zapewne wyjaśniającym kontekstem dla tych danych jest ogólny wzrost liczby respondentów deklarujących korzystanie z opieki medycznej, ale nie tylko. Znaczenie tu ma ocena jakości usług medycznych w obu formach – prywatna służba zdrowia jest oceniana lepiej niż publiczna.

Ocena obu tych form usług medycznych dostarcza ciekawych danych. Bo oto okazuje się, że 52% negatywnie ocenia publiczną opiekę zdrowotną, w poprzednim badaniu ten odsetek był wyższy i wynosił 56%. Mamy więc do czynienia ze spadkiem negatywnych ocen publicznego świadczeniodawcy. Natomiast prywatne usługi medyczne otrzymują negatywną ocenę blisko 13% respondentów (w poprzednim badaniu było to 11%).

W ocenach pozytywnych obu form opieki zdrowotnej nie nastąpiły zmiany. Wciąż około 1/3 respondentów ma pozytywne doświadczenia z publicznymi usługami medycznymi, a 2/3 pozytywnie ocenia prywatne usługi medyczne.

Kto korzysta z prywatnych usług medycznych? Zmienne demograficzne pokazują pewne różnice w korzystaniu z tej formy opieki. Zaskoczeniem może być zmiana jak nastąpiła od czasu poprzedniego badania. O ile rok temu najmlodszy i najstarsi respondenci (ok. 63%) w takim samym stopniu korzystali z prywatnych usług, to aktualnie w najmłodszej grupie wiekowej odsetek ten wzrósł do 76,5% a zatem jest wyższy o ok. 13 pkt. proc. Nie ma empirycznych danych wyjaśniających ten wzrost, można jedynie domniemywać, że na ów fakt wpływa szybsza dostępność prywatnych usług medycznych, a młode osoby łączące niejednokrotnie naukę z pracą potrzebują szybszej i skuteczniejszej pomocy medycznej. To rzecz jasna

intuicyjne wyjaśnienie musi być wsparte twardymi danymi. Z tej prywatnej formy opieki korzysta 75% respondentów z wykształceniem wyższym w porównaniu z 34% osób z wykształceniem podstawowym. To najwyższa różnica, którą można najprawdopodobniej wyjaśnić poziomem możliwości finansowych obu grup.

Podobnie jak w ubiegłym roku trudno wnioskować, czy korzystanie z prywatnej opieki medycznej jest poprzedzone próbami uzyskania pomocy w publicznych placówkach, ale faktem jest, że Polacy z prywatnych usług korzystają i oceniają je pozytywnie. Wydaje się więc zasadne pytanie o możliwość częściowej odpłatności za świadczone przez publiczny sektor usługi medyczne. W poprzednim badaniu 54% respondentów wyraziło gotowość na częściową odpłatność jeśli miałyby to przyspieszyć oczekiwanie na wizytę czy zabieg. W tym roku ten odsetek się nieco zmniejszył do 51%. W poprzednim badaniu 25% takiej gotowości nie deklarowało, zaś w obecnym jest to blisko 30%. Zmniejszyła się więc przewaga chętnych do płacenia (w ubiegłym badaniu była ona dwukrotna). Być może na ów fakt wpływ ma wzrost cen na podstawowe towary i usługi oraz towarzysząca temu inflacja.

Do usług medycznych chętniej dopłacaliby młodszy respondenci w przedziałach od 18. do 39. roku życia, zaś mniej chętnie starsi – zwłaszcza w przedziale 50–59 lat.

Jednakże ogólnie rzecz ujmując obserwujemy niższy poziom chęci do dopłacania za publiczne usługi medyczne.

Korzystanie z usług medycznych w ramach e-medycyny i z programu profilaktyka 40+

Stosunkowo nowe działania związane z telemedycyną, elektronicznymi receptami czy skierowaniami spotkały się z pozytywnymi opiniami respondentów. 55% spośród nich wyraża aprobatę w tym zakresie, a blisko 18% jest odmiennego zdania. Ponad 1/4 respondentów udzieliła odpowiedzi „trudno powiedzieć”, co może świadczyć o stosunkowo niskiej rozpoznawalności takich praktyk medycznych. Można domniemywać, że na ten wynik istotnie wpłynęły zmienne demograficzne, na przykład wiek. Tak rzeczywiście jest, przy czym grupa wiekowa, która nie potrafi ocenić tej formy usług me-

dycznych, to nie są najstarsi respondenci (stereotypowo o niższych kompetencjach cyfrowych) lecz grupa wiekowa 40–49 lat. Ponad 1/3 spośród nich powstrzymuje się od oceny usług cyfrowych w medycynie. W przypadku pozytywnej oceny e-medycyny zauważyć należy, że najlepiej oceniają tę formę osoby najmłodsze (56%) oraz w grupie 50–69 lat (ok. 59%). Niższy poziom pozytywnych ocen odnotowujemy w grupie 26–29 lat i wynosi on 41%.

Z kolei, największy odsetek negatywnych ocen obserwowany jest wśród osób w przedziale wiekowym 26–29, blisko 1/3 tej grupy deklaruje negatywne oceny tych usług. Interesujący jest fakt, iż najstarsi respondenci mieszczą się w grupie z niskim poziomem negatywnych ocen e-usług. Po 50. roku życia odsetek negatywnych ocen maleje, by osiągnąć najniższy poziom w grupach najstarszych (po 60. i po 70. roku życia). Ów niski poziom negatywnych ocen może to świadczyć, o tym że ta forma korzystania z usług medycznych w kohorcie starszych spośród badanych respondentów spotkała się z jednej strony z jej użytkowaniem, z drugiej z wyższym poziomem pozytywnych opinii i niższym negatywnych. Należy stwierdzić, że ten rodzaj usług jest skorelowany z indywidualnymi potrzebami pacjentów. Jak zaznacza Iwona Czerska „Rozwiązania z zakresu e-zdrowia powinny zapewnić spersonalizowane, zorientowane na pacjenta podejście do opieki zdrowotnej”⁴. Autorka ta wskazuje na szereg korzyści wynikających z e-usług, m.in. dostęp do opieki zdrowotnej mieszkańców obszarów peryferyjnych, górskich czy wiejskich, oszczędność czasu pacjenta, ułatwienie życia osobom z chorobami przewlekłymi, czy oszczędność czasu pacjenta⁵. Te ustalenia mogą mieć wartość wyjaśniającą dla przedstawionych w tym artykule badań.

Jeśli chodzi o ocenę e-usług medycznych według kryterium wykształcenia, to zawiera ona pewne niedookreślenia.

Z jednej strony brak opinii na ich temat dominuje wśród osób z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym – 35% i jest to ok. 10 pkt. proc. więcej w porównaniu z pozostałymi poziomami wykształcenia. W tej samej grupie najniżej wykształconych odnotowujemy stosunkowo niewiele

⁴ I. Czerska, *E-usługi w służbie zdrowia jako nowy wymiar medycyny – rodzaje usług i bezpieczeństwo danych medycznych*, [w:] K. Mazurek-Łopacińska, M. Sobocińska (red.), *Badania marketingowe wobec nowych trendów w otoczeniu*, Wrocław 2020, s. 198.

⁵ Tamże, s. 199.

ocen negatywnych (ok. 14%) i 47% ocen pozytywnych. Jest to najmniej w porównaniu z innymi grupami wiekowymi.

Najlepiej e-usługi oceniają respondenci z wykształceniem policealnym (60%) i wyższym (55%). Z przedstawionych danych wyłania się profil socjodemograficzny pacjenta pozytywnie oceniającego elektronizację usług medycznych. Są to osoby z wykształceniem co najmniej średnim i wyższym, częściej po 50. roku życia, zarówno kobiety jak i mężczyźni. Ogólnie rzecz ujmując 2/3 respondentów wyraża pozytywne zdanie na temat usług medycznych, wobec 25% niepotrafiących sformułować oceny i blisko 18% ocen negatywnych. Można więc powiedzieć, że bilans tej inicjatywy jest pozytywny.

W aktualnym badaniu respondenci zostali poproszeni o ocenę badań w ramach programu profilaktyka 40+. Okazuje się, że spotkał się on z przewagą ocen pozytywnych nad negatywnymi – 33,1% do 16,3% a zatem dwukrotnie więcej respondentów wyraża aprobatę dla tego programu. Zwraca uwagę fakt, że blisko połowa respondentów nie potrafi ocenić tego programu, co może się wiązać z faktem, iż młodszy respondenci nie wykazują zainteresowania badaniami profilaktycznymi dla nieco ludzi starszych są one niezwykle istotne. Za takim ujęciem przemawia fakt, iż aż 67,6% z najmłodszej grupy nie rozpoznaje tej inicjatywy. Natomiast może dziwić fakt, iż starsi respondenci nie mają zdania na temat tego programu, w tym osoby, których on bezpośrednio dotyczy. Aż 40% w pozostałych grupach wiekowych nie potrafi ocenić programu profilaktyka 40+.

Jednocześnie pozytywne oceny zbiera ten program wśród osób w przedziale wiekowym od 40 do 70 i więcej lat – ponad 40%, wskazań pozytywnych. Można więc wnioskować, że użytkownicy tego programu wyrażają pozytywne oceny i stanowi to ważny element profilaktyki zdrowia, przy czym podobny odsetek respondentów nie potrafi ocenić jego działania.

Czy i w jakim stopniu Polacy są zadowoleni ze swojego życia i jego różnorodnych sfer? Stałość vs. zmiana

Na ogólne pytanie: czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze swojego życia 62% respondentów odpowiada twierdząco, czyli podobnie tak jak w poprzednim badaniu. Przeciwniej odpowiedzi udzielało 18%, aktualnie – 20. Częściej są zadowolone osoby z wykształceniem wyższym w porównaniu do wykształ-

cenia podstawowego, choć we wszystkich grupach jest ono stosunkowo wysokie, zbliżone do ogółu badanych.

Diagnozowaną stabilność wzmacniają dane socjodemograficzne. Po 2/3 mężczyzn i kobiet wyraża zadowolenie ze swojego życia i podobny poziom zadowolenia (ok. 60%) odnotowujemy ze względu na wiek. W najstarszej grupie respondentów (70 lat i więcej) to zadowolenie jest wyraźnie wyższe (70%) podobnie w grupie 60–69 lat (67%, bez zmian w stosunku do ubiegłego roku).

W dalszej części badań pytano o zmianę w odczuwaniu zadowolenia z życia. 40% respondentów wskazywało, że poziom zadowolenia uległ zmianie, w porównaniu do 1/3 respondentów w ubiegłym badaniu. W poprzednim badaniu 68% respondentów deklaroowało pogorszenie zadowolenia, w tym badaniu odnotowujemy istotną zmianę – 42% badanych twierdzi, że zadowolenie z życia pogorszyło się. W ubiegłym badaniu 1/3 deklarowała poprawę poziomu zadowolenia z życia, w tym – 55,7%. Można więc twierdzić, że w ciągu ostatniego roku zmiany w ocenie zadowolenia z życia przybrały pozytywny kierunek. Zwłaszcza jeśli chodzi o starszych respondentów – to poprawę deklaruje aż 65% respondentów w grupie 60–69 lat oraz 62% w grupie ponad 70 latków. Dodać trzeba, że te wskaźniki są dość wysokie we wszystkich grupach wiekowych (ok. 50%) a najniższe w grupie 26–29 – 33%. Podobnie jak w ubiegłym badaniu poprawę jakości życia odnotowują częściej starsi respondenci.

Respondenci mieli również za zadanie ocenić kilka obszarów życia społecznego – rodziny, małżeństwa, dzieci, przyjaciół – zatem ocenie podlegała sfera prywatna. Oceniane też były inne aspekty: praca, sytuacja finansowa, warunki mieszkaniowe, bezpieczeństwo, zdrowie oraz sytuacja w kraju i sytuacja międzynarodowa. Generalnie rzecz ujmując można skonstruować hierarchię poczucia zadowolenia z różnych obszarów życia (według % wskazań):

Wygląda ona następująco (pierwsza liczba obrazuje dane z poprzedniego badania, druga z badania aktualnego):

1. Rodzina – 81/81;
2. Przyjaciele – 71/67;
3. Warunki mieszkaniowe – 69/67,4;
4. Dzieci – 66/63;
5. Małżeństwo – 55/52;

6. Bezpieczeństwo – 52/54,9;
7. Zdrowie – 52/52,9;
8. Praca – 43/44,5;
9. Sytuacja finansowa – 39/41,5;
10. Sytuacja w kraju – 16/21,1;
11. Sytuacja międzynarodowa – 11/13,3.

Zauważyć trzeba, że poza trzema kategoriami oceny, pozostałe nie uległy istotnej zmianie w porównaniu z poprzednim badaniem. Odnotowuje się zatem niewielki spadek zadowolenia z przyjaciół i dzieci oraz duży wzrost zadowolenia z sytuacji w kraju o ponad 5 pkt. proc. Należy to wiązać ze względną stabilizacją, choć zaznaczyć należy że na jej poczucie może wpływać utrzymujący się efekt kontrastu. Społeczeństwo zachowuje w pamięci trudny okres pandemii, trudny okres przyjmowania uchodźców i poczucia zagrożenia wojną. Aktualnie można obserwować zmniejszający się poziom zainteresowania tymi kwestiami i zaangażowanie podmiotów polityki, co ogólnie może wpływać na redukcję negatywnych odczuć. Za taką argumentacją może przemawiać fakt niewielkiego wzrostu zadowolenia z sytuacji międzynarodowej (ale wciąż najniżej ocenianego).

Podobnie jak w ubiegłym roku z tej ogólnej hierarchii wyłaniają się różnice w ocenie zadowolenia z różnych obszarów. Respondenci są bardziej zadowoleni z ludzi, relacji, których doświadczają osobiście, tj. w wyniku bezpośrednich kontaktów i codziennych interakcji. Ten obszar przynależy do tzw. pierwszego kręgu bliskości. W porównaniu z oceną sprzed roku nie odnotowuje się dużych zmian. Można więc mówić o stabilnym poziomie satysfakcji z bliskich relacji i życia prywatnego.

W ocenie sfery publicznej, ocenianej niżej niż sfera prywatna, pośredniczą media i można przypuszczać, iż koncentracja mediów na negatywnych aspektach społecznego funkcjonowania, eksponowanie negatywizmu może być jednym z czynników takiej a nie innej percepcji sytuacji społecznej. Większość ocenianych kategorii nie uległa zmianie, z wyjątkiem oceny sytuacji w kraju, którą badani oceniali lepiej niż rok temu – wzrost o 6 pkt. proc.

Chcąc zachować wartość porównawczą tego artykułu ponownie wyeksponuję zmienne demograficzne, które mogą wyjaśniać różnicę w ocenie sfery prywatnej i publicznej. Zatem przedstawię korelaty demograficzne dla dwóch wybranych sfer, które w rankingu zadowolenia uzyskały pierw-

sze i przedostanie miejsce – rodzina (81%) i sprawy krajowe (21%) – czterokrotnie niższa ocena zadowolenia ze spraw krajowych.

Analiza zmiennych demograficznych tych dwóch obszarów życia społecznego dostarcza ciekawych danych. W odniesieniu do poczucia zadowolenia z sytuacji w kraju wskazać należy, że niski poziom zadowolenia z tej sytuacji nie był różnicowany ze względu na wykształcenie, natomiast aktualnie takie różnice występują. 67% niezadowolonych to osoby z grupy z wyższym wykształceniem, 46,4% z wykształceniem podstawowym i jest to podobny odsetek do respondentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Osoby z wykształceniem policealnym i średnim zbliżają się w ocenie do grupy najwyżej wykształconych. Być może różnice te wynikają z większego poziomu zainteresowania kwestiami publicznymi i cechami intelektu, sprzyjającymi wielokryterialnej, wnikliwej ocenie różnych aspektów sytuacji w kraju.

W odniesieniu do oceny poczucia zadowolenia z najbliższej rodziny zauważyć można, że podobnie jak rok temu, wraz z wiekiem poziom tego zadowolenia rośnie, by osiągnąć najwyższy wskaźnik w grupie powyżej 70. roku życia (84%, rok temu 85%) w porównaniu do 74% zadowolonych z rodziny w najmłodszej grupie wiekowej (bez zmian w porównaniu z ubiegłym rokiem). Ludzie są zadowoleni z najbliższej rodziny bez względu na miejsce zamieszkania, natomiast poziom wykształcenia w pewnym stopniu ponownie wpływa na poczucie zadowolenia z najbliższej rodziny. Najbardziej zadowolone to odczuwają osoby z wyższym wykształceniem (80%, rok temu – 85%). Badania wskazują na niższy poziom zadowolenia z rodziny wśród osób z wykształceniem podstawowym (66,4%, rok temu 70%).

Reasumując, w ocenie sytuacji w kraju znaczenie ma wykształcenie, jego wyższy poziom sprzyja krytycznej ocenie tej sytuacji. Ale również osoby z wyższym wykształceniem doceniają jakość relacji w rodzinie.

Jak Polacy oceniają kondycję psychiczną własną i poziom wsparcia najbliższego otoczenia?

Ważnym elementem oceny stanu zdrowia jest kondycja psychiczna. Respondenci zostali zapytani o depresję w kontekście doświadczeń własnych i najbliższego otoczenia. Większość ankietowanych deklaruje, że nie cho-

rowała na depresję (64%, aktualnie 59,6%) zaś 19% respondentów deklaro- wało doświadczenie depresji. W obecnym badaniu odsetek deklarujących, że chorowali w przeszłości wynosi – 22,5%.

Źródeł depresji respondenci upatrują w pierwszym rzędzie w ogólnych problemach zdrowotnych (42%, wcześniej – 44%) a także w związku z proble- mami osobistymi, np. rozstaniem, rozwodem (43,6%, wcześniej – 40%) oraz problemami zawodowymi (33,6%, wcześniej 36%). Pomiar ten nie wskazuje więc na istotne różnice w określaniu źródeł depresji. Respon- denci dodają też na inne przyczyny depresji, np. wojnę w Ukrainie – tak twierdzi blisko 16%.

Zdecydowana większość respondentów korzystała z pomocy psycho- loga i/lub psychiatry (74%), zaś w obecnym badaniu odsetek ten wynosi 78,3%. Można więc wnioskować o, z jednej strony – wzroście zaufania do tego rodzaju pomocy, z drugiej zaś – o, być może, konieczności skorzysta- nia z niej. Nie zmienił się odsetek niekorzystających z pomocy psycholo- gicznej lub psychiatrycznej. Jest to ok. 1/5 badanych.

Ważną rolę w kształtowaniu dobrostanu⁶ człowieka odgrywa otoczenie społeczne. Wsparcie otoczenia może mieć charakter permanentny, bywa jednak, że jest incydentalne. Mowa wówczas o sytuacjach, w których czło- wiek potrzebuje pomocy. Respondenci zapytani o to, czy mogą liczyć na pomoc innych osób w razie potrzeby w zdecydowanej części deklarują, że tak (75,4%). Ten bardzo wysoki wskaźnik obrazujący zakotwiczenie czło- wieka w jego otoczeniu nabiera nieco innej wymowy, gdy zapytać o to na czyją pomoc można liczyć. Aż 79,5% może liczyć na pomoc najbliższej rodziny, zaś 16,1% – dalszej. Widać więc duży rozdźwięk w chęci do po- magania i przede wszystkim jej oceny. Być może z dalszą rodziną relacje są ograniczone do rytualnych form spędzania wolnego czasu, kiedy sytuacja nie sprzyja dzieleniu się problemami i proszeniu o pomoc. Wydaje się, że kolejne dane przemawiają za tezą, iż otrzymywanie i dawanie wsparcia wy- maga codziennej interakcji, wglądu w sytuację osoby wymagającej pomo- cy. Dlatego też respondenci deklarują, że mogą liczyć na pomoc znajomych z pracy – 87,8% , sąsiadów – 81,6%, czyli znacząco więcej w porównaniu z dalszą rodziną. Na tym tle przyjaciele sytuują się jako pomagający prze-

⁶ Z. Niškiewicz, *Dobrostan psychiczny i jego rola w życiu człowieka*, „Studia Krytyczne”, nr 3/2016.

ciętnie – 56,5%. Korelaty demograficzne nie różnicują istotnie poziomu pomagania, choć wyraźnie widać, że osoby powyżej 70. roku życia mogą liczyć na pomoc przyjaciół w większym stopniu niż osoby z najmłodszej badanej grupy. Różnica wynosi 20 pkt. proc. I jeszcze jeden ciekawy wynik – najmłodsi uzyskują pomoc od sąsiadów w większym stopniu niż najstarsi – różnica wynosi 20 pkt. proc.

Reasumując, należy wskazać na znaczenie więzi społecznych jako czynnika dobrostanu, czy zdrowia psychicznego. Jak się okazuje więzi te mają kluczowe znaczenie w ocenie własnej sytuacji. Zwrócić trzeba uwagę fakt istotnej ważności interpersonalnych relacji i ich jakości. Warto w dalszych badaniach skonfrontować kwestię wsparcia instytucjonalnego ze wsparciem personalnym. Być może pomoc okazywana przez ludzi jest traktowana jako komplementarna wobec pomocy udzielanej przez instytucje. Może być też tak, że pomoc instytucjonalna jest zawodna.

Zamiast podsumowania

Badane aspekty społecznego i osobistego funkcjonowania wpisują się – ogólnie rzecz ujmując – w kategorię jakości życia. Zdrowie, w tym zdrowie psychiczne zadowolenie z życia, wsparcie otoczenia to te wymiary życia, które stanowią o jego jakości, stanowią o odczuwanej satysfakcji vs. dys-satysfakcji.

Przeprowadzone badania w 2022 i w 2023 roku dają możliwość porównania kilku wymiarów, stanowiących o jakości życia. Porównując badania z ubiegłej edycji z aktualną zaobserwować można kilka zjawisk, w obrębie których nastąpiły mniejsze lub większe zmiany. Zaobserwować zatem można: poprawę stanu zdrowia Polaków; wzrost odsetka osób korzystających z powszechnej opieki zdrowotnej; wzrost korzystania z powszechnej opieki zdrowotnej wśród najmłodszych respondentów; niższy poziom chęci do dopłacania za usługi medyczne świadczone przez sektor publiczny; ogólne pozytywne zdanie na temat e-usług medycznych; pozytywny kierunek w ocenie zadowolenia z życia, zwłaszcza wśród osób po 70. roku życia; wzrost odsetka osób korzystających z porad psychologa lub psychiatry; poczucie wsparcia i otrzymywanie pomocy od najbliższej rodziny, znajomych z pracy i sąsiadów (wysoki odsetek pozytywnych ocen). Generalnie rzecz

ujmując w badanych parametrach odnoszących się do jakości życia przeważają dane przemawiające za stabilnymi ocenami różnych jego aspektów a w wielu przypadkach odnotowywany jest wzrost pozytywnych ocen.

Ciekawym aspektem jest analiza danych dotyczących wsparcia społecznego. Zgodnie z deklaracjami badanych jest ono pozytywnie oceniane, co może świadczyć o odradzaniu się zaufania społecznego⁷. Byłby to przyczynek do badania kapitału społecznego Polaków i zaufania jako konstytutywnego elementu kapitału.

Bibliografia

Czerska I., *E-usługi w służbie zdrowia jako nowy wymiar medycyny – rodzaje usług i bezpieczeństwo danych medycznych*, [w:] K. Mazurek-Łopacińska, M. Sobocińska (red.), *Badania marketingowe wobec nowych trendów w otoczeniu*, Wrocław 2020.

Marciniak E.M., *Ocena zdrowia i stanu psychicznego Polaków*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Kraków 2022.

Niśkiewicz Z., *Dobrostan psychiczny i jego rola w życiu człowieka*, „Studia Krytyczne”, nr 3/2016.

Komunikaty CBOS

Zaufanie społeczne, Komunikat CBOS, 37/2022

O czym się ostatnio mówi? CBOS FLASH 1/2023

O czym się ostatnio mówi? CBOS FLASH 2/2023

⁷ Badania społeczne wskazywały na niski poziom zaufania społecznego. O tym, że większości ludzi można ufać było przekonanych 19% respondentów. Zdecydowana większość – 77% – jest zadnia, że w relacjach z innymi trzeba zachować ostrożność. Zob. *Zaufanie społeczne*, Komunikat CBOS 37/2022.

Łukasz Łotocki*

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE ORAZ KORZYSTANIE Z POMOCY SPOŁECZNEJ W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ SONDAŻOWYCH ZREALIZOWANYCH W LATACH 2022 I 2023

ABSTRAKT: Pojęcie wykluczenia społecznego odnosi się do funkcjonowania poza zinstytucjonalizowanymi wspólnotami (ryнку pracy, rynku konsumpcji, systemu edukacyjnego i in.), poza sieciami bezpieczeństwa socjalnego, a w konsekwencji – poza głównym nurtem społeczeństwa. Oznacza brak możliwości uczestnictwa w ważnych dziedzinach życia społecznego. Z badania zrealizowanego w czerwcu i lipcu 2023 roku wynika, że skala subiektywnego poczucia szeroko rozumianego wykluczenia społecznego wynosi 19%. Wynik taki uzyskano po mniej nacechowanym i mniej atrybutywnym potraktowaniu kwestii wykluczenia niż w pierwszej fali badania zrealizowanej w listopadzie i grudniu 2022 roku, kiedy wartość odsetka wyniosła 12%. W obu falach badania poczucie wykluczenia wynikało przede wszystkim z sytuacji osobistej i miało charakter długotrwały. Doświadczenie osobiste dotyczące skorzystania z pomocy społecznej od 2020 roku zadeklarowało w 2023 roku 15,2% respondentów. Z obu fal badania wynika, że nieco częściej odbiorcami pomocy społecznej były kobiety, a im wyższy poziom wykształcenia, tym niższy odsetek korzystających osobiście z pomocy społecznej. Wsparcie ze strony ośrodka pomocy społecznej zostało ocenione pozytywnie przez ponad połowę respondentów obu fal badania. Na różnice w wynikach badań zrealizowanych w ramach dwóch fal istotny wpływ miały kwestie konstrukcji kwestionariusza badawczego.

SŁOWA KLUCZOWE: wykluczenie społeczne, uczestnictwo w życiu społecznym, pomoc społeczna

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3849-9428>. Doktor habilitowany, adiunkt, Katedra Polityki Społecznej Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Lukasz-Lotocki>. E-mail: l.lotocki@uw.edu.pl

SOCIAL EXCLUSION AND SOCIAL ASSISTANCE RECEIPT IN THE LIGHT OF THE RESULTS OF SURVEYS CARRIED OUT IN 2022 AND 2023

Abstract: The concept of social exclusion refers to functioning outside institutionalised communities (within labour market, consumption market, educational system, etc.), outside social safety networks and, consequently, outside the mainstream of society. It implies a lack of opportunities to participate in important areas of social life. The survey carried out in June and July 2023 shows that the scale of the subjective feeling of broadly understood social exclusion is 19%. Such a result was obtained after a less attributive meaning of the issue of exclusion than in the first wave of the survey carried out in November and December 2022, when the percentage value was 12%. In both waves of the survey, the feeling of exclusion was mainly due to personal circumstances and was of a long-term nature. Personal experience of receiving of social assistance since 2020 was declared by 15.2% of respondents in 2023. Both waves of the survey show that women were slightly more likely to be the recipients of social assistance, and the higher the level of education, the lower the percentage of personal experience of receiving of social assistance. Support from the social assistance centre was rated positively by more than half of the respondents in both waves of the survey. The differences in the results of the surveys carried out in the two waves were significantly influenced by amendments regarding survey questionnaire.

Keywords: social exclusion, social participation, social assistance

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie zawiera omówienie wyników badania sondażowego dotyczącego diagnozy sytuacji społecznej w Polsce w jej różnych wymiarach. Poruszonym tu wymiarem jest subiektywne poczucie wykluczenia społecznego oraz doświadczenie korzystania z pomocy społecznej. Badanie służyło odpowiedzi na następujące pytania badawcze

1. Jaka jest skala subiektywnego poczucia wykluczenia społecznego wśród Polaków? Jak to poczucie różnicują zmienne niezależne takie jak wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie?
2. Jakie są główne czynniki oddziałujące na poczucie wykluczenia społecznego?

3. Jaki charakter ma wykluczenie społeczne – wśród osób deklarujących poczucie takiego wykluczenia – pod względem okresu jego trwania (długookresowy, średniookresowy czy krótkookresowy)?
4. Jak często Polacy korzystają z pomocy społecznej?
5. Jak Polacy oceniają funkcjonowanie instytucji pomocy społecznej?

Analiza ma charakter dynamiczny i została oparta na wynikach dwóch fal badania kwestionariuszowego, tj. badania zrealizowanego w listopadzie i grudniu 2022 roku oraz czerwcu i lipcu 2023 roku.

Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+¹.

Uwagi metodologiczne

Pierwsza fala badania – poza celem diagnostycznym – pełniła również funkcję pilotażową, tj. m.in. służyła dopracowaniu narzędzia badawczego, które w kolejnych falach badania mogłoby być stosowane w niezmienionej formie. I rzeczywiście po realizacji pierwszej fali badania nieco przereadowano pytania kwestionariuszowe (zachowując ich sens), tak aby podnieść trafność pomiaru. Zmiany te miały jednak z pewnością wpływ na wyniki badania uzyskane w drugiej fali i różnice w stosunku do poprzedniego pomiaru, co w tekście poddano bardziej szczegółowym wyjaśnieniom i interpretacjom².

Główną zmianą było nieco inne ujęcie atrybucji związanej z wykluczeniem społecznym. W pierwszym pomiarze zapytano, czy respondent czuje się wykluczony społecznie, tzn. że nie może uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego. W drugim pomiarze – czy ma poczucie tzw. wykluczenia, polegającego na tym, że nie może uczestniczyć w ważnych

¹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

² Na temat wpływu korekt w sformułowaniu i porządku pytań kwestionariuszowych na wyniki badań społecznych patrz np. A. Sułek, *Sondaż Polski: przygarść rozpraw o badaniach ankietowych*, IFIS PAN, Warszawa 2001.

dziedzinach życia społecznego. Główną zmianą było to, że w pierwszym przypadku, przymiotnikowe ujęcie kategorii wykluczenia miało charakter bardziej atrybutywny (respondent => wykluczony społecznie), w drugim zaakcentowana została kwestia subiektywnego poczucia, a sama kategoria wykluczenia ujęta rzeczownikowo (w dodatku poprzedzona dystansującym skrótowcem „tzw.”), co niejako oddaliło ją od respondenta jako atrybut (respondent => poczucie tzw. wykluczenia). Istnieje bowiem subtelna różnica między „czuć się *jakimś...*” a „mieć poczucie *czegoś*”, a wręcz „mieć poczucie *tzw. czegoś*”. Zdecydowano się również na odseparowanie przymiotnika „społeczne” od rzeczownika „wykluczenie”, żeby uniknąć kalki językowej „wykluczenie społeczne”, która może zostać odebrana przez niektórych badanych przez pryzmat szerszych konotacji nadanych jej w dyskursie społeczno-politycznym. Jednocześnie naturalnie zachowano ogólnospołeczny wymiar kategorii wykluczenia wyjaśniając, że chodzi o niemożność uczestnictwa w ważnych dziedzinach życia społecznego. Ponadto nie powtarzano w każdym kolejnym pytaniu (poza pierwszym na omawiany temat) kategorii „wykluczenia”, a zastąpiono ją wyłącznie sformułowaniem opisowym, tj. pytano np. od jak dawna ma Pan(i) poczucie, że nie może uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego (drugi pomiar) zamiast: od jak dawna czuje się Pan(i) wykluczony społecznie. Nacechowanie kategorii wykluczenia społecznego uzasadniało taką zmianę sformułowania. Wydaje się, że w ten sposób można uniknąć wpływu niechęci respondentów do identyfikowania się z określeniami nacechowanymi mającymi określone konotacje dyskursywne na wynik badania, a w trafniejszy sposób uchwycić rzeczywiste poczucie respondentów dotyczące trwania w sytuacji, którą badacze określają „wykluczeniem społecznym”, tj. sytuacji niemożności uczestnictwa w ważnych dziedzinach życia społecznego³. Jednocześnie niestety zmiana ta utrudnia porównanie wyników badania z pomiarem zrealizowanym w ramach poprzedniej fali.

³ Szczegółowe omówienie tej kategorii pojęciowej, patrz np.: Ł. Łotocki, *Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022, s. 138–141. Hasło: *marginalizacja*, [w:] B. Rysz-Kowalczyk (red.), *Leksykon Polityki Społecznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2002, s. 87; L. Dyczewski, *Grupy marginalne*, [w:] L. Dyczewski (red.) *Kultura grup mniejszościowych i marginalnych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 28.

W kwestionariuszu wprowadzono również inne zmiany. W pytaniu o identyfikację czynników wpływających na poczucie wykluczenia, czynnik „mam problemy psychiczne” zastąpiono czynnikiem „mam problemy zdrowotne”. Jest to w istocie inna – o wiele szersza – kategoria, co czyni ten wymiar nieporównywalnym w perspektywie obu fal badania.

Jeżeli chodzi o element kwestionariusza związany z korzystaniem z pomocy społecznej, w drugiej fali badania zdecydowano się uprościć sposób sformułowania pytań. Poprzestano bowiem na pytaniu o doświadczenie osobiste korzystania z pomocy społecznej przez respondenta, a pominięto kwestie korzystania z tej pomocy przez kogoś z rodziny respondenta. Kategoria „kogoś z rodziny” jest bowiem bardzo szeroka i nieprecyzyjna – przez niektórych respondentów może zostać zinterpretowana jako obejmująca osoby z najbliższej rodziny, przez innych jako obejmująca również osoby z dalszej rodziny. Uznano bowiem, że szczególnie w odniesieniu do drugiej interpretacji, wielu respondentów może nie mieć takiej wiedzy. Poprzestanie na kwestii osobistych doświadczeń pozwoliło więc doprecyzować pytanie i w ten sposób uniknąć możliwych wieloznaczności przy jego interpretacji. Ponadto w drugim pomiarze zrezygnowano z wariantu odpowiedzi „trudno powiedzieć”, który był uwzględniony w badaniu w 2022 roku. Pytanie o ocenę udzielonego wsparcia przez ośrodek pomocy społecznej zachowano w niezmienionej formie. Należy jednak zaznaczyć, że w pierwszym pomiarze pytanie zadano zarówno osobom, które zadeklarowały, że w ciągu ostatnich trzech lat korzystały z pomocy społecznej osobiście, jak i tym, które zadeklarowały, że z pomocy takiej korzystał ktoś z ich rodziny. W drugim pomiarze zostało ono skierowane jedynie do respondentów deklarujących osobiste doświadczenie korzystania z takiej pomocy.

Warto zaznaczyć, że zarówno pierwszy pomiar zrealizowany w 2022 roku, jak i drugi pomiar zrealizowany w 2023 roku nie odnosi się do zobiektywizowanych miar wykluczenia społecznego (takich, jak np. sytuacja materialna, socjalna itp.)⁴, a ogranicza się jedynie do subiektywnego poczucia braku możliwości uczestnictwa w ważnych dziedzinach życia społecznego.

⁴ Syntetyczny przegląd danych zastanych odnoszących się do skali wykluczenia społecznego (głównie przez pryzmat deprivacji materialnej), patrz Ł. Łotocki, *Wykluczenie społeczne...*, s. 142–144.

Analiza porównawcza wyników badań kwestionariuszowych zrealizowanych w listopadzie i grudniu 2022 roku oraz czerwcu i lipcu 2023 roku

Respondentom obu fal badania zadano główne pytanie o poczucie wykluczenia zdefiniowanego jako niemożność uczestnictwa w ważnych dziedzinach życia społecznego. Ponadto respondentów deklarujących takie poczucie, zapytano o jego główne czynniki (przyczyny, które wyszczególniono w kafeterii odpowiedzi). Poproszono ich również o odpowiedź na pytanie, od jak dawna mają poczucie wykluczenia. Kwestionariusz zawierał także blok pytań odnoszących się do faktu korzystania z pomocy społecznej od 2020 roku. W pierwszej fali przedział ten wynosił więc 3 lata, w drugiej – ponad 3,5 roku. Osoby, które miały takie doświadczenie poproszono o ocenę wsparcia udzielonego przez ośrodek pomocy społecznej.

Poczucie wykluczenia społecznego

W pierwszej fali badania respondentom zadano pytanie *Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?*, natomiast w drugiej fali badania *Czy ma Pan(i) poczucie tzw. wykluczenia polegającego na tym, że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?*. Na tak zadane pytania, w pierwszym pomiarze 12,1% odpowiedziało twierdząco (z czego 3,7% – zdecydowanie tak, a 8,4% raczej tak). 70% respondentów zaprzeczyło poczuciu wykluczenia społecznego. Warto jednak zauważyć, że aż 18% respondentów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi na tak zadane pytanie (tj. odpowiedziało „trudno powiedzieć” lub odmówiło odpowiedzi). W drugim pomiarze, twierdząco odpowiedziało 19,1% respondentów (z czego 6,4% zdecydowanie tak, a 12,7% raczej tak). 58,1% respondentów zaprzeczyło poczuciu wykluczenia społecznego, a 22,7% nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi. Różnica w wyniku badania najpewniej wynika z odmiennego brzmienia pytania. W przypadku mniej atrybutywnego sformułowania pytania, więcej respondentów (łącznie aż o 7 pkt. proc.) było skłonnych do deklaracji poczucia wykluczenia. Jest to interesujące ustalenie metodologiczne. Ewidentnie wykluczenie było w drugiej fali badania częściej postrzegane jako szersza kategoria związana z brakiem uczestnic-

twa w życiu społecznym niż to było w pierwszej fali. Nie powinno się więc interpretować zaobserwowanej różnicy jako wzrostu odsetka osób mających poczucie wykluczenia społecznego.

Tabela 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie o poczucie wykluczenia w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023

Odpowiedzi	2022 (N = 5115) (%)	2023 (N = 5022) (%)
Zdecydowanie nie	35,4	25,5
Raczej nie	34,6	32,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	16,5	19,0
Raczej tak	8,4	12,7
Zdecydowanie tak	3,7	6,4
Odmowa odpowiedzi	1,5	3,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W pierwszej fali badania nie zaobserwowano większego wpływu płci respondentów na istotne różnice w odpowiedziach na to pytanie (poczucie wykluczenia zadeklarowało 11,4% mężczyzn i 12,6% kobiet). W drugiej fali badania różnice były nieco większe, przy czym to mężczyźni częściej deklarowali poczucie wykluczenia (21,6% mężczyzn wobec 16,8% kobiet), co ponownie wskazywałoby na szerszą interpretację kategorii wykluczenia. Największy odsetek odpowiedzi twierdzących dotyczył w pierwszym pomiarze osób w wieku 18–29, natomiast w drugim 18–25 i 30–39 lat. Co interesujące, poczucie wykluczenia w mniejszym stopniu w obu pomiarach dotyczyło osób starszych. Być może wynika to z faktu, że respondenci młodszy mają większe oczekiwania wobec uczestnictwa w ważnych obszarach życia społecznego niż to ma miejsce w przypadku osób starszych, stąd częściej są skłonni deklarować poczucie wykluczenia. W przypadku obu pomiarów, poczucie wykluczenia deklarowali częściej mieszkańcy miast (w drugim pomiarze były to najczęściej miasta średniej wielkości) niż wsi.

Tabela 2. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie o poczucie wykluczenia w poszczególnych kategoriach wiekowych w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 (pytania zadane w poszczególnych falach badania były inaczej sformułowane)

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii
18–25	81	16,7	130	27,4
26–29	54	18,2	68	22,7
30–39	125	12,8	250	27,5
40–49	96	9,6	160	16,2
50–59	81	10,7	115	15,2
60–69	80	9,6	149	15,8
70 i więcej	99	12,9	88	13,5
Ogółem	616	12,1	960	19,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W pierwszym pomiarze poczucie takie deklarowało 12% mieszkańców wsi, a 15,3% mieszkańców miast o liczbie ludności 200–499 tysięcy i 15,4% mieszkańców miast o liczbie ludności 500 tysięcy i więcej. W drugim pomiarze było to 17,6% mieszkańców wsi, a 24% respondentów z miast o liczbie mieszkańców 100–199 tys. i 22,3% o liczbie mieszkańców 200–499 tys. Może to wynikać z faktu, że w miastach średniej wielkości występuje większy kontrast między oczekiwaniami a możliwościami uczestnictwa w ważnych obszarach życia społecznego, co przekłada się na większe subiektywne poczucie wykluczenia w szerokim rozumieniu tego pojęcia. W pierwszym pomiarze największy odsetek odpowiedzi twierdzących zanotowano w województwie dolnośląskim (18%), natomiast najniższy w województwie opolskim (4,8%). W drugim pomiarze były to

kolejno: województwo podkarpackie (27,6%) i łódzkie (13,2%). Jeżeli chodzi o wykształcenie respondentów, największy odsetek deklarujących poczucie wykluczenia w obu falach badania odnotowany został wśród osób z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym lub gimnazjalnym (18,4% w pierwszej fali i 21,8% w drugiej fali). Warto jednak zauważyć, że przy mniej atrybutywnym sformułowaniu pytania w drugiej fali badania, znacznie zmniejszyły się różnice między odsetkami deklarujących poczucie wykluczenia w poszczególnych zbiorowościach wyodrębnionych według poziomu wykształcenia, tj. wykształcenie przestało być tu tak istotną zmienną, jak w przypadku pierwszego pomiaru.

Tabela 3. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie o poczucie wykluczenia według wielkości miejsca zamieszkania w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 (pytania zadane w poszczególnych falach badania były inaczej sformułowane)

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii
Wieś	246	12,0	337	17,6
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	71	10,5	113	17,2
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	96	10,0	184	19,0
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	55	12,0	112	24,0
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	54	15,3	89	22,3
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	94	15,4	125	20,2
Ogółem	616	12,1	960	19,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 4. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie o poczucie wykluczenia według województwa w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 (pytania zadane w poszczególnych falach badania były inaczej sformułowane)

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii
Dolnośląskie	72	18,2	78	20,2
Kujawsko-pomorskie	28	10,4	61	22,2
Lubelskie	19	6,8	51	19,5
Lubuskie	16	12,4	34	24,3
Łódzkie	29	9,1	41	13,2
Małopolskie	50	10,8	58	14,4
Mazowieckie	95	12,6	150	20,8
Opolskie	6	4,8	20	14,7
Podkarpackie	38	13,4	78	27,6
Podlaskie	13	8,4	28	18,7
Pomorskie	36	11,5	51	17,7
Śląskie	67	11,4	122	19,1
Świętokrzyskie	20	13,0	29	17,5
Warmińsko-mazurskie	29	15,2	47	26,0
Wielkopolskie	60	12,7	68	15,1
Zachodniopomorskie	38	17,0	44	19,1
Ogółem	616	12,1	960	19,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 5. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie o poczucie wykluczenia według poziomu wykształcenia w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 (pytania zadane w poszczególnych falach badania były inaczej sformułowane)

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii
Niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne	59	18,4	78	21,8
Zasadnicze zawodowe	161	9,5	358	19,4
Średnie, policealne	242	13,1	300	18,2
Wyższe	154	12,3	224	19,1
Ogółem	616	12,1	960	19,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W drugim pomiarze dodano pytanie o poglądy polityczne respondentów przy czym zakres zmienności ustalono według porządku od zdecydowanie lewicowych do zdecydowanie prawicowych. Zdecydowanie najczęściej poczucie wykluczenia deklarowały osoby identyfikujące się z poglądami lewicowymi (37,6% osób deklarujących poglądy zdecydowanie lewicowe i 21,9% osób deklarujących poglądy raczej lewicowe). Postrzeganie kategorii wykluczenia, w tym odnośnie jej do własnej sytuacji wydaje się więc silnie powiązane z poglądami politycznymi, czy – szerzej – ideologiami, czy paradygmatami postrzegania życia społeczno-politycznego.

Tabela 6. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie o poczucie wykluczenia według deklarowanych poglądów politycznych w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych 2023 roku

	2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii
Zdecydowanie lewicowe	106	37,6
Raczej lewicowe	155	21,9
Centrowe	201	18,9
Raczej prawicowe	133	19,7
Zdecydowanie prawicowe	68	15,1
Trudno powiedzieć	242	18,4
Odmowa odpowiedzi	55	10,4
Ogółem	960	19,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W pierwszym pomiarze, na pytanie od jak dawna respondenci mają poczucie wykluczenia 11,9% odpowiedziało, że „od zawsze”, 30,5% – że od wielu lat, a 40,4% – że od kilku lat. W drugim pomiarze otrzymano wyniki wskazujące na podobną tendencję, tj. 19,4% zadeklarowało poczucie wykluczenia „od zawsze”, 35,3% od wielu lat, a 27% od kilku lat. Wyniki obu badań wskazują na długotrwałość (chroniczność) stanu poczucia wykluczenia społecznego, który nie wydaje się być szczególnie warunkowany bieżącymi wydarzeniami osobistymi lub społeczno-politycznymi. W drugiej fali badania (przy mniej atrybutywnym potraktowaniu kategorii wykluczenia) jeszcze mocniej wybrzmiał długotrwały charakter poczucia wykluczenia społecznego, choć – podobnie jak wcześniej – nie należy tego faktu utożsamiać ze zmianą stanu rzeczy a z zastosowanymi korektami metodologicznymi.

Tabela 7. Rozkład odpowiedzi na pytanie o długotrwałość poczucia wykluczenia w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 (pytania zadane w poszczególnych falach badania były inaczej sformułowane)

	2022 (N = 616) (%)	2023 (N = 960) (%)
Od zawsze	11,9	19,4
Od wielu lat	30,5	35,3
Od kilku lat	40,4	27,0
Od roku	6,0	5,8
Trudno powiedzieć	9,9	10,8
Odmowa odpowiedzi	1,3	1,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Respondentom zadano również pytanie o przyczyny poczucia wykluczenia. W obu pomiarach, wśród wspomnianych przyczyn dominowały czynniki osobiste. W drugim pomiarze dodano czynnik „problemy zdrowotne”, który okazał się zdecydowanie dominujący wśród wszystkich czynników umieszczonych w kafeterii zarówno w pierwszym jak i drugim badaniu. Czynnik ten został bowiem wskazany aż przez 59,4% respondentów deklarujących poczucie wykluczenia. Ewidentnie więc problemy ze zdrowiem stanowią główny korelat poczucia wykluczenia. W obu pomiarach istotna była również samotność (41,2% w pierwszym pomiarze i 31,3% w drugim pomiarze) czy niepełnosprawność, która również ma związek ze stanem zdrowia (41,2% w pierwszym pomiarze i 31,3% w drugim pomiarze). W pierwszym pomiarze częściej wskazywano również na starość i bezrobocie, czego nie odnotowano w takiej skali w drugim pomiarze. Niewątpliwie na różnice w wynikach wpłynął zarówno sposób sformułowania pytania, jak i zmiana kafeterii. Potwierdzony został jednak fakt dominującego wpływu czynników osobistych, a dodatkowo zidentyfikowano stan zdrowia jako zdecydowanie najważniejszy czynnik. Warto jednak podkreślić, że między pomiarem w 2022 roku a pomiarem w 2023 roku znacząco spadł odsetek osób deklarujących poczucie wykluczenia z takich przyczyn,

jak samotność, podeszły wiek czy bezrobocie (choć wciąż były to istotne przyczyny), co jednak – jak wspomniano powyżej – może wynikać z szerszej interpretacji kategorii wykluczenia społecznego przez respondentów w drugim pomiarze.

Tabela 8. Przyczyny poczucia wykluczenia wskazywane przez respondentów w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023 (pytania zadane w poszczególnych falach badania były inaczej sformułowane)

	2022 (N = 616)		2023 (N = 960)	
	Liczebność	% wskazań	Liczebność	% wskazań
Mam problemy zdrowotne	X	X	570	59,4
Jestem osobą niepełnosprawną	196	31,8	323	33,6
Jestem osobą samotną	254	41,2	300	31,3
Mam trudne warunki mieszkaniowe	159	25,8	287	29,9
Jestem osobą starszą	216	35,1	284	29,6
Jestem bezrobotny(a)	209	33,9	260	27,1
Mam problemy psychiczne	165	26,8	X	X
Samotnie wychowuję dziecko (dzieci)	71	11,5	109	11,4
Inne	217	35,2	100	10,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Korzystanie z pomocy społecznej

W pierwszej fali badania, na pytanie o korzystanie z pomocy społecznej przez respondenta lub kogoś z jego rodziny od 2020 roku twierdząco odpowiedziało 20,2% respondentów. Jeżeli chodzi o deklarację osobistego korzystania z pomocy społecznej przez respondenta – odsetek w całej próbie wyniósł 12,5%. W drugiej fali badania zapytano jedynie o osobiste do-

świadczenia korzystania z takiej pomocy. 15,2% badanych odpowiedziało na to pytanie twierdząco. Trzeba jednak zauważyć, że wydłużono okres, o który pytano i m.in. stąd wynikać może ta zmiana. W obu przypadkach początkiem tego okresu był bowiem 2020 rok, natomiast druga fala badania obejmowała również pierwsze osiem miesięcy 2023 roku. Z drugiej strony należy zaznaczyć, że w badaniu z 2023 roku pominięto w kafeterii odpowiedź „ucieczkową” „trudno powiedzieć”, stąd niektórzy respondenci nie chcąc odmawiać odpowiedzi na pytanie zadane w 2023 roku, mogli np. czuć się bardziej komfortowo udzielając odpowiedzi przeczącej, a inni mogli zdecydować się na deklarację korzystania z pomocy społecznej, czego nie zrobiliby w sytuacji możliwości wyboru odpowiedzi ucieczkowej. W pierwszej fali badania odpowiedź „trudno powiedzieć” wskazało bowiem aż 7,6% respondentów. Oba pomiary mogą więc wskazywać, że rzeczywista skala osobistego doświadczenia skorzystania z pomocy społecznej od 2020 roku wynosi ok. 12,5–15%, przy czym brak jest informacji o dynamice zmian.

Z obu pomiarów wynika, że z pomocy społecznej nieco częściej osoby korzystały kobiety (13,7% ogółu badanych kobiet w pierwszym pomiarze i 16,7% w drugim pomiarze) niż mężczyźni (11,3% ogółu badanych mężczyzn w pierwszym pomiarze i 13,5% w drugim pomiarze). Najczęściej korzystały osoby w wieku 30–39 lat (19,7% ogółu badanych osób w tym wieku w pierwszym pomiarze i 22,9% w drugim pomiarze) i 40–49 lat (18,3% ogółu badanych osób w tym wieku w pierwszym pomiarze i 21,3% w drugim pomiarze). Co interesujące w drugim pomiarze najbardziej wzrósł odsetek osób deklarujących osobiste korzystanie z pomocy społecznej w zbiorowości osób najmłodszych (18–29 lat) – o ok. 7 pkt. proc. W odniesieniu do wielkości miejsca zamieszkania nie zaobserwowano tutaj jakichś regularnych prawidłowości. W obu pomiarach największy odsetek deklarujących osobiste doświadczenie korzystania z pomocy społecznej odnotowano wśród respondentów z miast o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys. (15% w pierwszym pomiarze i 20,7% w drugim pomiarze). W obu pomiarach największy odsetek osób zadeklarował osobiste korzystanie z pomocy społecznej w województwie podlaskim (25,2% w pierwszym pomiarze i 28% w drugim pomiarze). Co interesujące, na pytanie o poczucie wykluczenia społecznego mieszkańcy tego województwa odpowiadali relatywnie rzadziej (8,4% w pierwszym pomiarze i 18,7% w drugim po-

miarze). Zdecydowanie najczęściej z pomocy społecznej osobiście korzystały osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym (32,2% ogółu takich osób w pierwszym pomiarze i 25,5% w drugim pomiarze). Istnieje wyraźna zależność korzystania z pomocy społecznej i poziomu wykształcenia. Im wyższy poziom wykształcenia tym mniejszy odsetek korzystających osobiście z pomocy społecznej od 2020 roku. W drugim pomiarze zróżnicowanie pomiędzy zbiorowościami wyodrębnionymi według poziomu wykształcenia okazało się mniejsze. Co interesujące, w drugim pomiarze o ok. 4 pkt. proc. wzrosły odsetki osób z wykształceniem średnim i wyższym deklarujących korzystanie z pomocy społecznej w ciągu ostatnich 4 lat, natomiast spadł o ok. 7 pkt. proc. odsetek osób z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym.

Tabela 9. Deklaracje dotyczące osobistego korzystania z pomocy społecznej od 2020 roku według wieku w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii	Liczebność	% odpowiedzi twierdzących w kategorii
18–25	40	8,2	73	15,4
26–29	32	10,8	42	14,0
30–39	192	19,7	208	22,9
40–49	183	18,3	210	21,3
50–59	93	12,3	96	12,7
60–69	44	5,3	64	6,8
70 i więcej	56	7,3	70	10,7
Ogółem	640	12,5	763	15,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 10. Deklaracje dotyczące osobistego korzystania z pomocy społecznej od 2020 roku według wielkości miejsca zamieszkania w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% wskazań w kategorii	Liczebność	% wskazań w kategorii
Wieś	273	13,3	312	16,3
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	101	15,0	136	20,7
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	109	11,4	125	12,9
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	54	11,8	50	10,7
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	47	13,3	68	17,0
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	56	9,2	72	11,6
Ogółem	640	12,5	763	15,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 11. Deklaracje dotyczące osobistego korzystania z pomocy społecznej od 2020 roku według województwa w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% wskazań w kategorii	Liczebność	% wskazań w kategorii
Dolnośląskie	50	12,7	59	15,2
Kujawsko-pomorskie	33	12,2	54	19,6
Lubelskie	22	7,9	29	11,1
Lubuskie	15	11,6	8	5,7
Łódzkie	48	15,1	42	13,5
Małopolskie	44	9,5	48	11,9
Mazowieckie	103	13,6	96	13,3
Opolskie	10	8,1	14	10,3
Podkarpackie	36	12,7	54	19,1
Podlaskie	39	25,2	42	28,0
Pomorskie	47	15,0	29	10,1
Śląskie	56	9,5	106	16,6
Świętokrzyskie	10	6,5	36	21,7
Warmińsko-mazurskie	29	15,2	39	21,5
Wielkopolskie	60	12,7	55	12,2
Zachodniopomorskie	38	17,0	52	22,6
Ogółem	640	12,5	763	15,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 12. Deklaracje dotyczące osobistego korzystania z pomocy społecznej od 2020 roku według poziomu wykształcenia w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023

	2022 (N = 5115)		2023 (N = 5022)	
	Liczebność	% wskazań w kategorii	Liczebność	% wskazań w kategorii
Niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne	103	32,2	91	25,5
Zasadnicze zawodowe	287	16,9	329	17,8
Średnie, policealne	187	10,2	235	14,3
Wyższe	63	5,0	108	9,2
Ogółem	640	12,5	763	15,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W świetle wyników drugiego pomiaru, wśród respondentów którzy mieli osobiste doświadczenie skorzystania z pomocy społecznej w ciągu ostatnich blisko 4 lat, odsetek deklarujących poczucie wykluczenia społecznego wyniósł 37,6% (w stosunku do 24,5% w poprzedniej fali badania, kiedy kategoria wykluczenia była sformułowana w sposób bardziej atrybutywny i nacechowany). Potwierdzono więc związek między doświadczeniem skorzystania z pomocy społecznej a poczuciem wykluczenia społecznego.

Jeżeli chodzi o ocenę wsparcia ze strony ośrodka pomocy społecznej, w obu pomiarach dominowały oceny pozytywne. W pierwszym pomiarze pozytywnie pomoc tę oceniło 58,9% osób, które zadeklarowały że od 2020 roku korzystały z pomocy społecznej osobiście lub korzystał z tej pomocy ktoś z ich rodziny, przy czym oceny zdecydowanie pozytywne stanowiły 13,5%. 25,7% oceniło tę pomoc negatywnie, w tym 7,8% – zdecydowanie negatywnie. W drugim pomiarze na pytanie odpowiadały wyłącznie osoby, które zadeklarowały osobiste doświadczenie korzystania z pomocy społecznej. Wówczas 55,4% oceniło tę pomoc pozytywnie, w tym 17% zdecydowanie pozytywnie). 25% respondentów oceniło tę pomoc negatywnie, w tym 10,2% zdecydowanie negatywnie.

Tabela 13. Rozkład odpowiedzi na pytanie o ocenę wsparcia udzielonego przez ośrodek pomocy społecznej (dotyczy osób, które zadeklarowały takie doświadczenie) w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023*

	2022 (N = 1031) (%)	2023 (N = 763) (%)
Odmowa odpowiedzi	0,8	0,0
Zdecydowanie negatywnie	7,8	10,2
Raczej negatywnie	17,9	14,8
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	14,6	19,5
Raczej pozytywnie	45,4	38,4
Zdecydowanie pozytywnie	13,5	17,0

* W 2022 roku n = 1031, przy czym filtr obejmował zarówno osoby, które miały doświadczenie osobiste korzystania z pomocy społecznej, jak i opierały się na doświadczeniu kogoś z rodziny. W 2023 roku n = 763 przy czym filtr obejmował wyłącznie osoby, które miały doświadczenie osobiste korzystania z pomocy społecznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podsumowanie

Ze zrealizowanego badania wynika, że skala subiektywnego poczucia szeroko rozumianego wykluczenia społecznego wynosi 19%. W sytuacji większego nacechowania tej kategorii – jak to miało miejsce w pierwszej fali badania – odsetek deklarujących takie poczucie jest niższy, bowiem wynosi 12%. Zaobserwowano pewne zmiany w wynikach między dwiema falami badania, jednak zmiany te miały przede wszystkim podłoże metodologiczne i nie odnosiły się do dynamiki badanej sytuacji. Interpretowanie zaobserwowanych zmian w wynikach badań jako oznaczających zmianę sytuacji z dużym prawdopodobieństwem stanowiłoby artefakt badawczy. Dwie fale badania, w których zastosowano nieco inne sformułowania w pytaniach kwestionariuszowych wskazują, jak ważny jest sposób zredagowania kwestionariusza. W sytuacji mniej nacechowanego i mniej

atrybutywnego potraktowania kwestii wykluczenia, automatycznie wzrasta skłonność do deklarowania poczucia wykluczenia. Jednocześnie w obu falach badania poczucie wykluczenia wynikało przede wszystkim z sytuacji osobistej (jak się okazało w drugiej fali badania powodowanej głównie stanem zdrowia) i miało charakter długotrwały.

Istnieje związek między korzystaniem z pomocy społecznej a poczuciem wykluczenia społecznego. Odsetek osób mających takie poczucie w zbiorowości osób, które osobiście skorzystały z pomocy społecznej od 2020 roku wyniósł bowiem w drugiej fali badania 37,5%.

Doświadczenie osobiste dotyczące skorzystania z pomocy społecznej od 2020 roku zadeklarowało w 2023 roku 15% respondentów. Z obu fal badania wynika, że nieco częściej odbiorcami pomocy społecznej były kobiety. Największy odsetek korzystających z pomocy społecznej odnotowano wśród osób w wieku 30–39 lat i 40–49 lat. Najczęściej z pomocy społecznej osobiście korzystały osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym, przy czym im wyższy poziom wykształcenia, tym niższy odsetek korzystających osobiście z pomocy społecznej od 2020 roku. Różnice między zbiorowościami wyodrębnionymi według poziomu wykształcenia w drugiej fali badania uległy jednak pewnemu spłaszczeniu. Wsparcie ze strony ośrodka pomocy społecznej zostało ocenione pozytywnie przez ponad połowę respondentów obu fal badania.

Jak napisano we wstępie do niniejszego rozdziału, porównywalność wyników badań obu fal jest ograniczona zmianą sformułowań pytań kwestionariuszowych. Wartością dodaną takiej realizacji dwóch fal badania są z kolei pewne wnioski metodologiczne. Literatura metodologiczna pełna jest przykładów ilustrujących wpływ okoliczności badania i zastosowanych narzędzi (w tym sformułowań) na wyniki badań, stąd sam fakt takiego wpływu nie jest naturalnie żadnym odkryciem. Zrealizowane badania w sposób bardziej precyzyjny pozwalają się jednak przyjrzeć możliwym sposobom diagnozowania poczucia wykluczenia w społeczeństwie i efektom ich zastosowania. Badania deklaracji związanych z poczuciem wykluczenia społecznego stanowią duże wyzwanie metodologiczne. Operacjonalizacja tak delikatnej kwestii jest bardzo trudna i warto jest szukać jak najtrafniejszych jej sposobów. Lepszej identyfikacji dynamiki badanych zjawisk posłużyłaby realizacja kolejnej fali badania, w której kwestionariusz w jak największym stopniu odpowiadałby temu zastosowanemu w drugiej fali.

Bibliografia

- Dyczewski L., *Grupy marginalne*, [w:] L. Dyczewski (red.), *Kultura grup mniejszościowych i marginalnych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.
- Łotocki Ł., *Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.
- Rysz-Kowalczyk B. (red.), *Leksykon Polityki Społecznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2002.
- Sulek A., *Sondaż Polski: przygarść rozpraw o badaniach ankietowych*, IFIS PAN, Warszawa 2001.

Cezary Smuniewski*

PRAKTYKI RELIGIJNE. W POSZUKIWANIU TENDENCJI ZACHODZĄCYCH ZMIAN

Abstrakt: Opracowanie zawiera analizę badań dotyczących praktyk religijnych (wiara religijna) w Polsce, przeprowadzonych latem 2023 roku w odniesieniu do poprzednich, z drugiej połowy roku 2022. Respondentów zapytano o ich ocenę działalności Kościoła Katolickiego w Polsce oraz o ich ewentualne indywidualne zmiany w tej ocenie w ostatnich latach. Kolejne pytania dotyczyły deklarowanej wiary, przynależności do kościoła lub związku wyznaniowego i podejmowanych praktyk religijnych. Zestawienie danych z roku 2023 i 2022 pozwala obserwować tendencję w przedmiotowym temacie. Upoważnia także do postawienia kolejnych pytań badawczych. Podstawą analizy są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Badanie zrealizowano metodą mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski. Próbą liczyła 5022 osoby. Projekt został dofinansowany ze środków budżetu państwa.

Słowa kluczowe: Polska, praktyki religijne, wiara religijna, ocena Kościoła Katolickiego, wiara deklarowana, rezygnacja z praktyk religijnych

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8973-3539>. Profesor Uniwersytetu Warszawskiego, doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie, doktor habilitowany nauk teologicznych. Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski, Interdyscyplinarne Centrum Badawcze Uniwersytetu Warszawskiego „Tożsamość – Dialog – Bezpieczeństwo” (dyrektor), duchowny rzymskokatolicki. E-mail: c.smuniewski@uw.edu.pl

RELIGIOUS PRACTICES. LOOKING FOR TRENDS OF CHANGE

Abstract: The study analyses surveys on religious practices (religious faith) in Poland conducted in the summer of 2023 in relation to those in the second half of 2022. Respondents were asked about their assessment of the activities of the Catholic Church in Poland and about their individual changes, if any, in this assessment in recent years. Further questions concerned declared faith, membership of a church or religious association and religious practices undertaken. The juxtaposition of the 2023 and 2022 data makes it possible to observe a trend in the subject. It also mandates further research questions. The analysis is based on the results of the public opinion poll "Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society – stage II", which was conducted from 26 June to 24 July 2023, commissioned by the Pro Futuro Foundation. The survey was carried out using the mixed-mode method (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of adult residents of Poland. The sample consisted of 5022 persons. The project was co-financed by the state budget.

Keywords: Poland, religious practices, religious faith, assessment of the Catholic Church, declared faith, resignation from religious practices

Wprowadzenie

Celem niniejszego opracowania jest analiza badań dotyczących m.in. praktyk religijnych w Polsce. Chodzi o okres po pandemii COVID-19, a zarazem w czasie wojny w Ukrainie. Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Badanie zrealizowano metodą mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI)¹.

Analizie poddano odpowiedzi na osiem następujących pytań 1. *Jak Pana(i) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce?* 2. *Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?* 3. *Jeżeli TAK, to proszę powiedzieć, w jakim kierunku?* 4. *Czy*

¹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

jest Pan(i) osobą wierzącą? 5. Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany / związana? 6. Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych? 7. Czy ma Pan(i) dzieci w wieku szkolnym (szkoła podstawowa, szkoła średnia)? 8. Jeżeli TAK, to proszę powiedzieć, czy Pana(i) dzieci uczęszczają na lekcje religii? Sześć pierwszych pytań zostało użytych w badaniach przeprowadzonych w drugiej połowie 2022 roku. Dzięki temu możliwe jest zaobserwowanie ewentualnej stabilności zjawiska lub zaistniałej tendencji w przedmiotowej kwestii.

Ze względu na kompletność interesującej nas analizy zróbmy ważne cztery zastrzeżenia dotyczące interpretacji wyników badań koncentrujących się na praktykach religijnych. Po pierwsze, zgodzić się należy ze stwierdzeniem Witolda Jedynaka i Marka A. Motyki, że „religijność wyrażana jest w postawach i zachowaniach, w których człowiek odnosi się do rzeczywistości transcendentnej. Jest subiektywną odpowiedzią na wynikające z wiary wymagania, ustanawiane najczęściej przez instytucje religijne. Religijność z reguły ma charakter zinstytucjonalizowany i jest ukierunkowana na wartości i normy przyjmowane przez Kościoły lub mniejsze grupy religijne”².

Po drugie, pytanie o praktyki religijne dotyczy bardzo intymnych przestrzeni życia jednostki. Tych miejsc jego wnętrza, w których własne postawy i zachowania są w relacji z tym, co człowieka przekracza, jest od niego niewyobrażalnie większe. To zastrzeżenie jest niezbędne wobec pojawiających się tendencji społecznych do postrzegania religii jako coraz bardziej prywatnej sprawy człowieka. Religia jest bowiem coraz wyraźniej ukazywana jako rzeczywistość, o którą nie należy pytać; tematu religii nie należy podejmować w dyskusjach, ponieważ może prowadzić on do „niepotrzebnej dyskusji”, „dotknięcia tego, co nie powinno być przez obcych dotykane”; religia jako temat w rozmowie prowokuje do niepotrzebnych deklaracji lub naraża na dyskryminację. Zastrzec zatem należy, że analiza informacji otrzymanych z badań koncentrujących się na kwestiach związanych z wiarą domaga się zachowania szczególnej ostrożności. Może

² W. Jedynak, M.A. Motyka, *Autodeklaracja religijności i związki tej zmiennej ze wskazaniami używania środków psychoaktywnych: dane z badań (N = 2273)*, „Roczniki Teologiczne” 2018, Tom LXV, zeszyt 10, s. 138, DOI: <http://dx.do.org/10.18290/rt.2018.65.10-9>.

się bowiem okazać, że deklaracje badanych nie ujawniają treści przez nich skrywanych, intymnych, do których kwestia wiary oraz pytania wokół niej oscylujące niewątpliwie należą³.

Po trzecie, badany może nie mieć doświadczenia w opisywaniu tego, co w jego osobistym życiu wiąże się z wiarą lub może nie chce „dotykać” w sobie tego, co go boli (np. traumatyczne doświadczenie kojarzące mu się z wiarą lub praktykami religijnymi, nieosiągalny dla niego poziom moralności – „niegrzeszenia”). Ktoś taki także może mieć poczucie wstydu lub winy na samą myśl o opisywaniu spraw związanych z wiarą. Respondent, biorąc udział w badaniu, udziela odpowiedzi. Jednak przy jej formułowaniu może sięgnąć po jakąś treść podpowiadaną mu przez społeczeństwo lub przez media. Może też on udzielać odpowiedzi, o której myśli jako o pożądanej (chciałby, aby było tak, jak zadeklaruje w badaniu). Ta ostatnia sytuacja może dotyczyć przede wszystkim osób, które chciałyby, aby ich wiara była silniejsza, większa, a tymczasem doświadczają jej „kruchości”, „małości”. Taka wiara, niespełniająca indywidualnych oczekiwań („wymarzona wiara”), może skutkować w deklaracjach wypowiedziami podważającymi własne zaangażowanie religijne. Ta ostatnia sytuacja może dotyczyć także osób, które są wierzące, ale ich wiara, ich wewnętrzne doświadczenie wiary, jest związane z osobistym doświadczeniem bólu, wewnętrznego cierpienia. Chodzi o osoby, które chciałyby nie wierzyć, ale mają przeciwne temu doświadczenie wewnętrzne. Deklarują zatem swoją niewiarę, aby udowodnić sobie samym, że są niewierzące; nie praktykują (nie chodzą do kościoła), aby „zapomnieć”. W tym bowiem niewierzeniu widzą perspektywę uporania się z bólem i cierpieniem⁴.

Po czwarte, treści odpowiedzi na pytania dotyczące wiary przeżywanej w praktykach religijnych mogą być podyktowane chęcią dążenia do niewyróżniania się w środowisku, w którym ktoś się znajduje lub w którym jeszcze nie jest, ale do którego pretenduje. Może być to związane z dążeniem do poczucia bezpieczeństwa, które subiektywnie wydaje się być większe, jeśli ktoś jest akceptowany w jakiejś społeczności, grupie społecznej. Taka

³ Por. C. Smuniewski, *Praktyki religijne*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022, s. 106.

⁴ Por. tamże, s. 107.

sytuacja ma miejsce szczególnie wtedy, gdy taka grupa jawi się tej osobie jako ważna, wpływowa, potężna, odnosząca sukcesy lub deklarująca wsparcie dla jakiegoś „stylu życia”, „zachowań”, „postaw”. Jeżeli zatem respondent jest częścią jakiejś grupy lub chce do niej należeć, to jego deklaracje co do wiary mogą być wypadkową poglądów tejże społeczności.

Podstawowymi pojęciami, istotnymi dla interesującej nas kwestii praktyk religijnych, są: religia, praktyki, kościół i jego polityczność⁵. Ważnymi pozostają przemyślenia klasyków tej materii. Na temat rozumienia religii jest nim Émile Durkheim (1858–1917)⁶, a na temat rozumienia kościoła – Max Weber (1864–1920), który definiuje kościół jako „instytucję hierokratyczną prowadzącą ciągłą działalność, jeśli jej sztab administracyjny pretenduje do monopolu prawomocnego przymusu hierokratycznego”⁷. Zauważmy, że kościół jest rozumiany jako instytucja hierokratyczna, ponieważ „udziela” lub „odmawia” dóbr zbawczych. Mirosława Grabowska zauważa, że to właśnie weberowskie określenie kościoła, pomijając język, dobrze pasuje do Kościoła Katolickiego⁸. A przecież analiza wyników badań, która znajduje się poniżej, dotyczy społeczeństwa, w którym dominujący jest właśnie Kościół Katolicki (obrzędok łaciński). Dla pełniejszego obrazu zauważmy, że w Polsce Kościół Katolicki posiada osobowość prawną, uregulowaną następującymi dokumentami: Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r. który wszedł w życie 25 kwietnia 1998 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318) oraz ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2023, poz. 1996). Relacje między państwem a Kościołem Katolickim opisane są także w Konstytucji RP z 1997 r. według modelu zawartego w konkordacie. Dodajmy, że uregulowania te dotyczą Kościoła Katolickiego w Polsce różnego obrządku: łacińskiego, bizantyjsko-ukraińskiego, bizantyjsko-słowiańskiego oraz ormiańskiego.

⁵ Na ten temat pisałem przy okazji analizy badań z roku 2022. Por. tamże, s. 107–109.

⁶ Por. É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii*, tłum. A. Zadrożyńska, Warszawa 2010.

⁷ M. Weber, *Socjologia religii. Dzieła zebrane. Etyka gospodarcza religii światowych*, tłum. T. Zatorski, G. Sowiński, D. Motak, wyd. 2, Kraków 2006, s. 41.

⁸ Por. M. Grabowska, *Bóg a sprawa polska. Poza granicami teorii sekularyzacji*, Warszawa 2018, s. 9.

Według danych uzyskanych z Narodowego Spisu Powszechnego, a opublikowanych w roku 2022 przez Główny Urząd Statystyczny w Polsce, w roku 2021 liczba ludności Polski liczyła 38 036 118 osób⁹. Natomiast liczbę wiernych Kościoła rzymskokatolickiego w 2021 r. ustalono na 32 190 700¹⁰. Oznacza to, że ponad 84,6 % ludności Polski stanowili wierni Kościoła rzymskokatolickiego.

Analiza

Analiza dotyczy odpowiedzi na osiem pytań, które zadano w badaniach. Przyjęta w analizie kolejność pytań jest taka, jak w badaniu:

1. *Jak Pan(i) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce?*

Odpowiedzi na to pytanie przedstawiają się następująco (tabela 1).

Tabela 1. *Jak Pan(i) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce?*

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie negatywnie	33,9	34,6	0,7
Raczej negatywnie	23,4	20,1	-3,3
Trudno powiedzieć/ nie mam zdania	18,3	19,6	1,3
Raczej pozytywnie	15,0	14,6	-0,4
Zdecydowanie pozytywnie	7,2	7,0	-0,2
Odmowa odpowiedzi	2,2	4,1	1,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

⁹ Por. Główny Urząd Statystyczny, *Informacja o wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 na poziomie województw, powiatów i gmin*, Warszawa 2022, s. 1.

¹⁰ Por. Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021*, Warszawa 2022, s. 70, 351.

W świetle powyższego (tabela 1) zauważyć można, że negatywnie (zdecydowanie negatywnie i raczej negatywnie) oceniło działalność Kościoła Katolickiego w Polsce 57,3% (2022) i 54,7% (2023) respondentów. Pozytywnie (raczej pozytywnie i zdecydowanie pozytywnie) oceniło 22,2% (2022) i 21,6% (2023). Należy odnotować niewielki spadek ocen negatywnych przy stabilizacji ocen pozytywnych. Dodajmy, że odpowiedź na pytanie o „działalność Kościoła” pozwala identyfikować jedynie tendencję w społeczeństwie. Nie wiemy bowiem co badani rozumieją przez pojęcie „działalność Kościoła”.

Przyjrzyjmy się teraz ocenom działalności Kościoła Katolickiego w Polsce, zestawiając je z deklarowanymi przez respondentów poglądami politycznymi (tabela 2).

Tabela 2. Ocena działalności Kościoła Katolickiego a poglądy polityczne badanych (2023)

Ocena działalności Kościoła Katolickiego	Poglądy polityczne lewicowe (zdecydowanie lewicowe / raczej lewicowe) (%)	Poglądy polityczne centrowe (%)	Poglądy polityczne prawicowe (raczej prawicowe / zdecydowanie prawicowe) (%)	Poglądy polityczne: trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi (%)
Negatywna (zdecydowanie negatywnie / raczej negatywnie)	30,2	25,3	11,1	33,4
Pozytywna (raczej pozytywnie / zdecydowanie pozytywnie)	5,7	14,9	56,8	22,6
Trudno powiedzieć/ nie mam zdania / odmowa odpowiedzi	8,2	17,6	17,0	57,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W powyższym zestawieniu (tabela 2) zauważyć można, że wśród tych respondentów, którzy negatywnie oceniają działalność Kościoła Katolickiego, prawie co trzeci (30,2%) deklaruje poglądy lewicowe. Wśród tych natomiast respondentów, którzy zadeklarowali poglądy prawicowe, negatywną ocenę wyraził jedynie co dziesiąty (11,1%) uczestnik badania. Tak klarowność oceny negatywnej, mimo że duża, ustępuje jednak wobec tej pozytywnej, która jest jeszcze bardziej wyraźna. Zauważmy, że wśród tych, którzy pozytywnie oceniają działalność Kościoła Katolickiego, co drugi respondent (56,8%) jest osobą o poglądach prawicowych, a jedynie co siedemnasty (5,7%) – o poglądach lewicowych.

Przyglądając się dalej powyższemu zestawieniu (tabela 2), zauważyć należy, że wśród negatywnie oceniających działalność Kościoła Katolickiego co czwarta osoba (25,3%) deklaruje poglądy centrowe. Natomiast wśród pozytywnie oceniających jedynie co siódmy (14,9%) ma poglądy centrowe. Patrząc dalej na tę samą tabelę, dostrzec należy tych, którzy oceniając działalność Kościoła Katolickiego, nie wypowiedzieli się ani negatywnie, ani pozytywnie (trudno powiedzieć/ nie mam zdania / odmowa odpowiedzi). Jedynie 8,2% z nich ma poglądy lewicowe. Niemalże drugie tyle zadeklarowało poglądy centrowe (17,6%) lub prawicowe (17,0%). Natomiast tym, co prowokuje do postawienia pytań, jest fakt, że aż 57,2% osób spośród tych, którzy nie wypowiedzieli się ani negatywnie, ani pozytywnie, w kwestii zapatrywań politycznych zadeklarowało nieujawnienie swoich poglądów (trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi). Czy ten wynik można interpretować jako obrazujący polskie splecenie poglądów politycznych i religijnych, jako wzajemne oddziaływanie na siebie polityczności i katolicyzacji? Ten temat domaga się zapewne dalszych badań i uszczegółowień. Wydaje się jednak, że owe 57,2% to osoby do „zagospodarowania” tak przez Kościół, jak i przez „politykę”. Ponieważ nie oceniają one negatywnie działalności Kościoła, ale jedynie nie wypowiadają się na ten temat, to z perspektywy eklezjalnej są to osoby, które mogą okazać się otwarte na myśl religijną. Są to zarazem osoby, które nie określają swoich poglądów politycznych; być może ich własne rozumienie lewicowości, centrowości czy prawicowości nie pokrywa się z definiowaniem takich poglądów w aktualnej polskiej polityce.

2. *Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?*

Odpowiedzi na to pytanie przedstawiają się następująco (tabela 3).

Tabela 3. *Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?*

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	38,5	40,9	2,4
Tak	44,5	40,1	-4,4
Trudno powiedzieć	14,4	15,4	1,0
Odmowa odpowiedzi	2,5	3,6	1,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Różnica pomiędzy wynikami badań z roku 2022 i 2023 jest niewielka (tabela 3). Należy odnotować niewielki spadek procentowy (-4,4) w grupie osób, które w ostatnich latach zmieniły swoją ocenę działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. Zauważmy jednak, że zastosowane w pytaniu sformułowanie „w ostatnich latach” jest nieostre i może być różnie rozumiane.

3. *Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?*

Nawiązując do poprzedniego pytania, respondenci mieli za zadanie wypowiedzieć się na temat ich kierunku w ocenie działalności Kościoła Katolickiego w Polsce. Odpowiedzi przedstawiają się następująco (tabela 4).

Tabela 4. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje lepiej	4,8	7,2	2,4
W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje gorzej	93,6	89,4	-4,2
Trudno powiedzieć	1,3	2,0	0,7
Odmowa odpowiedzi	0,3	1,3	1,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Różnica pomiędzy wynikami badań z roku 2022 i 2023 jest niewielka (tabela 4). Należy odnotować niewielki spadek procentowy (-4,2) w grupie osób, które twierdzą, że w ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje gorzej. Zauważmy jednak, że zastosowane w pytaniu sformułowanie „funkcjonuje” może być różnie rozumiane. Nie zostały bowiem uprzednio ustalone kategorie „funkcjonowania”, które mogłyby być poddane ocenie respondentów.

4. Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?

Kolejne pytanie dotyczyło autodeklaracji co do bycia osobą wierzącą. Odpowiedzi przedstawiają się następująco (tabela 5).

Tabela 5. Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Nie	15,7	17,5	1,8
Tak	70,5	66,9	-3,6
Trudno powiedzieć	11,7	12,4	-0,7
Odmowa odpowiedzi	2,1	3,2	1,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Różnica pomiędzy wynikami badań z roku 2022 i 2023 jest niewielka. Należy odnotować niewielki spadek procentowy (-3,6) w grupie osób określających się jako wierzące.

Przyjrzyjmy się teraz zestawieniu deklaracji bycia osobą wierzącą z deklarowanymi przez respondentów poglądami politycznymi (tabela 6).

Tabela 6. Bycie wierzącym a poglądy polityczne badanych (2023)

Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?	Poglądy polityczne lewicowe (zdecydowanie lewicowe / raczej lewicowe) (%)	Poglądy polityczne centrowe (%)	Poglądy polityczne prawicowe (raczej prawicowe / zdecydowanie prawicowe) (%)	Poglądy polityczne: trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi (%)
Nie	37,3	31,9	9,0	21,8
Tak	14,9	19,2	28,9	37,0
Trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi	20,7	17,8	9,6	51,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W polskich realiach nie dziwi (tabela 6), że wśród osób odpowiadających „nie” na pytanie *czy jest Pan(i) osobą wierzącą?* większość (37,3%) ma poglądy polityczne lewicowe. Cztery razy mniej deklarujących się jako niewierzące, bo jedynie 9%, ma poglądy polityczne prawicowe. Ta różnica nie jest już tak wielka, mimo że nadal znacząca w przypadku deklarowania się jako osoba wierząca. Otóż wśród tych, którzy odpowiedzieli „tak” na pytanie *czy jest Pan(i) osobą wierzącą?*, niemal 30% (bo 28,9%) deklaruje poglądy polityczne prawicowe, a o połowę mniej – prawie 15% (bo 14,9%) – poglądy polityczne lewicowe.

Dane przedstawiające relację między deklarowaniem bycia osobą wierzącą a poglądami politycznymi (tabela 6) prowokują do postawienia przynajmniej trzech pytań. Po pierwsze, z czego wynika to, że wśród tych, którzy deklarują się jako wierzący, aż 37% deklaruje swoje poglądy polityczne

jako „trudno powiedzieć” lub „odmawia odpowiedzi” na to pytanie? Dodajmy, że jest to najliczniejsza grupa wśród tych, którzy deklarują się jako wierzący. Po drugie, kim są te osoby, które na pytanie, *czy jest Pan(i) osobą wierzącą?*, nie udzielają jednoznacznej odpowiedzi (trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi), a zarazem, gdy chodzi o ich poglądy polityczne, to deklarują „trudno powiedzieć” lub „odmawiają odpowiedzi” (51,9%)? Po trzecie, czy mamy tu do czynienia z kryzysem autorozpoznawania poglądów politycznych?

Badania przeprowadzone w latem 2023 roku przyniosły nam informacje na temat poglądów politycznych respondentów, ich deklarowanej wiary i praktyk religijnych. Biorąc jednak pod uwagę, że w sąsiednim względem Polski państwie toczy się wojna, należy postulować, aby w przyszłości dzięki podobnym badaniom można było dowiedzieć się więcej o stosunku osób wierzących (praktykujących) do wojny, pokoju i pacyfizmu. Religia okazuje się bowiem mieć duży wpływ na podejście do choćby pacyfizmu¹¹. Podobnie należy badać, jak ma się stosunek deklarowanych poglądów politycznych do wojny, pokoju i pacyfizmu.

5. *Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany?*

Odpowiedź na pytanie *Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany?* potwierdza stan obserwowany w Polsce od dawna. Związek z Kościołem Katolickim zadeklarowało w 2023 roku 93,5% badanych, tyle samo co w roku 2022. Zestawienie powyższych danych z tymi, które wynikają z Narodowego Spisu Powszechnego (Główny Urząd Statystyczny) z roku 2021 – w Polsce ponad 84,6% ludności stanowili wierni Kościoła rzymskokatolickiego – rodzi uzasadnione pytania.

---

¹¹ Por. A. Fiala, *Religious and Secular Visions of Peace and Pacifism*, „Religions” 2022, 13 (11), s. 1–14, DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13111121>; B. Bado, *Directions of Peter Brock's Research on Pacifism. The Security Studies Perspective*, [w:] C. Smuniewski, A. Massa, A. Zanini (red.), *Person, Nation, State: Interdisciplinary research in security studies*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2021, s. 147–166; C. Smuniewski, *Church and Pacifism*, „Politeja” 2019, No. 61, s. 341–357.

6. Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych?

Odpowiedzi na to pytanie przedstawiają się następująco (tabela 7).

Tabela 7. Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych?

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Bardzo rzadko	22,3	20,3	-2,0
Raczej rzadko	18,4	18,7	0,3
Trudno powiedzieć / nie mam zdania	4,5	4,6	0,1
Dość często	21,0	16,8	-4,2
Bardzo często	8,4	8,8	0,4
Nie biorę w ogóle udziału	23,3	26,2	2,9
Odmowa odpowiedzi	2,3	4,5	2,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

W świetle powyższego (tabela 7) zauważyć można, że rzadko (bardzo rzadko i raczej rzadko) bierze udział w praktykach religijnych w Polsce 40,7% (2022) i 39,0% (2023). Natomiast częsty (dość często i bardzo często) udział w praktykach religijnych deklaruje 29,4% (2022) i 25,6% (2023). Należy odnotować niewielki spadek udziału w praktykach religijnych ujawniający się w zmniejszającej się grupie często praktykujących i wzroście tej grupy, na którą składają się osoby niebiorące w ogóle udziału w praktykach religijnych – z 23,3% (2022) do 26,2% (2023).

Przyjrzyjmy się teraz zestawieniu deklaracji uczestniczenia w praktykach religijnych z deklarowanymi przez respondentów poglądami politycznymi (tabela 8).

Tabela 8. Udział w praktykach religijnych a poglądy polityczne badanych (2023)

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych?	Poglądy polityczne lewicowe (zdecydowanie lewicowe / raczej lewicowe) (%)	Poglądy polityczne centrowe (%)	Poglądy polityczne prawicowe (raczej prawicowe / zdecydowanie prawicowe) (%)	Poglądy polityczne: trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi (%)
Nie biorę w ogóle udziału	34,0	24,0	12,0	30,0
Rzadko (bardzo rzadko / raczej rzadko)	19,7	23,2	19,9	37,2
Często (dość często / bardzo często)	10,4	20,1	40,3	29,2
Trudno powiedzieć / nie mam zdania / odmowa odpowiedzi	4,8	8,5	11,9	74,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Najpierw zauważmy kwestie dość oczywiste w polskim kontekście religijno-politycznym (tabela 8). Po pierwsze, wśród tych którzy deklarują, że nie biorą w ogóle udziału w praktykach religijnych, najliczniejszą grupą (34,0%) są osoby o poglądach politycznych lewicowych. Po drugie, wśród tych którzy deklarują, że często biorą udział w praktykach religijnych, najliczniejsi (40,3%) są ci, którzy mają poglądy polityczne prawicowe.

Zwróćmy teraz uwagę na kolejną kwestię, już nie tak oczywistą (tabela 8). Zauważmy, że wśród tych, którzy rzadko biorą udział w praktykach religijnych, najliczniejszą grupą są ci, którzy mają niesprecyzowane poglądy polityczne lub nie chcą ich ujawniać (37,2%). Jeżeli zauważymy, że wśród tych, którzy nie biorą w ogóle udziału w praktykach religijnych, prawie jedną trzecią (30%) stanowią ci, którzy także mają niesprecyzowane poglądy polityczne lub nie chcą ich ujawniać, to na podstawie tych danych można sformułować konkretne przypuszczenie. Otóż im ktoś rzadziej bierze udział w praktykach religijnych, tym częściej jego poglądy polityczne są niesprecyzowane lub ten ktoś nie chce ich ujawniać. Oznaczać to tak-

że może, że praktyki religijne w polskim kontekście religijno-politycznym przekładają się na autorefleksję polityczną.

Intrygującą do przemyśleń jest nieliczna grupa, która na pytanie o udział w praktykach religijnych nie udziela jednoznacznej odpowiedzi lub nie chce jej udzielić (trudno powiedzieć / nie mam zdania / odmowa odpowiedzi). Jest to grupa nieliczna, bo wśród wszystkich badanych (5022 osoby) jedynie 233 osoby zadeklarowały „trudno powiedzieć / nie mam zdania” (4,6% wszystkich badaniach) oraz jedynie 228 osób odmówiło odpowiedzi (4,5% wszystkich badanych). Właśnie w tej grupie, co wydaje się być szczególnie intrygujące, aż 74,8% stanowią osoby, które gdy chodzi o ich poglądy polityczne odpowiadają „trudno powiedzieć” (182 osoby) lub deklarują „odmowa odpowiedzi” (163 osoby). Czy wobec tego można sformułować następujące przypuszczenie: osoby, które na pytanie o udział w praktykach religijnych deklarują „trudno powiedzieć / nie mam zdania” lub „odmowa odpowiedzi” to w trzech czwartych (74,8%) ci, którzy mają nieprzemyślane własne poglądy polityczne (trudno powiedzieć) lub nie chcą ich ujawniać (odmowa odpowiedzi)?

7. Czy ma Pan(i) dzieci w wieku szkolnym (szkoła podstawowa, szkoła średnia)?

W badaniu przeprowadzonym latem 2023 roku dodano – względem wcześniejszych badań w roku 2022 – pytanie dotyczące posiadania dzieci w wieku szkolnym. W badanej grupie 23% respondentów odpowiedziało twierdząco, przecząco – 73,9%, natomiast „trudno powiedzieć” – 3,1%. To pozwoliło zadać tym, którzy posiadają dzieci w wieku szkolnym, kolejne pytanie – dotyczące uczęszczania na lekcje religii.

Dodajmy, że podstawowym przepisem, omawiającym w Polsce relacje między rodzicami a dziećmi jest w Konstytucji RP art. 48. W ust. 1 stanowi on: „Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania”¹². Tenże zapis otrzymał następujący komentarz opublikowany w książce współtworzącej Bibliotekę Rzecznika Praw Dziecka: „Oznacza to, iż rodzi-

¹² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 48, ust. 1 (Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483).

ce poza obowiązkiem dbania o rozwój fizyczny dziecka i zaspokajania jego potrzeb bytowych, mają także prawo podejmować działania zmierzające do ukształtowania go pod względem psychicznym, umysłowym, duchowym, moralnym czy światopoglądowym w taki sposób, by przygotować dziecko do przyszłego, samodzielnego życia w społeczeństwie. Co istotne, działania te mają być zgodne z własnymi poglądami rodziców odnoszącymi się do różnych sfer życia”¹³.

8. *Jeżeli TAK, to proszę powiedzieć, czy Pana(i) dzieci uczęszczają na lekcje religii?*

Respondenci posiadający dzieci w wieku szkolnym zostali zapytani, czy uczęszczają one na lekcje religii. Odpowiedzi przedstawiają się następująco (tabela 9).

Tabela 9. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć czy Pana(i) dzieci uczęszczają na lekcje religii?

Odpowiedzi	2023 (%)
Nie	25,5
Tak	71,9
Trudno powiedzieć	1,5
Odmowa odpowiedzi	1,0

Adnotacja: Pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

¹³ I. Lach, *Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2016, s. 40. W zakończeniu tej książki Autorka dochodzi do następujących konkluzji: „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej nadaje rodzicom prawo do wychowania moralnego i religijnego dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Tym samym rola rodziców jest kryterium determinującym wolność religijną dziecka. Szczegółowa analiza przepisów prawnych, odnoszących się do dziecka i jego sytuacji prawnej, doprowadziła do spostrzeżenia, iż podstawową klauzulą, którą rodzice muszą kierować się w relacjach prawnych z dzieckiem, jest zasada dobra dziecka. Niemniej jednak uprawnienia wychowawcze rodziców w zakresie korzystania przez dziecko z przysługującej mu wolności sumienia i wyznania nie są nieograniczone w czasie. (...)”

Przyjrzyjmy się dalej odpowiedziom na pytanie *...czy Pana(i) dzieci uczęszczają na lekcje religii?*. Otóż z wyników badań jednoznacznie wynika, że to, czy dziecko uczęszcza na lekcję religii, związane jest z wielkością miejscowości, w której mieszka rodzic dziecka. Im większa miejscowość, tym dziecko rzadziej bierze udział w tych lekcjach (tabela 10).

Tabela 10. Wielkość miejscowości zamieszkania badanych rodziców a uczęszczanie ich dzieci na lekcje religii

Wielkość miejscowości	(TAK) Dziecko uczęszcza na lekcje religii (%)	(NIE) Dziecko nie uczęszcza na lekcje religii (%)	Trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi (%)
Wieś	82,4	13,6	4,0
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	75,6	21,3	3,1
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	68,3	30,7	1,0
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	66,2	33,8	0,0
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	64,0	34,0	2,0
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	46,2	52,4	1,4

Adnotacja: Pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Nie sposób jednoznacznie określić granicy wiekowej, od kiedy dziecko może w sposób autonomiczny korzystać z przysługujących mu uprawnień. Kwestia ta podporządkowana jest indywidualnym uwarunkowaniom dziecka oraz okolicznościom jego rozwoju. Jak wykazano, interpretacja pojęcia stopień dojrzałości dziecka zależna jest od wielu czynników, każdorazowo rozpatrywanych w odrębny sposób”, tamże s. 77–78.

W kontekście odpowiedzi na pytanie *...czy Pana(i) dzieci uczęszczają na lekcje religii?* zauważyć można inną prawidłowość (tabela 11). Otóż, istnieje zależność między poglądami politycznymi rodzica a tym, czy jego dziecko chodzi na religię. Ponad 90% dzieci rodziców o poglądach prawicowych uczęszcza na lekcje religii. W przypadku rodziców o poglądach lewicowych jest to niecałe 54% dzieci.

Tabela 11. Poglądy polityczne badanych rodziców a uczęszczanie ich dzieci na lekcje religii

Jak określiliby/aby Pan/i swoje poglądy polityczne?	(TAK) Dziecko uczęszcza na lekcje religii (%)	(NIE) Dziecko nie uczęszcza na lekcje religii (%)	Trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi (%)
Zdecydowanie lewicowe / raczej lewicowe	53,8	43,2	3,0
Centrowe	56,7	39,7	3,6
Raczej prawicowe / zdecydowanie prawicowe	90,4	9,2	0,4
Trudno powiedzieć / odmowa odpowiedzi	74,9	21,9	3,2

Adnotacja: Pytanie zostało zadane tylko w 2023 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Zastrzec należy, że w badaniu nie precyzowano, czym są poglądy lewicowe, co oznaczają poglądy prawicowe, ani jak respondenci rozumieją poglądy centrowe. W tle odpowiedzi znajdują się zatem nierozpoznane w badaniu autorefleksje polityczne respondentów. Zależność między poglądami politycznymi rodziców a wychowaniem religijnym dzieci domaga się systematycznych badań¹⁴. Takie właśnie analizy mogłyby ujawnić, jakie argumenty przemawiają za posyłaniem dzieci na lekcje religii. Może się bowiem okazać, że w przypadku wszystkich grup (lewica, prawica, centrum, brak określenia) argumenty są nie tylko religijne. W badaniach dotyczących

¹⁴ Por. M. Urban, *Przekonania społeczno-polityczne młodzieży i jej rodziców*, „Rocznik Nauk Politycznych” 2001, Vol. III, s. 191–202.

uczęszczania dzieci na lekcje religii należy się też zapytać o „atmosferę”, jaka w szkole towarzyszy tym właśnie lekcjom. Jeżeli, na przykład, lekcje religii są zaproponowane uczniom na ostatniej lub pierwszej godzinie lekcyjnej czy na „godzinie zerowej” (przed godziną ósmą rano), to można w tym rozpoznać nie tylko nieżyczliwość układających plan lekcji, ale przejaw dyskryminacji, a przynajmniej nieprzychylniej „atmosfery”.

Oddzielną sprawą jest kwestia wieku dziecka, w którym ono samodzielnie – dzięki osiągniętej dojrzałości – może podejmować decyzję o swoim uczęszczaniu lub nie uczęszczaniu na lekcje religii. Mówiąc o relacji między decyzjami rodziców a decyzjami dziecka, Izabela Lach po analizie stanowisk psychologów oraz uwzględnieniu rozwiązań prawnych, przyjętych w różnych dziedzinach życia, dochodzi do następującego wniosku: „Reasumując rozważania na temat stopnia dojrzałości dziecka, należy przyjąć, iż przyznając dziecku charakteryzowane uprawnienia, każdy przypadek powinno się rozpatrywać indywidualnie, wykluczając wszelkie przejawy automatyzmu w podejmowaniu decyzji. Nie sposób bowiem założyć, iż dziecko ma prawo do decydowania w tak znaczących dla siebie sprawach od określonego przepisami prawnymi roku życia, bowiem każde dziecko rozwija się w indywidualnym tempie. Należy po raz kolejny podkreślić rolę rodziców, których zadaniem jest właściwe określenie momentu, od którego ich uprawnienia wychowawcze powinny powoli ustępować na rzecz prawa dziecka do swobodnego wyboru wyznawanych przez nie wartości moralnych i przekonań religijnych”¹⁵.

Konkluzje

Badania przeprowadzone w roku 2022 i 2023 pokazują, że polskie społeczeństwo deklaruje wiarę, ale coraz rzadziej chodzi do kościoła. W tle tego zjawiska należy rozpoznać nie tylko tendencje do sekularyzacji obserwowane w innych krajach Europy Zachodniej, ale także choćby znane z mediów skandale dotyczące moralności duchownych katolickich, które zniechęcają do instytucji kościelnej. Zauważyć należy słabnięcie religij-

¹⁵ I. Lach, *Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2016, s. 43.

ności i procesu transmisji wychowania religijnego. Znaczenie ma miejsce, w którym żyją respondenci – wielkomiejskie środowiska społeczne są bardziej podatne na sekularyzację, co przejawia się w odchodzeniu od uczęszczania na dzieci i młodzieży lekcje religii. Zauważyć należy korelację między praktykami religijnymi a poglądami politycznymi. Nie jest to jednak współzależność prosta. Nie jest sprawą oczywistą, że jeśli ktoś ma poglądy lewicowe, to jest niewierzący. Podobnie, jeśli ktoś chodzi do kościoła, to wcale to nie oznacza, że ma poglądy prawicowe. Postulować należy przeprowadzenie badań, w których poglądy religijne będą nie tyle deklarowane przez respondentów, ale identyfikowane w procesie badawczym. Właśnie takie zidentyfikowane poglądy polityczne można by następnie zestawiać z wiarą deklarowaną i praktykowaną.

Bibliografia

- Bado B., *Directions of Peter Brock's Research on Pacifism. The Security Studies Perspective*, [w:] C. Smuniewski, A. Massa, A. Zanini (red.), *Person, Nation, State: Interdisciplinary research in security studies*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2021.
- Durkheim É., *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii*, tłum. A. Zadrożyńska, Warszawa 2010.
- Fiala A., *Religious and Secular Visions of Peace and Pacifism*, „Religions” 2022, 13 (11), s. 1–14, DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13111121>.
- Główny Urząd Statystyczny, *Informacja o wynikach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 na poziomie województw, powiatów i gmin*, Warszawa 2022.
- Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019–2021*, Warszawa 2022.
- Grabowska M., *Bóg a sprawa polska. Poza granicami teorii sekularyzacji*, Warszawa 2018.
- Jedynak W., Motyka M.A., *Autodeklaracja religijności i związki tej zmiennej ze wskazaniami używania środków psychoaktywnych: dane z badań (N = 2273)*, „Roczniki Teologiczne” 2018, Tom LXV, zeszyt 10, s. 137–159, DOI: <http://dx.do.org/10.18290/rt.2018.65.10-9>.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483).

- Lach I., *Dziecko jako podmiot wolności sumienia i wyznania*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2016.
- Smuniewski C., *Church and Pacifism*, „Politeja” 2019, No. 61, s. 341–357.
- Smuniewski C., *Praktyki religijne*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie. Diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Wydawnictwo ToC, Kraków 2022.
- Urban M., *Przekonania społeczno-polityczne młodzieży i jej rodziców*, „Rocznik Nauk Politycznych” 2001, Vol. III, s. 191–202.
- Weber M., *Socjologia religii. Dzieła zebrane. Etyka gospodarcza religii światowych*, tłum. T. Zatorski, G. Sowiński, D. Motak, wyd. 2, Kraków 2006.

Robert Miron Staniszewski*

SPOŁECZNA PERCEPCJA UCHODźCÓW Z UKRAINY ORAZ MIGRANTÓW PRZED WYBORAMI PARLAMENTARNYMI W POLSCE W 2023 ROKU. POSTAWA POLAKÓW WZGLĘDEM ZAANGAŻOWANIA W POMOC UKRAINIE W TRAKCIE WOJNY Z ROSJĄ

ABSTRAKT: W artykule została przeprowadzona holistyczna analiza społecznej percepcji (opinii publicznej) w odniesieniu do uchodźców z Ukrainy oraz migrantów. Punktem wyjścia do analizy jest charakterystyka sytuacji Polski w trakcie tzw. hybrydowego kryzysu humanitarnego (pojęcie wprowadzone przez autora) ze szczególnym uwzględnieniem pierwszej połowy 2023 roku. Kluczowe pytanie badawcze, które zostało sformułowane brzmi *Czy społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy oraz migrantów przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku uległa zmianie?, a jeżeli tak to w jakim kierunku?* Chcąc udzielić odpowiedzi na wskazane pytanie autor przeprowadził wielowymiarowe analizy statystyczne w odniesieniu do szeregu zmiennych (pytań). Tematyka artykułu została podzielona na sześć głównych bloków tematycznych takich jak: 1) Identyfikacja skojarzeń w ramach tzw. wymiaru afektywnego dotyczących uchodźców z Ukrainy oraz migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi, 2) Społeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski uchodźców z Ukrainy, migrantów, którzy chcą prze-

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8458-4290>. Doktor, adiunkt, Katedra Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Robert-Staniszewski>. E-mail: robert.staniszewski@uw.edu.pl

dostać się z Białorusi oraz migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej, 3) Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom z Ukrainy oraz migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi, 4) Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy oraz migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi, 5) Społeczna percepcja zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją oraz 6) Społeczna percepcja zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy. Podstawą analiz są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Badanie zostało przeprowadzone na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa.

SŁOWA KLUCZOWE: Ukraina, Polska, Rosja, Białoruś, kryzys migracyjny, kryzys humanitarny, hybrydowy kryzys humanitarny, wojna, uchodźcy, migranci, pomoc, granica, opinia publiczna, społeczna percepcja, Telewizja Publiczna, Telewizja TVN, diagnoza, postawa, społeczeństwo.

PUBLIC PERCEPTION OF UKRAINIAN REFUGEES AND MIGRANTS BEFORE THE 2023 PARLIAMENTARY ELECTIONS IN POLAND. POLES' ATTITUDES TOWARDS INVOLVEMENT IN AIDING UKRAINE DURING THE WAR WITH RUSSIA

Abstract: The article conducts a holistic analysis of public perception (public opinion) with regard to refugees from Ukraine and migrants. The starting point for the analysis is the characterisation of the situation of Poland during the so-called hybrid humanitarian crisis (a concept introduced by the author) with a particular focus on the first half of 2023. The key research question formulated is *Whether the public perception of refugees from Ukraine and migrants before the 2023 parliamentary elections in Poland has changed, and if so, in what direction?* In order to answer the indicated question, the author conducted multivariate statistical analyses in relation to a number of variables (questions). The topics of the article are divided into six main thematic blocks such as: 1) Identification of associations within the so-called affective dimension concerning refugees from Ukraine and migrants who want to enter the territory of Poland from Belarus, 2) Social perception of the reception on the territory of Poland of refugees from Ukraine, migrants who want to enter from Belarus and migrants from other countries e.g. African or Asian within the framework of the so-called “EU reallocation”, 3) Public perception of providing

assistance to refugees from Ukraine and migrants who want to enter the territory of Poland from Belarus, 4) Public perception of threats posed by refugees from Ukraine and migrants who want to enter the territory of Poland from Belarus, 5) Public perception of Poland's involvement in providing assistance to Ukraine during the war with Russia and 6) Public perception of change in attitudes towards refugees from Ukraine. The analyses are based on the results of the opinion poll "Diagnosis of the life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society – stage II", which was conducted from 26 June to 24 July 2023 using a mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI) on a representative, nationwide sample of 5022 people aged 18+. The survey was conducted on behalf of the Pro Futuro Foundation. The project was co-financed by the state budget.

Keywords: Ukraine, Poland, Russia, Belarus, migration crisis, humanitarian crisis, hybrid humanitarian crisis, war, refugees, migrants, aid, border, public opinion, public perception, Public Television, TVN Television, diagnosis, attitude, society.

Wprowadzenie

Na podstawie wyników badania empirycznego „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone w czwartym kwartale 2022 roku stwierdzono, że społeczna percepcja uchodźców¹ jest przede wszystkim determinowana miejscem (państwem), z którego osoby te pochodzą². W kategoriach pozytywnych

¹ W kwestionariuszu wywiadu, który był wykorzystany na potrzeby badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone w 2022 roku użyto nazwy „uchodźca” zarówno w odniesieniu do obywateli Ukrainy, jak i osób, które próbowały przedostać się do Polski z terytorium Białorusi. Niniejszy zabieg był zamierzony. W badaniu przeprowadzonym w 2023 roku mając na względzie wyniki badania z 2022 roku nazwę „uchodźca” zastosowano wyłącznie w odniesieniu do obywateli Ukrainy, zaś nazwę „migrant” w odniesieniu do pozostałych osób, w tym tych, którzy próbują przedostać się do Polski z terytorium Białorusi. W niniejszym artykule uwzględniając wnioski z badania z 2022 roku użyto nazwy „uchodźca” w odniesieniu do obywateli Ukrainy, którzy przybyli do Polski w wyniku działań wojennych, tj. po 24 lutego 2022 roku, oraz nazwy „migrant” w odniesieniu do osób, które przedostały się lub chcą przedostać się do Polski z terytorium Białorusi. Nazwa „migrant” została również zastosowana w odniesieniu do osób z innych państw, np. afrykańskich lub azjatyckich, które przebywają lub przybędą do Europy.

² R. Staniszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z terytorium Białorusi i Ukrainy oraz postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją*,

Polacy postrzegali uchodźców z Ukrainy, zaś w negatywnych osoby, które próbowały przedostać się do Polski z terytorium Białorusi. Na tego typu zależność wskazuje każda z analizowanych w tamtym okresie zmiennych dotycząca takich wymiarów jak: identyfikacja skojarzeń afektywnych związanych z uchodźcami, społeczna percepcja przyjmowania uchodźców na terytorium Polski, społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom oraz społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców. Pod koniec 2022 roku połowa Polaków miała pozytywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy (48,3%) oraz negatywne skojarzenia z obywatelami innych państw, którzy chcą przedostać się do Polski z terytorium Białorusi (51,0%).

Przeprowadzone pogłębione analizy statystyczne pozwoliły również stwierdzić, że podstawowymi zmiennymi różnicującymi percepcję są źródła informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem na Telewizję Publiczną oraz Telewizję TVN, jak również wiek respondenta. Zależność dotycząca wpływu telewizji, w szczególności w odniesieniu do migrantów z Białorusi, wydaje się oczywista. Kluczowa dla identyfikacji tego zjawiska jest analiza treści przekazów medialnych, które w latach 2021–2022 były diametralnie różne dla każdej ze wskazanych stacji telewizyjnych. Sytuacja ta uległa zmianie po 24 lutego 2022 roku, kiedy doszło do inwazji Rosji na Ukrainę, a tym samym problematyka dotycząca migrantów z Białorusi została zastąpiona przekazem dotyczącym prowadzonych działań wojennych i związanych z nimi uchodźcami z Ukrainy. Analiza treści przekazów medialnych dotyczących tej zbiorowości wskazuje, że materiały publikowane zarówno przez Telewizję Publiczną jak i Telewizję TVN były zunifikowane. Sytuacja ta uległa zmianie w drugiej połowie 2023 roku, co miało związek ze zbliżającymi się wyborami parlamentarnymi w Polsce.

Kolejnym czynnikiem, który może mieć wpływ na społeczną percepcję uchodźców z Ukrainy jest ich obecność w Polsce oraz codzienne interakcje z Polakami. Warto nadmienić, że zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa³ na podstawie art. 2 ust. 1 „Jeżeli obywatel Ukra-

---

[w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Kraków 2022, s. 159–194.

³ Ustawa z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r., poz. 583).

iny, o którym mowa w art. 1 ust. 1, przybył legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od dnia 24 lutego 2022 r. do dnia określonego w przepisach wydanych na podstawie ust. 4 i deklaruje zamiar pozostania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jego pobyt na tym terytorium uznaje się za legalny w okresie 18 miesięcy licząc od dnia 24 lutego 2022 r.”. Tym samym ustawodawca umożliwił nadanie numeru PESEL obywatelom Ukrainy, których pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się za legalny (art. 4 ust. 1). Łącznie w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy w dniu 1 sierpnia 2023 roku znajdowało się 970 959 osób, w tym 40,1% stanowiły osoby poniżej 18 roku życia. Ze względu na płeć zdecydowaną większość stanowiły kobiety 626 791 (64,6%). Mężczyzn w rejestrze obywateli Ukrainy, którym nadano status cudzoziemca było 344 168 (35,4%)⁴. O odmiennej specyfice migracji dotyczącej obywateli Ukrainy poza legalizacją ich pobytu na terytorium Polski świadczą również przepływy pomiędzy Ukrainą i Polską. W okresie od 24 lutego 2022 roku do 31 lipca 2023 roku przez przejścia graniczne na kierunku z Ukrainy do Polski Straż Graniczna odprawiła 14,151 mln osób, zaś na kierunku z Polski do Ukrainy 12,364 mln osób⁵.

Analiza danych opublikowanych przez Straż Graniczną wskazuje również, że w pierwszej połowie 2023 roku nie zwiększyła się, a wręcz przeciwnie zmalała liczba wniosków o udzielenie ochrony międzynarodowej. W stosunku do analogicznego okresu 2022 roku spadek ten wyniósł 13%. Łącznie zostało złożonych 2 844 wniosków⁶.

W analizowanym okresie Straż Graniczna zatrzymała lub ujawniła za przekroczenie lub usiłowanie przekroczenia granicy państwowej (zewnątrznej granicy Unii Europejskiej) wbrew przepisom łącznie 1031 osób,

⁴ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej Portal danych, *Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 01.08.2023 r.*, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/50014/table> (dostęp: 1.09.2023).

⁵ Straż Graniczna, X/ Twitter, https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1686255906797899776 (dostęp: 1.09.2023).

⁶ Komenda Główna Straży Granicznej, *Informacja statystyczna za I półrocze 2023 r.*, <https://strazgraniczna.pl/download/1/33778/Informacja%20statystyczna%20za%20I%20p%20l%20rocze%202023r.pdf> (dostęp: 1.09.2023).

co w porównaniu z 2022 rokiem oznacza spadek o 40%. Poza lotniczym odcinkiem granicy Polski najwięcej osób zatrzymano na granicy z Białorusią (362 osoby w I półroczu 2023 roku wobec 316 osób w I półroczu 2022 roku) oraz Ukrainą (101 osób w I półroczu 2023 roku wobec 912 osób w I półroczu 2022 roku)⁷.

Analizując społeczną percepcję uchodźców z Ukrainy należy również wziąć pod uwagę zakres pomocy udzielonej przez Polaków oraz polskie państwo. W tym celu można posłużyć się danymi opublikowanymi przez Kiel Institute for The World Economy. Zgodnie z raportem opublikowanym przez tę fundację w ramach projektu The Ukraine Support Tracker w okresie od 24 lutego 2022 roku do 31 lipca 2023 roku wsparcie rządu polskiego dla Ukrainy uwzględniające pomoc bilateralną oraz koszty związane z uchodźcami wyniosło łącznie 3,2% PKB Polski⁸. Tym samym była to największa pomoc (biorąc pod uwagę ten wskaźnik) ze wszystkich państw poddanych analizie. Warto podkreślić, że największy jest również udział w tych kosztach, kosztów dotyczących uchodźców, którzy przebywają lub przebywali w Polsce od początku wojny. Na ten cel wydano 2,5% PKB⁹. Wśród rozwiązań finansowanych z budżetu państwa na mocy ustawy z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym znalazły się m.in.: świadczenia rodzinne oraz wychowawcze takie jak 500 plus, pomoc społeczna w tym zasiłki, bezpłatny dostęp do opieki zdrowotnej oraz polskich szkół, a także nowe rozwiązania wdrożone wyłącznie z myślą o uchodźcach z Ukrainy, takie jak refinansowanie kosztów zakwaterowania i wyżywienia w wysokości 40 złotych dziennie na osobę, czy dostęp do jednorazowego świadczenia w wysokości 300 złotych.

Poza problematyką dotyczącą Ukrainy oraz uchodźców z tego państwa zbliżające się wybory parlamentarne w Polsce wpłynęły także na ponowne podjęcie przez stacje telewizyjne oraz inne media motywu dotyczącego migrantów. Warto nadmienić, że w wyniku działań wojennych w Ukrainie zapoczątkowanych 24 lutego 2022 roku temat ten został znacząco zmar-

---

⁷ Tamże.

⁸ Kiel Institute for The World Economy, *The Ukraine Support Tracker*, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker> (dostęp: 1.09.2023).

⁹ Tamże.

ginalizowany. Jednym z przyczynków, który stymulował ponowne zainteresowanie tą problematyką poza zbliżającymi się wyborami było przyjęte w czerwcu 2023 roku porozumienie dotyczące dwóch unijnych rozporządzeń związanych z polityką azylową, które wprowadzały szereg wspólnych zasad dotyczących procedowania wniosków azylowych i przyjmowania uchodźców w Unii Europejskiej, w tym ich realokacji¹⁰. Polska jako jedyna sprzeciwiła się temu rozwiązaniu.

Jak wskazano w artykule opublikowanym w 2022 roku, kryzys migracyjny oraz kryzys uchodźczy w Polsce od samego początku budził duże emocje społeczne. Emocje tym większe, że motyw „migranta” oraz „uchodźcy” jak wskazuje analiza treści przekazów był coraz częściej podnoszony zarówno przez media jak i polityków. Zjawisko to było szczególnie widoczne w drugiej połowie 2023 roku.

Mając powyższe założenia na względzie autor postanowił uzyskać odpowiedź na pytanie *Czy społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy oraz migrantów przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku uległa zmianie?*, a jeżeli tak to *W jakim kierunku?* Tematyka artykułu w odniesieniu do zdefiniowanych pytań badawczych została podzielona na sześć głównych bloków tematycznych tj.:

1. Identyfikacja skojarzeń w ramach tzw. wymiaru afektywnego dotyczących uchodźców z Ukrainy oraz migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi;
2. Społeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski uchodźców z Ukrainy, migrantów, którzy chcą przedostać się z Białorusi oraz migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej;
3. Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom z Ukrainy oraz migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi;
4. Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy oraz migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi;

¹⁰ Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, *Polityka migracyjna: Rada porozumiała się w sprawie kluczowych przepisów o azylu i migracji (komunikat prasowy z 8 czerwca 2023)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy/eu-asylum-reform/asylum-migration-management/> (dostęp: 1.09.2023).

5. Społeczna percepcja zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją;
6. Społeczna percepcja zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy.

Artykuł oparty jest na wynikach badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, które zostało przeprowadzone w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+¹¹.

Adnotacja metodologiczna: w badaniu zrealizowanym w 2023 roku po przeprowadzonej analizie wyników badania z 2022 roku zmodyfikowano kwestionariusz wywiadu, tj. zastosowano dwie podstawowe kategorie takie jak „uchodźcy z Ukrainy” oraz „migranci, którzy chcą przedostać się do Polski z terytorium Białorusi”. Dodano również nową kategorię taką jak „migranci z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich”. W kwestionariuszu wywiadu zastosowanym w 2022 roku celowo zastosowano tylko jedną nazwę w odniesieniu do tych zbiorowości, tj. „uchodźcy”.

Jeżeli nie zaszyły istotne statystycznie zmiany w porównaniu z wynikami badania z 2022 roku nie powielono w tym artykule pogłębionych analiz dotyczących weryfikowanych zmiennych, które zostały zaprezentowane w artykule autora „Społeczna percepcja uchodźców z terytorium Białorusi i Ukrainy oraz postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją” stan na grudzień 2022 roku.

Identyfikacja skojarzeń w ramach tzw. wymiaru afektywnego dotyczących uchodźców z Ukrainy oraz migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi

W badaniu zrealizowanym w 2023 roku ponownie dokonano weryfikacji skojarzeń Polaków względem uchodźców z Ukrainy oraz migrantów. W tym celu zadano pytania *Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia*

¹¹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

z a) migrantami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz b) uchodźcami z Ukrainy?¹². Pytanie oparte jest na tradycyjnej skali Likerta z kafeterią odpowiedzi: 1 – zdecydowanie negatywne, 2 – raczej negatywne, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej pozytywne, 5 – zdecydowanie pozytywne.

Identyfikacja skojarzeń w ramach tzw. wymiaru afektywnego dotyczących uchodźców z Ukrainy

W ramach badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zidentyfikowano skojarzenia związane z wymiarem afektywnym dotyczące uchodźców z Ukrainy. Po przeszło pół roku od ostatniego badania percepcja społeczna dotycząca tego wymiaru uległa znaczącej zmianie. Wprawdzie nadal dominujące są skojarzenia pozytywne (38,3%), ale w porównaniu z 2022 rokiem odsetek osób mających tego typu percepcję zmalał o 10,0 pkt. proc. (odpowiedzi zagregowane). Jednocześnie odnotowano wzrost o 7,2 pkt. proc. (odpowiedzi zagregowane) grupy badanych mających negatywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy. Respondentów o tego typu nastawieniu jest 30,3%. Warto również podkreślić, że co trzeci badany (30,0%) nie ma jednoznacznych kierunkowo skojarzeń z uchodźcami z tego państwa. Szczegółowe dane przedstawia tabela 1.

¹² Każda z kategorii („migranci” oraz „uchodźcy z Ukrainy”) była oceniana odrębnie.

Tabela 1. Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy?
(2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie negatywne	7,7	10,4	2,7
Raczej negatywne	15,4	19,9	4,5
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	27,3	30,0	2,7
Raczej pozytywne	34,8	27,0	-7,8
Zdecydowanie pozytywne	13,5	11,3	-2,2
Odmowa odpowiedzi	1,3	1,5	0,2
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Identyfikacja skojarzeń w ramach tzw. wymiaru afektywnego dotyczących migrantów z terytorium Białorusi

Blisko trzy piąte Polaków (58,7%) deklaruje, że ma negatywne skojarzenia dotyczące migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi, w tym 30,9% ma skojarzenia zdecydowanie negatywne. W porównaniu do 2022 roku o 7,7 pkt. proc. zwiększył się odsetek badanych mających negatywne skojarzenia z tego typu osobami. Pozytywnie migrantów z Białorusi kojarzy co dziesiąty badany (14,0%). Grupa ta w stosunku do 2022 roku zmalała o 4,0 pkt. proc. Tym samym można stwierdzić, że znacząco w stronę wymiaru negatywnego zmieniło się również postrzeganie afektywnie migrantów z Białorusi. Szczegółowy rozkład odpowiedzi przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z migrantami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie negatywne	22,9	30,9	8,0
Raczej negatywne	28,1	27,8	-0,3
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	29,8	25,9	-3,9
Raczej pozytywne	13,5	9,7	-3,8
Zdecydowanie pozytywne	4,5	4,3	-0,2
Odmowa odpowiedzi	1,2	1,4	0,2
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski uchodźców z Ukrainy, migrantów, którzy chcą przedostać się z Białorusi oraz migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej

Badanie „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” pozwoliło również na przeprowadzenie analizy w zakresie społecznej percepcji przyjmowania uchodźców z Ukrainy oraz migrantów na terytorium Polski. Chcąc zdiagnozować ten komponent percepcji społecznej, osobom objętym badaniem zadano dwa pytania podstawowe, podobnie jak to miało miejsce w 2022 roku 1) *Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy?*, 2) *Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów, którzy próbują się przedostać do Polski z terytorium Białorusi?* oraz jedno pytanie uzupełniające dostosowane do uwarunkowań z połowy 2023 roku, tj. *Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować mi-*

grantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej?. W kafeterii zastosowano ponownie skalę Likerta zawierającą odpowiedzi: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

Spółeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski uchodźców z Ukrainy

W lipcu 2023 roku nadal większość Polaków (59,6%) opowiada się za przyjmowaniem uchodźców z Ukrainy na terytorium Polski. Wśród akceptujących pobyt Ukraińców w Polsce dominuje przekonanie (43,5%), że powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju. Należy jednak zaznaczyć, że w porównaniu z 2022 rokiem grupa ta zmalała o 8,4 pkt. proc. Zwolenników przyjmowania i osiedlania się w Polsce obywateli Ukrainy jest praktycznie tyle samo co w 2022 roku (16,1%). Na szczególną uwagę zasługują osoby sprzeciwiające się przyjmowaniu uchodźców z Ukrainy. W porównaniu z 2022 rokiem grupa ta zwiększyła się o 7,1 pkt. proc. Pełny rozkład odpowiedzi prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.	15,7	16,1	0,4
Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.	51,9	43,5	-8,4
Nie powinniśmy ich przyjmować.	16,4	23,5	7,1
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	13,7	13,5	-0,2
Odmowa odpowiedzi	2,2	3,3	1,1
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski migrantów, którzy chcą przedostać się z Białorusi

Podobnie jak w przypadku uchodźców z Ukrainy zmieniała się percepcja dotycząca przyjmowania migrantów, którzy chcą przedostać się do Polski z Białorusi. W lipcu 2023 roku zdecydowana większość osób objętych badaniem (54,7%) uważa, że nie powinniśmy ich przyjmować. W odniesieniu do 2022 roku odsetek ten zwiększył się o 9,2 pkt. proc. Jednocześnie o 4,0 pkt. proc. zmalała grupa zwolenników przyjmowania migrantów. Osób o tego typu nastawieniu jest w Polsce 26,3%. W tym 20,0% uważa, że powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju, a 6,3% akceptuje możliwość osiedlania się w Polsce. Interesująca poznawczo jest grupa osób niezdecydowanych w tej kwestii. W porównaniu z 2022 rokiem zbiorowość ta zmalała o 6,6 pkt. proc. i wynosi aktualnie 15,2%. Szczegółowy rozkład odpowiedzi prezentuje tabela 4.

Tabela 4. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów, którzy próbują się przedostać do Polski z terytorium Białorusi? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.	6,6	6,3	-0,3
Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.	23,7	20,0	-3,7
Nie powinniśmy ich przyjmować.	45,5	54,7	9,2
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	21,8	15,2	-6,6
Odmowa odpowiedzi	2,4	3,9	1,5
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Spółeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej

Uwzględniając uwarunkowania społeczno-polityczne z czerwca 2023 roku dotyczące porozumienia zawartego przez państwa członkowskie Unii Europejskiej (za wyjątkiem Polski) w zakresie dwóch unijnych rozporządzeń związanych z polityką azylową, w tym zasad dotyczących procedowania wniosków azylowych, przyjmowania uchodźców w Unii Europejskiej oraz ich realokacji dodano do kwestionariusza wywiadu pytanie *Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej?*

Analiza rozkładów odpowiedzi na to pytanie wskazuje, że nie ma istotnych różnic pomiędzy nastawieniem osób objętych badaniem do migrantów, którzy chcą przedostać się do Polski z terytorium Białorusi, a pozostałymi migrantami z innych państw afrykańskich lub azjatyckich, którzy znaleźli się w Unii Europejskiej. Zdecydowana większość Polaków (53,4%) uważa, że nie powinniśmy ich przyjmować. Zwolenników przyjmowania jest ok. jednej czwartej (27,2%), w tym 18,1% uważa, że pobyt w Polsce powinien trwać do momentu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju, a 9,1% akceptuje również możliwość osiedlenia się w Polsce na stałe. Pełny rozkład odpowiedzi na zdane pytanie przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej? (2023, N = 5022)

	2023 (%)
Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.	9,1
Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.	18,1
Nie powinniśmy ich przyjmować.	53,4
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	16,1
Odmowa odpowiedzi	3,2
Ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom z Ukrainy oraz migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi

Jak zaznaczono we wstępie, Polska wydała 2,5% PKB na pomoc uchodźcom z Ukrainy, którzy przybyli po 24 lutego 2022 roku. Łączna wartość wsparcia rządu polskiego dla Ukrainy na koniec lipca 2023 roku wyniosła 3,2% PKB¹³. Mając na względzie ten wskaźnik Polska plasuje się na pierwszym miejscu wśród wszystkich państw wspierających walczącą Ukrainę.

W przypadku pomocy dla migrantów, którzy przedostali się na terytorium Polski z Białorusi brakuje miarodajnych danych, na podstawie których można byłoby zidentyfikować zakres i wielkość udzielonej pomocy.

Podobnie jak w 2022 roku, podjęto się próby identyfikacji społecznej percepcji pomocy względem uchodźców z Ukrainy oraz migrantów z Białorusi dotyczącej wymiaru państwowego (instytucjonalnego) oraz osobistego. W tym celu respondentom biorącym udział w badaniu zadano dwa

¹³ Kiel Institute for The World Economy, *The Ukraine Support...*

pytania. Pierwsze *Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać: a) migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz b) uchodźcom z Ukrainy?*¹⁴ oraz drugie *Proszę powiedzieć czy pomógłby/pomogłaby Pan(i): a) migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz b) uchodźcom z Ukrainy?*¹⁵. Możliwe odpowiedzi zostały oparte na skali Likerta tj.: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

Na podstawie udzielonych odpowiedzi można określić czy półtora roku po rozpoczęciu przez Rosję wielkoskalowych działań wojennych nastawienie Polaków do udzielania pomocy uchodźcom z Ukrainy zmieniło się, a jeżeli tak to w jakim kierunku.

Podobną analizę można również zastosować w przypadku migrantów.

Spółeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom z Ukrainy

W porównaniu z końcem 2022 roku odnotowano znaczącą zmianę dotyczącą społecznej percepcji udzielania pomocy przez polskie państwo uchodźcom z Ukrainy. Wprawdzie nadal większość badanych (53,2%) opowiada się kontynuacją pomocy instytucjonalnej, ale aż o 11,6 pkt. proc. zmalała grupa osób, która tego typu działania uznaje za zasadne. Analogicznie o 8,4 pkt. proc. do poziomu 22,9% zwiększył się odsetek badanych, którzy są przeciwni pomocy państwa dla uchodźców z Ukrainy.

Malejącej akceptacji pomocy instytucjonalnej dla uchodźców z Ukrainy towarzyszy malejąca akceptacja pomocy osobistej. W połowie 2023 roku mniej, niż połowa Polaków (48,3%) chciałaby pomóc uchodźcom z Ukrainy. W porównaniu z 2022 roku grupa ta zmalała o 10,9 pkt. proc. Jednocześnie o 7,3 pkt. proc. zwiększył się odsetek przeciwników osobistego wspierania uchodźców. W lipcu 2023 roku jest ich 25,1%. Szczegółowe dane dotyczące tej problematyki przedstawiają tabele 6 i 7.

¹⁴ Każda z kategorii („migranci” oraz „uchodźcy z Ukrainy”) była oceniana odrębnie.

¹⁵ Jw.

Tabela 6. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać uchodźcom z Ukrainy? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	6,4	10,5	4,1
Raczej nie	8,1	12,4	4,3
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	19,1	22,1	3,0
Raczej tak	39,8	34,1	-5,7
Zdecydowanie tak	25,0	19,1	-5,9
Odmowa odpowiedzi	1,6	1,8	0,2
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 7. Proszę powiedzieć czy pomógłby/ pomogłaby Pan(i) uchodźcom z Ukrainy? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	7,8	11,7	3,9
Raczej nie	10,0	13,4	3,4
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	21,5	24,5	3,0
Raczej tak	39,2	32,6	-6,6
Zdecydowanie tak	20,0	15,7	-4,3
Odmowa odpowiedzi	1,4	2,1	0,7
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Spółeczna percepcja udzielania pomocy migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi

Spółeczna percepcja udzielania pomocy migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi jest kierunkowo inna, niż ma to miejsce w przypadku uchodźców z Ukrainy. Podobnie jak w 2022 roku, osoby objęte badaniem uważają, że Polska nie powinna pomagać migrantom (48,6%). Odsetek respondentów o tego typu preferencjach wzrósł od 2022 roku o 11,9 pkt. proc. Zwolenników pomocy państwa dla migrantów jest 25,4%. Grupa ta zmalała o 7 pkt. proc.

Malejącej akceptacji pomocy w wymiarze instytucjonalnym towarzyszy malejąca akceptacja pomocy w wymiarze osobistym. W połowie 2023 roku co czwarty badany (23,7%) pomógłby migrantowi. Grupa ta zmalała o 8,8 pkt. proc. Jednocześnie wzrosła znacząco o 10,9 pkt. proc. zbiorowość przeciwników pomocy udzielanej osobiście. W lipcu osób o tego typu preferencjach była blisko połowa (48,1%). Szczegółowe rozkłady odpowiedzi prezentują tabele 8 i 9.

Tabela 8. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	18,5	27,4	8,9
Raczej nie	18,2	21,2	3,0
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	29,2	24,1	-5,1
Raczej tak	23,4	17,2	-6,2
Zdecydowanie tak	9,0	8,2	-0,8
Odmowa odpowiedzi	1,7	1,9	0,2
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 9. Proszę powiedzieć czy pomógłby/pomogłaby Pan(i) migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	17,6	27,2	9,6
Raczej nie	19,6	20,9	1,3
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	28,8	26,1	-2,7
Raczej tak	24,3	16,6	-7,7
Zdecydowanie tak	8,2	7,1	-1,1
Odmowa odpowiedzi	1,5	2,2	0,7
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy oraz migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi

Kryzys migracyjny oraz kryzys uchodźczy, który ze względu na specyfikę uwarunkowań dotyczących Polski autor proponuje definiować jako „hybrydowy kryzys humanitarny”¹⁶, jak wykazano w analizie opracowanej w 2022 roku, postrzegany jest w kontekście potencjalnych oraz realnych zagrożeń jakie generuje. Percepcja zagrożeń jest skorelowana m.in. ze źródłami informacji, które dotyczą Polski oraz świata, w szczególności z przekazami jakie pojawiają się w stacjach telewizyjnych takich jak Telewizja Publiczna oraz Telewizja TVN. Jak wielokrotnie zaznaczono, jest to szczególnie widoczne w odniesieniu do społecznej percepcji migrantów, którzy chcą przedostać się

¹⁶ R. Staniszewski, *Uchodźcy czy migranci? – społeczna percepcja pojęć na podstawie wyników badań opinii publicznej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 68, s. 9–37.

na terytorium Polski z Białorusi. Analizując potencjalne zagrożenia, które determinują świadomość społeczną, należy odnieść się do dwóch kluczowych wymiarów. Pierwszego, który dotyczy wymiaru makro, tj. pozwala zidentyfikować zagrożenia w odniesieniu do funkcjonowania państwa oraz drugiego, który dotyczy wymiaru mikro, tj. umożliwi identyfikację potencjalnych zagrożeń dla własnej rodziny. Wymiary te można umownie również określić jako zagrożenia względem państwa oraz zagrożenia osobiste.

Chcąc zidentyfikować postrzeganie potencjalnych zagrożeń ze strony uchodźców oraz migrantów dotyczących funkcjonowania państwa oraz rodzin Polaków, osobom biorącym udział w badaniu zadano dwa podstawowe pytania. Pierwsze *Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony a) migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz b) uchodźców z Ukrainy?*¹⁷ oraz drugie *Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony a) migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz b) uchodźców z Ukrainy?*¹⁸. Kafeteria odpowiedzi została oparta na skali Likerta, gdzie poszczególne odpowiedzi oznaczały: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

Dodatkowo w odniesieniu do uchodźców dokonano identyfikacji społecznej percepcji potencjalnych – konkretnych zagrożeń. W tym celu zadano pytanie *Proszę powiedzieć czy w przypadku uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają w Polsce mamy do czynienia z zagrożeniami takimi jak?.* Udzielając odpowiedzi na to pytanie, każda z osób biorących udział w badaniu odniosła się do piętnastu potencjalnych zagrożeń, które zostały zidentyfikowane na podstawie innych badań opinii publicznej dotyczących tej problematyki¹⁹.

¹⁷ Każda z kategorii („migranci” oraz „uchodźcy z Ukrainy”) była oceniana odrębnie.

¹⁸ Jw.

¹⁹ R. Staniszewski, *Spoleczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez polskie państwo – Raport porównawczy z badań opinii publicznej, które zostały przeprowadzone na próbach ogólnopolskich osób w wieku 16–65 lat oraz próbie regionalnej (obszar przygraniczny z Białorusią) w latach 2022 (styczeń) – 2023 (maj–czerwiec)*, DOI: 10.13140/RG.2.2.33293.31200, https://www.researchgate.net/publication/371490708_Spoleczna_percepcja_uchodzcow_z_Ukrainy_migrantow_oraz_dzialan_podejmowanych_przez_polskie_panstwo_-_Raport_porownawczy_z_badan_opinii_publicznej_ktore_zostaly_przeprowadzone_na_probach_ogolnopolskich (dostęp: 1.09.2023).

Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy

W 2023 roku nadal blisko połowa Polaków (45,5%) nie dostrzega zagrożeń dla kraju ze strony uchodźców z Ukrainy. W porównaniu z 2022 rokiem grupa ta zmalała o 2,8 pkt. proc. Zjawisku temu towarzyszy wzrost o 4,3 pkt. proc. odsetka badanych, którzy tego typu zagrożenia dostrzegają. Na tego typu możliwość wskazuje jedna trzecia respondentów (30,4%).

Przeszło połowa osób objętych badaniem (52,3%) nie dostrzega potencjalnych zagrożeń dla własnej rodziny ze strony uchodźców z Ukrainy. Należy jednak podkreślić, że również w przypadku tego wskaźnika nastąpiła zmiana w odniesieniu do 2022 roku, polegająca na zmniejszeniu się o 3,7 pkt. proc. zbiorowości osób niedostrzegających zagrożeń w wymiarze mikro. Odmiennego zdania w przedmiotowej kwestii jest jedna piąta badanych (22,4%). Grupa ta zwiększyła się w porównaniu ze wskazanym okresem odniesienia o 5,1 pkt. proc. Pełne dane dotyczące potencjalnych zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy w wymiarze makro oraz mikro przedstawiają tabele 10 i 11.

Tabela 10. *Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z Ukrainy?* (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	17,1	17,0	-0,1
Raczej nie	31,2	28,5	-2,7
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	24,5	22,6	-1,9
Raczej tak	17,7	18,5	0,8
Zdecydowanie tak	8,4	11,9	3,5
Odmowa odpowiedzi	1,1	1,5	0,4
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 11. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z Ukrainy? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	20,4	20,1	-0,3
Raczej nie	35,6	32,2	-3,4
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	25,3	24,0	-1,3
Raczej tak	11,2	12,7	1,5
Zdecydowanie tak	6,1	9,7	3,6
Odmowa odpowiedzi	1,4	1,4	0,0
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Nową zmienną zweryfikowaną w trakcie II etapu projektu badawczego „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” była kwestia dotycząca społecznej percepcji potencjalnych zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają w Polsce²⁰. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że do najczęściej wskazywanych przez respondentów potencjalnych zagrożeń należą: zbyt szeroki zakres świadczeń socjalnych finansowanych z polskiego budżetu (50,1%), ograniczenie dostępności do opieki zdrowotnej (39,2%), negatywny wpływ na rynek pracy (37,7%), postawa roszczeniowa (37,2%), negatywny wpływ na rynek mieszkaniowy (36,1%) oraz łamanie prawa/ przestępczość (35,1%). Polacy w nieznacznym zakresie wśród potencjalnych zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy wskazywali na terroryzm (15,9%) oraz atak na wiarę (11,3%). Dane te są zbieżne z wynikami innych badań opinii publicznej

²⁰ Ze względu na relatywnie niewielką liczebność migrantów w porównaniu z uchodźcami z Ukrainy zmiennej tej nie zastosowano w odniesieniu do obywateli innych państw, którzy próbują lub przedostali się na terytorium Polski z Białorusi.

dotyczących tej problematyki, które są realizowane przez autora²¹. Pełny rozkład odpowiedzi dotyczących potencjalnych zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy przebywających w Polsce przedstawia tabela 12.

Tabela 12. Proszę powiedzieć czy w przypadku uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają w Polsce mamy do czynienia z zagrożeniami takimi jak? (2023, N = 5022)

	Tak (%)	Nie (%)	Trudno powiedzieć (%)	Odmowa odpowiedzi (%)
Zbyt szeroki zakres świadczeń socjalnych finansowanych z polskiego budżetu	50,1	23,5	22,9	3,5
Ograniczenie dostępności do opieki zdrowotnej	39,2	34,2	23,5	3,0
Negatywny wpływ na rynek pracy	37,7	38,0	21,1	3,1
Postawa roszczeniowa	37,2	32,0	27,2	3,6
Negatywny wpływ na rynek mieszkaniowy	36,1	37,2	23,5	3,2
Łamanie prawa/ przestępczość	35,1	32,7	29,0	3,3
Ograniczenie dostępności do szkół i przedszkoli	31,6	40,8	24,4	3,2
Agresja	31,1	40,0	25,6	3,3
Negatywny wpływ na polską gospodarkę	28,9	45,2	23,2	2,8
Inna kultura, normy, wartości	28,6	42,1	26,0	3,3
Brak akceptacji polskiej kultury i wartości	25,0	44,7	26,8	3,5
Brak asymilacji	24,0	41,6	31,1	3,3
Konkurencja na rynku matrymonialnym	17,5	49,7	29,1	3,7
Terroryzm	15,9	52,1	28,2	3,8
Atak na wiarę	11,3	60,8	24,6	3,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

²¹ R. Staniszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych...*

Spółeczna percepcja zagrożeń ze strony migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi

Spółeczna percepcja zagrożeń ze strony migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi w porównaniu z percepcją zagrożeń generowanych przez uchodźców z Ukrainy, podobnie jak w 2022 roku, jest diametralnie różna.

Zdecydowana większość Polaków (54,2%) uważa, że tego typu zagrożenia w wymiarze makro są realne. Grupa ta zwiększyła się w porównaniu z 2022 rokiem o 6,2 pkt. proc. Nie dostrzega zagrożeń dla kraju ze strony migrantów co czwarty badany (25,0%).

Największą zmianę dotyczącą percepcji zagrożeń ze strony migrantów stwierdzono w odniesieniu do wymiaru mikro, tj. własnej rodziny. W porównaniu do 2022 roku odsetek dostrzegających tego typu niebezpieczeństwo wzrósł o 12,6 pkt. proc., osiągając wartość 41,5%.

Pełne dane dotyczące potencjalnych zagrożeń ze strony migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi w wymiarze makro oraz mikro przedstawiają tabele 13 i 14.

Tabela 13. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	8,3	7,7	-0,6
Raczej nie	18,5	17,3	-1,2
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	24,1	19,5	-4,6
Raczej tak	29,0	25,7	-3,3
Zdecydowanie tak	19,0	28,5	9,5
Odmowa odpowiedzi	1,2	1,2	0,0
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 14. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	13,6	10,9	-2,7
Raczej nie	27,3	22,7	-4,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	28,7	23,6	-5,1
Raczej tak	16,8	20,3	3,5
Zdecydowanie tak	12,1	21,2	9,1
Odmowa odpowiedzi	1,4	1,3	-0,1
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Jak stwierdzono na podstawie pogłębionych analiz statystycznych przeprowadzonych w 2022 roku, kluczowy wpływ na społeczną percepcję zagrożeń ze strony migrantów mają źródła informacji, w szczególności Telewizja Publiczna oraz Telewizja TVN. Zainteresowanie mediów problematyką dotyczącą migrantów, które znacząco zostało ograniczone po 24 lutego 2022 roku tematyką związaną z wojną w Ukrainie oraz uchodźcami z tego państwa, ponownie wróciło do agendy w czerwcu 2023 roku w wyniku przyjętego przez państwa członkowie Unii Europejskiej porozumienia dotyczącego dwóch rozporządzeń związanych z polityką azylową. Jak zaznaczono, Polska jako jedyne państwo nie zaakceptowała tego porozumienia. Konsekwencją był ponowny zwrot, w szczególności telewizji publicznej, w stronę problematyki dotyczącej migrantów oraz realokacji, a tym samym wpływ przekazów na społeczną percepcję tego zjawiska. W okresie realizacji badania w telewizji publicznej pojawiały się m.in. takie przekazy jak: „Beata Szydło: KE będzie chciała od nas pieniędzy na utrzymanie migrantów ekonomicznych”²²,

²² TVP Info, <https://www.tvp.info/70395766/beata-szydlo-komisja-europejska-bedzie-chciala-od-nas-pieniedzy-na-utrzymanie-migrantow-ekonomicznych> (dostęp: 7.06.2023).

„Zdecydowany sprzeciw Polski dla paktu migracyjnego”²³, „Imigranci w Europie. W ciągu trzech lat pozbawili życia ponad 500 niewinnych osób”²⁴, „Migranci napadli na statek płynący z Turcji do Francji”²⁵, „Strzelaniny w Szwecji to prawdziwa plaga. Statystyki porażają”²⁶, „Straż Graniczna: Z Białorusi wystrzelono przedmiot, który przebił samochód”²⁷, „Setki Arabów tłukły się w Essen. Niemcy ściągnęli policję z innych miast”²⁸, „Kolejne incydenty na granicy z Białorusią. Patrole SG i żołnierzy obrzucone kamieniami”²⁹, „Migranci z Białorusi w fałszywych karetkach. Dziennikarze ujawniają rozmowy przemytników”³⁰, „Straż Graniczna deportowała cudzoziemca. Miał powiązania z ISIS”³¹, „Premier: Trwa atak na Europę, granice nie są bezpieczne”³².

Spółeczna percepcja zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją

W ramach projektu badawczego „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”, który został przeprowadzony w okresie czerwiec–lipiec 2023 roku, poza weryfikacją społecznej percepcji pomo-

²³ TVP Info, <https://www.tvp.info/70416150/wiceszef-mswia-w-luksemburgu-skrytykowal-pakt-migracyjny> (dostęp: 8.06.2023).

²⁴ TVP Info, <https://www.tvp.info/70441654/imigranci-w-europie-w-ciagu-trzech-lat-pozbawili-zycia-ponad-500-niewinnych-osob> (dostęp: 9.06.2023).

²⁵ TVP Info, <https://www.tvp.info/70458457/migranci-napadli-na-statek-plynacy-z-turcji-do-francji> (dostęp: 10.06.2023).

²⁶ TVP Info, <https://www.tvp.info/70491395/strzelaniny-w-szwecji-to-prawdziwa-plaga-statystyki-porazaja> (dostęp: 12.06.2023).

²⁷ TVP Info, <https://www.tvp.info/70579432/strzaly-ze-strony-bialorusi-komunikat-strazy-granicznej> (dostęp: 15.06.2023).

²⁸ TVP Info, <https://www.tvp.info/70622988/masowa-bojka-w-essen> (dostęp: 17.06.2023).

²⁹ TVP Info, <https://www.tvp.info/70687762/kolejne-incydenty-na-granicy-z-bialorusia-patrole-sg-i-zolnierzy-obrzucone-kamieniami> (dostęp: 20.06.2023).

³⁰ TVP Info, <https://www.tvp.info/70732932/migranci-z-bialorusi-w-falszywych-karetkach-dziennikarze-ujawniaja-rozmowy-magazyn-sledczy-anity-gargas> (dostęp: 22.06.2023).

³¹ TVP Info, <https://www.tvp.info/70766092/migrant-deportowany-przez-straz-graniczna-mial-zwiazki-z-terroryzmem-isis> (dostęp: 23.06.2023).

³² TVP Info, <https://www.tvp.info/70923166/premier-trwa-atak-na-europe-granice-euro-py-nie-sa-bezpieczne> (dostęp: 29.06.2023).

cy uchodźcom z Ukrainy w wymiarze państwowym (instytucjonalnym) oraz osobistym zidentyfikowano również postawy Polaków dotyczące zaangażowania polskiego państwa w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją. W tym celu zadano pytanie *Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać Ukrainie w wojnie z Rosją?*. Podobnie jak w przypadku wcześniej scharakteryzowanych zmiennych posłużono się skalą Likerta, w ramach której poszczególne odpowiedzi oznaczały: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

W 2023 roku akceptacja dla pomocy Polski dla walczącej Ukrainy znacząco nie uległa zmianie. Nadal większość osób objętych badaniem (56,9%) uważa, że takie wsparcie jest zasadne. Co piąty Polak (20,1%) jest przeciwny pomocy instytucjonalnej dla Ukrainy. Podobnie jak w przypadku wcześniej scharakteryzowanych zmiennych, również w tym zakresie maleje społeczna akceptacja pomocy. W porównaniu z 2022 rokiem o 2,9 pkt. proc. zwiększył się odsetek przeciwników wsparcia i analogicznie o 3,3 pkt. proc. zmniejszyła się grupa jego zwolenników. Szczegółowe dane przedstawia tabela 15.

Tabela 15. *Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać Ukrainie w wojnie z Rosją?* (2023, N = 5115)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Zdecydowanie nie	6,8	9,2	2,4
Raczej nie	10,4	10,9	0,5
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	20,7	20,0	-0,7
Raczej tak	30,7	28,4	-2,3
Zdecydowanie tak	29,5	28,5	-1,0
Odmowa odpowiedzi	1,9	3,1	1,2
Ogółem	100,0	100,0	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podobnie jak w 2022 roku zwolennicy udzielania pomocy przez polskie państwo walczącej Ukrainie optują przede wszystkim za działaniami o charakterze humanitarnym (97,0%) oraz dyplomatycznym (90,9%). Znaczące zmiany dotyczą wsparcia materialnego (spadek o 6,5 pkt. proc.) oraz finansowego (spadek o 4,4 pkt. proc.). W porównaniu z 2022 rokiem wzrosła akceptacja dla pomocy militarnej w postaci dostaw broni lekkiej (3,8 pkt. proc.) oraz broni ciężkiej, takiej jak czołgi i samoloty (3,6 pkt. proc.). Zwiększyło się również nieznacznie (o 3,1 pkt. proc.) poparcie dla wysłania polskich żołnierzy na Ukrainę w ramach misji NATO. Należy jednak zaznaczyć, że tego typu rozwiązanie akceptuje 33,6% osób, które uważają, że Polska powinna wspierać Ukrainę w wojnie z Rosją. W całej analizowanej populacji (osoby w wieku 18+) za interwencją militarną opowiada się 19,0% Polaków.

Pełny rozkład odpowiedzi na pytanie dotyczące form pomocy polskiego państwa dla walczącej z Rosją Ukrainy przedstawia tabela 16.

Tabela 16. Jeżeli Tak, jakiego wsparcia Polska powinna udzielić Ukrainie?
(2023, N = 2855)

Odpowiedzi	2022 (%)	2023 (%)	Różnica 2023 – 2022 (pkt. proc.)
Humanitarnego	96,8	97,0	0,2
Dyplomatycznego	89,9	90,9	1,0
Militarnego – broń lekka	86,4	90,2	3,8
Materialnego	87,9	81,4	-6,5
Militarnego – broń ciężka np. czołgi i samoloty	77,1	80,7	3,6
Finansowego	69,3	64,9	-4,4
Powinna wysłać polskich żołnierzy na Ukrainę w ramach misji NATO	30,5	33,6	3,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Społeczna percepcja zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy

Wielowymiarowa analiza scharakteryzowanych w niniejszym artykule zmiennych wskazuje, że społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy pomiędzy listopadem 2022 roku a lipcem 2023 roku uległa znaczącej zmianie w stronę wymiaru negatywnego. W celu pogłębienia tej kwestii kwestionariusz wywiadu wykorzystany w ramach II etapu projektu rozszerzono o dwa dodatkowe pytania tj. 1) *Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie?* oraz 2) *Jeżeli TAK, to proszę powiedzieć w jakim kierunku?*.

Analiza odpowiedzi na wskazane pytania potwierdza wnioski z weryfikacji wcześniej scharakteryzowanych zmiennych. Jedna czwarta Polaków (25,0%) deklaruje, że ich nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie uległo zmianie. Jednoznaczny jest również kierunek tej zmiany. Trzy czwarte osób, które odpowiedziało Tak na wskazane pytanie (76,8%), uważa że ich nastawienie do Ukraińców przebywających w Polsce pogorszyło się. Odmiennego zdania jest co piąty badany (18,8%). Pełny rozkład odpowiedzi na pytania dotyczące zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy przedstawiają tabele 17 i 18.

Tabela 17. Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie? (2023, N = 5022)

Odpowiedzi	2023 (%)
Nie	58,9
Tak	25,0
Trudno powiedzieć	13,6
Odmowa odpowiedzi	2,5
Ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Tabela 18. Jeżeli TAK, to proszę powiedzieć w jakim kierunku? (2023, N = 1258)

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie pogorszyło się	33,0
Raczej pogorszyło się	43,8
Trudno powiedzieć	4,1
Raczej poprawiło się	9,3
Zdecydowanie poprawiło się	9,5
Odmowa odpowiedzi	0,2
Ogółem	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W celu identyfikacji czynników wpływających na percepcję zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy należało ustalić, czy istnieją zależności pomiędzy zmienną zależną (problemową) a zmiennymi niezależnymi, a jeżeli tak, to jak silne są te zależności. Tym samym zweryfikowano korelacje pomiędzy zmienną zależną *Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie?* oraz 34 zmiennymi niezależnymi takimi jak zmienne socjodemograficzne charakteryzujące respondentów tj.: 1) płeć, 2) wiek, 3) miejsce zamieszkania: miasto/ wieś, 4) miejsce zamieszkania: województwo, 5) wykształcenie, 6) przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę. Dodatkowo rozszerzono zakres analizy o zmienne identyfikujące źródła informacji na temat Polski i świata tj.: 7) Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info), 8) Telewizja TVN (TVN, TVN24), 9) Telewizja Polsat (Polsat, Polsat News), 10) Telewizja Trwam, 11) prasa, 12) radio, 13) Internet – Google, 14) Internet – YouTube, 15) Internet – Facebook, 16) Internet – Twitter, 17) Internet – Instagram, 18) Internet – TikTok, 19) Internet – Wp.pl, 20) Internet – Onet.pl, 21) Internet – Interia.pl, 22) informacje od rodziny, przyjaciół lub znajomych. W zastosowanej analizie posłużono

się również innymi zmiennymi charakteryzującymi respondentów takimi jak: 23) znajomość języków obcych, 24) autoidentyfikacja poglądów politycznych (lewica, centrum, prawica), 25) ocena demokracji jako najlepszej formy rządów, 26) ocena funkcjonowania demokracji w Polsce, 27) ocena obecnego stanu swojego zdrowia, 28) ocena zadowolenia ze swojego życia, 29) stosunek do wiary, 30) autoidentyfikacja korelacji pomiędzy osiąganym dochodem, a zaspokajaniem bieżących potrzeb, 31) autoidentyfikacja zadowolenia z osiąganymi dochodami, 32) ocena własnego standardu życia, 33) sytuacja zawodowa oraz 34) charakter wykonywanej pracy.

W celu identyfikacji zależności pomiędzy zmiennymi posłużono się współczynnikiem V-Cramera, który jest miarą powiązania opartą na teście chi-kwadrat wynikającą z wyciągnięcia pierwiastka kwadratowego z ilorazu statystyki chi-kwadrat oraz liczebności próby. Miara V-Cramera jest również miarą siły powiązania opartą na chi-kwadrat³³. Współczynnik ten wyrażony jest wzorem:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \min(k-1, r-1)}},$$

gdzie:

V – współczynnik V-Cramera,

χ^2 – wynik testu zgodności chi-kwadrat,

n – łączna liczba obserwacji,

$\min(k-1, r-1)$ – minimalna z wartości: $k-1$, $r-1$,

k – liczba kolumn w tabeli kontyngencji,

r – liczba wierszy w tabeli kontyngencji.

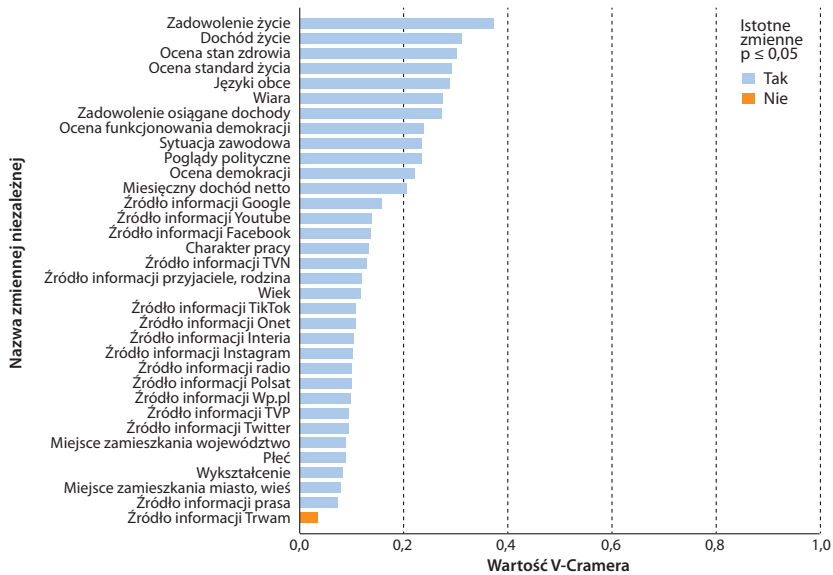
W wyniku obliczeń opartych na współczynniku V-Cramera można otrzymać wartość pomiędzy 0 a +1 (włącznie). Analizując dane należy pamiętać, że czym wynik jest bliższy 0, tym słabszy jest związek między badanymi cechami, a im bliższy 1, tym ten związek jest silniejszy.

Po przeprowadzeniu analizy korelacji predyktorów opartej na współczynniku V-Cramera stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną *Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim*

³³ IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics> (dostęp: 1.09.2023).

czasie? oraz każdą ze wskazanych zmiennych charakteryzujących respondentów objętych badaniem za wyjątkiem źródła informacji jakim jest telewizja Trwam. Najsilniejszy związek występuje w odniesieniu do oceny zadowolenia ze swojego życia (0,374). Relatywnie istotny wpływ na zmianę nastawienia do uchodźców z Ukrainy mają także takie zmienne jak: autoidentyfikacja korelacji pomiędzy osiąganym dochodem a zaspokajaniem bieżących potrzeb (0,311), ocena obecnego stanu swojego zdrowia (0,300), ocena własnego standardu życia (0,292), znajomość języków obcych (0,290), stosunek do wiary (0,274) oraz autoidentyfikacja zadowolenia z osiągniętych dochodów (0,273)³⁴. Pełne dane dotyczące analizy korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera przedstawia wykres 1.

Wykres 1. Korelacja predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera dla zmiennej *Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie?* oraz 34 zmiennych charakteryzujących respondentów objętych badaniem

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

³⁴ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

Jak wykazano na podstawie analizy korelacji predyktorów opartej na współczynniku V-Cramera najsilniej z percepcją zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy koreluje ocena zadowolenia ze swojego życia. W każdej z analizowanych podgrup tj. zadowolonych oraz niezadowolonych ze swojego życia dominują osoby, których nastawienie do uchodźców z Ukrainy nie zmieniło się, ale w przypadku usatysfakcjonowanych odsetek ten jest dużo większy. Różnica pomiędzy tymi grupami wynosi 13,0 pkt. proc. Analogicznie wśród zadowolonych jedna czwarta (23,7%) zmieniła nastawienie do uchodźców, zaś w grupie niezadowolonych odsetek ten jest wyższy i wynosi 31,3%. Pełny dane dotyczące tej zależności przedstawia tabela 19.

Tabela 19. Tabela krzyżowa: Czy jest Pan(i) zadowolony ze swojego życia? /Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie?

		<i>Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie?</i>					
		Nie	Tak	Trudno powiedzieć	Odmowa odpowiedzi	Ogółem	
<i>Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze swojego życia?</i>	Nie	Liczebność %	523 52,4	312 31,3	145 14,5	18 1,8	998 100,0
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Liczebność %	382 47,2	205 25,3	214 26,4	9 1,1	810 100,0
	Tak	Liczebność %	2033 65,4	736 23,7	315 10,1	26 0,8	3110 100,0
	Odmowa odpowiedzi	Liczebność %	21 20,2	5 4,8	7 6,7	71 68,3	104 100,0
	Ogółem	Liczebność %	2959 58,9	1258 25,0	681 13,6	124 2,5	5022 100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W celu identyfikacji profili socjodemograficznych osób, które zmieniły swoje nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie, zarówno w kierunku pozytywnym jak i negatywnym, zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Wzorcowy segment (typ) osób które zmieniły swoje nastawienie do uchodźców z Ukrainy w kierunku pozytywnym (ich nastawienie poprawiło się w ostatnim czasie) charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: wysoka ocena standardu życia jakie prowadzą oraz niekorzystanie z Telewizji Publicznej jako źródła informacji o Polsce i świecie. W tym segmencie przeszło połowa osób (53,6%) uważa, że ich nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie poprawiło się. W całej analizowanej zbiorowości (Polacy w wieku 18 plus) osób o tego percepcji jest 18,8%. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 284,4%.

Wzorcowy segment (typ) osób, które zmieniły swoje nastawienie do uchodźców z Ukrainy w kierunku negatywnym (ich nastawienie pogorszyło się w ostatnim czasie) charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: niska ocena standardów życia jakie prowadzą, stosunek do wiary – osoby wierzące, wiek w przedziałach od 26–29, 30–39 oraz 60–69. W tym segmencie prawie wszystkie osoby (99,4%) uważają, że ich nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie pogorszyło się. W całej analizowanej zbiorowości (Polacy w wieku 18 plus) osób o tego percepcji jest 76,8%. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 129,4%.

Podsumowanie

Kryzys migracyjny, którego początki w Europie sięgają 2015 roku oraz kryzys uchodźczy determinowany wojną w Ukrainie, która na masową skalę rozpoczęła się 24 lutego 2022 roku wpłynęły na szereg zjawisk społecznych, gospodarczych oraz politycznych, które do tej pory w powojennej historii Europy oraz Polski nie występowały. Jedną z kluczowych konsekwencji hybrydowego kryzysu humanitarnego³⁵ jest masowy napływ

³⁵ Pojęcie wprowadzone przez autora. Więcej na ten temat można znaleźć w artykule: R. Staniszewski, *Uchodźcy czy migranci? – społeczna percepcja pojęć na podstawie wyników badań opinii publicznej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 68.

oraz przepływy ludności, przede wszystkim obywateli Ukrainy. Jak podaje Straż Graniczna w okresie od 24 lutego 2022 roku do 31 lipca 2023 roku przez przejścia graniczne na kierunku z Ukrainy do Polski odprawiono 14,151 mln osób, zaś na kierunku z Polski do Ukrainy 12,364 mln osób³⁶. Zjawisku temu towarzyszy szereg działań podejmowanych przez Polaków oraz polskie państwo dotyczących pomocy. Jednym z kluczowych było wprowadzenie ustawy w dniu 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Poza różnymi formami wsparcia, które umożliwiały dostęp uchodźców z Ukrainy m.in. do: świadczeń rodzinnych oraz wychowawczych, w tym programu 500 plus, pomocy społecznej, zasiłków, bezpłatnej opieki zdrowotnej, polskich szkół, finansowania kosztów zakwaterowania i wyżywienia, ustawa legalizowała pobyt obywateli Ukrainy na terytorium Polski umożliwiając uzyskanie numeru PESEL UKR. Łącznie w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy w dniu 1 sierpnia 2023 roku znajdowało się 970 959 osób, w tym 40,1% stanowiły osoby poniżej 18 roku życia³⁷. Konsekwencją tego typu rozwiązania było odstępianie od powszechnie stosowanej w przypadku działań wojennych ochrony międzynarodowej. Należy podkreślić, że pomoc Polski dla uchodźców oraz walczącej Ukrainy jest bezprecedensowa. W okresie od 24 lutego 2022 roku do 31 lipca 2023 roku wsparcie rządu polskiego dla Ukrainy uwzględniające pomoc bilateralną oraz koszty związane z uchodźcami wyniosło łącznie 3,2% PKB³⁸.

Podejmując analizę skutków hybrydowego kryzysu humanitarnego poza aspektami formalno-prawnymi oraz realnymi (skala i zakres udzielonej pomocy, wpływ uchodźców na rynek pracy, system zabezpieczeń społecznych, itp.) należy wziąć pod uwagę zjawiska społeczne, które są o wiele trudniejsze do zdiagnozowania. Jednym z kluczowych jest odtworzenie społecznej percepcji uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz identyfikacja postawy Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie

³⁶ Straż Graniczna, X/ Twitter, https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1686255906797899776 (dostęp: 1.09.2023).

³⁷ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej Portal danych, *Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych...*

³⁸ Kiel Institute for The World Economy, *The Ukraine Support Tracker...*

w trakcie wojny z Rosją. Analizując społeczną percepcję należy pamiętać, że nie jest ona statyczna i bardzo często mogą na nią wpływać czynniki, które bezpośrednio z tym zjawiskiem nie są związane, takie jak np. wybory parlamentarne w Polsce.

Każdy kryzys a w szczególności nowe zjawisko jakim jest hybrydowy kryzys humanitarny generuje także wielkie emocje społeczne. Dlatego też niezwykle istotne jest udzielenie odpowiedzi na pytanie *Czy społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy oraz migrantów przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku uległa zmianie?* a jeżeli tak to *W jakim kierunku?*

W wyniku przeprowadzonego badania empirycznego „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” oraz pogłębianych analiz statystycznych można w sposób jednoznaczny stwierdzić, że postrzeganie przez polskie społeczeństwo uchodźców z Ukrainy oraz migrantów w porównaniu z 2022 roku uległo znaczącej zmianie. Wprawdzie nadal Polacy pozytywnie postrzegają uchodźców z Ukrainy jak również opowiadają się za udzielaniem pomocy walczącej Ukrainie, ale ich nastawienie nie jest już tak bardzo pozytywne, jak to miało miejsce w 2022 roku. Polacy nadal postrzegają negatywnie migrantów, którzy próbują przedostać się do Polski z terytorium Białorusi. W przypadku percepcji tej zbiorowości podobnie jak w odniesieniu do uchodźców z Ukrainy kierunek zmiany nastawienia jest taki sam – w stronę wymiaru negatywnego. Na tego typu zależność wskazuje każda z analizowanych zmiennych dotycząca takich wymiarów jak:

1. Identyfikacja skojarzeń w ramach tzw. wymiaru afektywnego dotyczących uchodźców z Ukrainy oraz migrantów;
2. Społeczna percepcja przyjmowania na terytorium Polski uchodźców z Ukrainy oraz migrantów;
3. Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom z Ukrainy oraz migrantom;
4. Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy oraz migrantów;
5. Społeczna percepcja zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją;
6. Społeczna percepcja zmiany nastawienia do uchodźców z Ukrainy.

W odniesieniu do ww. wymiarów należy stwierdzić, że:

- 1.1. Polacy mają nadal pozytywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy (38,3%), ale w porównaniu z 2022 rokiem odsetek osób mających tego typu percepcję zmalał o 10,0 pkt. proc.
- 1.2. Osoby objęte badaniem podobnie jak w 2022 roku mają w większości (58,7%) negatywne skojarzenia dotyczące migrantów. W odniesieniu do 2022 roku o 7,7 pkt. proc. zwiększył się odsetek respondentów mających tego typu skojarzenia.
- 2.1. W lipcu 2023 roku nadal większość Polaków (59,6%) opowiada się za przyjmowaniem uchodźców z Ukrainy na terytorium Polski. Dominuje przekonanie, że powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju. W porównaniu z 2022 rokiem grupa opowiadająca się za przyjmowaniem uchodźców zmalała o 8,4 pkt. proc.
- 2.2. W lipcu 2023 roku zdecydowana większość osób objętych badaniem (54,7%) uważa, że nie powinniśmy przyjmować na terytorium Polski migrantów. W odniesieniu do 2022 roku odsetek ten zwiększył się o 9,2 pkt. proc. Analiza wyników badania wskazuje, że nie ma istotnych różnic dotyczących tej kwestii w odniesieniu do migrantów, którzy chcą przedostać się do Polski z terytorium Białorusi oraz pozostałych migrantów z innych państw afrykańskich lub azjatyckich, którzy znaleźli się w Unii Europejskiej.
- 3.1. W porównaniu z 2022 rokiem odnotowano znaczącą zmianę dotyczącą społecznej percepcji udzielania pomocy przez polskie państwo uchodźcom z Ukrainy. Wprawdzie nadal większość badanych (53,2%) opowiada się kontynuacją pomocy, ale aż o 11,6 pkt. proc. zmalała grupa osób, która tego typu działania uznaje za zasadne.
- 3.2. Społeczna percepcja udzielania pomocy migrantom jest kierunkowo inna, niż ma to miejsce w przypadku uchodźców z Ukrainy. Podobnie jak w 2022 roku osoby objęte badaniem uważają, że Polska nie powinna im pomagać (48,6%). Odsetek ten wzrósł od 2022 roku o 11,9 pkt. proc.
- 4.1. W 2023 roku nadal blisko połowa osób objętych badaniem (45,5%) nie dostrzega zagrożeń dla Polski ze strony uchodźców z Ukrainy. W porównaniu z 2022 rokiem grupa ta zmalała o 2,8 pkt. proc. Zjawisku temu towarzyszy wzrost o 4,3 pkt. proc. odsetka re-

spondentów, którzy tego typu zagrożenia dostrzegają. Łącznie postrzegających tego typu niebezpieczeństwo jest 30,4%. Do grupy najczęściej wskazywanych zagrożeń należą: zbyt szeroki zakres świadczeń socjalnych finansowanych z polskiego budżetu, ograniczenie dostępności do opieki zdrowotnej, negatywny wpływ na rynek pracy oraz postawa roszczeniowa uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają w Polsce.

- 4.2. Społeczna percepcja zagrożeń ze strony migrantów jest diametralnie różna. Zdecydowana większość Polaków (54,2%) uważa, że tego typu zagrożenia w wymiarze kraju są realne. Grupa ta zwiększyła się w porównaniu z 2022 rokiem o 6,2 pkt. proc.
5. W 2023 roku akceptacja dla pomocy Polski dla walczącej Ukrainy znacząco nie uległa zmianie. Nadal większość osób objętych badaniem (56,8%) uważa, że takie wsparcie jest zasadne. Co piąty Polak (20,1%) jest przeciwny pomocy instytucjonalnej dla Ukrainy. Podobnie jak w przypadku wcześniej wskazanych zmiennych, również w tym zakresie maleje społeczna akceptacja pomocy. W porównaniu z 2022 rokiem o 2,9 pkt. proc.
6. Jedna czwarta Polaków (25,0%) deklaruje, że ich nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie uległo zmianie. Jednoznaczny jest również kierunek tej zmiany. Trzy czwarte osób, które odpowiedziało Tak na wskazane pytanie (76,8%), uważa że ich nastawienie do Ukraińców przebywających w Polsce pogorszyło się.

Jak wskazano w artykule opublikowanym w 2022 roku, podstawowymi zmiennymi różnicującymi preferencje Polaków są przede wszystkim źródła informacji na temat kraju i świata, ze wskazaniem na Telewizję Publiczną oraz Telewizję TVN. Było to szczególnie widoczne w odniesieniu do społecznej percepcji migrantów. Po 24 lutego 2024 roku zainteresowanie mediów problematyką granicy z Białorusią oraz związaną z nią migrantami zostało przekierowane w stronę prowadzonych działań wojennych w Ukrainie oraz uchodźców z tego państwa. Kolejna zmiana agendy w stronę tematyki dotyczącej migrantów nastąpiła w czerwcu 2023 roku w wyniku przyjętego przez państwa członkowie Unii Europejskiej porozumienia dotyczącego rozporządzeń związanych z polityką azylową. Analiza treści publikowanych przez media wskazuje, że zarówno tematyka dotycząca wojny

w Ukrainie oraz uchodźców z tego państwa, jak również migrantów stanie się tematem agendy, który będzie podnoszony nie tylko przez ww. stacje telewizyjne, ale również polityków w trwającej kampanii przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Tym samym przekazy medialne będą jednym z kluczowych czynników, które wpłyną na społeczną percepcję uchodźców z Ukrainy oraz migrantów pod koniec 2023 roku oraz w latach kolejnych.

Niniejszy artykuł stanowi kolejny przyczynek autora do teorii oraz empirii procesów migracyjnych. Mając na względzie uwarunkowania globalne, w tym polityczne, gospodarcze oraz społeczne dotyczące tego problemu badawczego konieczna jest dalsza weryfikacja zjawiska również w odniesieniu do jego społecznej percepcji – opinii publicznej. Bez pozytywnej percepcji uchodźców oraz migrantów przez społeczeństwo nie dojdzie do legitymizacji ich pobytu w Polsce oraz innych państwach Unii Europejskiej.

Bibliografia oraz pozostałe źródła

- IBM SPSS Statistics, Tabele krzyżowe: Statystyki, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics>
- Kiel Institute for The World Economy, *The Ukraine Support Tracker*, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker>
- Komenda Główna Straży Granicznej, *Informacja statystyczna za I półrocze 2023 r.*, <https://strazgraniczna.pl/download/1/33778/InformacjastatystycznazaIpolrocze2023r.pdf>
- R. Staniszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z terytorium Białorusi i Ukrainy oraz postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją*, [w:] R. M. Staniszewski (red.), *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa*, Kraków 2022.
- R. Staniszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez polskie państwo – Raport porównawczy z badań opinii publicznej, które zostały przeprowadzone na próbach ogólnopolskich osób w wieku 16–65 lat oraz próbie regionalnej (obszar przygraniczny z Białorusią) w latach 2022 (styczeń)–2023 (maj–czerwiec)*, DOI: 10.13140/RG.2.2.33293.31200, https://www.researchgate.net/publication/371490708_Spoleczna_percepcja_uchodzcow_z_Ukrainy_migrantow_oraz_dzialan_podejmowanych_przez_pol

- skie_panstwo_-_Raport_porownawczy_z_badan_opinii_publicznej_ktore_zostaly_przeprowadzone_na_probach_ogolnopolskich
- R. Staniszewski, *Uchodźcy czy migranci? – społeczna percepcja pojęć na podstawie wyników badań opinii publicznej*, „Studia Politologiczne” 2023, vol. 68.
- Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Polityka migracyjna: Rada porozumiała się w sprawie kluczowych przepisów o azylu i migracji (komunikat prasowy z 8 czerwca 2023), <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy/eu-asylum-reform/asylum-migration-management/>
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej Portal danych, Szczegółowe statystyki dot. osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 01.08.2023 r., <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/50014/table>
- Straż Graniczna, X/ Twitter, https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1686255906797899776
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70395766/beata-szydlo-komisja-europejska-bedzie-chciala-od-nas-pieniedzy-na-utrzymanie-migrantow-ekonomicznych>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70416150/wiceszef-mswia-w-luksemburgu-skrytykowal-pakt-migracyjny>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70441654/imigranci-w-europie-w-ciagu-trzech-lat-pozbawili-zycia-ponad-500-niewinnych-osob>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70458457/migranci-napadli-na-statek-plynacy-z-turcji-do-francji>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70491395/strzelaniny-w-szwecji-to-prawdziwa-plaga-statystyki-porazaja>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70579432/strzaly-ze-strony-bialorusi-komunikat-strazy-granicznej>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70622988/masowa-bojka-w-essen>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70687762/kolejne-incydenty-na-granicy-z-bialorusia-patrole-sg-i-zołnierzy-obrzucone-kamieniami>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70732932/migranci-z-bialorusi-w-falszywych-karetkach-dziennikarze-ujawniaja-rozmowy-magazyn-sledczy-anity-gargas>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70766092/migrant-deportowany-przez-straz-graniczna-mial-zwiazki-z-terroryzmem-isis>
- TVP Info, <https://www.tvp.info/70923166/premier-trwa-atak-na-europe-granice-euro-py-nie-sa-bezpieczne>
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 roku o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. z 2022 r., poz. 583).

Dorota Piontek*

MEDIA JAKO ŹRÓDŁO INFORMACJI O RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNO-POLITYCZNEJ

ABSTRAKT: Media masowe odgrywają niezmiernie ważną rolę w prawidłowym funkcjonowaniu systemu demokratycznego, w którym kluczowa dla podejmowania racjonalnych decyzji przez różne jego podmioty jest prawdziwa, rzetelna, sprawdzona informacja. Podstawowym źródłem informacji we współczesnych społeczeństwach demokratycznych są, z założenia wolne, media, których znaczenie wynika z faktu, że relacjonowanie przez nie wydarzeń i procesów społecznych wpływa pośrednio na poznawcze ramowanie przez odbiorców skomplikowanej zwykle rzeczywistości społeczno-politycznej. Świadomi tego pomysłodawcy badań „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” postanowili włączyć do drugiej edycji projektu także badanie mediów jako instytucji, których działania nie są obojętne dla postaw, planów i aspiracji społecznych. Stąd w rozszerzonym kwestionariuszu postawione zostały pytania dotyczące mediów i ich oceny przez respondentów.

Pytania dotyczące oceny mediów podzielone zostały na trzy moduły. Pierwszy z nich dotyczył zaufania do dziennikarzy w ogóle, drugi – oceny obiektywizmu wskazanych stacji telewizyjnych oraz zbiorczo mediów innego typu (prasa, radio, internet), trzeci skupił się na ocenie wpływu mediów na decyzje podejmowane przez respondentów w różnych obszarach życia, dokonanych przez nich samych. Respondentów zapytano w szczególności o następujące kwestie: (1) czy mają zaufanie do dziennikarzy? (2) czy uważają, że media informują o Polsce i świecie w sposób obiektywny i neutralny? (3) czy informacje podawane przez media dotyczące kon-

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6315-7609>. Doktor habilitowana, profesor, Zakład Komunikacji Społecznej Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Dorota-Piontek>. E-mail: dorota.piontek@amu.edu.pl

kretnych kwestii mają wpływ na podejmowane przez respondentów decyzje. Prezentowany artykuł stanowi raport z części „Diagnozy”, która dotyczy tak postawionych problemów.

SŁOWA KLUCZOWE: media, informacja, zaufanie, wpływ mediów na decyzje, rzeczywistość społeczno-polityczna, Polska.

MEDIA AS A SOURCE OF INFORMATION ABOUT SOCIO-POLITICAL REALITY

ABSTRACT: The mass media play an extremely important role in the proper functioning of the democratic system, in which true, reliable, and verified information is crucial for making rational decisions by its various entities. The basic source of information in contemporary democratic societies are the assumedly free media, the importance of which results from the fact that their coverage of events and social processes indirectly affects the recipients' cognitive framing of the usually complicated socio-political reality. Aware of this, the originators of the research “Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of Polish society” decided to include in the second edition of the project also the study of the media as institutions whose activities are not indifferent to social attitudes, plans and aspirations. Hence, the extended questionnaire asked questions about the media and their assessment by respondents.

Questions regarding media assessment were divided into three modules. The first one concerned trust in journalists in general, the second – the assessment of the objectivity of selected television stations and, collectively, other types of media (press, radio, Internet), the third one focused on the assessment of the influence of the media on the decisions made by respondents themselves in various areas of life. Respondents were asked about the following issues: (1) do they trust journalists? (2) do they believe that the media inform about Poland and the world in an objective and neutral way? (3) whether information provided by the media regarding specific issues influences the decisions made by respondents. The presented article is a report from the “Diagnosis” part, which concerns the problems posed in this way.

KEYWORDS: media, information, trust, media influence on decisions, socio-political reality, Poland

Wprowadzenie

Znaczenie mediów jako źródeł informacji o świecie jest niekwestionowane i znajduje odzwierciedlenie w badaniach prowadzonych od blisko stu lat. W 1922 roku Walter Lippmann opublikował „Public Opinion”¹, książkę, w której podkreślił znaczenie społeczne i polityczne prasy, definiując trzy jej podstawowe funkcje: służenie środowisku społecznemu poprzez informowanie, łączenie/korelowanie oraz transmisję kulturową.

O ile pierwsza z nich wydaje się oczywista, o tyle druga oznacza, że prasa, a szerzej wszystkie media, selekcionując informacje i interpretując je w określony sposób, łączą nieciągłe części środowiska społecznego, koncepcje, wydarzenia, dzięki czemu wpływają na to, jak społeczeństwo je rozumie i na nie reaguje. Funkcję transmisji kulturowej media pełnią dzięki zdolności uczenia różnych norm, zasad i wartości, które istnieją w społeczeństwie i umożliwiają jego trwanie przez kolejne generacje. To przełomowe dzieło zainspirowało wielu badaczy do konstruowania własnych katalogów funkcji mediów, uwzględniających trzy wymienione przez Lippmanna i stworzyło podstawy do konstruowania projektów, których celem było i jest badanie relacji między mediami i innymi podmiotami życia społecznego, uwzględniających wszystkie możliwe aspekty i konteksty.

Podążając tym śladem, pomysłodawcy badań „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” postanowili włączyć do drugiej edycji projektu także badanie mediów jako instytucji, których działania nie są obojętne dla postaw, planów i aspiracji społecznych. Stąd w rozszerzonym kwestionariuszu postawione zostały pytania dotyczące mediów i ich oceny przez respondentów.

Pytania dotyczące mediów podzielone zostały na trzy moduły. Pierwszy z nich dotyczył zaufania do dziennikarzy w ogóle, drugi – oceny obiektywizmu wskazanych stacji telewizyjnych oraz zbiorczo mediów innego typu (prasa, radio, internet), natomiast trzeci skupił się na ocenie wpływu mediów na decyzje podejmowane przez respondentów w różnych obszarach życia, dokonanych przez nich samych. Respondentów zapytano w szczególności o następujące kwestie: (1) czy mają zaufanie do dziennikarzy?

¹ W. Lippmann, *Public Opinion. The Original 1922 Edition*. London 2018.

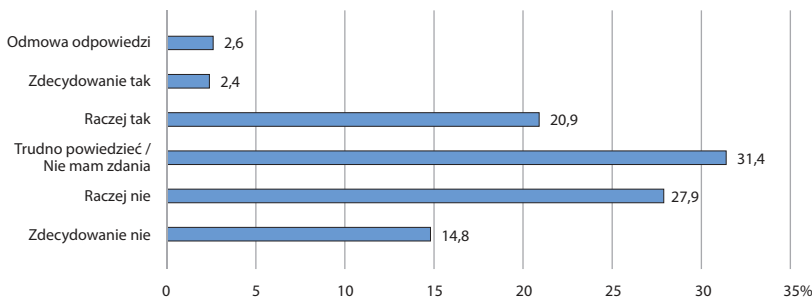
(2) czy uważają, że media informują o Polsce i świecie w sposób obiektywny i neutralny? (3) czy informacje podawane przez media dotyczące konkretnych kwestii mają wpływ na podejmowane przez respondentów decyzje. Prezentowany artykuł stanowi raport z części „Diagnozy”, która dotyczy tak postawionych problemów.

Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+².

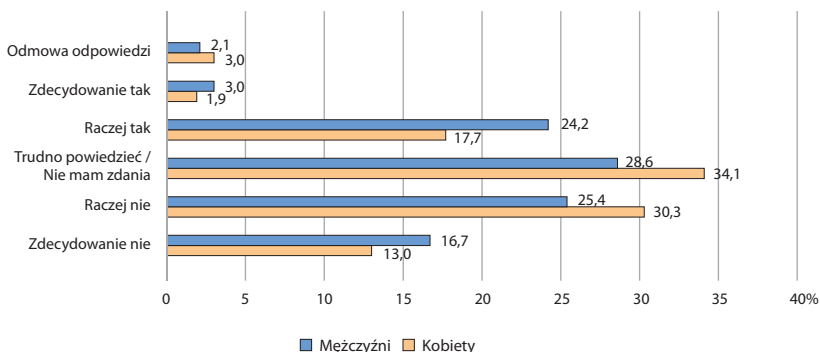
Zaufanie do dziennikarzy i ocena obiektywizmu/neutralności wybranych mediów, dostarczających informacji o Polsce i świecie

Przedmiotem pytania otwierającego badanie (w części dotyczącej mediów) było zaufanie do dziennikarzy, deklarowane przez respondentów. Jak ilustruje to wykres 1, znacząca część respondentów (31,4%) nie potrafiła udzielić na to pytanie odpowiedzi, wśród tych zaś, którzy odnieśli się do tej kwestii większość zadeklarowała brak zaufania (łącznie 2,7%). Jedyne 23,3% obdarza dziennikarzy zaufaniem, przy czym warto zauważyć, że zdecydowanie wyraziło ten pogląd jedynie 2,4% badanych. Nie wydaje się, żeby płeć była czynnikiem istotnie różnicującym stosunek pytanym do dziennikarzy, choć kobiety zauważalnie częściej niż mężczyźni deklarowały trudności z odpowiedzią na to pytanie (wykres 2). Kobiety nieznacznie częściej wykazywały wobec dziennikarzy rezerwę (łącznie 43,3% odpowiedzi negatywnych wobec 42,1% mężczyzn), czyniły to jednak mniej zdecydowanie niż mężczyźni, częściej wybierając odpowiedź, że raczej nie ufają.

² Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

Wykres 1. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy deklarowanego przez ogół respondentów (N = 5022)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wykres 2. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy według płci respondentów³

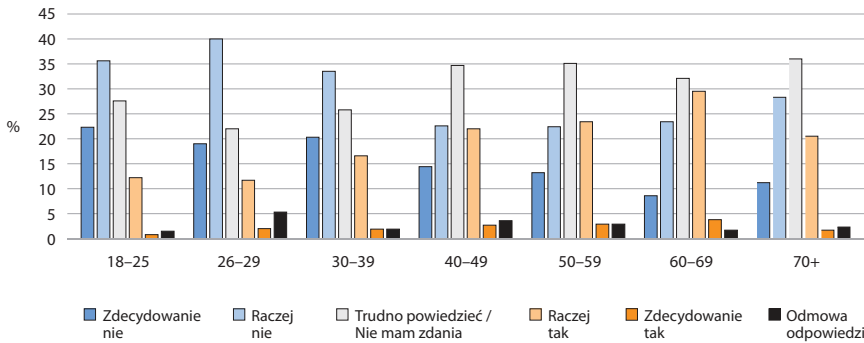
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Czynnikiem wpływającym na ogólne zaufanie do dziennikarzy okazał się wiek respondentów (wykres 3). Zdecydowanie i raczej nie ufają dziennikarzom respondenci młodszy, w wieku od 18 do 39 lat, choć warto zauważyć, że także najstarsi badani deklarowali się jako raczej nieufni. W przypadku

³ Spośród 5022 uczestników badania jedynie trzy osoby określiły się jako niebinarne. Ze względu na nieistotną statystycznie wartość, wszystkie dane uwzględniające kryterium płci podane zostaną w układzie binarnym.

młodszych osób nieufność może wynikać z innego niż w przypadku starszych wzorca korzystania z mediów. Dziennikarstwo jako zawód kojarzy się najczęściej z informacją, a tej młodzi ludzie nie poszukują w mediach tradycyjnych. We wszystkich jednak grupach wiekowych uderza wysoki odsetek respondentów, którzy udzielili odpowiedzi „trudno powiedzieć/nie mam zdania”. W czterech grupach była to najczęściej wskazywana opcja, co skłaniać może do spekulacji, iż użytkownicy mediów nie zastanawiają się nad omawianą kwestią i prawdopodobnie ufają tym źródłom, z których korzystają, nie oceniając pozostałych.

Wykres 3. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy według wieku respondentów

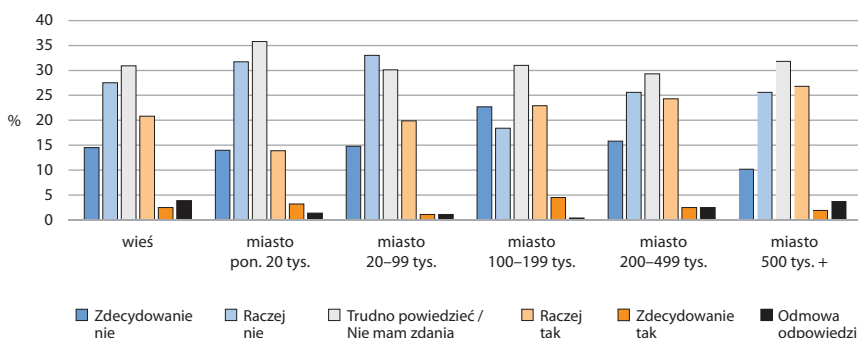

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podobnie sytuacja wygląda w przypadku miejsca zamieszkania respondentów. Mieszkańcy wsi i miast, niezależnie od ich wielkości, najczęściej deklarują, że trudno jest im odpowiedzieć na pytanie o zaufanie do dziennikarzy. Wskaźniki w poszczególnych grupach nieco się różnią, jednak nie wydaje się, że miejsce zamieszkania ma wpływ na ocenę wiarygodności źródeł informacji, bowiem tak można interpretować zaufanie do dziennikarzy. Generalnie najrzadziej respondenci wyrażali zdecydowane zaufanie do dziennikarzy, najwyższą wartość – 4,5% – odpowiedź ta uzyskała w przypadku mieszkańców miast od 100 tys. do 199 tys. (wykres 4). Tam też najczęściej spośród wszystkich grup wybierano odpowiedź „zdecydowanie” nie – 22,7%. We wszystkich kategoriach miejsca zamieszkania domino-

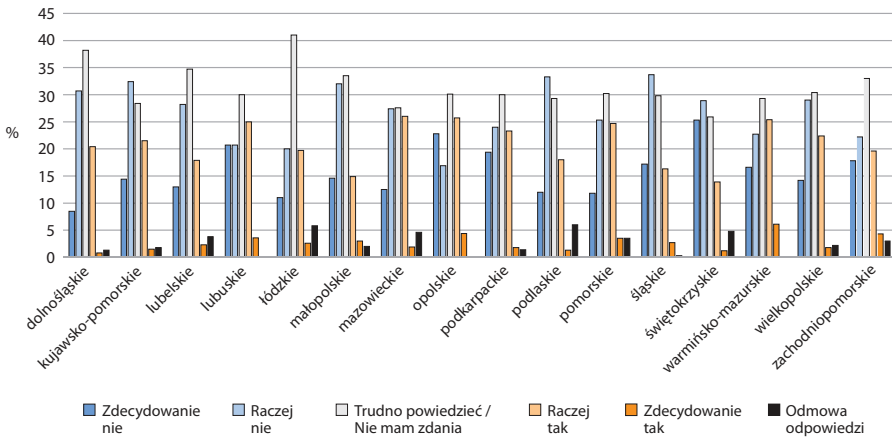
wały trzy stanowiska wobec dziennikarzy: trudno powiedzieć, raczej brak zaufania i raczej zaufanie i choć rozkłady tych stanowisk różniły się w poszczególnych kategoriach, to jednak nie na tyle znacząco, aby przyjąć, że liczba populacji w lokalizacji zamieszkałej przez respondentów ma w ich ocenach jakieś istotne znaczenie.

Wykres 4. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy według miejsca zamieszkania respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Najbardziej nieufni wobec dziennikarzy są mieszkańcy województw świętokrzyskiego i śląskiego – łącznie odpowiedzi negatywnych udzieliło tam ponad 50% respondentów (odpowiednio: 54,2% i 50,9%), zaś zaufanie do dziennikarzy najczęściej deklarowali mieszkańcy województw warmińsko-mazurskiego i opolskiego (odpowiednio: 31,5% i 30,1% odpowiedzi raczej tak i zdecydowanie tak) (wykres 5). Pozostałe województwa mieściły się w przedziałach od 31% do 46% w przypadku odpowiedzi negatywnych i od 15,1% do 28,2% w przypadku odpowiedzi pozytywnych. Różnice występują głównie w rozkładzie odpowiedzi zdecydowanych i raczej zdecydowanych, przy czym w obydwu kategoriach w mniejszości są we wszystkich województwach odpowiedzi wyrażające zdecydowane zaufanie do dziennikarzy. Największe trudności w ocenie swojego stosunku do dziennikarzy mieli mieszkańcy województwa opolskiego, jednak, podobnie jak wcześniej, respondenci bardzo często zakreślali tę odpowiedź: aż w dwunastu województwach była to najczęściej wybierana opcja.

Wykres 5. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy według województwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

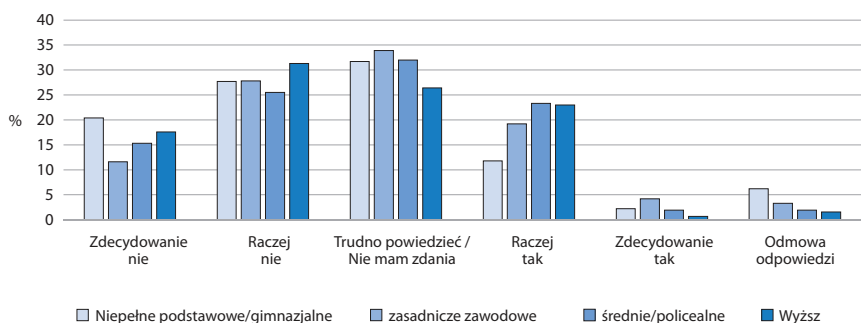
Poziom wykształcenia traktowany jest jako formalny wskaźnik potrzeb poznawczych i możliwości krytycznej analizy pozyskiwanych informacji. Przyjmuje się, że im wyższy poziom wykształcenia tym większe potrzeby poznawcze, jednak pamiętać należy, że potrzeba orientacji może być związana z przedmiotem, którego informacja dotyczy, a nie bezpośrednio z wykształceniem. Wyższy poziom wykształcenia jest traktowany jako wyznacznik większych możliwości krytycznego czy refleksyjnego podejścia do informacji i wiązania jej istotności ze źródłem i jego wiarygodnością. Pamiętać jednak należy, że wiarygodność źródła jest subiektywnie postrzegana przez odbiorcę na podstawie przyjętych przez niego kryteriów, do których należy zgodność ram poznawczych odbiorcy i ram poznawczych prezentowanych informacji. Interesujące zatem jest, czy wykształcenie respondentów uczestniczących w badaniu będzie czynnikiem różnicującym zaufanie do mediów, choć oczywiście na podstawie badań ilościowych nie można stwierdzić, że istnieje zależność o charakterze wynikania.

Wszyscy badani, poza grupą osób z wykształceniem wyższym, najczęściej deklarowali, że trudno im jest określić swoją postawę wobec dziennikarzy (wykres 6). Zdecydowanie nieufne wobec dziennikarzy były oso-

by z wykształceniem niepełnym podstawowym/gimnazjalnym (20,4%), jednak procent zsumowanych odpowiedzi negatywnych w tej grupie był bardzo zbliżony do wyników uzyskanych z odpowiedzi respondentów z wykształceniem wyższym. W przypadku pierwszej grupy brak zaufania łącznie deklarowało 48,1% badanych, zaś w przypadku drugiej grupy – 48,9%. Zbliżone wyniki uzyskano w dwóch pozostałych grupach: osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim/policealnym, choć były one niższe (odpowiednio 39,4% i 40,8%). We wszystkich grupach wskazań świadczących o zdecydowanym zaufaniu do dziennikarzy było niewiele, wahały się one od 0,5% (osoby z wyższym wykształceniem) do 4,2% (osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym).

Na podstawie uzyskanych wyników trudno jednoznacznie wnioskować, że wykształcenie badanych jest w jakiś sposób skorelowane z ich stosunkiem do dziennikarzy w ogóle. We wszystkich grupach przeważają osoby nieumiejące określić swojego zdania, zdecydowanie bądź raczej nieufające dziennikarzom, najmniej liczna jest reprezentacja tych, którzy dziennikarzom zdecydowanie ufają, natomiast raczej dziennikarzom ufają mniej więcej w podobnym procencie przedstawiciele wszystkich grup poza osobami z wykształceniem podstawowym niepełnym/gimnazjalnym, których jest widocznie mniej.

Wykres 6. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy według poziomu wykształcenia respondentów

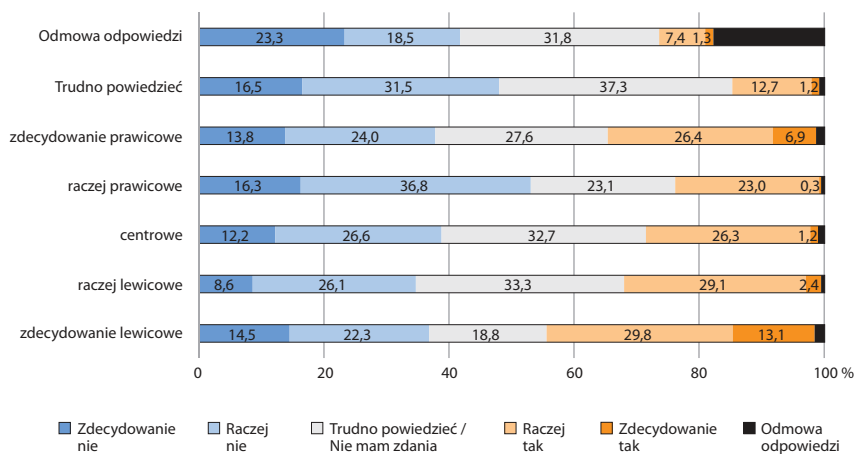

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Definiowanie publiczności mediów masowych nie jest kwestią rozstrzygniętą jednoznacznie. Biorąc pod uwagę źródła jej tworzenia można mówić o publiczności masowej jako zbiorowości powstałej w wyniku działania mediów oraz jako o grupie społecznej, która istnieje niezależnie od mediów i korzysta z nich w zależności od swoich potrzeb. To drugie podejście zdaje się być w epoce dynamicznego rozwoju technologii cyfrowej i opartych na niej mediach, wykorzystywanych w komunikacji między ludźmi, bardziej przydatne. Użytkownicy mediów nie są z góry skazani na odbiór konkretnych mediów, poza sytuacjami skrajnymi będącymi wynikiem wykluczenia technologicznego, ekonomicznego czy kulturowego. Jednym z czynników wpływających na autonomiczny wybór mediów i treści przez nie udostępnianych są poglądy polityczne. Jak wykazały prezentowane badania, zdecydowanie najmniejsze zaufanie do dziennikarzy wykazali ci respondenci, którzy odmówili podania informacji na temat swoich poglądów politycznych (23,3%)⁴, wyprzedzając nieznacznie osoby, które nie potrafiły określić swoich poglądów na zaproponowanej skali oraz osoby o poglądach raczej prawicowych (16,5%), osoby o poglądach zdecydowanie lewicowych (14,5%), zdecydowanie prawicowych (13,8%), centrowych i raczej lewicowych (wykres 7). We wszystkich zbiorach znaczący choć zróżnicowany był odsetek odpowiedzi wskazujących na trudności w jej sformułowaniu bądź jej brak. Najczęściej zaufanie do dziennikarzy deklarowali respondenci zdecydowanie lewicowi (łącznie odpowiedzi pozytywne – 42,9% przy relatywnie wysokim wskaźniku odpowiedzi zdecydowanych – 13,1%) i zdecydowanie prawicowi (odpowiednio 33,3% i 6,9%). Fenomen ten można tłumaczyć selektywnym korzystaniem z mediów w przypadku osób o zdecydowanych poglądach, co przekłada się na większe zaufanie do dziennikarzy pokazujących rzeczywistość z podobnej perspektywy. Wniosek ten nie wynika jednak bezpośrednio z badań, tym bardziej, że nie pytano respondentów o to, z których konkretnie mediów korzystają.

⁴ Warto zauważyć, że liczba osób deklarujących swoje poglądy polityczne była bardzo zróżnicowana. Odmowę odpowiedzi wybrało 529 osób, na trudność w udzieleniu odpowiedzi wskazało 1313 respondentów, zaś jako zdecydowanie lewicowe swoje poglądy określiły 282 osoby, raczej lewicowe – 708, centrowe – 1066, zdecydowanie prawicowe – 450, raczej prawicowe – 674 osoby.

Wykres 7. Procentowy rozkład zaufania do dziennikarzy według poglądów politycznych respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Ocena obiektywizmu/neutralności wiodących stacji telewizyjnych

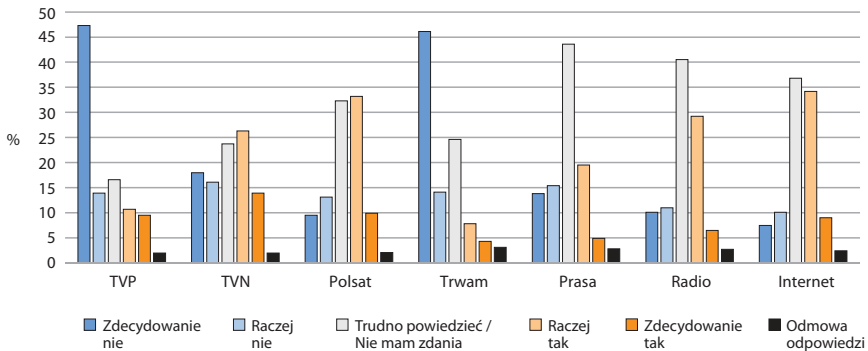
Drugi blok pytań skierowanych do respondentów dotyczył ich ocen obiektywizmu/neutralności wybranych stacji telewizyjnych: TVP (TVP1, TVP2, TVP Info), TVN (łącznie z TVN24), Polsat (łącznie z Polsat News)⁵ i TV Trwam oraz ogólnie prasy, radia i internetu bez wskazywania konkretnych redakcji/mediów. Trzy pierwsze stacje telewizyjne zostały wybrane ze względu na ich zasięgi, czwarta zaś – ze względu na specyficzny charakter relacji z odbiorcami, które mieszczą się w asocjacyjnym modelu stosunków komunikacyjnych, opartym na istnieniu więzi normatywnej między nadawcą i odbiorcami. Pozyskane w badaniu dane nie zostały jednak połączone

⁵ W tekście użyte zostały nazwy zbiorcze (TVP) i wiodących anten (TVN i Polsat). W pytaniach przedstawionych respondentom wszystkie anteny zostały wymienione zgodnie z ich przynależnością do konkretnej grupy i pod ich własnymi nazwami.

z deklaracjami dotyczącymi korzystania przez respondentów z konkretnych stacji, bowiem nie pytano badanych o ich preferencje, zatem wyniki dotyczą ocen ogólnych niezależnie od wyborów źródeł informacji dokonywanych przez konkretne grupy odpowiadających⁶.

Za zdecydowanie nieobiektywne uznano TVP i TV Trwam, które miały odpowiednio 47,3% i 46,1% wskazań (wykres 8). Nadawca publiczny od roku 2015, tj. przejęcia nad nim politycznej kontroli przez obóz rządzący, systematycznie traci opinię wiarygodnego, obiektywnego i rzetelnego źródła informacji na tematy społeczno-polityczne i gospodarcze, zyskując reputację nadawcy politycznie zaangażowanego i pełniącego głównie funkcję propagandową, realizującego cele polityczne rządzącego ugrupowania. Brak neutralności TV Trwam wynika z kolei z charakteru światopoglądowego tej stacji, jasno zdefiniowanego i realizującego wspomniany model relacji z widzami, oparty o wspólną aksjologiczną i zbieżne ramy poznawcze. Negatywne oceny obiektywizmu tych dwóch nadawców mogą zatem wynikać z odmiennych przesłanek, co nie zmienia istoty tych ocen.

Wykres 8. Procentowy rozkład opinii respondentów na temat obiektywizmu/neutralności mediów

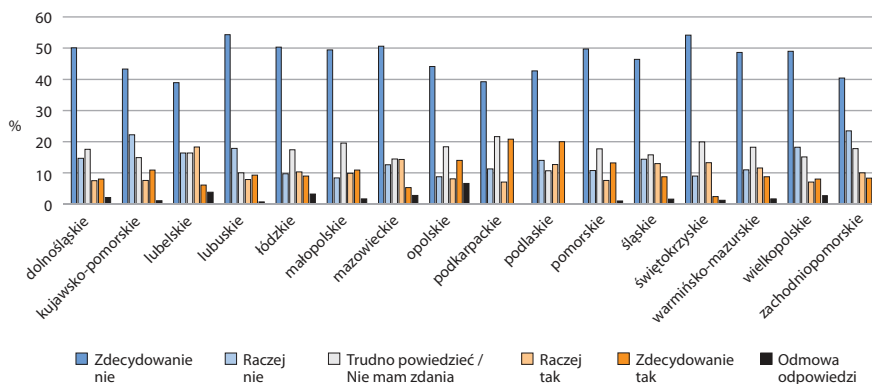
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

⁶ O powiązaniu poglądów politycznych widzów z ich preferencjami dotyczącymi wyboru konkretnych stacji telewizyjnych jako źródeł informacji zob. Telewizja jako źródło informacji o bieżących wydarzeniach w Polsce i na świecie. CBOS, Komunikat z badań 66/2023, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_066_23.PDF (dostęp: 12.08.2023).

Warto również zauważyć, że respondenci nie mieli większych wątpliwości w formułowaniu swoich opinii, relatywnie rzadziej, szczególnie w przypadku TVP, wybierając opcję „trudno powiedzieć/nie mam zdania”. Opcja ta dominowała w odpowiedziach dotyczących ogólnie prasy, radia i internetu, co może wynikać z braku wskazań, o oceny obiektywizmu których konkretnie tytułów prasowych, rozgłośni czy platform respondenci byli pytani. Spośród wymienionych stacji telewizyjnych najlepiej oceniono obiektywizm Polsatu (łącznie 43,1% pozytywnych wskazań) i TVN (40,2%), jednak badani częściej sygnalizowali trudności w ocenie Polsatu (32,3) niż TVN (23,7%).

Czynnik regionalny nie odegrał istotnej roli w ocenie obiektywizmu wymienionych w badaniu nadawców telewizyjnych, choć dają się zauważyć pewne różnice, które częściowo pokrywają się z preferencjami politycznymi obywateli wyrażanymi w wyborach i intensywnością praktyk religijnych w poszczególnych diecezjach. Najbardziej zdecydowani w negatywnych ocenach obiektywizmu nadawcy publicznego byli mieszkańcy województwa lubuskiego (54,3%), śląskiego (54,2) i mazowieckiego (50,5%), zdecydowanie dobrze obiektywizm tego nadawcy ocenili mieszkańcy województwa podlaskiego (20%), opolskiego (14%) i małopolskiego (10,9) (wykres 9).

Wykres 9. Procentowy rozkład ocen obiektywizmu/neutralności TVP według województw

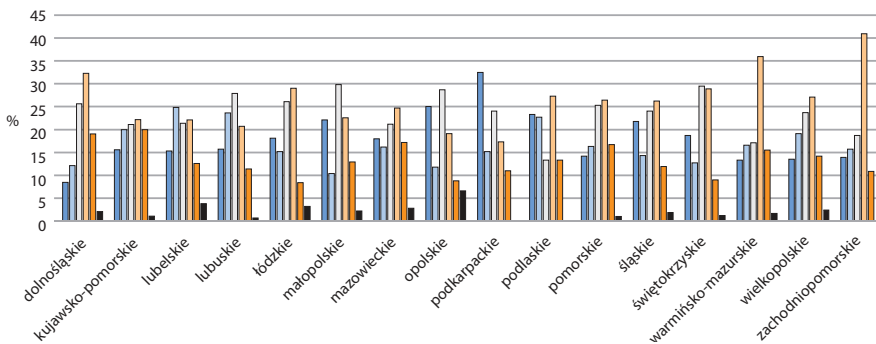

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

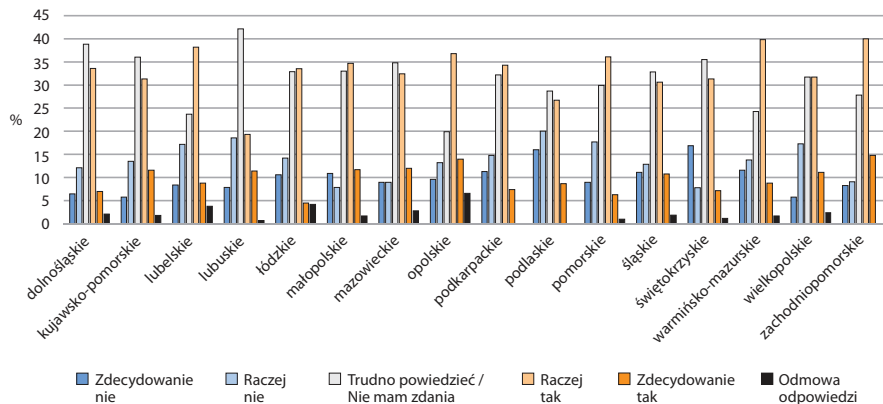
Oceny dotyczące obiektywizmu TVN i Polsatu były bardziej relatywizowane niż w przypadku TVN i TV Trwam. Zdecydowane zastrzeżenia wobec TVN formułowali głównie mieszkańcy województwa podkarpackiego (32,5%), podlaskiego (23,3%) i małopolskiego (22,1%) (wykres 10), zaś wobec Polsatu mieszkańcy świętokrzyskiego (16,9%), podlaskiego (16%) i podkarpackiego (11,3%) (wykres 11). Zdecydowanie za obiektywną uznali TVN mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego (20%), Dolnego Śląska (19,4%) i Mazowsza (17,2) (wykres 10). Na neutralność Polsatu zdecydowanie wskazali respondenci z województw: zachodnio-pomorskiego (14,8%), opolskiego (14%) i mazowieckiego (12%).

Zdecydowanie negatywni w swoich ocenach obiektywizmu TV Trwam byli mieszkańcy województw: lubuskiego i mazowieckiego (52,1%) oraz warmińsko-mazurskiego (50,3), zaś zdecydowanie pozytywnie w tej kwestii stacja ta oceniona została przez mieszkańców Podkarpacia (11%) oraz województw śląskiego (7,5%) i małopolskiego (6%) (wykres 12).

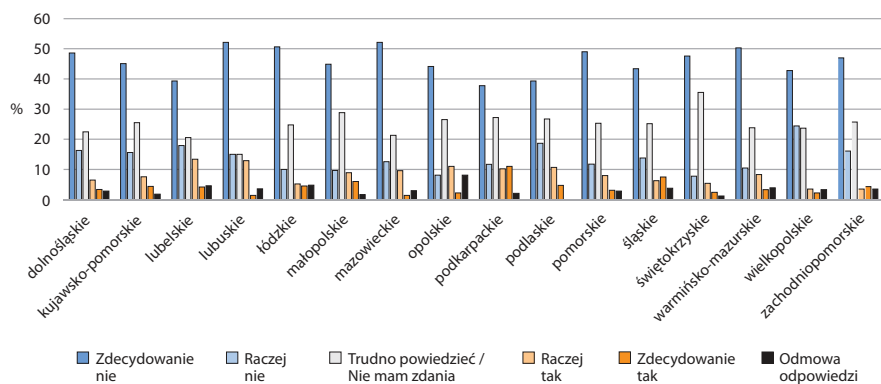
Wykres 10. Procentowy rozkład ocen obiektywizmu/neutralności TVN według województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wykres 11. Procentowy rozkład ocen obiektywizmu/neutralności Polsatu według województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

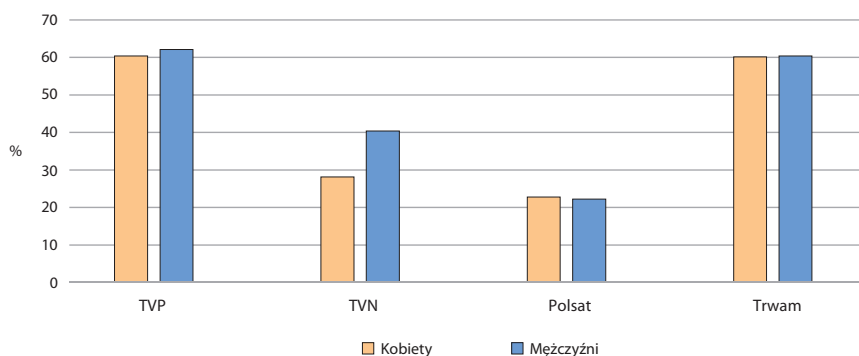
Wykres 12. Procentowy rozkład ocen obiektywizmu/neutralności TV Trwam według województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Płeć respondentów nie różnicowała ich negatywnej (zdecydowanie i raczej) oceny obiektywizmu poszczególnych stacji telewizyjnych, jedynie w przypadku TVN/TVN24 należy odnotować blisko 10-procentową różni-

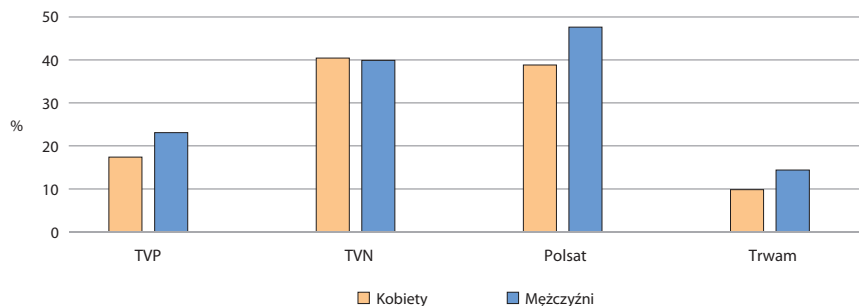
cę (wykres 13). W tym przypadku kobiety częściej wybierały odpowiedź „trudno powiedzieć/nie mam zdania”, co miało miejsce też w ocenach pozytywnych (wykres 14), które w odniesieniu do trzech stacji (TVP, Polsat, TV Trwam) zauważalnie chętniej (zdecydowanie i raczej) wybierali mężczyźni (wykres 14).

Wykres 13. Procentowy rozkład negatywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji telewizyjnych według płci respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wykres 14. Procentowy rozkład pozytywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji telewizyjnych według płci respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

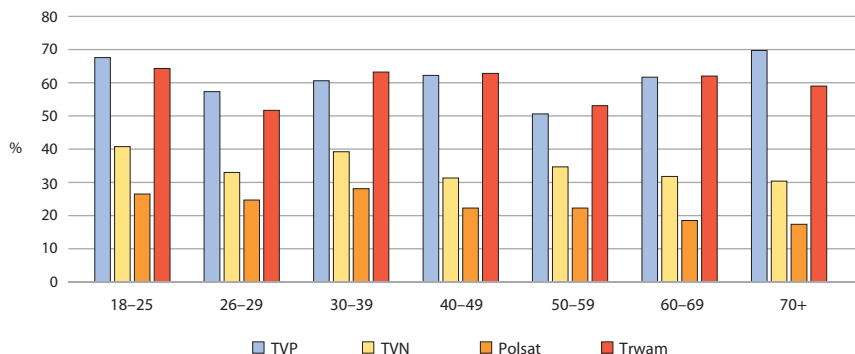
Raporty cyklicznie publikowane przez organizacje badające strukturę społeczną użytkowników mediów wyraźnie wskazują, że wśród młodszych pokoleń telewizja nie cieszy się popularnością⁷. Odnosi się to szczególnie do nadawcy publicznego, widownia którego składa się głównie z osób starszych, a także do TV Trwam, gdzie starsi odbiorcy zdecydowanie dominują. Mniej zróżnicowaną pod względem wieku widownię mają TVN i Polsat, choć i tu notuje się przewagę w średnim i starszym wieku. Odbiór poszczególnych stacji jest zróżnicowany także takimi czynnikami, jak miejsce zamieszkania i poziom wykształcenia. Warto zatem sprawdzić, czy mają one znaczenie dla ocen dotyczących obiektywizmu/neutralności wybranych do badania stacji telewizyjnych.

Pozyskane dane pozwalają stwierdzić, że we wszystkich przedziałach wiekowych TVP i TV Trwam były oceniane negatywnie (zdecydowanie i raczej) przez większość respondentów, zaś najmniej negatywnie oceniono Polsat (wykres 15). Jeśli chodzi o oceny pozytywne (zdecydowanie i raczej) dotyczące obiektywnego/neutralnego informowania o Polsce i świecie wskazania we wszystkich grupach były podobne, choć różniły się rozkładem. Respondenci pozytywnie ocenili Polsat i TVN z nieznaczną przewagą (poza grupami najstarszych badanych) pierwszego z tych nadawców, zdecydowanie rzadziej formułowali pozytywne opinie wobec TV Trwam (najmniej wskazań we wszystkich grupach) i TVP. We wszystkich kategoriach wiekowych odnotowano relatywnie dużo wskazań odpowiedzi „trudno powiedzieć/nie mam zdania”.

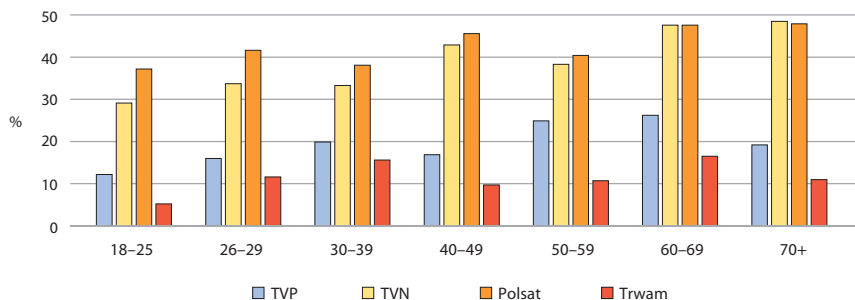
⁷ <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/kto-oglada-tvp1-tvp2-osoby-starsze-widzow-tvn-z-widownia-miejska-i-wysokimi-dochodami> (dostęp: 12.08.2023); https://KRRiT_-_Informacja_o_podstawowych_problemach_radiofonii_i_telewizji_w_2021_r.pdf (dostęp: 12.08.2023).

Wykres 15. Procentowy rozkład negatywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według wieku respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wykres 16. Procentowy rozkład pozytywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według wieku respondentów

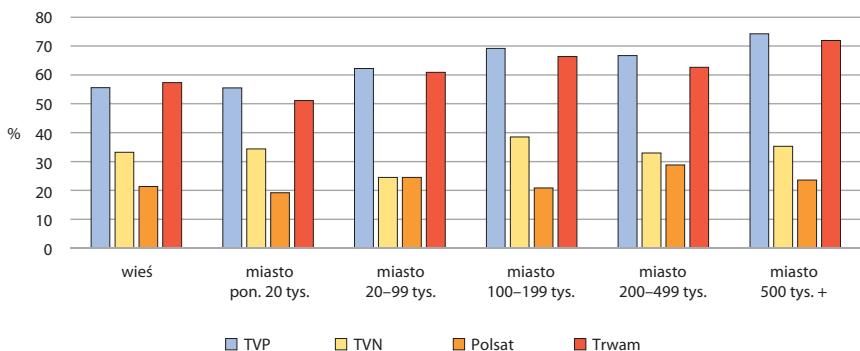
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

W powszechnym przekonaniu, popartym badaniami monitorującymi odbiór poszczególnych stacji, w przypadku nadawcy publicznego i Polsatu/Polsat News przeważa widownia wiejska i małomiasteczkowa, TVN/TVN 24 chętniej jest oglądana w miastach, w tym z względnie wysokim odsetkiem w dużych miastach. Nie wpływa to jednak istotnie na rozkład ocen obiektywizmu informowania o Polsce i świecie, bowiem we wszystkich

kategoriach związanych z miejscem zamieszkania, najwięcej negatywnych wskazań mają TVP i TV Trwam. Należy jednak odnotować, że wartości te zmieniają się wraz z wielkością miasta, najwyższy odsetek osiągając w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (72,4% łącznie zdecydowanie i raczej), następnie w miastach 100 tys.–199 tys. (69,2%), 200 tys.–499 tys. (62,2%), 20 tys.–99 tys. (62,2%). W miastach poniżej 20 tys. i na wsi negatywne wskazania są wysokie, ale nie przekraczają poziomu 56% (wykres 17).

Wykres 17. Procentowy rozkład negatywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według miejsca zamieszkania respondentów

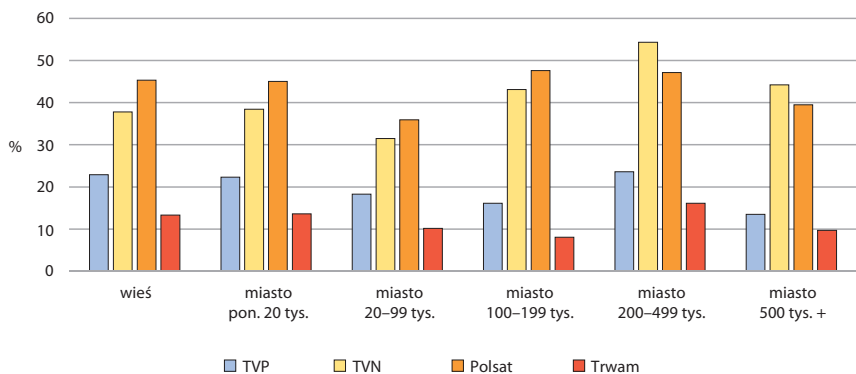

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Sposób informowania o Polsce i świecie przez TVN i Polsat jako obiektywny i neutralny postrzegany jest przez przedstawicieli wszystkich kategorii związanych z miejscem zamieszkania, choć odnotować należy, iż procent odpowiedzi pozytywnych (zdecydowanie i raczej) rośnie wraz z wielkością miasta (wykres 18). W przypadku miast największych (200 tys.–499 tys. i 500 tys. i więcej) częściej jako obiektywne wskazywane są media grupy TVN, w pozostałych – media grupy Polsat. Na wsi i w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców nadawca publiczny cieszy się pozytywną opinią w kwestii obiektywizmu wśród niespełna 23% respondentów, wartość ta spada wraz ze wzrostem liczby mieszkańców, z wyjątkiem miast o populacji pomiędzy 200 tys. i 499 tys. (wykres 18). Podobny

fenomen wystąpił w przypadku TV Trwam, gdzie na wsi i miastach poniżej 20 tys. odnotowano około 13,5% pozytywnych (łącznie zdecydowanie i raczej) odpowiedzi, zaś w miastach liczących między 200 tys. i 499 tys. zaskakujące 23,6%. Wyjaśnienie tej swoistej anomalii zaburzającej liniowy spadek pozytywnych ocen wraz z rosnącą wielkością miasta wymagałoby pogłębionych badań polegających na korelacji krzyżowej kilku zmiennych, także tych, które nie zostały uwzględnione w prezentowanym projekcie, jak i badań jakościowych.

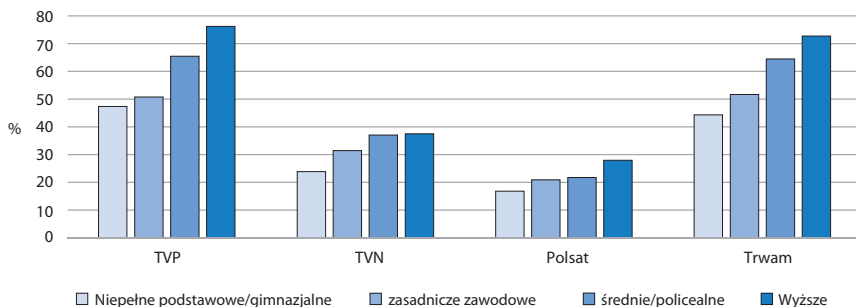
Wykres 18. Procentowy rozkład pozytywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według miejsca zamieszkania respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

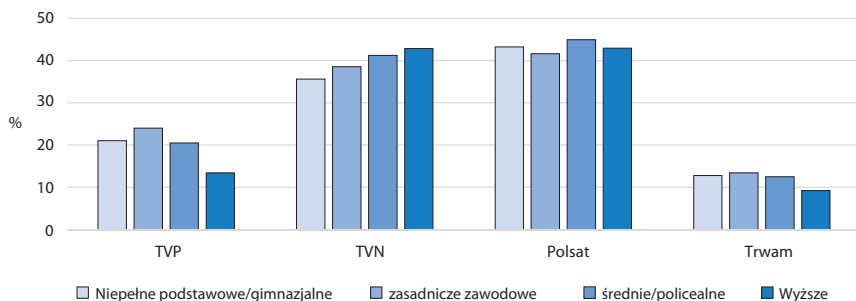
Negatywne (wykres 19) i pozytywne (wykres 20) oceny obiektywizmu stacji telewizyjnych w informowaniu o sytuacji w Polsce i na świecie różnią się w zależności od poziomu wykształcenia respondentów. Ogólna prawidłowość kształtuje się następująco: im wyższe wykształcenie badanych, tym bardziej krytyczny stosunek do neutralności wszystkich wymienionych stacji. Badani z wyższym wykształceniem negatywnie oceniają (zdecydowanie i raczej) szczególnie nadawcę publicznego i TV Trwam (odpowiednio 76,2% i 72,7%), wartości TVN (37,5%) i Polsat (27,9%) są znacząco niższe.

Wykres 19. Procentowy rozkład negatywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według poziomu wykształcenia respondentów

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wykres 20. Procentowy rozkład pozytywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według poziomu wykształcenia respondentów

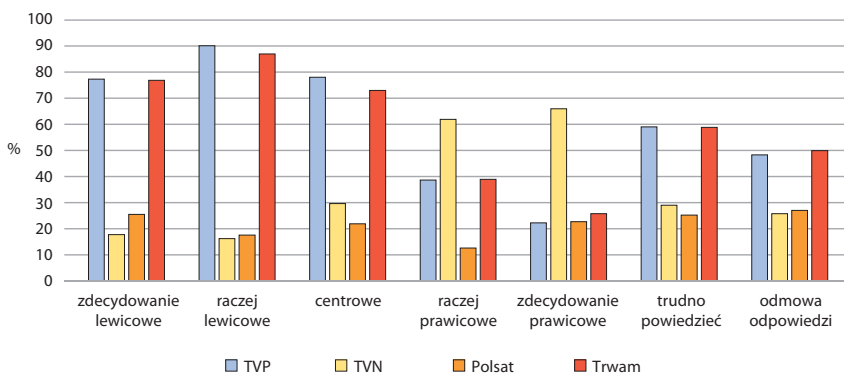
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Pozytywne oceny informacyjnego obiektywizmu i neutralności TVN/TVN24 i Polsatu/Polsat News wystawili respondenci należący do wszystkich kategorii związanych z wykształceniem, choć wartości procentowe są różne: w przypadku TVN rosną liniowo wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia wychodząc od poziomu 35,6% (niepełne podstawowe/gimnazjalne) by osiągnąć 42,8% (wykształcenie wyższe). Pozytywne oceny Polsatu we wszystkich kategoriach związanych z wykształceniem przekra-

czają nieznacznie poziom 40%, zatem w tym przypadku nie jest to zmien-
na istotna. Podobnie można wnioskować w odniesieniu do pozytywnych
ocen obiektywizmu TV Trwam, z zastrzeżeniem, że jest ich zdecydowanie
mniej. Najczęściej obiektywizm w informacjach TVP zauważają (zdecy-
dowanie i raczej) respondenci legitymizujący się wykształceniem zasad-
niczym zawodowym (24%), najrzadziej mający wykształcenie wyższe
(13,4%). Podobna zależność występuje w pozytywnych ocenach obiektyw-
izmu TV Trwam, choć wartości są zauważalnie niższe – odpowiednio
13,4% i 9,2%.

Silna polaryzacja sceny politycznej w Polsce, a także, będąca w części
jej konsekwencją, polityzacja mediów, prowokuje pytanie, czy poglądy po-
lityczne respondentów wpływają na ich oceny obiektywizmu/neutralności
wymienionych w badaniu stacji telewizyjnych. Z wykresu 21 wynika, że
szczególnie krytycznie obiektywizm nadawcy publicznego oceniają osoby
opoglądach zdecydowanie i raczej lewicowych (odpowiednio: 77,3% i 90,1%),
centrowych (78%) oraz ci respondenci, którzy mieli trudności z określeniem
swoich poglądów (59%), a także ci, którzy odmówili ich podania (48,3%).
TVN najbardziej negatywnie oceniona została przez badanych deklarują-
cych się jako zdecydowanie prawicowi (66%) i raczej prawicowi (61,9%).

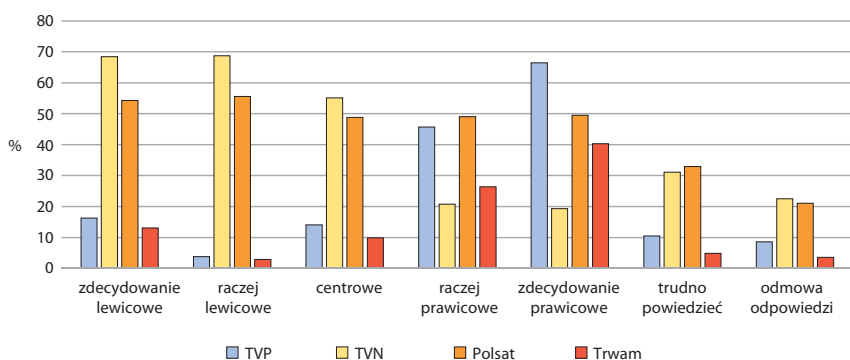
**Wykres 21. Procentowy rozkład negatywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji
według poglądów politycznych respondentów**

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Oceny pozytywne obiektywizmu stacji telewizyjnych (wykres 22) są w dużej mierze odwróceniem ocen negatywnych: osoby deklarujące poglądy prawicowe doceniają obiektywizm nadawcy publicznego i TV Trwam, wystawiając także względnie dobre oceny Polsatowi, podczas gdy wyborcy o lewicowej proweniencji uważają, że to TVN i Polsat informują o Polsce i świecie w sposób obiektywny i neutralny.

Wykres 22. Procentowy rozkład pozytywnych ocen obiektywizmu/neutralności stacji według poglądów politycznych respondentów

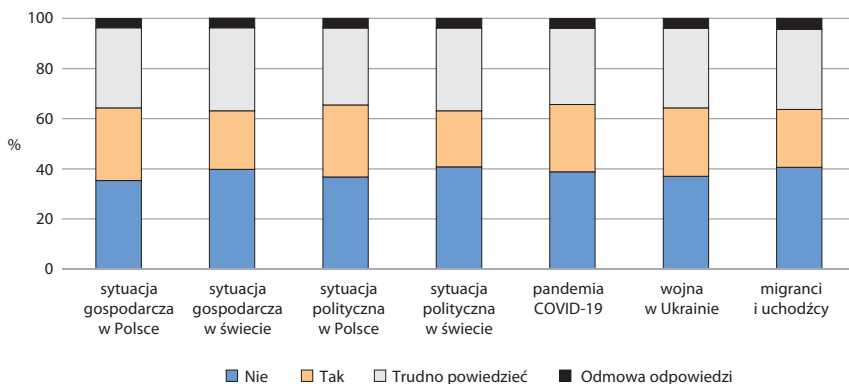
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Wpływ informacji podawanych przez media na decyzje podejmowane przez respondentów

W ostatniej części badań dotyczących postrzegania mediów, respondentom zadano pytania dotyczące ich ocen wpływu mediów na podejmowane przez nich decyzje. Zagadnienie wpływu mediów na odbiorców stoi w centrum zainteresowania badaczy praktycznie od początków rozwoju nauki o komunikacji społecznej i mediach. Ogromna ilość badań prezentuje szeroki wachlarz koncepcji dotyczących tej kwestii, tym bardziej, że samo pojęcie wpływu jest niejednoznaczne i różnie definiowane przez badaczy. Nie bagatelizując złożoności tego problemu, można jednak przyjąć, że re-

spondenci pytani o to, czy informacje podawane przez media, dotyczące konkretnych kwestii, wpływają na podejmowanie przez nich decyzji, intuicyjnie będą potrafili udzielić odpowiedzi, mając do wyboru cztery możliwości: „nie”, „tak”, „trudno powiedzieć”, „odmowa odpowiedzi”. Generalny charakter tak postawionego pytania utrudnia interpretację uzyskanych wyników, jednak dają one obraz tego, jak istotne znaczenie dla użytkowników mediów, w ich ocenie, mają informacje, których media dostarczają. Biorąc pod uwagę kwestie będące przedmiotem diagnozy jako całości, respondentów zapytano o informacje dotyczące sytuacji gospodarczej i politycznej w Polsce i na świecie, pandemii COVID-19, wojny w Ukrainie oraz migracji i uchodźców. Rozkład odpowiedzi ilustruje wykres 23.

Wykres 23. Procentowy rozkład opinii respondentów na temat wpływu informacji na podejmowane przez nich decyzje

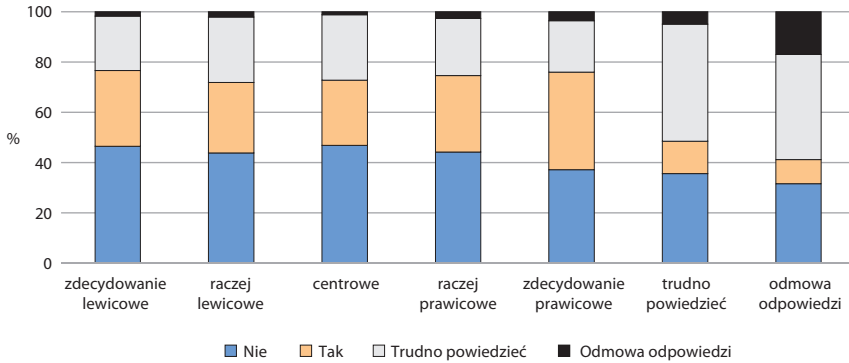
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Oczywistym jest, że trudno wyabstrahować informacje medialne od wszystkich, które docierają z innych źródeł i oszacować ich autonomiczny wpływ na podejmowanie decyzji, nie zaskakuje zatem duży odsetek badanych, którzy niezależnie od tematu informacji wybierali odpowiedź „trudno powiedzieć” (przedział 30,4%–33,1%). Nie ma także istotnych różnic w pozostałych deklaracjach, co sugeruje, że badani wyrazili generalne przekonanie dotyczące wagi informacji dostarczanych przez media

dla podejmowania przez nich decyzji. Odpowiedzi rozkładały się bardzo podobnie, niezależnie od stopnia ogólności tematu, którego informacja miała dotyczyć.

Jeśli wziąć pod uwagę podstawowe zmienne socjologiczne, o które respondenci byli pytani (płeć, wiek, miejsce zamieszkania, województwo, wykształcenie, poglądy polityczne) można formułować następujące wnioski: (1) kobiety częściej niż mężczyźni wybierały odpowiedź „trudno powiedzieć”, wśród mężczyzn natomiast niezależnie od tematu informacji przeważała odpowiedź „nie”; (2) starsi respondenci częściej deklarowali brak wpływu na ich decyzje informacji dostarczanych przez media, niezależnie od tematu, młodsi natomiast częściej wybierali odpowiedź „trudno powiedzieć”; (3) mieszkańcy wsi częściej niż pozostali udzielali odpowiedzi „trudno powiedzieć” w kontekście pandemii COVID-19; (4) występują też interesujące różnice regionalne, choć statystycznie mało istotne, w ocenie przez respondentów wpływu na ich decyzje informacji dotyczącej sytuacji gospodarczej i politycznej w Polsce dostarczanej przez media, ale dane są zbyt ogółe, żeby formułować jakieś przypuszczenia wyjaśniające te rozbieżności; (5) osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym/gimnazjalnym zauważalnie częściej niż przedstawiciele pozostałych grup wyróżnionych ze względu na wykształcenie deklarują, że trudno im odpowiedzieć na pytanie o wpływ informacji podawanych przez media na ich decyzje, niezależnie od tego, jaki jest przedmiot informacji; (6) poglądy polityczne różnicują wpływ doniesień medialnych na działania, gdy informacje dotyczą sytuacji gospodarczej i politycznej w Polsce: respondenci o poglądach prawicowych (zdecydowanie i raczej) częściej niż lewicowi zaznaczają odpowiedź „trudno powiedzieć”, wpływ natomiast deklaruje łącznie 69,2% badanych mających poglądy prawicowe. Respondenci o poglądach (zdecydowanie i raczej) lewicowych częściej wskazują, że taki wpływ istnieje (75,3%); (7) badani o zdecydowanie prawicowych poglądach częściej niż pozostali, ocenili, że informacje dotyczące migrantów/ uchodźców mają znaczenie dla podejmowanych przez nich decyzji, zaś jako trudne do oceny uznali je głównie respondenci, którzy mieli trudności w zdefiniowaniu swoich poglądów na osi zaproponowanej w badaniu oraz ci, którzy odmówili odpowiedzi ich ujawnienia (wykres 24).

Wykres 24. Procentowy rozkład opinii respondentów na temat wpływu informacji dotyczących migrantów/uchodźców na podejmowane przez nich decyzje

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II”.

Podsumowanie

Wyniki badania zaufania do dziennikarzy, oceny obiektywizmu/neutralności mediów i wpływu dostarczanych przez nie informacji na decyzje podejmowane przez respondentów, realizowanego w ramach projektu „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” pozwalają na sformułowanie jedynie bardzo ogólnych wniosków. Niewątpliwie zaskakująca jest wysoka częstotliwość wyboru odpowiedzi „trudno powiedzieć” na wszystkie pytania dotyczące mediów, szczególnie widoczna w przypadku pytań o ocenę wpływu dostarczanych przez nie informacji na procesy podejmowania decyzji przez badanych. Można spekulować, jakie były przyczyny tego stanu rzeczy. Zapewne było to połączenie kilku czynników: zbyt ogólnie sformułowanych pytań, braku refleksji użytkowników mediów nad ich wpływem, tak kognitywnym, afektywnym, jak i behawioralnym – media są elementem środowiska społecznego i symbolicznego tak oczywistym, że na co dzień po prostu się ich nie ocenia i nie analizuje. Decyzje podejmowane przez ludzi dotyczą tak szerokiego spectrum problemów o tak bardzo zróżnicowanym znaczeniu, że trudno jest zważyć, na ile to media, a nie inne źródła determinują strategię de-

czyjne. Uwzględnić trzeba również ekonomikę działania respondentów, którzy mogą chcieć zminimalizować koszty związane z uczestnictwem w badaniu, wybierając najbardziej neutralne, niewymagające wysiłku intelektualnego, odpowiedzi.

Respondenci wyrażali bardzo ograniczone zaufanie do dziennikarzy, co wydaje się być tendencją potwierdzaną także w innych badaniach opinii publicznej⁸. Jest to konsekwencją nie tylko zmian technologiczno-organizacyjnych, zachodzących w samych mediach, lecz również znaczącej, a przede wszystkim zauważalnej przez odbiorców polityzacji i polaryzacji mediów. W ocenach obiektywizmu/neutralności poszczególnych nadawców wyraźnie okazało się, że najbardziej upolityczniony nadawca publiczny oraz najbardziej światopoglądowo zdefiniowana TV Trwam uznani zostali za najmniej obiektywne i neutralne przez ogół respondentów. Wyjątek stanowili respondenci, którzy określali się jako zdecydowanie i raczej prawnicowi, wskazując na przede wszystkim na TVN jako telewizję nieobiektywną. Mniej kontrowersji w tej materii budził Polsat/Polsat News, co wydaje się efektem konsekwentnie od wielu lat budowanej przez redakcje informacyjne tych stacji pozycji neutralnego politycznie, ideologicznie i światopoglądowo źródła informacji.

Bibliografia

- CBOS, Komunikat z badań 66/2023, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_066_23.PDF (dostęp: 12.08.2023).
- https://KRRiT_-_Informacja_o_podstawowych_problemach_radiofonii_i_telewizji_w_2021_r.pdf (dostęp: 12.08.2023).
- <https://www.press.pl/tresc/77838,dziennikarze-na-ostatnim-miejscu-rankingu-zaufania-do-grup-zawodowych> (dostęp: 2.09.2023).
- <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/kto-oglada-tvp1-tvp2-osoby-starsze-widzow-tvn-z-widownia-miejska-i-wysokimi-dochodami> (dostęp: 12.08.2023).
- Lippmann W., *Public Opinion. The Original 1922 Edition*, London 2018.

⁸ Zob. <https://www.press.pl/tresc/77838,dziennikarze-na-ostatnim-miejscu-rankingu-zaufania-do-grup-zawodowych> (dostęp: 2.09.2023).

Jolanta Itrich-Drabarek*

SŁUŻBA CYWILNA W POLSCE W SPOŁECZNEJ PERCEPCJI

ABSTRAKT: W artykule została przeprowadzona wielowymiarowa analiza społecznej percepcji (opinii publicznej) na temat polskiej służby cywilnej. Punktem wyjścia do analizy jest postrzeganie przez społeczeństwo służby cywilnej jako istotnego elementu funkcjonowania administracji publicznej w Polsce i jej wpływu na jakość usług publicznych. Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jak Polacy (patrząc z perspektywy 2023 roku) oceniają neutralność polityczną tych, którzy pracują w imieniu państwa dla społeczeństwa? Autorka przeprowadziła również pogłębioną analizę danych liczbowych wynikających z przeprowadzanych badań, w celu oszacowania korelacji pomiędzy postrzeganiem urzędników służby cywilnej przez społeczeństwo, a statusem materialnym i zawodowym tej służby. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na trzy główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja służby cywilnej, 2) Społeczna percepcja statusu urzędnika służby cywilnej, 3) Społeczna percepcja standardów i postaw etycznych urzędników, ze szczególnym uwzględnieniem neutralności politycznej polskich urzędników.

SŁOWA KLUCZOWE: służba cywilna, urzędnik, neutralność polityczna, bezstronność, status, etyka, społeczna percepcja, postawy

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7509-3561>. Profesor, Katedra Nauki o Państwie i Administracji Publicznej, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. E-mail: j.itrich-draba@uw.edu.pl

CIVIL SERVICE IN POLAND IN SOCIAL PERCEPTION

ABSTRACT: The article presents a multidimensional analysis of social perception (public opinion) about the Polish civil service. The starting point for the analysis is the society's perception of the civil service as an important element of the functioning of public administration in Poland and its impact on the quality of public services. One of the key issues raised in the article is to answer the question: How do Poles (looking from the perspective of 2023) assess the political neutrality of those who work on behalf of the state for society? The author also conducted an in-depth analysis of numerical data resulting from the conducted research in order to estimate the correlation between the public's perception of civil servants and the financial and professional status of this service. The topic of the article in the part relating to the results of public opinion research has been divided into three main thematic blocks, i.e.: 1) Social perception of the civil service, 2) Social perception of the status of a civil servant, 3) Social perception of the standards and ethical attitudes of officials, with particular emphasis on political neutrality of Polish officials.

KEYWORDS: civil service, official, political neutrality, impartiality, status, ethics, social perception, attitudes

Wprowadzenie

W urzędach administracji rządowej działa korpus służby cywilnej, którego pracownicy i urzędnicy mają na celu zapewnienie zawodowego, rzetelnego, bezstronnego i politycznie neutralnego wykonywania zadań państwa. Korpus służby cywilnej jest instytucją umocowaną konstytucyjnie (art. 153 Konstytucji RP). Jest to wyodrębniony zespół ludzi zatrudnionych na podstawie prawa publicznego lub prywatnego w celu realizacji określonych w prawie zadań, kierujących się określonym systemem norm, wartości i procedur, mających za zadanie służyć społeczeństwu oraz utrzymywać istotne funkcje państwa. Konstytucja RP wyznacza ogólne zasady dotyczące korpusu służby cywilnej, do których należy zaliczyć:

- rzetelność – oznaczającą, że członek korpusu służby cywilnej realizuje swoje zadania w sposób racjonalny ekonomicznie, sprawnie i terminowo, a także profesjonalnie, czyli ze znajomością rzeczy i w sposób kompetentny;

- bezstronność – sposób realizacji zadań, w którym jedynym, wyłącznym pryzmatem, przez który rozważa się sposób załatwienia sprawy, jest norma prawna, na podstawie której wydaje się decyzję, z uwzględnieniem zasady jednakowego traktowania podmiotów w sprawie i działania w sposób obiektywny;
- neutralność polityczną – niepodleganie wpływom zarówno partii, stronnictw politycznych, jak i innych organizacji społecznych czy zawodowych, profesjonalizm;
- zawodowe wykonywanie zadań państwa, oznaczające konieczność zatrudniania osób, które traktują wykonywanie tych zadań jako zawód. Oznacza to, że zatrudnienie w ramach służby cywilnej nie ma być jedynie przejściowym zajęciem, ale stałym źródłem utrzymania oraz miejscem pracy, zapewniającym możliwości realizacji kariery zawodowej osobom kompetentnym – funkcjonariuszom gotowym służyć swoją wiedzą i umiejętnościami każdej ekipie politycznej.

Nieodłącznym elementem służby cywilnej jest misja służby publicznej, która oparta jest na takich standardach, jak: wierność konstytucji, lojalność wobec przełożonych, stabilność zatrudnienia, równość szans, równość dostępu i konkurencyjność przy rekrutacji do służby, zarządzanie z udziałem samych zainteresowanych i w interesie obywateli. Zasady te powinny dać odpowiedź na pytanie, jak korpus służby cywilnej ma służyć społeczeństwu, aby zaspokajać wiele rozmaitych potrzeb społecznych w zmieniającej się dynamicznie rzeczywistości. Powinny również odpowiedzieć, jak członkowie korpusu służby cywilnej mają realizować interesy państwa.

Istotą służby cywilnej jest dokonanie w obrębie administracji publicznej swoistego podziału władzy między zmieniającą się wraz z demokratycznymi wyborami władzą polityczną, a stałą profesjonalną kadrami urzędników. Podział jest specyficzny, gdyż zakłada nie tylko współdziałanie, ale i podporządkowanie (w pełni służbowe, jak również częściowo osobowe) osób wchodzących w skład profesjonalnej służby cywilnej. Ustanowienie profesjonalnej służby cywilnej, niezależnej od władzy politycznej wybranej w demokratycznych wyborach, jest prawidłowe pod warunkiem, że urzędnicy będą także przestrzegać zasad demokracji i państwa prawa oraz stać na ich straży. Wykorzystując przyznane im uprawnienia, muszą działać zgodnie z polityką rządu i zdawać sobie sprawę, że ostateczna władza należy do tych, których wybrało

społeczeństwo. Korpus służby cywilnej nie pochodzi z wyboru, więc nie ma demokratycznej legitymacji. Bez wątplenia kadry urzędnicze składające się na służbę cywilną stanowią najważniejszy strategiczny potencjał państwa i w taki też sposób powinny być traktowane i postrzegane¹.

Służba cywilna w Polsce w obecnym kształcie funkcjonuje od 1996 roku, kiedy to została wprowadzona pierwszą w III Rzeczypospolitej, ustawą z 5 lipca 1996 roku o służbie cywilnej². Jej tradycja sięga jednak do II Rzeczypospolitej, ponieważ ustawa z 17 lutego 1922 roku o państwowej służbie cywilnej, była jedną z pierwszych ustaw scalających (w zakresie prawodawstwa urzędniczego) system prawny trzech byłych zaborów³. Tak więc służba cywilna w historii Polski od 1918 roku była regulowana na gruncie pięciu ustaw, wielu nowelizacji i rozporządzeń. Ramy działalności służby cywilnej wyznacza obecnie ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej⁴.

W Polsce pojęcie „urzędnik”⁵ oznacza kogoś, kto realizuje zadania publicznoprawne, uzyskał na podstawie obowiązującego prawa mianowanie i pracuje w administracji rządowej na stanowisku merytorycznym⁶. Formalno-prawnie status urzędnika posiadają jedynie osoby zatrudnione w służbie cywilnej na podstawie mianowania. W praktyce społecznej pojęcia „urzędnik” używa się wobec osób pracujących w administracji publicznej (rządowej i samorządowej), w bankach, w urzędach pocztowych, czy w kancelariach komorniczych. Służba państwowa, pisał Maurycy Jaroszyń-

¹ J. Itrich-Drabarek, K. Mrocza, D. Mider, *Służba cywilna w świadomości Polaków w 2022 r. Analiza wyników ilościowych badań wizerunku służby cywilnej w stulecie jej istnienia*, Warszawa 2022 r.

² J. Itrich-Drabarek, *Uwarunkowania, standardy i kierunki zmian służby cywilnej w Polsce na tle europejskim*, Warszawa 2010.

³ J. Itrich-Drabarek, *Służba cywilna w Polsce. Teoria i praktyka*, Warszawa 2012.

⁴ Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej, Dz.U. Nr 227 poz. 1505 ze zm.

⁵ Potocznie, w języku polskim używa się pojęcia „urzędnik” nie tylko wobec urzędnika mianowanego, ale również pracownika będącego członkiem korpusu służby cywilnej, pracownika ambasady, osoby pracującej na poczcie, w banku, lub całkowicie niezgodnie z zapisami normatywnymi – wobec urzędnika samorządowego (ten ostatni, w myśl ustawy o pracownikach samorządowych z 21 listopada 2008 r. jest pracownikiem samorządowym).

⁶ W 2005 roku po raz pierwszy w nowelizacji ustawy o pracownikach samorządowych wprowadzono pojęcie „stanowisko urzędnicze” i „kierownicze stanowisko urzędnicze”.

ski, nie jest odrębnym zawodem, lecz szczególnego rodzaju stosunkiem prawnym pracowników różnych zawodów⁷. M. Jaroszyński podkreślał, że dla wyodrębnienia grupy urzędników istotne znaczenie posiadają szczególne stosunki prawne zachodzące między urzędnikiem a państwem lub innego rodzaju podmiotami wykonującymi funkcje publiczne. Zbigniew Leoński przypomina dziesięć cech charakteryzujących zawód urzędnika, jakie sformułował w 1946 roku Stanisław Kasznica: publicznoprawny charakter, dowolność wystąpienia i pozostawania w nim, nie tylko prawny, ale i moralny charakter (w tym obowiązek wierności wobec państwa), specjalne przygotowanie fachowe stosowne do podległej funkcji, podległość władzy służbowej, szczególne obowiązki i odpowiedzialność służbowa, zdolność występowania w imieniu państwa, dyspozycyjność⁸.

Urzędnik powinien działać na podstawie przepisów prawa i w jego granicach, posługuje się w swojej pracy biurokratycznymi metodami działania, co oznacza, że opiera się na ściśle określonych działaniach organizacyjnych, ustalających, kierowniczych i kontrolnych. Działania organizacji, w której pracuje, opierają się na regulaminach i statutach, hierarchizujących wewnętrznie i zewnętrznie instytucję, oraz o indywidualne akty prawne w postaci umowy o pracę, nominacji i innych aktów administracyjnych. Mimo wielu regulacji, urzędnikowi pozostawia się pewien zakres swobody w sferze działań wewnętrznych.

Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jak Polacy postrzegają i oceniają status służby cywilnej oraz postawy etyczne urzędników z perspektywy 2023 roku? Autorka przeprowadziła pogłębioną analizę wyników badań, w celu oszacowania korelacji pomiędzy postrzeganiem statusu urzędników służby cywilnej przez polskich obywateli, a oceną ich postaw etycznych. Należy zaznaczyć, że czynniki te są kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań funkcjonowania służby cywilnej, w tym relacji między politykami, a urzędnikami w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych postaw, takich jak

⁷ M. Jaroszyński, M. Zimmermann, W. Brzeziński, *Polskie prawo administracyjne. Część ogólna*, Warszawa 1952, s. 296

⁸ S. Kasznica, *Polskie prawo administracyjne*, Poznań 1946, s. 88–89, [za:] Z. Leoński, *Wyodrębnienie zawodu urzędniczego i swoistych jego cech. Biurokracja w polskich warunkach ustrojowych*, Krynica–Rzeszów 2006

bezstronność, neutralność polityczna i korupcji. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na trzy główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja służby cywilnej, 2) Społeczna percepcja statusu urzędnika służby cywilnej, 3) Społeczna percepcja postaw etycznych urzędników, ze szczególnym uwzględnieniem bezstronności i neutralności politycznej polskich urzędników.

Projekt badawczy (badanie ilościowe) „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” został przeprowadzony w dniach od 26 czerwca do 24 lipca 2023 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5022 osoby w wieku 18+. Celem projektu jest m.in. identyfikacja społecznej percepcji polskiej służby cywilnej, jej statusu i oceny jej neutralności politycznej i bezstronności⁹.

Społeczna percepcja służby cywilnej

Jedną z kluczowych kwestii podjętych w badaniu opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” było uzyskanie odpowiedzi na pytanie jak Polacy definiują służbę cywilną. W tym celu zadano pytanie *Proszę powiedzieć, z którymi z poniższych określeń kojarzy się Pani/Pan pojęcie „służba cywilna”?* Analiza odpowiedzi wskazuje, że około połowy respondentów nie definiuje służby cywilnej, jako elementu administracji publicznej. Tylko 52,6% respondentów kojarzy ją z urzędami i urzędnikami¹⁰, a jeszcze mniej z pracą w administracji, bo to zaledwie 45,5%. Oznacza to (w świetle z badań z 2022 roku i wcześniejszych¹¹, że w Polsce nie wzrosła wiedza o służbie cywilnej.

⁹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – etap II” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

¹⁰ W Polsce w 1999 roku o służbie cywilnej słyszało 28% klientów urzędów administracji rządowej, w 2005 roku – 43% klientów urzędów administracji rządowej, a w 2011 roku znajomość służby cywilnej deklarowało 54% osób załatwiających sprawy w jakimkolwiek urzędzie oraz 35% osób, które nie odwiedzały urzędów.

¹¹ J. Itrich-Drabarek, K. Mroccka, D. Mider, *Służba cywilna w świadomości Polaków w 2022 r. Analiza wyników ilościowych badań wizerunku służby cywilnej w stulecie jej istnienia*, Warszawa 2022.

Tabela 1. Proszę powiedzieć, z którymi z poniższych określeń kojarzy się Panu(i) pojęcie „służba cywilna”? Administracja

Odpowiedzi	2023 (%)
Nie	29,4
Tak	45,5
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	21,9
Odmowa odpowiedzi	3,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – cz. II”.

W przypadku pytania, czy służba cywilna kojarzy się z obroną cywilną, skala błędu jest jeszcze wyższa, ponieważ twierdząco odpowiedziało na to pytanie aż 63,1% respondentów. Stopień nierozpoznawania w społeczeństwie roli i zadań służby cywilnej jest więc bardzo wysoki, ponieważ aż 49,4% badanych uznało, że służba cywilna jest to inaczej policja, wojsko lub straż graniczna, a jej rolą jest pomoc przy katastrofach (twierdzi tak 53,7% badanych).

Postrzeganie statusu urzędnika służby cywilnej

Według 23,1% badanych zawód urzędnika plasuje się pod względem prestiżu poniżej innych zawodów. Aż 45% badanych odpowiedziało na pytanie o prestiż zawodu urzędnika, że nie mają zdania. 31,1% raczej wyżej plasuje zawód urzędnika od innych zawodów. Zaskakująca jest ocena zawodu urzędnika pod względem zarobków, ponieważ 41,1% respondentów nie miało na ten temat zdania, a 37% oceniło zarobki urzędników powyżej średniej w Polsce. 43% badanych oceniło wykształcenie urzędników na tle innych zawodów wyżej, 14,5% zaprezentowało odwrotną ocenę w tym zakresie i znowu zaskakująco dużo osób nie wyraziło na ten temat zdania.

Tabela 2. Proszę powiedzieć jak postrzega Pan(i) zawód urzędnika na tle innych zawodów pod względem? – Prestiżu

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie niżej	5,8
Raczej niżej	17,3
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	45,0
Raczej wyżej	22,3
Zdecydowanie wyżej	7,8
Odmowa odpowiedzi	1,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – cz. II”.

Spółeczna percepcja standardów i postaw etycznych urzędników, ze szczególnym uwzględnieniem neutralności politycznej polskich urzędników

Standardy służby cywilnej w Polsce wyznacza prawo w postaci Konstytucji z 2 kwietnia 2007 roku oraz ustaw, których specyfika polega na tym, że są nie tylko normami prawnymi, ale i kanonami etycznymi. Dlatego interpretacja pojęć rzetelności, bezstronności, neutralności politycznej, profesjonalizmu, odpowiedzialności, stanowiących połączenie norm prawnych z wartościami etycznymi, wymaga głębokiej analizy, która jest przedmiotem tego rozdziału.

Budowa etosu członków korpusu służby cywilnej w Polsce jest utrudniona, gdyż nieustanne zmiany prawne, polityka personalna oparta na promowaniu politycznej lojalności kosztem profesjonalizmu i rzetelności urzędniczej, priorytet bieżących celów kosztem długofalowych, mają wpływ na postawę i stosunek do pojęcia misji służby cywilnej członków korpusu tej służby. Mimo, że w Polsce zawód urzędnika nie zalicza się (w sposób formalno-prawny) do zawodów zaufania publicznego, to charakteryzuje go szczególna więź zaufania między osobą świadczącą usługi w ramach wy-

konywania zawodu a usługobiorcą. Osoby dopuszczone do jego wykonywania muszą przejść sprawdzian wiedzy, umiejętności i predyspozycji¹².

Jedną z podstawowych zasad (wyznaczoną przez Konstytucję z 2 kwietnia 1997 roku w art. 152), którą winien kierować się urzędnik, jest zasada neutralności politycznej. Oznacza ona, że urzędnik służby cywilnej powinien pełnić służbę wobec państwa i obywateli w zmiennych warunkach politycznych, w sytuacji demokratycznej „wymiany rządu” oraz przy zróżnicowanych postawach politycznych obywateli. Nakaz ten zobowiązuje członka korpusu służby cywilnej do braku aktywności politycznej, tzn. nie tworzenia partii politycznych i nieuczestniczenia w nich oraz zabrania publicznego manifestowania poglądów politycznych. Członek korpusu służby cywilnej nie może tworzyć ani uczestniczyć w działaniach partii politycznych¹³ oraz łączyć pracy w służbie cywilnej z mandatem radnego¹⁴ (chyba że przebywa na urlopie bezpłatnym). Członek korpusu służby cywilnej nie może sprawować mandatu ani posła, ani senatora. Jeżeli urzędnik uzyska taki mandat, powinien w ciągu 14 dni złożyć oświadczenie o rezygnacji ze stanowiska urzędnika służby cywilnej – jeżeli tego nie uczyni, po upływie tego terminu następuje wygaśnięcie mandatu posła lub senatora. Obowiązek zagwarantowania neutralności politycznej oznacza przestrzeganie zasady, że członek korpusu służby cywilnej nie może kierować się w szczególności interesem politycznym partii politycznej¹⁵.

W omawianym w tym artykule badaniu zapytano o ocenę przestrzegania przez urzędników zasady bezstronności i neutralności politycznej. I tak 5,6% badanych oceniło postawę urzędników w tym zakresie jako

¹² J. Itrich-Drabarek, *Uwarunkowania, standardy i kierunki zmian służby cywilnej w Polsce na tle europejskim*, Warszawa 2010, r. II.

¹³ Urzędnik służby cywilnej przy wykonywaniu obowiązków służbowych nie może kierować się swoimi przekonaniem politycznymi ani religijnymi, ani interesem jednostkowym lub grupowym oraz nie może publicznie manifestować swoich poglądów politycznych, Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. *o służbie cywilnej*, art. 49 p. 1–2, Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. *o służbie cywilnej*, art. 69, Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. *o służbie cywilnej* art. 49, p. 2 i 5, Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej* art. 78, p. 1, 2 i 5.

¹⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. *o służbie cywilnej* art. 49, p. 4, Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej*, art. 78, p. 1.

¹⁵ Tamże, art. 69.

nieprzyzwoitą, a 12,7% respondentów oceniło ją jako demoralizującą, co łącznie daje liczbę krytycznie oceniającą zachowania urzędników w omawianym zakresie przez 18,3% badanych. Jedynie 29,6% ocenia postawę etyczną polskich urzędników jako dobrą (17,1%) lub wzorową (12,5%). W odpowiedzi na pytanie o to, czy nakaz neutralności polityczny jest zbędny, 20% respondentów odpowiedziało, że tak, ale 42,8% było odmiennego zdania, a pozostali nie mieli zdania na ten temat.

Tabela 3. Proszę ocenić pracowników służby cywilnej w odniesieniu do czynników takich jak – Bezsronność i niezależność polityczna

Odpowiedzi	2023 (%)
Zdecydowanie niżej	5,6
Raczej niżej	12,7
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	42,5
Raczej wyżej	17,1
Zdecydowanie wyżej	12,5
Odmowa odpowiedzi	9,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – cz. II”.

Zgodnie z przekonaniem respondentów, na urzędników wywierane są naciski polityczne. Taką opinię wyraziło 61,4% respondentów - przy tylko 8,5% przekonanych, że tak się nie dzieje. Natomiast 27,1% nie wyraziło swojego poglądu na ten temat. Według badanych, również urzędnicy starają się schlebiać politykom, tak uważało 61,0% respondentów, a tylko 9,4% stwierdziło, że takie zjawisko nie występuje.

W odpowiedzi na pytanie o to, czy mimo nakazu urzędnicy demonstrują swoje przekonania polityczne, 61% respondentów odpowiedziało twierdząco, a tylko 8,2% było odmiennego zdania. Jeszcze więcej badanych wyraziło opinię, że urzędnik powinien ustąpić, w sytuacji kiedy reprezentował interes partii rządzącej – 64,3% osób opowiedziało się za takim rozwiązaniem.

**Tabela 4. W jakiej sytuacji urzędnik powinien ustąpić z zajmowanego stanowiska?
– Reprezentował interes partii rządzącej**

Odpowiedzi	2023 (%)
Nie	8,8
Tak	64,3
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	23,1
Odmowa odpowiedzi	3,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – cz. II”.

Idea zarządzania etycznego, w którym nowoczesna, kompetentna i oparta na wysokiej kulturze organizacyjnej służba cywilna funkcjonuje według metod kierowania, odwołujących się do wartości i sensowności istnienia leży u podstaw funkcjonowania państwa demokratycznego. Sensem istnienia, służby cywilnej jest misja służby publicznej, w ramach której mieszczą się opisywane standardy, m.in. lojalność wobec przełożonych, stabilność zatrudnienia, rzetelność i profesjonalizm, kryterium równości szans, równości dostępu i konkurencyjności przy rekrutacji do służby, zarządzanie z udziałem samych zainteresowanych i w interesie obywateli. Wartości etyczne stają się zmiennymi operacyjnymi zarządzania instytucjami publicznymi, mobilizując możliwości członków korpusu służby cywilnej dotyczące kreatywności, otwartości na zmiany oraz elastyczności.

Zgodnie z przeprowadzonym badaniem 39,8% respondentów ocenia raczej nisko lub bardzo nisko jakość pracy urzędników, a bardzo wysoko jedynie 3,7% (16,8% raczej wysoko). Tak więc ocena jakości pracy urzędników w Polsce jest niska.

Tabela 5. Jak Pan(i) ocenia jakość pracy urzędników na tle innych zawodów?

Odpowiedzi	2023 (%)
Bardzo niska jakość pracy	10,2
Raczej niska jakość pracy	29,6
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	36,3
Raczej wysoka jakość pracy	16,8
Bardzo wysoka jakość pracy	3,7
Odmowa odpowiedzi	3,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – cz. II”.

Na pytanie o to, czy polskich urzędników cechuje odpowiedzialność, to 41% respondentów odpowiedziało twierdząco, a 15% było przeciwnego zdania.

38,4% oceniło jako dobre lub wzorowe kompetencje jakimi legitymują się urzędnicy, 14,7% było odmiennego zdania. Jeśli chodzi o ocenę uczciwości, to 18,4% badanych uważa, że polscy urzędnicy są nieuczciwi, 34,6% uznaje ich za uczciwych. Niepokojący jest fakt, że 37,5% nie wyraziło zdania na ten temat, a 9,6% odmówiło odpowiedzi.

Jeszcze gorzej wypada ocena urzędników w zakresie przestrzegania przez nich prawa. Jedynie 32,6% respondentów oceniło ich postawy jako dobre lub wzorowe w omawianym zakresie, 17,7% uznało ich postawy za demoralizujące lub nieprzyzwoite. A aż 40,1% nie wyraziło swojej opinii na ten temat.

Zdaniem respondentów efektywność pracy urzędników jest stosunkowo niska – jedynie 35% badanych stwierdziło, że jest ona dobra lub wzorowa, 16,8% było odmiennego zdania. I znowu 39% nie miało zdania na ten temat. Jeszcze niżej urzędnicy oceniani są za innowacyjność – tylko 30,6% badanych uważało, że polskich urzędników cechuje innowacyjność, odmiennego zdania było 17,9%, a aż 41,9% nie miało zdania na ten temat.

Poziom zaufania będącego wyznacznikiem relacji między urzędnikiem a obywatelem i szerzej obywatelem a państwem, którego uosobieniem jest urzędnik jest bardzo niski. Tylko 22% badanych wyraziło zaufanie dla urzędników, 20,3% im nie ufało, a 9,4% odmówiło odpowiedzi na tak zadane pytanie.

Tabela 6. Proszę ocenić pracowników służby cywilnej w odniesieniu do czynników takich jak? – Zaufanie

Odpowiedzi	2023 (%)
Postawa uznawana ze demoralizującą	5,7
Postawa uznawana za nieprzyzwoitą	14,6
Postawa neutralna	36,8
Postawa etyczna uznawana za dobrą	20,9
Postawa etyczna uznawana za wzór	12,6
Odmowa odpowiedzi	9,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego – cz. II”.

Otwartość i tolerancja doczekały się lepszej oceny, bo aż 60,2% respondentów uważało, że urzędnicy reprezentują w tym zakresie dobrą lub wzorową postawę, 19,5% było odmiennego zdania.

Według 17,3% badanych urzędnicy nie są oddani swojej służbie, jednak prawie drugie tyle respondentów (32,6%) uznało, że urzędników cechuje odmienna postawa. Interesujące jest pytanie o to, w jakiej sytuacji urzędnik powinien ustąpić ze stanowiska. 81,9% respondentów uważa, że powinien ustąpić w sytuacji, kiedy przyjął łapówkę, 82,5% gdy złożył fałszywe zeznanie pod przysięgą, 81,7%, że gdy złożył fałszywe zeznanie podatkowe, ale już tylko 69,8% że wtedy, gdy powiedział publicznie nieprawdę oraz 68,7% gdy był pod wpływem środków odurzających.

Podsumowanie

Społeczna percepcja polskiej służby cywilnej jest niska. Z analizy wyników badań wynika, że służba cywilna jest elementem administracji publicznej tylko dla niewielu ponad połowy badanych.

Badani nisko oceniają status urzędników – tylko 31,1 % wyżej plasuje zawód urzędnika od innych zawodów. Zaskakująca jest ocena zawodu urzędnika pod względem zarobków, ponieważ 41,1% respondentów nie ma na ten temat zdania, a 37% ocenia zarobki urzędników powyżej średniej w Polsce.

Respondenci negatywnie oceniają nadmierne upolitycznienie polskiej służby cywilnej. 64,3% osób opowiada się za ustąpieniem urzędnika, który realizował interes partii politycznej a nie państwa.

Postawy etyczne polskich urzędników są oceniane nisko, ale oczekiwania jasno określone – 81,9% respondentów uważa, że urzędnik powinien ustąpić w sytuacji kiedy przyjął łapówkę, 82,5%, gdy złożył fałszywe zeznanie pod przysięgą, 81,7% gdy złożył fałszywe zeznanie podatkowe, ale już tylko 69,8% gdy powiedział publicznie nieprawdę oraz 68,7% gdy był pod wpływem środków odurzających.

Bibliografia

- Itrich-Drabarek J., Mroccka K., Mider D., *Służba cywilna w świadomości Polaków w 2022 r. Analiza wyników ilościowych badań wizerunku służby cywilnej w stulecie jej istnienia*, Warszawa 2022.
- Itrich-Drabarek J., *Uwarunkowania, standardy i kierunki zmian służby cywilnej w Polsce na tle europejskim*, Warszawa 2010.
- Itrich-Drabarek J., *Służba cywilna w Polsce. Teoria i praktyka*, Warszawa 2012.
- Jaroszyński M., Zimmermann M., Brzeziński W., *Polskie prawo administracyjne. Część ogólna*, Warszawa 1952.
- Kasznicza S., *Polskie prawo administracyjne*, Poznań 1946, za: Z. Leoński, *Wyodrębnienie zawodu urzędniczego i swoistych jego cech. Biurokracja w polskich warunkach ustrojowych*, Krynica–Rzeszów 2006.

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.

Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. *o służbie cywilnej*, art. 49, p. 1–2

Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. *o służbie cywilnej*, art. 69

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. *o służbie cywilnej*, art. 49, p. 2 i 5

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej*, art. 78, p. 1, 2 i 5

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. *o służbie cywilnej*, art. 49, p. 4

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. *o służbie cywilnej*, art. 78, p. 1

Michał Naftyński*
Katarzyna Szelest-Karpowicz**

OPINIA WYBRANYCH GRUP SPOŁECZEŃSTWA
NA TEMATY SPOŁECZNO-POLITYCZNE
– RAPORT Z BADANIA JAKOŚCIOWEGO
PRZEPROWADZONEGO METODĄ
ZOGNISKOWANYCH WYWIADÓW
GRUPOWYCH (FGI)

OPINION OF SELECTED GROUPS
OF THE POPULATION ON SOCIO-POLITICAL ISSUES
– REPORT FROM A QUALITATIVE STUDY CONDUCTED
BY MEANS OF FOCUS GROUP INTERVIEWS (FGI)

Wstęp

W 2023 roku w dniach od 15 czerwca do 14 lipca zostało przeprowadzone badanie jakościowe będące częścią projektu dotyczącego diagnozy społeczno-politycznej.

Badanie zostało zrealizowane metodą Zogniskowanych Wywiadów Grupowych Fokusowych (FGI – Focus Group Interview). Łącznie zrealizowano 32 FGI.

---

* ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-1427-0671>. E-mail: naftyński@gmail.com

** ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8392-7926>. E-mail: katarzyna.szelest2312@gmail.com.

Wywiady trwały od 90 do 120 minut.

Wszystkie wywiady były moderowane przez Michała Naftyńskiego.

Wywiady w Wałbrzychu i Malborku były realizowane metodą zdalną (przez internet, z wykorzystaniem oprogramowania do video-konferencji).

Specyfika metodologii jakościowej nie pozwala na wyciąganie wniosków natury statystycznej. Zatem na podstawie opinii respondentów biorących udział w tej części nie można stwierdzić jak często taka opinia występuje w całej populacji Polaków.

Jeśli w raporcie pojawiają się stwierdzenia “większość respondentów, pojedyncze opinie” to są one użyte do tego by ukazać dynamikę wywiadów, niemniej nie mogą być traktowane jako pojęcia precyzyjne w ujęciu statystycznym.

Cytaty zostały zapisane *kursywą*.

Rozkład próby

Badanie było realizowane na celowej grupie nie reprezentatywnej w następujących lokalizacjach:

Lublin: 20–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie i wyżej (licencjat, magister)

Łomża: 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie podstawowe/zawodowe

Malbork: 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie policealne i wyżej (licencjat, magister)

Wałbrzych: 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Łódź: 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Wałbrzych: 20–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie podstawowe/zawodowe

Lublin: 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie podstawowe/zawodowe

Malbork: 20–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Łódź: 20–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie wyższe

Poznań: 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Łomża: 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Poznań: 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie policealne i wyżej (licencjat, magister)

Przy doborze grup nie kierowano się kryteriami sympatii politycznych.

Ta zmienna w badaniu nie była w żaden sposób kontrolowaną.

Główne wnioski z badania jakościowego (FGI)

Na podstawie badania jakościowego możemy postawić tezę iż główne problemy z którymi mierzą się Polacy w 2023 roku to:

1. Obniżenie się stopy życiowej wynikające z rosnącej inflacji (rosnące ceny żywności, mediów i kredytów)
2. Wzrost poczucia zagrożenia związany z wojną toczącą się pomiędzy Ukrainą i Rosją.
3. Obecność dużej liczby uchodźców z Ukrainy związana z wyżej wymienioną wojną oraz obciążenie dla Państwa i społeczeństwa z tym związane.
4. Napięcia społeczne związane z ostrą walką polityczną w przededniu wyborów parlamentarnych.
5. Napięcia polityczne związane z relacjami Polski i UE.
6. Brak dostępu do obiektywnych mediów, niewykłanych w walkę polityczną, a w sposób rzetelny przedstawiających to co dzieje się w kraju i zagranicą.
7. Niewydolna służba zdrowia niemogąca poradzić sobie z dużym zapotrzebowaniem na specjalistów, dodatkowo obciążona przez uchodźców z Ukrainy.
8. Niewydolne szkolnictwo z niewystarczająco opłacanymi nauczycielami, archaiczne i dodatkowo obciążone dużą liczbą dzieci z Ukrainy.

Generalnie opinie Polaków są mocno spolaryzowane i wiążą się głównie z preferencjami politycznymi. Popierający rząd widzą więcej pozytywów, a ci którym bliżej do opozycji chętniej krytykują rzeczywistość oraz działania rządu.

Można powiedzieć, że Polacy są dumni z pomocy jakiej Polacy i Polska udzieliły Ukrainie w sytuacji wojny. Chodzi tu zarówno o przyjęcie dużej liczby uchodźców jak i pomoc militarną dla samej Ukrainy. Aczkolwiek należy zaznaczyć, że całe zagadnienie wojny i uchodźców spowszedniało Polakom i budzi coraz mniej emocji. Polacy zaczynają dostrzegać, jakim obciążeniem dla nich i dla państwa polskiego jest przyjęcie tak dużej grupy uchodźców.

W kwestiach gospodarczych Polacy są podzieleni. Z jednej strony widzą inwestycje i rozwój infrastruktury, z drugiej rozwój programów socjalnych i pomocowych jest nierzadko nazywany rozdawnictwem i napawa ich lękiem o stabilność finansów państwa.

Polacy dostrzegają zmiany w obszarze relacji międzyludzkich. Rozluźnienie relacji rodzinnych i większe skupienie się na sobie przez wielu oceniane jest jako negatywny trend.

Większych zastrzeżeń nie mają Polacy do funkcjonowania demokracji w Polsce. Chęć brania udziału w wyborach potwierdza to, że Polacy są ufni w swoją sprawczość.

Aczkolwiek kwestie praw kobiet (w kontekście dostępu do aborcji) oraz praw mniejszości seksualnych w Polsce w opinii wielu wymagają natychmiastowej zmiany.

Stosunkowo niewiele uwagi poświęcają obecnie Polacy kwestiom ekologii. W świetle problemów ekonomicznych i tych związanych z bezpieczeństwem, ekologia wydaje się schodzić na plan dalszy.

Działania rządu w kwestiach obrony granic przed nielegalną imigracją z Białorusi zyskują aprobatę Polaków i to zarówno tych, którzy rząd popierają jak i zwolenników opozycji.

Polacy dość ogólnikowo wypowiadają się na temat władzy samorządowej. Temat ten wydaje się być dla nich zdecydowanie mniej interesujący i emocjonujący niż polityka krajowa, czy międzynarodowa.

Zdecydowanie pozytywnie Polacy oceniają zmiany zachodzące w urzędach. Postępująca cyfryzacja oraz profesjonalizacja obsługi to jest to, czego oczekują.

Ocena sytuacji w kraju

Na początku należy zaznaczyć, że ocena sytuacji w kraju była uzależniona od preferencji politycznych respondentów. Osoby popierające Zjednoczoną Prawicę oceniają sytuację kraju jako zdecydowanie lepszą niż respondenci popierający partie opozycyjne.

Jeżeli zostanie ten rząd dalej, to będzie się gospodarka rozwijać, a jeżeli będzie zmiana rządu, to będzie niżać się, wszystko za granicę.

Niemniej respondenci są zgodni co do tego, że obniża się ogólny poziom życia Polaków.

Mam wrażenie, że coraz gorzej. Pomimo, że więcej zarabiamy, to i tak wszystko idzie w górę. Chyba szybciej wszystko idzie w górę niż my zarabiamy.

Respondenci mówią o bardziej przemyślanych zakupach, o rezygnacji z części przyjemności (wyjścia do kina, restauracji, wyjazdy urlopowe).

Przed wszystkim, najważniejsze jest to, że już nawet ludzie, którym się dobrze powodzi, zaczynają oglądać złotówkę na dziesięć stron zanim ją wydadzą. To znaczy, że to rzutuje również na osoby zamożne. Kiedyś na imieniny zapraszało się do knajpy, w tej chwili się zaczęło z powrotem w domu.

Zdaniem respondentów jest to związane przede wszystkim z inflacją, której źródeł respondenci upatrują zarówno na zewnątrz jak i wewnątrz kraju.

Podnoszenie zarobków, najniższej krajowej, z tym się wiąże podniesienie cen w sklepach. Czyli to tylko podnosi inflację. Tu podnosimy, tu jeszcze więcej nakręcamy. Czyli normalnie człowiek, bo mówimy o ludziach pracujących, oni nie są w stanie wydołać, żeby wszystkie świadczenia niestety, wypłacać. To, co się wypłaca, emerytury się podnosi, wypłaci się wszystkie socjalne, socjalne też wszyscy chcą więcej. Ja rozumiem, że są ludzie chorzy, którym naprawdę trzeba pomóc. Czy matka wychowująca chore dziecko, ale trochę powinna być kontrola, żeby nie napędzać tej pustej... Inflacja, przez to się nakręcają ceny. Paliwo idzie do góry albo coś idzie do góry. A paliwo za dużo nie idzie do góry, a jak poszło do góry i teraz minimalnie spadło, to zupełnie teraz nie wpływa na ceny. Czyli idzie jedno w górę, a jak pójdzie w drugim kierunku, to już w sklepach nie zauważysz ani w gastronomii, ani nigdzie w usługach. Wsparcia finansowe, które państwo w tych firmach usługowych jakieś mają dotacje i pomoce, to zupełnie nie wpływa na konsumenta. Czyli ja odczuwam to tak, że jest i dotowane, bo ja jestem pracownikiem, czyli ja pracuję, a z tego korzyści nie mam. Jeżeli nie zarabiam najniższej krajowej, to i nie dostanę podwyżki.

Respondenci widzą wzrost cen na podstawowe artykuły spożywcze oraz często wspominają o wzroście cen za energię elektryczną, gaz i paliwo, co przekłada się w ich opinii bezpośrednio na inflację.

Przed wszystkim mi chodzi o ceny. 80% wystrzelił. Jak patrzę, jak zdrożały, to nawet do 80%. Mówi się o inflacji, ale coś kosztowało dwa, a kosztuje cztery. Ja się zajmuję zakupami w domu, więc ceny przerażające i to jest okropne i karygodne. Przyjechałem z zagranicy do Polski, to są najdroższe wakacje. Mieszkając za granicą, tu dużo mniej zarabiamy. Bardzo mi się nie podoba nienawiść do siebie, szczucie polityczne jeden na drugiego. Zabić, bo nie jesteś za tym. Taka nienawiść. Co mi się bardzo nie podobało, że cały czas te nie bierzemy tych pieniędzy z Unii, a mogłyby wspomóc nasz kraj. I to jest też karygodne, straszne, że płacimy jakieś kary, nie bierzemy, bo ktoś tam nie chce się na to zgodzić. I wiadomo, cały czas jest taki ten strach przed przyszością.

Respondenci mówią o wzroście rat kredytów hipotecznych oraz wzrostem kosztów związanych z budownictwem mieszkaniowym i remontami.

Inflacja i latanie dziur, czyli 500, 800, wzrasta płaca minimalna, tworzy kolejne wzrosty inflacji. Złe zwalczanie problemów, na chwilę. Prawdopodobnie, żeby wygrać wybory, a co będzie potem... są zamrożone inwestycje, są droższe materiały budowlane, wiele inwestycji stoi. Jeżeli chodzi o deweloperkę, to powoli się to zaczyna odmrażać, ale ostatnie 12 miesięcy to jest dużo mniej inwestycji niż to było w latach poprzednich. Ludzie dużo inwestują w siebie, mają świadomość tego, że muszą się dostosować do sytuacji, pracować więcej, brać kolejną pracę, to jest wszystko przez inflację.

Część respondentów jest zdania, że głównymi powodami wzrostu cen są czynniki związane z ogólną sytuacją na świecie. Wojna w Ukrainie i związane z nią zawirowania w gospodarce światowej zdaniem respondentów w największym stopniu wpływają na sytuację w naszym kraju.

Wzrost cen, obniżenie standardu życia, głównie przez wojnę na Ukrainie, ale nie tylko. Stopy procentowe cały czas podnoszone.

Złego, to pewnie wpływ wojny na Ukrainie i to odczuwam jako największy negatyw wsparcie ludzi z Ukrainy. Gdzie u nas też mamy kogo wspierać, a musimy dodatkowe finanse. Pomagamy, ale żeby wojny nie było, to byśmy wrzucili te środki na inne pewne miejsce, nawet na tę obronę naszych granic, a nie na pomoc, wsparcie. Bo dużo pieniędzy z naszego budżetu idzie.

Działania rządu w zakresie walki ze skutkami inflacji są oceniane w zależności od sympatii politycznych. Z jednej strony respondenci widzą

aktywności w zakresie tworzenia tarcz antyinflacyjnych, z drugiej strony działania te są oceniane jako spóźnione.

Nawet jeżeli coś nie było zasługą rządu, to oni mówili, że to jest zasługa rządu. Podkreślał, że to my, czyli my jako rząd pomogliśmy, zrobiliśmy, a nie do końca tak było. Rząd był w wielu sytuacjach spóźniony mocno.

Ja się trochę znowu kłócę ze sobą, bo zupełnie mam odmienne poglądy niż nasza partia rządząca i totalnie nie jestem za poglądami prawicowymi. Pozytywnie oceniam pomysł obniżki czy darmowych leków dla osób powyżej jakiegoś tam wieku. Pozytywnie i trochę negatywnie oceniam trzynastą emeryturę.

Państwo zaczyna dbać o dzieci, małe dzieci, te 800-500 plus. Te socjale są bardzo dobre dla rodzin. Ten rząd przecież się stara i nie jest źle. Chociaż jednym jest źle, drugim jest dobrze. Nigdy nikomu nie można dogodzić.

Oprócz czynników ekonomicznych na postrzeganą sytuację w kraju ma wpływ poczucie niepokoju związane w wyżej wymienionym konfliktem zbrojnym. Respondenci twierdzą, że rośnie poczucie zagrożenia. Ludzie rozmawiają o tym, czy konflikt militarny rozszerzy się na inne kraje.

Ta wojna w Ukrainie strasznie odbiła się tutaj dla nas. Bo strach, najazd uchodźców, co dla mnie nie jest wcale takie dobre, musimy za to płacić. Nikt nie płaci, tylko my za to płacimy. No i ciągle afery w rządzie. Także tutaj żadnych pozytywnych rzeczy nie widzę.

Duża liczba uchodźców, którą przyjęła Polska oraz zaangażowanie się Polski w pomoc Ukraincom i Ukrainie, z jednej strony buduje poczucie dumy narodowej i w opinii respondentów umacnia Polskę na arenie międzynarodowej, a z drugiej strony jest postrzegane jako znaczące obciążenie dla finansów państwa, jak również polskich rodzin.

Wzrost cen, kosztów życia. Afery polityczne. Rakiety, które przelatują nad głowami w kraju, żadnej reakcji na to. Jakieś dziwne tajemnice, zero przejrzystości politycznej. Koszmar. Ludzie stają się względem siebie bardzo agresywni, niemili, ale to jest wina niestety tego, co się dzieje w telewizji, co opowiadają w telewizji, w publicznej telewizji. Więc to wszystko ma swoje korzenie w tym, co się dzieje w naszym kraju od 8 lat.

Nadmienić jednak trzeba, że pojawiają się głosy mówiące o tym, że już przywykliśmy do wojny w sąsiednim kraju i spowszedniały nam wiadomości z frontu i uchodźcy na ulicach.

Uchodźcy z Ukrainy mają większe prawa niż my. Już my zapominamy trochę o całej tej Ukrainie, bo trochę przycichło, trochę emocje spadły. Od roku, to już trochę przyzwyczaiłem się do tego wszystkiego, a teraz zaczynamy, jak w mediach czasami słyszymy, zaczynamy dostrzegać minusy. Bo my początkowo chcieliśmy pomagać, a teraz zaczynamy płacić za tę pomoc.

Jednym z najbardziej dotkliwych problemów, z którym stykają się respondenci jest podział społeczeństwa polskiego na dwa walczące ze sobą obozy polityczne. Konflikty pomiędzy politykami przenoszą się na konflikty w miejscach pracy i w sytuacjach rodzinno-towarzyskich. Zwolennicy jednej i drugiej frakcji dyskutują, a dyskusje te nierzadko kończą się awanturami.

Podziały polityczne też wpływają na życie rodziny. Ogólnie ten podział społeczeństwa na tych za PiSem i nieprawomyślną resztę, to akurat same negatywy. To nie tylko sytuacja jaką mamy polityczną, bo to nie partia rządząca, czy partia opozycyjna, tylko skrajne opinie przez partię rządzącą i opozycję wymuszają na ludziach, których poglądy też robią się bardziej radykalne. Nie ma szarości. Ludzie zawsze mieli różne poglądy, ale potrafili ze sobą rozmawiać, przyjaźnić, spotkać się.

Sytuację dodatkowo potęgują media wspierające jedną i drugą stronę konfliktu. Media nie są postrzegane jako rzetelne i obiektywne. Respondenci mają wrażenie, że zamiast przekazywać informacje media są stronami konfliktu, aktywnie biorąc udział w walce politycznej.

Mieliśmy wcześniej do czynienia z jednym tylko przekazem. Ludzie nie wiedzieli o wielu rzeczach, dobrych czy złych. Teraz możemy sobie to skonfrontować. Każdy jest człowiekiem myślącym, może sobie obejrzeć jedną telewizję, drugą, trzecią telewizję. Bo taki podział jest między innymi na Polsat, na TVN i telewizję państwową czy publiczną. Do wyboru. Każdy może sobie wybrać to, co chce. Uważam, że dobrze i jest to większa demokracja niż to, co było wcześniej. Bo był jeden przekaz i koniec. Ludzie nie wiedzieli nic poza tym. Nie mieli o niektórych rzeczach zielonego pojęcia.

Sytuacja polityczna w kraju

Respondenci jednoznacznie negatywnie oceniają sytuację polityczną w kraju.

Chciałabym mniej szczucia polityków na siebie, żeby oni nas tak nie kłócili, bo oni są okropni pod tym względem.

Walka polityczna zdaniem respondentów zaostrza się i przybiera na sile. Część respondentów jest zmęczona tą sytuacją i stara się nie oglądać telewizji i nie słuchać radia.

Walka o stolki też. Oszustwo, zakłamanie i wciskanie ciemnoty. Nasiliło się. Niespokojna sytuacja w Polsce, spory w rządzie, brak stabilizacji. Spory w rządzie, to ostatnio włączyłam telewizję i się prawie tam bili. Nie wiem, czy ta nowa frakcja polityczna, mało mnie to interesuje. Jedni przed nami, a drudzy tu, po prostu ze sobą walczą. Rozdawnictwo, zastraszanie.

Pozostali starają się oglądać, ale również sytuację w kraju określają bardzo negatywnie. Najczęściej przewijają się hasła dotyczące polaryzacji społeczeństwa na zwolenników partii rządzącej lub opozycji.

Strasznie kraj jest podzielony. Skłóceni jesteśmy przez polityków, nie jesteśmy jednością.

Respondenci popierający obóz rządzący podnoszą kwestię obrony polskiego majątku narodowego, który ich zdaniem był wyprzedawany za granicę przez poprzednio rządzących.

Politycznie ujawnia się całe afery PO, Tuska, przeciw z Rosją układał się, z Putinem, wszystko się ujawnia, a ludziom to się pokazuje. Jedni twierdzą, że to jest fałsz, drudzy mówią, że to jest prawda. Bardzo dobrze, on działał na niekorzyść Polski jako premier, przywódca Polski polityczny, reprezentował nas i on tak zdradzał ojczyznę. Dla mnie to jest prawda. Chociaż to jest nie Polak.

Natomiast respondenci negatywnie nastawieni do obozu rządzącego negatywnie oceniają programy pomocowe, nazywając je rozdawnictwem.

Jest teraz gorzej. Polska strasznie straciła autorytet na arenie międzynarodowej. Jest niestety zagrożenie wyjścia z Unii Europejskiej, mam tylko nadzieję, że nie dojdzie nigdy. I rozdawnictwo pieniędzy, których w Polsce już nie ma tak bardzo dużo. Wydaliśmy pieniądze na pomoc Ukrainie, czego nie neguję, aczkolwiek zwiększenie kwoty z 500+ na 800+ zwłaszcza w stosunku do osób, które nie mają dzieci, są w wieku 30, 40, które na to wszystko muszą pracować.

Respondenci są zgodni co do tego, że partie opozycyjne również obiecują wsparcie społeczne. Innymi słowy na scenie politycznej w zasadzie nie ma już sił politycznych (poza Konfederacją), które w ten czy inny sposób nie wspierałyby różnych programów socjalnych.

Ja bym jeszcze dodał niestety wyścig na socjale, który ma teraz miejsce. To jest główny motor napędowy kampanii wyborczej. Jak mamy dwie najbardziej popularne opcje w Polsce, jedna opcja rządząca w celu zwiększenia poparcia zwiększyła chociażby 500 plus, druga opcja opozycyjna też to proponowała. Mamy prześciganie się, z kolei trzecia opcja proponuje wiele rozwiązań w mojej opinii odklejonych od rzeczywistości i mamy taki dziwny wyścig na lepsze obietniki, w związku z tym niestety nie mamy lepszych perspektyw na nadchodzące wybory.

Respondenci nie są przeciwni co do zasady tym programom. Zdaniem respondentów tego typu programy działają w innych państwach europejskich. Krytykowany przez respondentów jest sposób przyznawania tych świadczeń, polegający na dawaniu ich wszystkim bez względu na rzeczywistą sytuację materialną beneficjentów. Programem 500+ powinny być zdaniem respondentów objęte rodziny, które są w trudniejszej sytuacji materialnej, a nie wszyscy. (Respondenci wiedząc o tym, że jest planowana rewaloryzacja 500+ czasem dodawali również 800+. Jest to jednak ten sam instrument finansowy i będziemy go w dalszej części raportu nazywać 500+.)

Na pewno nie podoba mi się rozdawnictwo. Rozumiem matki z dziećmi, ale to też są ludzie, którzy powinni podjąć pracę. Ma być 800 plus zamiast 500 plus. To dla mnie źle.

Bardzo ważnym tematem dla respondentów była również sytuacja kobiet w Polsce. Część respondentów zmiany związane z nową interpretacją ustawy dotyczącej aborcji odbiera jako naruszenie kompromisu aborcyjnego i w efekcie ograniczenie praw kobiet.

Jeżeli senat odsuwa się od wykonywania obowiązków, a zakłada się kagańce kobietom. Bardzo głośna sprawa tej kobiety z Krakowa. Nie wiem, czy akurat policja, która jest pewnym ramieniem rządu, powinna się akurat tak zachowywać? Absolutnie nie, to jest niedopuszczalne, to jest po prostu ograniczanie naszej wolności.

Demokracja w Polsce

Respondenci nie są zgodni co do oceny demokracji w Polsce. Ocena wiąże się zazwyczaj z preferencjami politycznymi.

Osoby popierające ugrupowanie znajdujące się u władzy wskazują na różnorodność w świecie polityki, wolność słowa i niczym nieskrępowaną możliwość krytykowania działań rządu.

Mieliśmy wcześniej do czynienia z jednym tylko przekazem. Ludzie nie wiedzieli o wielu rzeczach, dobrych czy złych. Teraz możemy sobie to skonfrontować. Każdy jest człowiekiem myślącym, może sobie obejrzeć jedną telewizję, drugą, trzecią telewizję. Bo taki podział jest między innymi na Polsat, na TVN i telewizję państwową czy publiczną. Do wyboru. Każdy może sobie wybrać to, co chce. Uważam, że dobrze i jest to większa demokracja niż to, co było wcześniej. Bo był jeden przekaz i koniec. Ludzie nie wiedzieli nic poza tym. Nie mieli o niektórych rzeczach zielonego pojęcia.

Respondenci popierający partie opozycyjne mają poczucie dominacji obozu rządzącego i przejmowania kontroli nad instytucjami na szczeblu centralnym, lokalnym oraz nad spółkami skarbu państwa.

Jednak deklarowana chęć wzięcia udziału w wyborach świadczyć może o tym, że respondenci wierzą w to, że mogą współdecydować o tym, co się dzieje w kraju, a to z kolei oznacza, że wierzą w moc demokracji.

Największy sens teraz iść na wybory, bo i tak wiadomo, że pewnie PiS wygra, ale jednak najważniejsze jest to, żeby nie mieli większości. Bo jak nie mają większości, to jeszcze ktoś kogoś ogranicza, a jednak jeżeli jest większość, to jest masakra. I to nie mówię tylko o nich, bo żadna partia nie powinna mieć bezwzględnej większości.

Osoby popierające opozycję zapytani wprost twierdzą, że nadchodzące wybory wygra Zjednoczona Prawica, gdyż opozycja nie proponuje żadnego pozytywnego programu, a Prawica buduje swoje poparcie w oparciu o propagandę, ale wygra zgodnie z regułami demokratycznymi.

Mam wrażenie teraz, że a propos zbliżających się wyborów i jak teraz wyglądają kampanie polityczne. Jeżeli odnieść się do poprzednich lat, to w przeciągu ostatniego roku zmieniło się podejście do prowadzenia propagandy wyborczej na zdecydowanie gorsze teraz jak kiedyś. Partie występowały ze swoim programem, lepszym, gorszym według indywidualnej oceny można było rozstrzygnąć. Ale nie było aż takiej nachalnej wojny medialnej między telewizjami przyporządkowanych do danych partii i do tego sami politycy w bezczelny sposób ingerują w konferencje prasowe innych partii. Dlatego to takie barbarzyńska się zrobiła scena polityczna w naszym kraju.

Zdaniem części respondentów negatywnie wpływają na demokrację w Polsce media, które podsycają konflikty polityczne. Respondenci są zdania, że robią to zarówno media rządowe jak i te związane z opozycją.

Media

Respondenci jednoznacznie negatywnie oceniają media w kontekście ich udziału w życiu politycznym. Część respondentów to właśnie media postrzegają jako głównego odpowiedzialnego za wzrost napięć politycznych w kraju.

Media oceniam bardzo negatywnie. Jest bardzo duża stronniczość w mediach, choćby TVP, gdzie stricte są ukierunkowani jako PIS jest najlepszy, gdzie z góry pozostawiają niedomówienia, jeżeli puszczają jakieś fragmenty wypowiedzi innych polityków, żeby wypadło to na gorszą wypowiedź.

Zarówno media znajdujące się pod kontrolą obozu rządzącego jak i te, które wspierają opozycję są postrzegane jako mało wiarygodne. Zdaniem respondentów standardową praktyką jest wyolbrzymianie win przeciwnej strony oraz niedostrzeżenie błędów i przewinień po stronie, którą wspierają.

Owszem, jest tak, aczkolwiek proporcje są zgoła inne. Mamy jeszcze jakieś inne rzeczy ze świata i będzie 20–30% do 70%, a na telewizji polskiej to jest już taka propaganda.

Respondenci są zgodni co do tego, że obecnie w Polsce trudno jest pozyskać rzetelną i w miarę obiektywną informację z mediów.

Z internetu też są takie okoliczności, że trzeba szybko szukać. Zweryfikować. Przeważnie to jest jeden człowiek, który opowiada, a jak sobie zweryfikujesz jednego, to już wiadomo, indywidualna sprawa, czy mu wierzysz, czy nie. Ale jest do sprawdzenia, myślę.

TVN jest postrzegany jako główna siła wspierająca opozycję i atakująca obóz rządzący, a TVP jest postrzegana jako medium wspierające rząd i atakujące opozycję.

W telewizji też się prawdy nie dowie człowiek, bo jak się włączy jedynekę to jest tylko PiS, z kolei jak się włączy TVN to jest tylko PO i jak się ogląda wiadomości to jakby się w różnych dwóch krajach żyło.

Polsat jest postrzegany jako ten, który jest teoretycznie niezależny, jednak część respondentów wspomina o związkach tej stacji telewizyjnej z obozem rządzącym.

TVP, wiadomo. Jest to telewizja, która jest przypisana w rządzącym i tak jest. Polsat zmienił się chyba przez to, że zaczął tutaj pan Solorz podpisywać umowy na budowę małych reaktorów atomowych i po prostu musi trzymać z rządzącymi. Czyli Polsat też jest pomalutką rządową telewizją, bo skoro już też nadaje transmisję z mszy świętej, to coś już jest nie tak. TVN jakoś można obejrzeć, ale naprawdę ciężko wysnuć wniosek, kto tu mówi prawdę.

Respondenci zaprezentowali kilka strategii dotyczących pozyskiwania informacji na temat kwestii politycznych.

Pierwszą z nich jest oglądanie wszystkich programów informacyjnych, zarówno tych emitowanych przez media kontrolowane przez rząd jak i tych, które kontroluje opozycja i podejmowanie się samodzielnej analizy zdarzeń oraz wyciągania samodzielnych wniosków.

Rzetelnie to znikąd, trochę ewentualnie sami możemy sobie wywnioskować.

Druga strategia to całkowite odcięcie się od mediów zaangażowanych w konflikt i poszukiwanie alternatywnych źródeł informacji (serwisy internetowe, zagraniczne media).

Z internetu, z bardzo różnych źródeł. Łącznie z tym, że czytam pisma undergroundowe, internetowe i różnych innych dziennikarzy. Telewizora nie mam od 10 lat. Jedyna rzecz, która na dziś daje mi najświeższe informacje i najbardziej sprawdzone, to YouTube i kanały komentary.

Trzecią strategią jest całkowite dystansowanie się od tematów politycznych zakładające, że to co się dzieje w mediach w obszarze polityki to swego rodzaju “teatr”, mający na celu zmanipulowanie odbiorców.

Gospodarka

Dyskusję na temat gospodarki i opinie z nią związane można podzielić na kilka autonomicznych podtematów.

Stan finansów publicznych

W społeczeństwie ścierają się w tym zakresie 2 poglądy.

Jeden (sprzyjający opozycji) to pogląd, że państwo polskie się zadłuża i lub dodrukowuje pieniądze. Przy powszechności wszelkiego rodzaju instrumentów wspierający socjalnie ludzi (500+, emerytury 13 i 14, wszelkiego rodzaju tarcze, bony i dopłaty) państwo jest nadmiernie obciążone i te koszty są nie do uniesienia dla państwa i musi ono zadłużać się.

Zadłużenie kraju przede wszystkim. Cały czas zadłużamy się. Pokazywali, że niby tak nie jest, a tak naprawdę z tych informacji tak wygląda, że mamy bardzo zadłużeń.

Drugi pogląd (popierający obecny rząd) twierdzi, że uszczelnienie VAT napęlnia budżet wystarczająco szybko i nie trzeba wykonywać żadnych machinacji finansowych. Finanse państwa ich zdaniem są niezagrażone.

Inwestycje

Respondenci są zdania, że w kraju widać inwestycje. Budują się drogi, poprawia się infrastruktura kolejowa. Wspominany jest przekop Mierzei Wiślanej.

Na pewno otwarcie inwestycji jak przekop Mierzei wiślanej, czy teraz otwarcie tej wyspy Uznam, czy dogadali się Via Carpatio przy czeskiej, przy słowackiej granicy. Otwarcie tych (ns), które łączą nas z portami na Słowację i na Litwę. Takie gospodarcze duże sukcesy, których nikt nie chce pokazać na ich telewizji. Nawet jak ktoś powie, że to było za unijne pieniądze, to zostawcie, a to nie tylko gospodarczo jest dobrze, ale zabezpiecza nas. Takie duże inwestycje, które latami się nie udawały. Przecież do Zakopanego (ns) to było cud w piątek, a teraz tak samo te wyspy, to dużo zmieniło. I duże centra handlowe, takie zapasy.

Respondenci zauważają rozwój koncernu paliwowego Orlen. Stacje paliwowe za granicą są oceniane jako widoczny wzrost gospodarczy w kraju.

Nie wiem, czy to jest dobry akurat aspekt, ale mi się spodobało, że jak przejeżdżałem przez Czechy, Słowację, widziałem stację z polskim logo Orlen. Czyli taka ekspansja naszego koncernu gdzieś tam na południe Środkowej Europy.

Ukraińcy i ich wpływ na gospodarkę

Kolejnym tematem spontanicznie poruszonym przez respondentów był udział uchodźców w polskiej gospodarce. Respondenci widzą osoby z Ukrainy wykonujące proste prace kasjerów i wykładających towar w sieciach spożywczych. Ukraińscy mężczyźni obecni w branży budowlanej częściowo wrócili do kraju i przedsiębiorcy budowlani mają zdaniem respondentów problemy z kadrą i realizacją zleceń.

Z mojego punktu widzenia oni budują nam gospodarkę. Nie potrafimy docenić, że wykonują ciągle wiele prac, których Polakom się już nie chce wykonywać. Na szali to jednak to, co włożyliśmy do tej pory, to przeważa. Natomiast wielu Ukraińców pracuje ciężko i na stanowiskach, na których nam już się nie chce pracować. Popatrzymy w sklepach, gdzie były kartki szukam sprzedawcy, poszukuję sprzedawcy, potrzebny sprzedawca. W tej chwili tych kartek jest zdecydowanie mniej. W tych sklepach są Ukrainki, które są mile, uprzejme, bez problemu.

Rynek pracy

Respondenci wskazywali, że w dużych miastach rynek pracy jest teraz pewny. Każdy z dnia na dzień może znaleźć pracę, jednak zdaniem respondentów najczęściej są to prace fizyczne.

Ja się boję nie utraty pracy, bo pracę można sobie w Polsce znaleźć, tylko jaką? Tak zwaną gówno pracę, najczęściej na śmieciówki albo na samozatrudnienie, czyli założę sobie własną działalność gospodarczą, niewolnictwo XXI wieku, nic ci się nie zależy, ani urlop ani chorobowe, ale jesteś szefem sam dla siebie, a tak naprawdę jesteś podwładnym dla jakiejś korporacji. Masz tylko płacić i płacić.

Wskazywano również, że rynek pracy jest teraz bardzo nastawiony na pracownika.

Ja w swoim kilkudziesięcioletnim doświadczeniu zawodowym kilka razy pracę zmieniałam i to ja zazwyczaj zmieniałam. Rynek pracy jest w tej chwili na pewno trochę bardziej rynkiem pracownika niż to było dziesięć czy więcej lat temu. Ostatni rok patrząc stricte na mnie, trochę miałabym teraz obawy podejmując próbę zmiany pracy, bo mam w miarę stabilne zatrudnienie, nie zarabiam najgorzej, a mam obawy przejść do innej firmy, bo nie wiemy jak one sobie teraz poradzą. O tym co mówiliśmy, o warunkach inflacji, o warunkach spadku gospodarczego i iść w nowe rzeczy, miałabym pewne obawy.

Respondenci wskazują również, że stały wzrost najniższej krajowej nie jest dobrym rozwiązaniem.

Moim zdaniem praca jest. Tylko czy praca jest satysfakcjonująca? Człowiek pracuje żeby się rozwijać, coś robić lepiej, więcej zarabiać, a nie tylko najniższą krajową. A teraz się po tych wszystkich podwyżkach zrównuje, że standard to jest najniższa krajowa. A kiedyś tak nie było. Kiedyś to nie był standard. A dzisiaj się zaczyna robić standard. I to jest smutne.

Kwotowo to nie zarabiamy gorzej, tylko te pieniądze są nic nie warte. Mówimy o 12 miesiącach, ale w perspektywie przez ostatnich 4 lat zarobki poszły dużo do góry. Tylko że w chwili obecnej to w ogóle nie przekłada się na siłę nabywczą. Mimo, że ja zarobiłem trochę mniej, to mnie było na dużo więcej stać niż teraz.

Część respondentów obawia się jednak utraty pracy. Określa sytuację w kraju jako niestabilną.

Nie ma stabilizacji w ogóle, jeżeli chodzi o zatrudnienie dla ludzi, dla normalnych ludzi. Człowiek nie wie czego ma się spodziewać.

Młodzi ludzie najczęściej wyjeżdżają za pracą do innych państw, ponieważ w Polsce nie ma perspektyw rozwoju dla osób z ogólnym wykształceniem.

Jak bym doradzał wyjazd za granicę, bo tu nie ma perspektyw chyba, że to jest branża IT, albo jakieś wyedukowane dzieci. Moich znajomych dzieci wszystkie wyjechały za granicę, nie chcą wrócić. Branża IT w jednym roku ja tam zarabiam cztery razy tyle.

Respondenci wskazują, że zwiększa się wynagrodzenie, ale nie przekłada się to na ich status materialny.

Kwotowo to nie zarabiamy gorzej, tylko te pieniądze są nic nie warte. Mówimy o 12 miesiącach, ale w perspektywie przez ostatnich 4 lat zarobki poszły dużo do góry. Tylko że w chwili obecnej to w ogóle nie przekłada się na siłę nabywczą. Mimo, że ja zarobiłem trochę mniej, to mnie było na dużo więcej stać niż teraz.

Środowisko naturalne

Środowisko naturalne w świetle problemów związanych z wojną i inflacją wydaje się być mniej istotną kwestią dla respondentów. Respondenci, na co dzień interesujący się ekologią zwracają uwagę na kwestie zanieczyszczenia wód, w tym Odry, jednak kwestia środowiska naturalnego przez respondentów jest również postrzegana jako temat polityczny. Respondenci coraz mniej wierzą w zapewnienia ekologów dotyczące globalnego ocieplenia. Pojawiają się negatywne komentarze dotyczące fotowoltaiki jako technologii, która trudna jest do implementacji i przynosi niewielkie/pozorne korzyści.

Ja ogólnie uważam, że tutaj nie chcę rodzić dzieci, też wydawać dziecko na taki świat, gdzie jest całe zanieczyszczone środowisko. Już pomijając kwestie polityczne, ale środowisko, brak wody, susza, brudne jedzenie, to wszystko jest na nie.

Samochody o napędzie elektrycznym również są raczej postrzegane jako sposób na pozbawienie ludzi możliwości wjazdu do miast i zmuszanie do zakupu drogiej technologii, niż rzeczywista korzyść dla środowiska.

Respondenci zwracali uwagę na kwestie niesprawiedliwości związanej z dużymi karami dla Polski związanymi z użytkowaniem kopalni i elektrowni w Turowie. Respondenci zwracają uwagę, że w Niemczech wraca się do węgla i nikt nie ma z tym problemów, a Polska jest karana.

Uważam, że dobrze, w dobrym kierunku idzie. Teraz nasz ten rząd obecnie panujący. Nie chodzi mi o to, że mój, tylko, że obecnie panujący. Inwestują w kolej, wojsko, drogi. W to, co nie zginie, co będzie. Obawy to może, że nie jesteśmy pewni cen, energii, ropy, bo nie mamy tych złóż. Jesteśmy uzależnieni od kontraktów, od przetargów.

Rodzina

Respondenci nie są zadowoleni ze zmian jakie obserwują w kwestii rodziny, wartości rodzinnych i życia rodzinnego. Respondenci są zgodni co do tego, że następuje rozluźnienie relacji rodzinnych. Polacy coraz mniej czasu poświęcają rodzinie goniąc za dobrobytem i sukcesem zawodowym. Dorastające dzieci nie są zainteresowane budowaniem rodziny, tylko zdaniem respondentów chcą budować swoją karierę zawodową i korzystać z życia.

Życie rodzinne to zależy dużo od rodziny. Większość młodych nie chce zakładać rodziny. Wolą być wolni, bo dzisiaj młodzi mają inne zdanie. Człowiek dąży do tego żeby być razem, a dzisiaj młodzi jedno słowo i już się rozchodzą.

Respondenci dawne życie rodzinne kojarzą głównie ze wsią i obszarami mało zurbanizowanymi. Tam tradycje rodzinne zdaniem respondentów są silniejsze, a w dużych miastach zanikają. Kiedyś nawet osoby mieszkające w miastach będące krewnymi lub powinowatymi utrzymywały kontakty, tworząc rodzinną sieć.

Demografia nam siada, ale też zauważyłem, że już coraz bardziej odchodzimy od modelu wielopokoleniowych rodzin. Kiedyś to wyglądało tak, że babcią czy dziadkiem zajmowali się wszyscy, bo mieszkali gdzieś na kupie. Wnuczkowie i ta opieka się rozkładała na wiele osób, a teraz przez to, że jednak młodzież, wszyscy chcą już mieszkać osobno, już nie żyje się w takich, te domy za miastem puste stoją, ludzie nie chcą już mieszkać z rodziną, z rodzicami, z dziadkami.

Dziś zdaniem respondentów te rodzinne więzy są zastępowane relacjami związanymi z pracą i hobby. Młodzi ludzie szybko starają się usamodzielnąć, chętnie zmieniają miejsce zamieszkania i tam budują relacje.

Zanik więzi, każdy jest bardziej skupiony na swojej pracy, nauce, swoim życiu prywatnym i częściej budujemy te kontakty poza naszym domem niż wewnątrz.

Zdaniem respondentów młodzi ludzie nie chcą wstępować w związki małżeńskie i nie chcą mieć dzieci. Respondenci upatrują powodów takiej sytuacji w dwóch kwestiach. Jedną z nich jest dbanie o komfort własnego życia. Wygoda jest postrzegana jako wartość, a dzieci zawsze oznaczają zdaniem respondentów koszty, wyrzeczenia i brak wolnego czasu. Respondenci są zdania, że decyzję o poważnym związku i dzieciach odkłada się na później, a często rezygnuje z tego kroku całkowicie. W opinii respondentów maleje też presja społeczna związana z posiadaniem dzieci. Osoby bezdziejne nie są już nagabywane przez znajomych o plany prokreacyjne. Takie pytania zadają obecnie w zasadzie tylko starsze osoby z najbliższego otoczenia rodzinnego.

Według badań, które czytałem jakiś czas temu, średnia wieku wyprowadzenia się z domu się wydłużyła. To jest po 24, 25 roku życia, kiedyś młodzi ludzie się wcześniej wyprowadzali. Tak samo kwestia zakładania małżeństwa, rodziny też się wydłużyło gdzieś pod 30tkę, 27, 28 lat. Czyli ten proces się opóźnia. Moim zdaniem tak się dzieje z dwóch przyczyn. Pierwsza to jest zachodnia kultura, model 2 plus 1, większa indywidualność, nastawienie na karierę zawodową kosztem życia rodzinnego. A druga to jest też sytuacja finansowa, że mamy inflację, wzrastające koszty życia i wiele młodych ludzi nie jest w stanie sobie na ten moment pozwolić na rodzinę.

Wybory

W deklaracjach większość respondentów wskazuje, że chodzi na wszystkie lub większość wyborów. Jako motywację do uczestnictwa w wyborach najczęściej wskazują obowiązek obywatelski albo poczucie odpowiedzialności za przyszłość Polski.

Bo to jest jedyny moment, kiedy się mogę tak naprawdę za pomocą tej kartki wyborczej wypowiedzieć.

Inną deklarowaną motywacją jest chęć zmiany. W szczególności dotyczyła ona osób, których preferencje polityczne są w opozycji do partii sprawującej rządy.

Warto dlatego, że jeśli chcemy coś zmienić w naszym kraju, w państwie, to jak nie pójdziemy na te wybory, to jasne, że zostaniemy przegłosowani i nic się w tym wszystkim nie zmieni, więc każdy głos ma znaczenie.

Respondenci zwracają również uwagę, że wśród ich znajomych pojawiają się osoby, które kwestionują wiarygodność wyborów. Wątpliwości wynikają prawdopodobnie z “baniek społecznych”, czyli sytuacji w których respondenci obserwując jedynie swoje otoczenie, wyciągają ogólne wnioski na całe społeczeństwo. Następuje redukcja dysonansu poznawczego. Respondenci wprost nie wskazują faktu fałszowania wyborów, ale wygląda to dla nich jakby nie były w pełni uczciwe, bo nie są zgodne z ich oczekiwaniami.

U mnie było tak, że większość znajomych była mocno apolityczna. Ja chodziłem na wybory, aczkolwiek czasami się zbyt tym nie interesowałem, a od 8 lat jestem na bieżąco i chodzę, i namawiam innych ludzi i widzę większe poruszenia, aczkolwiek coraz więcej osób po ostatnich przegranych wyborach znajomych stwierdziło, że nie jest to możliwe, bo taka była duża mobilizacja, że stwierdzają, że to chyba zależnie od tego, kto liczy głos, a nie jak się głosuje.

Respondenci wskazują również, że ludzie często mogą wstydzić przyznawać się, na kogo oddają swój głos. Osoby, które są przeciwko partii rządzącej zwracają uwagę, że część ich znajomych ma poglądy wskazujące na

wybór innej partii niż deklarują w swoich wypowiedziach. Niektórzy nawet krytykują partię rządzącą w rozmowach ze znajomymi, a jednocześnie są zadowoleni z instrumentów pomocowych oferowanych przez wskazaną partię (500+, 800+, itp.), dlatego w tajemnicy (mimo poprzednio innych deklaracji) ostatecznie oddają swój głos na PiS.

Dla mnie to jest trochę wał, bo z kim nie rozmawiam, to każdy mówi coś innego, a na końcu w wyborach i tak wychodzi całkowicie coś innego. Były wcześniej wybory, każdy mówił, że nie PiS, już koniec, starczy, tyle było wcześniej złego, a przychodzi co do czego i już w wynikach wyborów wszystko nagle jest całkowicie odwrotnie niż jak z ludźmi rozmawiam. Albo ci ludzie kłamią, albo coś tam ktoś miesza żeby, fabrykowane, fałszowane, albo ludzie wstydzą się może do tego przyznać. Jak są ludzie z patologii, powiedzą, że nigdy w życiu na ten PiS nie zagłosują, ale korci ich to, że dostają 500 plus na dziecko, a mając tych dzieci 8 już się robi 4 tysiące i to już jest kuszące, ale jest im głupio do tego się przyznać.

Duża grupa respondentów wskazuje również na brak odpowiednich kandydatów do oddania na nich głosu. Nie widzą różnic pomiędzy partiami politycznymi i najczęściej czują, że nie ma znaczenia, kogo wybiorą. Wskazują również, że osoby deklarujące nieuczestniczenie w wyborach najczęściej nie czują, że ich głos ma jakiegokolwiek znaczenie dla stanu państwa.

Nie dokonujemy wyboru na przyszłość, tylko ciągle mniejsze zło wybieramy. Chodzi o ludzi, którzy nie głosują. Oni mówią, że wychodzą z takiego założenia, że nieważne na kogo zagłosuje i tak będzie tak, jak było.

Samorządy

Część respondentów wskazywała, że polityka samorządowa jest blisko nich. Jednocześnie nie czują się w nią bardzo zaangażowani. Często nie wiedzą, kto jest ich radnym, burmistrzem czy wójtem. O samorządach zazwyczaj myślą w kontekście nowego chodnika czy utwardzenia drogi. Część z respondentów nie interesuje się tym co samorząd robi, kto sprawuje władzę samorządową w ich miejscu zamieszkania, ani jaki oni sami mają wpływ na lokalną rzeczywistość. Nie zdają sobie sprawy z tego, co samorząd może działać oraz czym dokładnie się zajmuje, jakie są jego kompetencje.

Zależy ode mnie i od nas. Bo jak coś chcę w swoim otoczeniu zmienić, coś mi się nie podoba, to mogę iść do radnego dzielnicowego, który jest w Radzie Miejskiej i mu coś przekazać. Ale powiem szczerze nie robię tak, ale mam zamiar, bo mam pewien problem, chcę z jakimś radnym o tym porozmawiać, może się uda to zmienić.

Mają poczucie, że politykom w samorządach bardziej zależy na rozwoju regionów niż politykom krajowym.

Na pewno pozytywne są te godziny obywatelskie, bo one u nas są. Rzeczywiście mało tego, wynajmowane są co jakiś czas miejsca. Też tutaj mamy restaurację, gdzie się odbywa godzina z samorządem, można poruszyć sprawy obywatelskie.

Zwracają również uwagę, że niestety politycy mają mały wpływ na rzeczywistość. Często wskazywali, że samorzady powinny mieć zdecydowanie więcej kompetencji. Niektórzy respondenci zwracają również uwagę, że kiedyś samorzady miały zdecydowanie więcej uprawnień niż aktualnie.

Kompetencji powinno być zdecydowanie więcej. Czyli nie zarządzanie centralne, a tych jednostek samorządowych. Kiedyś samorzady miały więcej. Krajowy Związek Samorządowy, nie pamiętam, jak to się dokładnie nazywa. Oni kiedyś mieli naprawdę duży wpływ na to, co się dzieje. A w tej chwili to jest jakieś stowarzyszenie zupełnie marginalne.

Jednocześnie oprócz możliwości decyzyjnych respondenci wskazują również na niskie budżety samorządów. Zwracają uwagę, że często muszą się one zapożyczać albo brać kredyty, żeby realizować inwestycje.

Samorzady mają za mało pieniędzy, żeby mogły pokazać, że coś robią, w małych miejscowościach. Może jeszcze kredyty biorą i spektakularne rzeczy, żeby było coś widać. A to też przed wyborami. A ogólnie to po co się wysilać i szukać gdzieś tam jakichś pieniędzy, żeby coś zrobić.

Dodatkowo respondenci zwracają uwagę, że mniejsze miejscowości, osiedla są pokrzywdzone, ponieważ w ich lokalizacjach nie są prowadzone inwestycje. Pieniądze najczęściej przeznaczane są na rozwój dużych miast i/lub ich centrów, a w mniejszych ośrodkach brakuje inwestycji, jak np. drogi dojazdowej.

Ale to też zależy, bo mamy babcię pod Koninem w bardzo małej miejscowości. Jest to zwykła wieś, jedna droga i wszystkie pieniądze idą na centrum. Zamiast pomyśleć też o tych ludziach, którzy są starsi, mają problem z dojazdem do lekarza, bo na wsiach jest najwięcej babć, dziadków, bo wszyscy młodzi wynoszą się do miasta, a o tych ludziach się zapomina. Dlaczego by nie zrobić tych dróg? Bo nie ma pieniędzy? Pieniądze zawsze gdzieś są, tylko bardzo często są kiepsko lokowane albo w miastach młodzi bardzo często dewastują rzeczy i ciągle się inwestuje żeby to naprawiać, a zapomina się o tych mniejszych miejscowościach, ościennych, gdzie ludzie naprawę potrzebowali niewiele. Oni nie chcą nie wiadomo jakiej autostrady ciągniętej do wioski, ale żeby to chociaż spełniało minimalne standardy.

Jednak respondenci są zgodni co do tego, że polityka w Polsce powinna być mniej centralna, a zdecydowanie bardziej planowana lokalnie.

Zarządzanie mniejszym obszarem, gdyby zwiększyć możliwość stricte regulacji, regulowanie i dbanie o mniejszy obszar danego terytorium jest łatwiejsze niż całej Polski naraz, więc nie wiem czy nie wyszłoby lepiej to dla obywatela w danym regionie.

Raczej tak, bo każdy region potrzebuje być może czegoś innego, jest na innym stopniu rozwoju, inny przemysł, inne działalności są prowadzone, inny stan dróg jest, komunikacje, więc gdzieś tam mieszkańcy zgłaszają jakieś zażalenia, potrzeby.

Zaangażowanie ludzi

Część respondentów wskazuje, że przyczyną zaangażowania jest chęć uczestnictwa w decyzjach i posiadania wpływu. Wpływ dla tych osób wiąże się z poczuciem tożsamości czy ważności jako człowieka. Inną wskazywaną przyczyną zaangażowania ludzi w sprawy społeczne były korzyści, rozumiane nie tylko jako korzyści finansowe, ale również polityczne czy wizerunkowe.

Duża część chce się pokazać, ale jednak dużo ludzi oczywiście się nigdy tego nie przyzna, liczą się z tym, że jak pójdą wyżej, to będą mieli z tego korzyści w przyszłości. Lepsze stanowiska, lepszy dostęp do czegoś.

Zauważają również zaangażowanie „społeczników” w sprawy regionalne. Zdaniem respondentów na tym poziomie najczęściej ludzie angażują się dla idei i/lub ogółu społeczności. Dopiero na etapie krajowym respondenci zauważają inny cel działań.

Społeczników jest coraz mniej. Coraz więcej jest ludzi, którzy liczą, że zrobią karierę przez politykę i zarobią wielkie pieniądze. Kiedyś polityka i turystyka była dla ludzi bardzo bogatych, bo na tym się nie szło dorobić. A w tej chwili i na polityce i na turystyce wszyscy próbują się dorobić. Do polityki idą tylko po to, żeby się dochrapać do koryta.

Niektórzy zwracają również uwagę, że zaangażowanie najczęściej – prędzej czy później – łączy się z polityką na poziomie lokalnym oraz centralnym.

Żeby być społecznikiem to albo się to wynosi z domu, rzadko kiedy ktoś próbuje stać się społecznikiem z wyboru. Są ludzie, którzy też szukają jakiegoś poklasku, też awansu społecznego, polityk. Kolega startował kiedyś, bo chciał zaistnieć, coś innego. Mam różne hobby, a ja chcę zobaczyć w polityce. Był radnym w Poznaniu, ale to nie jest dla niego temat. Są układy, powiązania, różnego rodzaju świństwa i inne przekręty.

Unia a prawo polskie

Z wypowiedzi respondentów można wyciągnąć wnioski, że priorytetyzacja jest bardzo zależna od aspektu jaki brany jest pod uwagę i indywidualnych preferencji wynikających z poglądów politycznych. Respondenci mają bardzo różne poglądy na temat priorytetyzacji prawa polskiego oraz europejskiego. Są pod tym względem bardzo podzieleni. Zazwyczaj jednak wskazywaną odpowiedzią jest pierwszeństwo prawa polskiego nad unijnym.

Dlatego prawo krajowe, bo jednak mimo, że żyjemy w Europie, jesteśmy Europejczykami, to jednak w każdym kraju, państwie rzeczywistość jest troszeczkę inna i nie da się stworzyć idealnie pasującego prawa dla wszystkich.

Część respondentów zwraca uwagę na fakt, że wejście do Unii Europejskiej było dobrowolne i w związku z tym w ich opinii to my powinniśmy się dostosowywać do prawa unijnego.

Uważam też, że wstępując do Unii podpisaliśmy pewne zobowiązania. Nikt nas do tego nie zmuszał. Chcieliśmy, to podpisaliśmy i powinniśmy pewne rzeczy załatwiać sami na swoim podwórku, ale jako członek Unii powinniśmy też słuchać innych rzeczy.

Inna część respondentów w kontekście Unii Europejskiej wskazuje na dofinansowania, które od niej czerpiemy. Przez ten pryzmat patrzy właśnie na relację pomiędzy prawem unijnym, a krajowym. Fakt przyjmowania pieniędzy z Unii Europejskiej, ich zdaniem zobowiązuje nas do realizowania standardów unijnych w naszym polskim prawodawstwie.

To powinno być wypośrodkowane jak jest w tej chwili. Jesteśmy krajem i powinniśmy rządzić u siebie tak jak uważamy, jak głosujemy, ale weszliśmy w spółkę, która się nazywa Unia Europejska, bierzemy troszkę pieniędzy od nich i też musimy się podporządkować jednak, bo wiedzieliśmy z czym to się wiąże.

Respondenci zwracają również uwagę na nierówne traktowanie krajów w Unii Europejskiej. Niektórzy zwracają uwagę, że na Polskę nakładane są sankcje, które nie dotyczą innych krajów UE. W tym kontekście respondenci podają przykład Turowa lub systemów prawnych w innych państwach. Dodatkowo niektórzy respondenci zauważają, że Unia Europejska jest potrzebna jako gwarant praworządności w zakresie wartości jakie prezentuje Unia – np. prawa człowieka, ekologia, itp.

Przypadek z tą kompanią węglową było, jakieś hece, że Polska wydobywała ten węgiel i Unia Europejska nakładała duże kary na Polskę, ale gdzieś się okazało, że w innym kraju, czy w samych Niemczech sami i tak wykopują gdzieś i na Niemcy nie są nakładane takie sankcje, więc dlaczego my dostajemy, a inne państwa też robią coś wbrew prawu, który wymyśla Unia Europejska, a Polska bardziej jest karana. Chociaż z drugiej strony jak PiS rządzi i ogranicza wolne media, to Polacy próbują szukać pomocy w Unii Europejskiej, żeby naciskała na obecną naszą władzę, że nie może tak się dziać, że się ogranicza nam życie w jakiś sposób.

Rządzący

Respondenci oceniali działania rządu zgodnie ze swoimi preferencjami politycznymi. Ci, którzy popierają rząd, chwalą jego działania, a osoby popierające opozycję są zgoła odmiennego zdania. Respondenci jawnie określający swoje preferencje polityczne, pokazujący swoje poparcie dla opozycji na pytania ogólne odpowiadali, że rząd wszystko robi źle. Niektórzy respondenci nawet w sytuacji, w której zgadzają się z działaniem rządu – nie przyznają się do tego lub wskazują, że zostało to źle zrobione/przeprowadzone. Może wynikać to z negatywnej wizji tej partii lub bardzo negatywnego nastawienia do niej. Możemy stwierdzić, że część respondentów nie lubi rządu, co wpływa na percepcję wszystkich działań władzy.

Rząd robi co chce. Skoro ma władzę, to uznaje, że mogą robić co chcą, wydawać pieniądze na co chcą. To jest złe, bardzo złe, tak nie powinno być. Rządzący są wybrani do tego, żeby nas prowadzić. Nie, że nami kierować, narzucać, ale mają nam przewodzić. To są nasi przewodniciele, mają sprawiać żeby nam żyło się lepiej, a nie, żeby tworzyć zamordyzm, wsadzić nas do klatek, powiedzieć tego nie wolno, masz wydawać tyle pieniędzy, kupić to, jeść to, bo to nie jest życie. To wtedy tworzą schronisko dla zwierząt.

Część respondentów nie poddawała się temu trendowi, mimo że nie lubi rządu, to potrafi pozytywnie ocenić jego działania. Osoby te są świadome, że negatywne nastawienie utrudnia im pozytywne oceny działań rządu.

Ja się trochę znowu kłócę ze sobą, bo zupełnie mam odmienne poglądy niż nasza partia rządząca i totalnie nie jestem za poglądami prawicowymi. Pozytywnie oceniam pomysł obniżki czy darmowych leków dla osób powyżej jakiegoś tam wieku. Pozytywnie i trochę negatywnie oceniam trzynastą emeryturę.

Niektórzy respondenci o poglądach sprzyjających partii rządzącej porównują ją do obrońcy polskich wartości, używając nawet sformułowania takiego jak “dzielni rycerze”. Uważają, że rząd robi dobrze odnajdując równowagę między tym co Polska zyskuje, dzięki współpracy z Unią, a które rozwiązania nie są zgodne z polskim interesem narodowym.

Współpracują z Unią Europejską, zdobywają jakieś fundusze żeby żyło się nam lepiej, bo jednak to oni wychodzą, oni dogadują. Jak są jakieś nasze reguły polskie, to oni starają się to bronić, żeby nam nie weszli zbyt na głowę i oni nas nie trzymali za kaganiec, ta Unia. Tu walczą jak dzielni rycerze. Co swoje, to sobie oczywiście wezmą, ale jednak gdzieś tam jednak starają się reprezentować tą Polskę, to może być chyba tyle dobrego, bo gdyby nie pieniądze unijne, to nie mielibyśmy ani dróg, ani szkół, ani nic, bo byśmy byli hen hen, daleko i trudno byłoby nam uzyskać ten poziom życia.

Rządzący a Białoruś

Działania rządu w tym zakresie oceniane są zazwyczaj pozytywnie. I co ciekawe, pozytywnie oceniają je również Ci, którzy rządu nie lubią (bo popierają opozycję). Uszczelnienie granicy i zablokowanie napływu nielegalnych imigrantów zyskuje aprobatę respondentów i jest postrzegane jako działanie chroniące interes Polski.

Na pewno plusem były działania z powstrzymaniem tej nielegalnej imigracji. I tutaj faktycznie poskutkowały, chociaż słyszałem, że udało się niektórym obejść te nasze obronne działania.

Pojawiają się głosy, że tę sprawę można było rozwiązać inaczej i w porozumieniu z Unią Europejską wpuścić uchodźców przez białoruską granicę. Tworząc obozy, w których Ci ludzie mogliby otrzymać pomoc zamiast umierać w lasach.

Z punktu widzenia mojego to nie jest dobre. Wiadomo, że to wymaga pieniędzy, ale założyłem się, że dostalibyśmy te pieniądze z Unii. Na tworzenie obozów, weryfikację tych ludzi, których przyjmujemy. A w tym momencie ci ludzie umierali w lasach. I oni są bezradni, teraz jak byłam na wakacjach i gospodarz był dyrektorem Białowiejskiego Parku Narodowego, bo go sprawdziłam, do 2015, więc myślę, że nie po linii rządu, więc wyleciał, ale rozmawiałam z nim na ten temat, mówił o sytuacji, że Straż Graniczna jest bezradna, to jest fikcja.

Wydaje się, że sam problem spowszedniał Polakom i stał się mniej istotny w porównaniu z uchodźcami z Ukrainy, których obecność Polacy odczuwają w zdecydowanie silniejszym stopniu.

Rządzący a Ukraińcy

W ocenie respondentów, którzy nie lubią rządu – większość działań związanych z niesieniem pomocy Ukraińcom była inicjowana przez Polaków, a nie rząd, więc nie jemu należą się słowa uznania. Pojawiały się głosy, że wsparcie rządu było spóźnione. Jednak część rozwiązań była oceniana zdecydowanie pozytywnie (również przez osoby, które nie lubią rządu) – jak np. nadawanie numerów pesel, czy wprowadzanie ich na rynek pracy. Pojawily się również głosy, że w niektórych obszarach Ukraińcy mają za dużo praw i traktowani są lepiej niż Polacy. W tym kontekście wskazywano kolejki do lekarzy, dostęp do szkolnictwa czy darmową komunikację. Respondenci wskazywali również postawę roszczeniową wśród uchodźców. Części respondentów nie podoba się, że uchodźcy dostają takie same programy socjalne jakie otrzymują Polacy. Dodatkowo zwracają uwagę na fakt, że pomoc powinni otrzymywać tylko najbardziej potrzebujący uchodźcy, a nie wszyscy. Respondenci mówią, że widać po tych osobach, że niektórzy z nich są bardzo majątni – jeżdżą drogimi samochodami, noszą markowe ubrania, a jednocześnie korzystają z pomocy oferowanej przez polskie państwo – ich zdaniem tak nie powinno być.

Dla mnie duży plus za organizację nadawania numerów pesel, żeby ci ludzie mogli w jakiś sposób funkcjonować u nas w kraju. I rozlokowanie dzieci po szkołach, placówkach. Ale na pewno bardzo na minus rozdawanie tego, do czego my jako obywatele odprowadzający składki nie mamy dostępu, na przykład oczekiwanie na wizyty u lekarzy, że musimy czekać na coś miesiącami, co oni mają na pstryknięcie palcem albo rozdawanie pieniędzy, że nikt nie ma nad tym kontroli. Może dobrze żeby ta pomoc była doraźna, ale takie pomaganie na wyrost trwało trochę za długo i doprowadziło do anty ukraińskich nastrojów i niechęci, że ktoś ma większe przywileje. To była wyjątkowa sytuacja, ale do tej pory słyszy się czasem, że mają więcej przywilejów.

Część respondentów zwraca również uwagę, że dużym plusem obecności Ukraińców w Polsce jest pozyskanie nowych rąk do pracy. Zwracają uwagę, że Ukraińcy pracują w zawodach, w których Polakom nie chce się już pracować, bądź są one dla Polaków mało atrakcyjne lub za mało płatne.

Dobre to na pewno pozyskanie nowych rąk do pracy na terenie Polski, szczególnie w zawodach, w których Polakom nie chce się już pracować, jak np. na budowach.

Jednocześnie respondenci zwracają też uwagę na inny aspekt tej sytuacji. Przez dużą liczbę Ukraińców stawki w niektórych zawodach ulegają obniżeniu. Niektórzy respondenci wskazują, że bezpośrednio odczuwają tego skutki – np. w branży budowlanej.

Przez zatrudnianie obcokrajowców, przede wszystkim chodzi mi o Ukraińców, pod moim kątem budownictwo, stawki poleciały strasznie dół. Niestety przyjdzie Ukrainiec, Ukraińców jest tyle, że oni pójdą i wszystko zrobią. To zależy od człowieka czy chcą pracować, jak z Polakiem, przyjdzie do pracy i będzie pracował, albo nie będzie pracował. Ale wydaje mi się, że Ukraińcy są bardziej pracowici, choć zdarzają się też wyjątki. Ale, że ich jest tak dużo i potrafią spowodować, że niestety ceny stawek spadają. W branży elektrycznej jest ich bardzo dużo i są dobrzy. Ale jest ich dużo i niestety ceny poszły w dół.

No tak, zorganizowanie pomocy w kwestii noclegu, jakiegoś wyżywienia, ale to powinno być na chwilę i powiedzieć im albo zostajecie i przychodźcie do pracy i stajecie się pełnoprawnymi mieszkańcami Polski, ale działacie żeby to wszystko funkcjonowało, a nie tworzyacie kolejną enklawę wyzyskującą, biorącą tylko to, co uważa się za należne. Jeżeli państwo ma istnieć, to musi mieć ręce do pracy, nie można dać czegoś nie mając tego. Bo oni dostawali mieszkanie, atrakcje za friko, a przecież to się za friko nie produkuje.

Myszę, że dajemy im za dużo socjału, przez co trochę ich upośledzamy, bo nie wymagamy żeby się usamodzielniali, co w dłuższej perspektywie może być dla nas niekorzystne. Bo o ile wcześniej przed wojną było sporo Ukraińców w Polsce, tylko, że oni wszyscy przyjeżdżali za pracą. Nie patrzyli na Polskę żeby tutaj zostać, tylko przyjeżdżali tu zarabiać tak jak my jeździliśmy gdzieś za pieniędzmi. A teraz już co poniektórzy, bardziej patrzą na żeby tutaj zostać. To jest podobnie jak z Anglią. Jak Polacy wyjeżdżają do Anglii, często biorą prace najniższej płaty, gdzie Anglik nie będzie chciał pracować. I tu jest tak samo. To jest tania siła robocza. Najczęściej w fabrykach, bo Polak raczej nie chce za bardzo, jednak jakieś aspiracje tam były. Dużo kobiet jako opiekunki tutaj przychodzą. One są znacznie tańsze niż pielęgniarki. Aczkolwiek u nas pielęgniarek brakuje, więc tutaj nie ma problemu.

Respondenci w kontekście nadmiernej pomocy wspominają również o bezpłatnych rozrywkach dla uchodźców. Uważają to za zbędną pomoc.

Na minus na początku były jakieś tam darmowe kina, jakieś rozrywki. Szczerze to Polakom też niektórym tego brakuje, bo nie stać żeby pójść do kina. Najważniejsza jest taka podstawowa pomoc, dla mnie to jest takie wydziwianie już.

Dodatkowo respondenci wskazują na brak kontroli tego, jakie osoby wpuszczane są do kraju.

Powinna być większa kontrola Ukraińców przy wpuszczaniu ich.

Wśród respondentów można wyczuć negatywne nastawienie do uchodźców. Przyznają oni, że w takiej sytuacji należy pomagać, jednak zdaniem znacznej grupy pomoc ta poszła już za daleko. Aktualnie zwracają uwagę, że powinno się bardziej kontrolować to, komu i w jaki sposób się pomaga. Pomoc Ukraińcom zdaniem respondentów nie powinna odbywać się kosztem obniżenia standardu życia przeciętnego Polaka.

Rządzący a Ukraina

W kontekście pomocy Ukrainie jako państwu respondenci wypowiadają się bardziej pozytywnie. Pojawiają się nawet głosy, że to dobrze, że pomagamy, ponieważ w ten sposób bronimy polskich granic. Niektórzy respondenci używają nawet sformułowań, że Ukraińcy przelewają krew za Polaków.

To jest taka obawa trochę, że to co robimy w tej chwili, że im pomagamy i tym sprzętem, bo obawa jest przed innymi siłami, czy nie zostaniemy. Mi się wydaje, że dobrze, bo bronimy również i siebie, bo jeżeli przejdą z Ukrainy, to idą dalej, więc bronimy i siebie.

Dobrze, bo Ukraińcy przelewają krew trochę za nas, bo jeżeli Ukraińcy by się poddali i przegrali wojnę tak jak Putin chciał w ciągu trzech dni, to my byśmy byli już kolejni w kolejce.

Pojawiła się również jedna skrajna opinia. Metoda jakościowa nie pozwalała na ocenienie, jak często taka opinia występuje w ogóle populacji. Pojawił się respondent, który określił, że wojna w Ukrainie jest w interesie

Polski. Naszym zdaniem warto ją przytoczyć ze względu na jej unikatowość i skrajnie nacechowany przekaz.

*Jak dwóch bandziorów się bije, to się ich zagrzewa do walki i to, co Polacy teraz robią, że wysyłamy tam sprzęt i broń i tak dalej, jak najbardziej jest to w naszym interesie. I oczywiście kibicuję tej wojnie Ukrainie, ale nie z miłości do nich, a dlatego, że są słabsi i im dłużej będą się bronić, tym więcej natłuką się nawzajem z Rosjanami. Dla mnie to jedni i drudzy to są Słowianie wschodni i ta mentalność zawsze będzie bardziej bliska im za nimi niż nam. **Niech się wytłuką co do jednego.***

Część respondentów w tym kontekście zauważa pewne ryzyko tej sytuacji. Zwracają oni uwagę na fakt, że to zdradzanie potencjału obronnego kraju. Jeśli chodzi o informacje dotyczące wielkości pomocy militarnej dla Ukrainy to zauważalne są dwie konkurencyjne postawy:

1. Pewna grupa respondentów zarzuca rządowi brak transparentności odnośnie kwot, jakie Polska wydaje na pomoc militarną Ukrainie.

Dajemy im broń, środki czystości, ale nikt nie wie, nie zostało to nigdzie napisane, bo oglądałem, czytałem parę artykułów. Czasem chciałoby się wiedzieć kto płaci za tą broń. Nikt nie umie odpowiedzieć. Nikt z rządu nie potrafi odpowiedzieć, co się dzieje z pieniędzmi za broń, którą dostarczamy. Kto za to płaci? My jesteśmy tak bogaci jak Stany, że możemy tak dawać?

Dobrze, tylko że transparentne powinno być.

2. Kolejna grupa respondentów jest zdania, że ze względu na bezpieczeństwo narodowe wszystkie informacje dotyczące przekazywanej pomocy militarnej powinny pozostać tajemnicą.

Dobrze, że pomaga, ale za bardzo. Wszystko co przekazemy oficjalnie się o tym mówi. Uważam, że powinno być powiedziane jest pomoc, ale to powinno być w jakiś sposób tajne.

Była grupa respondentów, która wskazywała, że pozbywamy się sprzętu, który nie jest już w pełni sprawny. Zauważają, że jest to sprzęt, który określić można jako przestarzały, niepotrzebny, którego utylizacja powo-

dawałaby dodatkowe koszty. Jednocześnie respondenci zwracają uwagę na fakt, że na jego miejsce nie mamy nowej broni. A więc w rzeczywistości rozbrajamy się.

Oddajemy stare śmieci. Słyszałam w telewizji, że my się pozbywamy wszystkiego. Jeszcze nie mamy nowego, a żeby się nie okazało, że zostaniemy z palcem w nocniku. Ludzę się nadzieją, że nie będzie nam to do niczego potrzebne. Nie potrafię określić działań rządu tak samo ja nie potrafię określić, co będzie jutro. Takie czasy. Z jednej strony dobrze, bo pomagamy, a z drugiej strony pozbywamy się nie mając zaplecza.

Idea zbrojenia państwa spotyka się z szeroką akceptacją. Respondenci zauważają, że w obecnej sytuacji geopolitycznej Polska powinna być w stanie samodzielnie skutecznie się obronić. Dlatego zwiększanie potencjału obronnego kraju, tzn. powiększanie armii czy kupowanie nowego i nowoczesnego sprzętu spotyka się z bardzo pozytywnym odbiorem społecznym.

Bardzo mnie cieszy, że w końcu zaczęło nasze państwo kupować systemy uzbrojeń, a nie zabawki tylko. W kontekście tego co się dzieje. Czyli zbroimy się i zbroimy się sensownie. Nie, że jakieś leopardy, które do niczego się nie nadały tylko rzeczywiście kupuje się całe systemy walki.

Polacy odczuwają dumę z tego w jaki sposób oni oraz rząd zachowali się w sytuacji wojny w Ukrainie z Rosją. Jednak zaczyna panować przekonanie, że ta pomoc powinna być udzielana w sposób bardziej przemyślany, celowy i transparentny.

Rządzący a polityka rodzinna

Ocena działań rządu w zakresie polityki rodzinnej jest bardzo utrudniona, ponieważ respondenci w bardzo różny sposób rozumieją wskazane pojęcie. Zdaniem respondentów polityka rodzinna w kraju nie jest w najlepszym stanie. Respondenci zauważają działania rządu, które mają na celu zwiększenie liczby populacji, ale oceniają te działania jako jako nieskuteczne. Respondenci zwracają uwagę, że więzi rodzinne oraz wartości zanikają.

Przed wszystkim zanikają więzi rodzinne. Jeżeli rodzeństwa ze sobą mieszkają w tym samym mieście, widują się raz do roku znamy, to coś jest nie tak.

Część respondentów rozumie politykę rodzinną jako podwyższenie płacy minimalnej. Ich zdaniem jest to działanie, które skutkiem jest pozostanie większej ilości młodych ludzi w kraju.

Nie da się nadrobić tego, co nie zrobiono przez dziesięciolecie, bo gdyby ta pomoc ruszyła około dwutysięcznego roku, to nas by było więcej kilka milionów. To co zrobiono między 2000 a 2008, nawet do 2011, to emigracja była potężna, ludzie frustrację przeżywali. Przecież mój syn poszedł do pracy za 3,50.

Inna grupa respondentów wskazuje na pomoc socjalną, taką jak 500+ czy 800+. Respondentom wydaje się, że skutkuje to robieniem coraz większej liczby dzieci jedynie dla zasiłków, zamiast faktycznej chęci powiększenia rodziny. Respondenci wskazują obawy, że pomoc finansowa doprowadza do sytuacji, w których zaniedbane przez patologicznych rodziców dzieci mieszkające w rodzinach zastępczych i wiodące w nich dobre życie są “odzyskiwane” w celach zarobkowych jako instrumenty do pozyskiwania dodatkowych środków.

Jak patrzeć na politykę prorodzinną, to bardziej poszła w stronę hodowli tych dzieci, niż w stronę rodziny, bo jednak ludzie jeszcze wcześniej, tu mówię o tej patologii troszeczkę, miało z tyłu głowy, że nie mogą mieć jeszcze jednego dziecka, Czy oddadzą do domów dziecka. W momencie, kiedy weszło 500+ dzieciaki, które siedziały po rodzinach zastępczych, po domach dziecka, rodzice, którzy nie byli zdolni do tego, te dzieciaki przez ten sąd były zwracane z normalnych domów zwracane rodzicom. Ci rodzice byli tacy jak byli a te dzieciaki z domu trafiły do domu dziecka, ale kasa już zostawała u rodziców. I to były afery.

Nie chcę wyjść na buca i kogoś kto generalizuje, ale to jest pomoc, która trafia najbardziej, przemawia najbardziej do ich wyborców, do wyborców PiS-u. Mój ojciec działa bardzo aktywnie w Caritasie robiąc paczki na święta i w tej chwili często spotyka się, że on mówi Marek weź z tym wypierdzielaj, ja dostaję 2,5 tysiąca za moją piątkę, którą mam tutaj i nie mam czasu tego przepić. To jest oczywiście skrajne podejście, ale temat zauważalny. Także myślę, że te pieniądze źle są wydatkowane, to powinno iść w jakieś odliczenie od podatków, a nie w czystą gotówkę.

W opiniach części respondentów pomoce takie jak 500+ oraz 800+ są jedynie narzędziami PR-owymi. Ich zdaniem prawdziwy problem leży gdzie indziej. Uważają, że rząd powinien bardziej zwracać uwagę na rodziny tzw. “przemocowe” i stworzyć odpowiednie prawo przeciwdziałające takim sytuacjom.

Przerażające trochę jest, że nasz rząd potrafi w ekspresowym tempie przeprowadzić ustawę o zwiększeniu środków 800 plus, co jasne, zgadzam się, pomaga wielu rodzinom i dla rodziców rozsądnie dysponujących środkami jest to duże ułatwienie. Dzieci mogą jechać na wakacje, mają nowe biurko, pokój czy rower. Zgadzam się, są gdzieś pozytywne tego aspekty, ale przerażające jest, że potrafi tak szybko przeprowadzić pewne rzeczy, bo to jest PR-owo i teraz przedwyborczo ładnie wygląda, a nie potrafi w tak samo ekspresowym tempie wdrożyć procedur, ustaw i wszelkich przepisów ku temu, aby chronić rodziny przemocowe, dzieci przemocowe. Mam tu na myśli śmierć Kamilka kilka miesięcy temu, rodziny dzisiaj, półtoraroczne dziecko w Legnicy, narkotyki. To jest przerażające działanie rządu, że PR-owe, fajne działania są ekstra, super w szybkim tempie, a tam gdzie jest potrzeba pomocy, wsparcia rządu, państwa, tego nie ma i chowany problem jest pod dywan.

Na temat aborcji respondenci dyskutowali w bardzo emocjonalny sposób. Można było odczuć, że jest to bardzo ważna dla nich kwestia. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (uznawanego za zależny od partii rządzącej) zakazujący de facto aborcji jest postrzegany jako naruszenie kompromisu aborcyjnego. Respondenci wskazywali, że w Polsce strach aktualnie zachodzić w ciążę. Respondenci są zdania, że tego typu działania mają odwrotny skutek od założonego. De facto zniechęcają kobiety do zachodzenia w ciążę. Część respondentek jest zdania, że zakaz aborcji narusza ich prawa. Ich zdaniem są to prawa podstawowe.

Jeszcze wracając do tematu tego braku aborcji i jeżeli rząd chce, bo chce żeby kobiety rodziły chore dzieci, to też na pewno musieliby usprawnić pomoc dla chorych dzieci. Dziecko jest chore, żyje 20-30 lat, potem umiera automatycznie. Najczęściej kobieta rezygnuje ze swojej pracy, bo musi być 24 godziny na dobę z tym dzieckiem. Dziecko umiera i doświadczenie zawodowe brak, oszczędności brak. Nie daj Boże zostanie sama i co ona ma robić? Nie ma żadnego wsparcia dla takich osób, które poświęcają się wychowaniu chorego dziecka.

Rządzący a emeryci

Część odbiorców zwraca uwagę, że rząd bardzo dba o emerytów. Padają nawet sformułowania, że do tej pory nie było partii, która aż w takim stopniu dbałaby o emerytów. Respondenci wskazują, że emeryci w ich bliskim otoczeniu są zadowoleni z tego w jaki sposób rząd dba o nich.

Dobrze. Chyba nigdy emeryci nie byli tak dobrze traktowani jak za obecnych rządów. I znam takich emerytów w mojej rodzinie, którzy mi powiedzieli, żeby nie wiem co się stało zagłosujmy na PiS, ponieważ mają trzynastkę, mają czternaście, za rządów Tuska dostali podwyżkę 15 złotych.

Jednocześnie należy stwierdzić, że część respondentów negatywnie ocenia działania rządu, twierdząc, że podwyżki i dodatkowe emerytury odbywają się kosztem samych emerytów. Gdyby znieść opodatkowanie emerytur bilans byłby podobny. W ich opinii te programy to instrument PR-owy.

Sztuczne dbanie o emeryta. Fajne to jest, że dbają, tylko że to jest przy okazji, to nie jest taka dbałość bo dbałość, tylko co my na tych emerytach ugramy. Wybory. Czyli traktowanie emerytów jako mięso wyborcze.

Respondenci są zdania, że emeryci mają utrudniony dostęp do mediów innych niż rządowe. Wprowadzono rozwiązania technologiczne, których skutkiem jest utrudniony dostęp do mediów komercyjnych.

Była sytuacja ze zmianą radioodbiorników, że trzeba było przestroić w telewizorze. Dlaczego nagle stało się tak, że włączała się tylko Jedynka z tych naziemnych dekoderek? Mówimy o emerytach teraz. Taki emeryt, on nie pójdzie, bo ma za mało pieniędzy, kupić sobie drugiego dekodera, czy nie weźmie pana, który dostroi tą antenę, tylko będzie oglądał cały czas jedynkę. To też, wydaje mi się, że chodziło o to, żeby zmusić go do oglądania i robienia wody z mózgu.

Prezydent

Prezydent jest utożsamiany z aktywnością partii rządzącej. Respondenci zwracają uwagę na jego jedynie reprezentacyjną oraz wizerunkową rolę. Ich zdaniem prezydent jest postrzegany jako osoba wykonująca polecenia kierownictwa partii, zamiast kreowania własnych działań.

Tak, on jest tylko twarzą. On podpisuje to, co mu dają do podpisania i zbytnio nie ma nic do powiedzenia. Jest tylko marionetką w rękach reszty rządzących. Tak wygląda w Polsce rola prezydenta. Nawet nie wiem czy on sobie zdaje z tego sprawę, że jest tylko do kwestii medialnych. Ma wyglądać, ma się śmiać, gadać jakieś głupotki cobyśmy się śmiali razem z nim. Ale on zbytnio nie robi nic.

Część respondentów wskazuje, że prezydent nie jest samodzielną i niezależną jednostką. Jego zaangażowanie w pomoc Ukrainie wydaje się sztuczne i jest nadmierne.

Negatywnie jednak jego postawę, bo niedawno była taka sytuacja, że nawet chyba na zlocie NATO powiedział, że on tutaj jest ambasadorem Ukrainy. I to też brzmiało negatywnie, znowu taką podległość pokazało. Nie widzę sensu czegoś takiego.

Trochę też ośmiesza się ogólnie i nas Polaków. Przykładowo order dla prezydenta Ukrainy. To było trochę kiepskie, bo to jest najwyższy order w Polsce za czyny dla Polski. Wręcza go gościowi z Ukrainy, nie Polakowi, za czyny zrobione dla Polski. A co takiego on zrobił w sumie dla Polski?

Urzędy

Negatywne opinie dotyczące pracy urzędów pojawiały się sporadycznie. Respondenci cenią sobie zmiany jakie zaszły w obsłudze urzędowej. Zauważają, że osoby tam pracujące są bardziej pomocne oraz dużo miłsze. Respondenci nie są pewni czego to jest skutek - obstawiają zmianę pokolenia, cyfryzację, dynamizację życia i pracy, a także działanie rządu.

Taka kultura troszeczkę inaczej. Nie wiem czy to jest zmiana pokolenia, że nowe pokolenie jak wchodzi, troszeczkę inaczej podchodzą do klienta niż te starsze

panie co najpierw musiały zrobić kawę żeby kogoś obsłużyć. W tej chwili wszyscy pracujemy szybciej, mamy lepiej. To tak samo urzędy też muszą. Więc muszą być te panie i panowie miłsi troszeczkę, więc bardziej pomocni są. To poszło wszystko na plus. Tylko nie wiem czy to jest kwestia rządu, czy zmiany. Inne czasy mamy, inne technologie, bo mamy komputery i im jest troszeczkę łatwiej.

Pojawiały się również opinie, że urzędnicy stali się bardziej wyrozumiali i empatyczni. W opinii respondentów są bardziej pobłażliwi, zmieniło się ich podejście, dzięki czemu traktują osoby, które do nich przychodzą bardziej jak klienta, a nie petenta. Zmiany oceniane są pozytywnie.

*Ja prowadzę działalność gospodarczą i z powodu tego, że siedziałam w dziu-
rze internetowej, internetu nie było, nie zrobiłam, bo sama sobie rozliczam,
nie zrobiłam JPK dokumentu, który jest teoretycznie, do 25 powinnam go zło-
żyć. I w piątek dzwoni pani z urzędu skarbowego. Miła, grzeczna, sympatycz-
na, uśmiechnięta, bo pani nie złożyła, nie widzimy tu. Jak już powiedziała, że
z urzędu, to od razu wiedziałam, o co chodzi. Byłam w tym, a nie w tym miejscu
i nie miałam tego zrobić. Powiedziałam, że była awaria, to już tak prywatnie,
więc powiedziała w poniedziałek proszę żeby to było.*

W każdej z grup pojawiły się pozytywne opinie dotyczące postępującej cyfryzacji urzędów. Respondenci wskazywali, że tego typu rozwiązania bardzo ułatwiają im załatwianie spraw. Dodatkową zaletą jest również to, że nie muszą posiadać przy sobie fizycznie dokumentów.

*E-obywatel wszedł, dokumenty można sobie odłożyć, zostawić w domu, mieć to
w swoim telefonie.*

Pojawiły się głosy, że w pewnych obszarach biurokracja nadal jest bardzo rozbudowana. Załatwienie sprawy wciąż wymaga wielu aktywności, dokumentów, wizyt oraz czasu.

*Dalej dużo biurokracji. Bardzo dużo. Składałam ostatnio dla rodziców doku-
menty o stopniu niepełnosprawności. Człowiek, który nie porusza się sam, ale
potrzebne jest upoważnienie opiekuna, czegoś tam. Jak już ten stopień dostał
tato, nie chodzi sam, porusza się przy balkoniku, to teraz jeszcze oddzielny
wniosek trzeba złożyć o wydanie legitymacji. Chciałby kartę parkingową do
poruszania się, oddzielny wniosek. Do czegoś jeszcze oddzielny wniosek.*

Służba zdrowia

Respondenci generalnie negatywnie oceniają stan publicznej służby zdrowia. Uważają oni, że w tym aspekcie jest coraz gorzej. Kolejki do specjalistów się wydłużają, a nagłe pojawienie się w systemie znacznej grupy uchodźców zdecydowanie negatywnie wpływa na problem.

Zapaść w służbie zdrowia się pogłębia na pewno.

Respondenci deklarują, że często wolą korzystać z prywatnej opieki zdrowotnej, ponieważ nie mogą zaspokoić swoich podstawowych potrzeb przy pomocy usług oferowanych przez NFZ.

Respondenci negatywnie oceniają sposób budowania list refundacyjnych oraz całą politykę zarządzania lekami refundowanymi. Zaznaczają też, że leki są coraz droższe.

Z publicznej służby zdrowia nie korzystałem, nie wiem jak długo. Korzystam z prywatnej opieki i jest mi ciężko powiedzieć, ale z tego co słyszałem to jest coraz dłużej, są coraz dłuższe kolejki do specjalistów, ciężko się dostać. Bo wiadomo, leki są coraz droższe, widzimy sami w aptekach, gdzie realizujemy recepty, to jest kosmos.

Zdaniem respondentów brak dostępności personelu medycznego jest wynikiem migracji.

Zmieniło się na pewno, że bardzo dużo służby zdrowia, czyli lekarzy, pielęgniarek, profesjonalnego personelu wyjechało za granicę. Nie ma kto u nas pracować, więc wspomagamy się Ukraińcami. I druga sprawa, że przez pandemię, są pozostałości popandemiczne, teraz wojna Ukraina. Te wszystkie sytuacje, które się zdarzały spowodowały, że służba zdrowia dostała znaczne podwyżki, a tak naprawdę dużo mniej robili jak normalnie, jak teraz.

Respondenci zauważają również, że ilość sprzętu i dostępu do technologii medycznych, spowodowała że jakość ochrony zdrowia poprawiła się, natomiast pogorszyła się jej dostępność.

Poziom na niektórych oddziałach w polskiej służbie zdrowia jak mamy Centrum Zdrowia Matki Polki i lekarzy i pielęgniarki na oddziale neonatologicznym, gdzie trafiają wcześniaki, to poziom wiedzy i umiejętności tych ludzi to coś z najwyższego. Ale druga strona medalu terminy wizyt na przykład, wizyta do neonatologa, która powinna być w ciągu miesiąca, najbliższy będzie termin na przyszły rok, gdzie dziecko nie będzie tego już potrzebowało. To bardzo zależy od placówki.

Zdaniem respondentów niska jakość ochrony zdrowia nie wynika bezpośrednio z działań rządu. Zaniedbania odbierane są przez respondentów jako wieloletnie i żadna z ekip rządzących nie poradziła sobie z tym problemem. W opinii respondentów politycy nie wypowiadają się na temat służby zdrowia, ponieważ nie mają pomysłu, jak ją usprawnić.

Część respondentów jest zdania, że postępująca degeneracja publicznej służby zdrowia jest wynikiem niezdrowej relacji między publicznymi, a prywatnymi placówkami. Ci sami lekarze pracują w jednym i drugim miejscu, ale oferują inną jakość usług. Wiąże się to z czasem pracy, kwestiami finansowymi oraz dostępnością do technologii medycznych.

■ SCENARIUSZ WYWIADU (badanie jakościowe)

Wprowadzenie (10 min/10)

Informacja o celu spotkania, anonimowości, nagrywaniu, braku złych i dobrych odpowiedzi etc.

Przedstawienie moderatora i respondentów.

Ocena sytuacji własnej oraz rodziny (10 min/20)

Jak wygląda wasza codzienność oraz waszych bliskich (najbliższej rodziny)? Czy jesteście zadowoleni ze swojego życia? Czy coś w waszym życiu zmieniło się w ciągu ostatnich 3 lat (od 2020 roku)? Jakie macie obawy dotyczące waszej przyszłości? Jak oceniacie stan swojego zdrowia? Jakie są najważniejsze zasady, którymi kierujecie się w życiu?

Ocena sytuacji kraju (5 min/25)

Obecnie bardzo dużo dzieje się w Polsce. Wracając do roku 2015. Jak patrzycie na ten czas? Jakie wydarzenia warto wskazać, które wpłynęły na sytuację w kraju? Zacznijmy od rzeczy pozytywnych. Co dobrego się wydarzyło? Jakie były ważne, dobre wydarzenia? A jakie były trudne?

Demokracja w Polsce (5 min/30)

Jak oceniacie funkcjonowanie demokracji w Polsce? Co jest na plus co na minus? Dlaczego? Co dobrze wpływa na polską demokrację co negatywnie?

Media (5 min/35)

Jak oceniacie funkcjonowanie mediów (TV, radio, internet) w kwestiach politycznych? Co jest na plus co na minus? Dlaczego? Na ile media wpływają na polską demokrację co pozytywnie/negatywnie?

Gospodarka (5 min/40)

Jak oceniacie sytuację gospodarczą w Polsce? Jakie macie obawy dotyczące najbliższej przyszłości gospodarczej Polski?

Jak oceniacie rynek pracy w Polsce, czy w Polsce łatwo o pracę? Jak Wy i wasi znajomi planujecie swoją zawodową przyszłość?

Jakie są aspiracje zawodowe młodych ludzi? Co o tym sądzicie?

Środowisko naturalne (5 min/45)

Co sądzicie o poziomie zanieczyszczenia w Polsce? Na ile u nas się zdrowo żyje? Co na to wpływa?

Rodzina (5 min/50)

Jak w Polsce podchodzi się do rodziny? Na ile to się zmienia? Co wpływa na te zmiany? Jakie są aspiracje w tym zakresie młodych ludzi? Co o tym sądzicie?

Wybory (5 min/55)

Czy chodzicie na wybory? Jeżeli tak to jakie (samorządowe, parlamentarne, prezydenckie)? Dlaczego tak, dlaczego nie? Co zachęca, co zniechęca do uczestniczenia w wyborach?

Samorządy (5 min/60)

Czy chodzicie na działalności samorządów w Polsce? Czy sposób w jaki pracują jest ok? Czy powinni mieć więcej, czy mniej kompetencji? Na ile ludzie angażują się w działania samorządów? Na ile samorządy są blisko/daleko lokalnych problemów. Jakie jest znaczenia władz samorządowych w budowaniu wspólnot lokalnych?

Zaangażowanie ludzi (5 min/65)

Co wpływa na to, że ludzie angażują, lub nie angażują się w życie polityczne (lokalne, krajowe, międzynarodowe? Czy ludzie się angażują? Kto tak, kto nie? Czy to jest dobre?

Unia a prawo polskie (5 min/70)

Prawo Unii Europejskiej powinno być nadrzędne (ważniejsze), względem prawa polskiego? Czy odwrotnie? Jak to powinno być rozwiązane? Jak oceniacie w tym zakresie zapisy w konstytucji?

Rządzący (15 min/85)

Jak oceniacie działania rządu Mateusza Morawieckiego? Co na plus? A co na minus?

- a. Jak ocenicie działania rządu w kontekście Pandemii COVID-19? Co na plus co na minus?
- b. Jak ocenicie działania rządu w kontekście kryzysu migracyjnego na granicy z Białorusią? Co na plus co na minus? Jak powinno być to rozwiązane?
- c. Co sądzicie na temat uchodźców z Ukrainy? Jakie dostrzegacie szanse i zagrożenia dotyczące obecności w Polsce uchodźców z Ukrainy? Jak ocenicie działania rządu w kontekście kryzysu związanego z wojną w Ukrainie? Co na plus co na minus?
- d. Co sądzicie o polityce rodzinnej realizowanej przez rząd?
- e. Jak waszym zdaniem rząd traktuje seniorów, emerytów? Co o tym myślicie?

A co w tym zakresie waszym zdaniem robi prezydent? Jak oceniacie jego działania?

Unia a prawo polskie (5 min/90)

Prawo Unii Europejskiej powinno być nadrzędne (ważniejsze), względem prawa polskiego? Czy odwrotnie? Jak to powinno być rozwiązane?

Urzędy (5 min/95)

Jak oceniacie funkcjonowania urzędów i służby cywilnej? Co się zmieniło? Co na lepsze, co na gorsze? Co powinno się jeszcze zmienić? Co jest najważniejsze?

Służba zdrowia (5 min/100)

Jak oceniacie funkcjonowania służby zdrowia? Co się zmieniło? Co na lepsze, co na gorsze? Co powinno się jeszcze zmienić? Co jest najważniejsze?

CHARAKTERYSTYKA PRÓBY

Płeć respondentów

	Liczebność	%
Kobieta	2581	51,4
Mężczyzna	2438	48,5
Płeć niebinarna	3	0,1
Ogółem	5022	100,0

Wiek respondentów

	Liczebność	%
18–25	475	9,5
26–29	300	6,0
30–39	910	18,1
40–49	987	19,7
50–59	755	15,0
60–69	942	18,8
70 i więcej	653	13,0
Ogółem	5022	100,0

Miejsce zamieszkania respondentów: miasta / wieś

	Liczebność	%
Wieś	1913	38,1
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	656	13,1
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	967	19,3
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	467	9,3
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	399	7,9
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	620	12,3
Ogółem	5022	100,0

Miejsce zamieszkania respondentów: województwo

	Liczebność	%
dolnośląskie	387	7,7
kujawsko-pomorskie	275	5,5
lubelskie	262	5,2
lubuskie	140	2,8
łódzkie	310	6,2
małopolskie	403	8,0
mazowieckie	722	14,4
opolskie	136	2,7
podkarpackie	283	5,6
podlaskie	150	3,0
pomorskie	288	5,7
śląskie	638	12,7
świętokrzyskie	166	3,3
warmińsko-mazurskie	181	3,6
wielkopolskie	451	9,0
zachodniopomorskie	230	4,6
Ogółem	5022	100,0

DIAGNOZA ŻYCIA, POSTAW, PLANÓW
I ASPIRACJI SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO
W 2023 ROKU

Dzień dobry,
chcielibyśmy zaprosić Panią/ Pana do wzięcia udziału w badaniu opinii publicznej, które jest realizowane przez _____. Celem badania jest identyfikacja postaw Polaków dotyczących najbardziej istotnych kwestii, z którymi mamy do czynienia w połowie 2023 roku. Zwracamy się do Pani/ Pana z prośbą o udzielenie odpowiedzi na zadane pytania. Badanie jest w całości anonimowe, a udzielone przez Panią/ Pana odpowiedzi zostaną wykorzystane wyłącznie w celach naukowych.

Czas potrzebny na udzielenie odpowiedzi to tylko 30 minut. Bardzo liczymy na udział Pani/ Pana w badaniu i bardzo dziękujemy za poświęcony czas.

Pozdrawiamy,

Zespół _____

Adnotacja:

Jeżeli nie zaznaczono pytanie jest jednoodpowiedziowe.

STOSUNEK DO POLITYKI I POLITYKÓW

1. **Posługując się poniższą skalą proszę ocenić swój stopień zainteresowania polityką:**
  - a. Zdecydowanie zainteresowana(y)
  - b. Raczej zainteresowana(y)
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej niezainteresowana(y)
  - e. Zdecydowanie niezainteresowana(y)
  - f. Odmowa odpowiedzi

2. **Posługując się poniższą skalą proszę ocenić swój stopień zaufania do polityków:**
  - a. Zdecydowanie wysoki
  - b. Raczej wysoki
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej niski
  - e. Zdecydowanie niski
  - f. Odmowa odpowiedzi

3. **Czy Pana(i) zdaniem ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na decyzje podejmowane przez rząd/władze centralne?**
  - a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi

4. **A czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na decyzje podejmowane przez władze samorządowe/lokalne?**
  - a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi

5. **Poniżej umieszczono pary przeciwstawnych stwierdzeń dotyczących polityków. Odczytam teraz kolejno parami te stwierdzenia. Posługując się tą samą co w poprzednim pytaniu skalą proszę zaznaczyć, które stwierdzenia i w jakim stopniu odpowiadają Pana(i) poglądom.**

Pytanie wieloodpowiedziowe (skala jak w pyt. 4)

Stwierdzenia	Ocena POLITYCY	Stwierdzenia
uczciwi		nieuczciwi
ulegli		nieustępliwi
działający dla dobra wspólnego		działający dla własnego zysku
odpowiedzialni		nieodpowiedzialni
kompetentni		niekompetentni
innowacyjni		zachowawczy

f. Odmowa odpowiedzi

6. **Gdzie szuka Pan(i) wiadomości o polityce i politykach?**

Pytanie wieloodpowiedziowe (skala jak w pyt. 4)

- a. billboardy (reklama wielkoformatowa)
- b. materiały, ulotki
- c. internet (portale społecznościowe np. Facebook)
- d. internet (strona www partii politycznych i innych instytucji)
- e. prasa
- f. radio
- g. telewizja
- h. znajomi/rodzina
- i. inne źródła (jakie?)
- j. Odmowa odpowiedzi

STOSUNEK DO DEMOKRACJI

7. **Czy uważa Pan(i), że demokracja jest najlepszą formą rządów?**
  - a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi

8. **Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie demokracji w Polsce?**
  - a. Zdecydowanie pozytywnie
  - b. Raczej pozytywnie
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej negatywnie
  - e. Zdecydowanie negatywnie
  - f. Odmowa odpowiedzi

9. **Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena dotycząca funkcjonowania demokracji w Polsce?**
  - a. Tak – Przejdź do pytania 10
  - b. Nie – Przejdź do pytania 11
  - c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 11
  - d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 11

10. **Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?**
  - a. W ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje lepiej
  - b. W ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej
  - c. Odmowa odpowiedzi

11. **Jak Pan(i) sądzi, czy funkcjonowanie demokracji w Polsce w najbliższych latach zmieni się?**
  - a. Tak – Przejdź do pytania 12
  - b. Nie – Przejdź do pytania 13
  - c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 13
  - d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 13

12. **Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?**
- a. Znacząco poprawi się
  - b. Nieznacznie poprawi się
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Nieznacznie pogorszy się
  - e. Znacząco pogorszy się
  - f. Odmowa odpowiedzi
13. **Czy uważa Pan(i), że w takich czasach jak obecnie dopuszczalne jest ograniczenie niektórych praw obywatelskich?**
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
14. **Czy uważa Pan(i), że prawo Unii Europejskiej powinno być nadrzędne (ważniejsze), względem prawa polskiego?**
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie ma zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi

OCENA FUNKCJONOWANIA INSTYTUCJI DEMOKRATYCZNYCH

15. Jak ocenia Pan(i) funkcjonowanie?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywnie	b. Raczej pozytywnie	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywnie	e. Zdecydowanie negatywnie
Sejmu					
Senatu					
Rządu					
Prezydenta					
Władz samorządowych					
Trybunału Konstytucyjnego					
Sądów					

f. Odmowa odpowiedzi

ZDROWIE

16. Jak ocenia Pan(i) obecny stan swojego zdrowia?

- Zdecydowanie pozytywnie
- Raczej pozytywnie
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Raczej negatywnie
- Zdecydowanie negatywnie
- Odmowa odpowiedzi

17. Czy w ciągu ostatnich 4 lat (od 2020 roku) stan Pana(i) zdrowia uległa zmianie?

- Tak – Przejdź do pytania 18
- Nie – Przejdź do pytania 19
- Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 19
- Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 19

18. Jak TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?

- a. Stan mojego zdrowia poprawił się
- b. Stan mojego zdrowia pogorszył się
- c. Odmowa odpowiedzi

19. Czy w ostatnich 4 latach (od 2020 roku) korzystał Pan(i) z usług medycznych?

- a. Tak – Przejdź do pytania 20
- b. Nie – Przejdź do pytania 22
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 22
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 22

20. Jeżeli TAK, jakie to były usługi?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Ambulatoryjna opieka specjalistyczna		
Leczenie stomatologiczne		
Leczenie szpitalne		
Lecznictwo uzdrowiskowe		
Opieka pielęgnacyjna i opiekuńcza		
Opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień		
Podstawowa opieka zdrowotna		
Rehabilitacja lecznicza		
Specjalistyczna opieka zdrowotna		

- c. Odmowa odpowiedzi

21. Czy w ostatnich 4 latach (od 2020 roku) korzystał Pan(i) z prywatnych (płatnych) usług medycznych?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Trudno powiedzieć
- d. Odmowa odpowiedzi

22. Jak ocenia Pan(i) usługi medyczne świadczone w Polsce?

Pytanie wieloodpowiadowe

	a. Zdecydowanie pozytywnie	b. Raczej pozytywnie	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywnie	e. Zdecydowanie negatywnie
Państwowe usługi medyczne w ramach NFZ					
Prywatne usługi medyczne – opłacane z moich pieniędzy					
Usługi w ramach tzw. telemedycyny, w tym e-recepty, e-skierowania					
Badania w ramach programu profilaktyka 40+					

f. Odmowa odpowiedzi

23. Czy zgodził(a)by się Pan(i), na częściową odpłatność za usługi medyczne jeżeli miałyby to przyspieszyć oczekiwanie za wizytę/zabieg?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie
- Odmowa odpowiedzi

STAN PSYCHICZNY

24. **Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze swojego życia?**
- Zdecydowanie tak
  - Raczej tak
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej nie
  - Zdecydowanie nie
  - Odmowa odpowiedzi
25. **Czy w ciągu ostatnich 4 lat (od 2020 roku) zadowolenie z Pana(i) życia uległo zmianie?**
- Tak – Przejdź do pytania 26
  - Nie – Przejdź do pytania 27
  - Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 27
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 27
26. **Jak TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?**
- Zadowolenie z mojego życia poprawiło się
  - Zadowolenie z mojego życia pogorszyło się
  - Odmowa odpowiedzi
27. **Proszę ocenić zadowolenie ze swojego życia w odniesieniu do wymienionych obszarów?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Bardzo zadowolony	b. Raczej zadowolony	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej niezadowo- lony	e. Zdecydo- wanie niezadowo- lony
Najbliższa rodzina					
Małżeństwo					
Dzieci					
Przyjaciele					

	a. Bardzo zadowolony	b. Raczej zadowolony	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej niezadowo- lony	e. Zdecydo- wanie niezadowo- lony
Praca					
Sytuacja finansowa					
Bezpieczeństwo					
Zdrowie					
Warunki mieszkaniowe					
Sytuacja w kraju					
Sytuacja międzynarodowa					

f. Odmowa odpowiedzi

28. Czy może Pan/i liczyć na pomoc innych osób w razie potrzeby?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie
- Odmowa odpowiedzi

29. Jeśli może Pan/i liczyć na pomoc, to na kogo?

Pytanie wieloodpowiedziowe

- Najbliższa rodzina
- Dalsza rodzina
- Przyjaciele
- Znajomi z pracy
- Sąsiedzi
- Odmowa odpowiedzi

30. Czy chorował(a) Pan(i) kiedykolwiek na depresję?

- a. Tak, obecnie choruję – Przejdź do pytania
- b. Tak, chorowałem(a)m w latach 2020-2023 – Przejdź do pytania
- c. Tak, chorowałem(a)m przed 2020 rokiem – Przejdź do pytania
- d. Nie, nigdy nie chorowałem(a)m – Przejdź do pytania
- e. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania
- f. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania

31. Czym Pana(i) depresja była spowodowana?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Problemami zawodowymi / utratą pracy		
Problemami osobistymi – rozstaniem, rozwodem		
Problemami z moim zdrowiem		
Chorobą/ śmiercią kogoś bliskiego		
Czynnikami zewnętrznymi – sytuacją w Polsce		
Czynnikami zewnętrznymi – pandemią COVID-19		
Czynnikami zewnętrznymi – wojną w Ukrainie		
Trudno określić konkretne czynniki		

- c. Odmowa odpowiedzi

32. Czy podjął/ podjęła się Pan(i) leczenia – skorzystał(a) z konsultacji lekarza, psychologa lub innego specjalisty?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Odmowa odpowiedzi

UCZESTNICTWO W WAŻNYCH DZIEDZINACH ŻYCIA SPOŁECZNEGO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

33. **Czy ma Pan(i) poczucie tzw. wykluczenia polegającego na tym, że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?**
- Zdecydowanie tak – Przejdź do pytania 34
  - Raczej tak – Przejdź do pytania 34
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania – Przejdź do pytania 36
  - Raczej nie – Przejdź do pytania 36
  - Zdecydowanie nie – Przejdź do pytania 36
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 36
34. **Od jak dawna ma Pan(i) poczucie, że nie może uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?**
- Od zawsze
  - Od wielu lat
  - Od kilku lat (2–4)
  - Od roku
  - Trudno powiedzieć
  - Odmowa odpowiedzi
35. **Dlaczego ma Pan(i) poczucie, że nie może uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Jestem osobą niepełnosprawną		
Jestem bezrobotny(a)		
Samotnie wychowuję dziecko/ dzieci		
Jestem osobą samotną		
Jestem osobą starszą		
Mam problemy zdrowotne		
Mam trudne warunki mieszkaniowe		
Inne		

- c. Odmowa odpowiedzi

KORZYSTANIE Z POMOCY SPOŁECZNEJ

36. **Czy w ciągu ostatnich 4 lat (od 2020 roku) korzystał(a) Pan(i) z pomocy społecznej?**
- Tak – Przejdź do pytania 37
  - Nie – Przejdź do pytania 38
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 38
37. **Jak Pan(i) ocenia udzielone wsparcie przez ośrodek pomocy społecznej?**
- Zdecydowanie pozytywnie
  - Raczej pozytywnie
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej negatywnie
  - Zdecydowanie negatywnie
  - Odmowa odpowiedzi

STYL ŻYCIA

38. **Czy w tym roku (2023)?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Był(a) Pan(i) na wakacjach		
Był(a) Pan(i) w restauracji		
Był(a) Pan(i) w teatrze		
Był(a) Pan(i) w kinie		
Był(a) Pan(i) w galerii lub muzeum		
Był(a) Pan(i) na koncercie		
Był(a) Pan(i) na imprezie sportowej		
Przeczytał(a) Pan(i) książkę		

- Odmowa odpowiedzi

OBAWY, CELE W ŻYCIU, ZASADY

39. Proszę określić, jaki jest stopień Pana(i) obaw dotyczący poniższych kwestii?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. W ogóle się nie boję	b. Raczej się nie boję	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej się boję	e. Bardzo się boję
Skutków zmian klimatycznych i smogu, który zagraża mojemu zdrowiu					
Wysokiej inflacji powodującej wzrost cen żywności, życia i kosztów utrzymania domów (śmieci, woda, ogrzewanie)					
Pogorszenia sytuacji gospodarczej, która doprowadzi do kryzysu					
Tego, że nie otrzymam właściwej pomocy medycznej na czas w szpitalu lub w przychodni					
Zmian kulturowych, np. że mniejszości seksualne będą uprzywilejowane					
Likwidacji programów społecznych i socjalnych (np. 500+)					
Patologii w wymiarze sprawiedliwości – korupcji wśród sędziów, niesprawiedliwych wyroków					
Tego, że będę mniej zarabiał i nie wystarczy mi na życie					
Najazdu migrantów					
Wyjścia Polski z UE – tzw. polexitu					
Rozszerzenia wojny na terytorium Polski					
Obecności w Polsce uchodźców z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

40. **Spośród poniższych celów proszę wskazać najważniejszy cel, którego osiągnięcie planuje Pan(i) w ciągu najbliższych 12 miesięcy?**
- Aktywny sposób spędzania wolnego czasu
  - Elegancja oraz dbałość o wygląd
  - Kariera i sukces zawodowy
  - Status społeczny
  - Życie bez stresów
  - Rodzina
  - Chęć kariery politycznej
  - Satysfakcja z wykonywanej pracy
  - Zapewnienie bezpieczeństwa finansowego
  - Chęć rozwoju siebie i swoich umiejętności
  - Inny
  - Odmowa odpowiedzi

PRAKTYKI RELIGIJNE

41. **Jak Pan(i) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce?**
- Zdecydowanie pozytywnie
  - Raczej pozytywnie
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej negatywnie
  - Zdecydowanie negatywnie
  - Odmowa odpowiedzi
42. **Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?**
- Tak – Przejdź do pytania 43
  - Nie – Przejdź do pytania 44
  - Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 44
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 44
43. **Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?**
- W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje lepiej
  - W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje gorzej
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Odmowa odpowiedzi

44. **Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?**
- Tak – Przejdź do pytania 45
  - Nie – Przejdź do pytania 47
  - Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 47
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 47
45. **Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany?**
- Kościół Katolicki
  - Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny
  - Kościół Ewangelicko-Augsburski
  - Kościół Ewangelicko-Reformowany
  - Kościół Ewangelicko-Methodystyczny
  - Kościół Polskokatolicki
  - Kościół Adwentystów Dnia Siódmego
  - Kościół Chrześcijan Baptystów
  - Kościół Starokatolicki Mariawitów
  - Kościół Katolicki Mariawitów
  - Kościół Zielonoświątkowy
  - Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich
  - Wschodni Kościół Staroobrzędowy
  - Muzułmański Związek Religijny
  - Karaïmski Związek Religijny
  - Inny
  - Odmowa odpowiedzi
46. **Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych?**
- Bardzo często
  - Dość często
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej rzadko
  - Bardzo rzadko
  - Nie biorę w ogóle udziału
  - Odmowa odpowiedzi

47. **Czy ma Pan(i) dzieci w wieku szkolnym (szkoła podstawowa, szkoła średnia)?**
- Tak – Przejdź do pytania 48
  - Nie – Przejdź do pytania 49
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 49
48. **Jeżeli TAK, proszę powiedzieć czy Pana(i) dzieci uczęszczają na lekcje religii?**
- Tak
  - Nie
  - Trudno powiedzieć
  - Odmowa odpowiedzi

POSTAWY POLAKÓW WZGLĘDEM MIGRANTÓW I UCHODźCÓW

49. **Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywne	b. Raczej pozytywne	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywne	e. Zdecydowanie negatywne
Migrantami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi					
Uchodźcami z Ukrainy					

- Odmowa odpowiedzi
50. **Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów, którzy próbują się przedostać do Polski z terytorium Białorusi?**
- Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.
  - Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.
  - Nie powinniśmy ich przyjmować.
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Odmowa odpowiedzi

51. **Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować migrantów z innych państw np. afrykańskich lub azjatyckich w ramach tzw. realokacji unijnej?**
- Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.
  - Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.
  - Nie powinniśmy ich przyjmować.
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Odmowa odpowiedzi
52. **Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy?**
- Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.
  - Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.
  - Nie powinniśmy ich przyjmować.
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Odmowa odpowiedzi
53. **Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi					
Uchodźcom z Ukrainy					

- f. Odmowa odpowiedzi

54. Proszę powiedzieć czy pomógłby Pan(i)?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi					
Uchodźcom z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

55. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Migrantom, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi					
Uchodźcom z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

56. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Migrantów, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi					
Uchodźców z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

57. **Proszę powiedzieć czy w przypadku uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają w Polsce mamy do czynienia z zagrożeniami takimi jak?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie	c. Trudno powiedzieć
Agresja			
Atak na wiarę			
Brak akceptacji polskiej kultury i wartości			
Brak asymilacji			
Inna kultura, normy, wartości			
Konkurencja na rynku matrymonialnym			
Łamanie prawa/ przestępczość			
Negatywny wpływ na polską gospodarkę			
Negatywny wpływ na rynek mieszkaniowy			
Negatywny wpływ na rynek pracy			
Ograniczenie dostępności do opieki zdrowotnej			
Ograniczenie dostępności do szkół i przedszkoli			
Postawa roszczeniowa			
Terroryzm			
Zbyt szeroki zakres świadczeń socjalnych finansowanych z polskiego budżetu			

d. Odmowa odpowiedzi

58. **Czy zmieniło się Pana(i) nastawienie do uchodźców z Ukrainy w ostatnim czasie?**

- Tak – Przejdź do pytania 59
- Nie – Przejdź do pytania 60
- Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 60
- Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 60

59. Jeżeli TAK, to proszę powiedzieć w jakim kierunku?

- a. Zdecydowanie poprawiło się
- b. Raczej poprawiło się
- c. Trudno powiedzieć
- d. Raczej pogorszyło się
- e. Zdecydowanie pogorszyło się
- f. Odmowa odpowiedzi

POSTAWY POLAKÓW WZGLĘDEM ZAANGAŻOWANIA POLSKI W POMOC UKRAINIE W TRAKCIE WOJNY Z ROSJĄ

60. Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać Ukrainie w wojnie z Rosją?

- a. Zdecydowanie tak – Przejdź do pytania 61
- b. Raczej tak – Przejdź do pytania 61
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania – Przejdź do pytania 62
- d. Raczej nie – Przejdź do pytania 62
- e. Zdecydowanie nie – Przejdź do pytania 62
- f. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 62

61. Jeżeli TAK, jakiego wsparcia Polska powinna udzielać Ukrainie?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Humanitarnego		
Dyplomatycznego		
Materialnego		
Finansowego		
Militarnego – broń lekka		
Militarnego – broń ciężka np. czołgi i samoloty,		
Powinna wysłać polskich żołnierzy na Ukrainę w ramach misji NATO		
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania		

- c. Odmowa odpowiedzi

GOSPODARKA RYNKOWA – AKCEPTOWANE ZASADY FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI

62. **Czy Pana(i) zdaniem państwo powinno ingerować w gospodarkę?**
- Tak – Przejdź do pytania 63
  - Nie – Przejdź do pytania 64
  - Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 64
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 64
63. **Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim zakresie?**
- Bardzo dużym
  - Raczej dużym
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej małym
  - Bardzo małym
  - Nie powinno ingerować w ogóle
  - Odmowa odpowiedzi
64. **Jak Pan(i) ocenia tzw. repolonizację tj. wykupywanie firm z obcym (zagranicznym) kapitałem przez polskie państwo?**
- Zdecydowanie pozytywnie
  - Raczej pozytywnie
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej negatywnie
  - Zdecydowanie negatywnie
  - Odmowa odpowiedzi

65. Proszę powiedzieć jak Pan(i) ocenia rozwiązania wdrożone przez państwo?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywne	b. Raczej pozytywne	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywne	e. Zdecydowanie negatywne
Program 500 plus					
Program 800 plus					
Tarcze antykryzysowe dla przedsiębiorców w trakcie pandemii COVID-19					
Dofinansowanie do źródeł ogrzewania					
13 i 14 emerytura					
Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

66. Czy w ciągu ostatnich 4 lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie?

- a. Tak – Przejdź do pytania 67
- b. Nie – Przejdź do pytania 68
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 68
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 68

67. Jak TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?

- a. Zdecydowanie się poprawiła
- b. Raczej się poprawiła.
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej się pogorszyła
- e. Zdecydowanie się pogorszyła
- f. Odmowa odpowiedzi

68. **Czy w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie?**
- Tak – Przejdź do pytania 69
  - Nie – Przejdź do pytania 70
  - Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 70
  - Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 70
69. **Jak TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?**
- Zdecydowanie się poprawi
  - Raczej się poprawi
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej się pogorszy
  - Zdecydowanie się pogorszy
  - Odmowa odpowiedzi
70. **Jak ocenia Pan(i) działania rządu dotyczące polskiej gospodarki?**
- Zdecydowanie pozytywnie
  - Raczej pozytywnie
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej negatywnie
  - Zdecydowanie negatywnie
  - Odmowa odpowiedzi
71. **Czy programy i rozwiązania wdrożone przez rząd w 2022 roku były skuteczne i wpłynęły pozytywnie na sytuację materialną Pana(i) gospodarstwa domowego?**
- Zdecydowanie tak
  - Raczej tak
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej nie
  - Zdecydowanie nie
  - Odmowa odpowiedzi
72. **Jak ocenia Pan(i) aktualną sytuację gospodarczą Polski?**
- Zdecydowanie pozytywnie
  - Raczej pozytywnie
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania

- d. Raczej negatywnie
- e. Zdecydowanie negatywnie
- f. Odmowa odpowiedzi

WARUNKI ŻYCIA GOSPODARSTWA DOMOWEGO

73. **Jaki jest przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w Pana(i) gospodarstwie domowym w przeliczeniu na 1 osobę?**
- a. do 999 zł
  - b. od 1000 zł do 1499 zł
  - c. od 1500 zł do 1999 zł
  - d. od 2000 zł do 2999 zł
  - e. 3000 zł i więcej
  - f. Trudno powiedzieć
  - g. Odmowa odpowiedzi
74. **Czy osiągnąty dochód wystarcza na życie – zaspokajanie bieżących potrzeb?**
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
75. **Czy jest Pan(i) zadowolony(a) z osiągniętych dochodów?**
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
76. **Czy w ostatnich 4 latach (od 2020 roku) zmieniła się wysokość dochodu w Pana(i) gospodarstwie domowym?**
- a. Tak – Przejdź do pytania 77
  - b. Nie – Przejdź do pytania 78

- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 78
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 78

77. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?

- a. Znacząco zwiększyła się
- b. Nieznacznie zwiększyła się
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Nieznacznie zmniejszyła się
- e. Znacząco zmniejszyła się
- f. Odmowa odpowiedzi

78. Proszę ocenić standard życia jakie Pan(i) prowadzi?

- a. Zdecydowanie wysoki
- b. Raczej wysoki
- c. Średni
- d. Raczej niski
- e. Zdecydowanie niski
- f. Odmowa odpowiedzi

79. Proszę powiedzieć czy Pana(i) gospodarstwo domowe stać na następujące wydatki?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydo- wanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydo- wanie nie
Żywność					
Opłaty za mieszkanie (bez ogrzewania i energii elektrycznej)					
Ogrzewanie domu/ mieszkania					
Energię elektryczną					
Edukację dzieci					

	a. Zdecydo- wanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydo- wanie nie
Prywatną służbę zdrowia					
Wyjścia do restauracji					
Wyjścia do teatru, kina, filharmonii					
Wyjazdy wakacyjne					
Odzież					
Hobby					
Opłacenie rat kredytowych / chwilówek					
Leki					

f. Odmowa odpowiedzi

80. Jak Pan(i) sądzi, czy sytuacja finansowa Pana(i) gospodarstwa domowego w najbliższych latach zmieni się?

- Tak – Przejdź do pytania 81
- Nie – Przejdź do pytania 82
- Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 82
- Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 82

81. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?

- Znacząco poprawi się
- Nieznacznie poprawi się
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Nieznacznie pogorszy się
- Znacząco pogorszy się
- Odmowa odpowiedzi

AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA

- 82. Proszę powiedzieć jaka jest aktualnie Pana(i) sytuacja zawodowa?**
- a. Jestem zatrudniony w pełnym wymiarze godzin
  - b. Jestem zatrudniony w niepełnym wymiarze godzin
  - c. Pracuję w oparciu o umowę zlecenie/ dzieło
  - d. Prowadzę działalność gospodarczą na własny rachunek
  - e. Pracuję dorywczo, sezonowo
  - f. Jestem rolnikiem/ rolniczką
  - g. Jestem na urlopie wychowawczym/ macierzyńskim/ tacierzyńskim
  - h. Uczę się/ studiuję
  - i. Jestem przewlekle chory(a) lub niepełnosprawny(a)
  - j. Jestem na rencie
  - k. Jestem na emeryturze
  - l. Nie pracuję/ zajmuje się domem
  - m. Jestem bezrobotny(a)
  - n. Inna
  - o. Odmowa odpowiedzi

Pytania dla respondentów pracujących (odpowiedzi od a–f oraz n)

- 83. Jaki charakter m wykonywana przez Pana/ Panią praca?**
- a. Praca umysłowa
  - b. Praca fizyczna
  - c. Odmowa odpowiedzi
- 84. Czy jest Pan(i) zadowolony z wykonywanej pracy?**
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi

85. Co jest największą wartością w Pana(i) pracy?

Pytanie wieloodpowiedziowe

- a. Możliwość zarabiania pieniędzy
- b. Relacje międzyludzkie
- c. Atmosfera w pracy
- d. Możliwość rozwoju osobistego
- e. Transparentność (jasność) ścieżek awansu
- f. Bliskość miejsca zamieszkania
- g. Łatwość wykonywanej pracy
- h. Inne
- i. Odmowa odpowiedzi

86. Czy Pana(i) praca wywołuje stres?

- a. Tak – Przejdź do pytania 87
- b. Nie – Przejdź do pytania 88
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 88
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 88

87. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć jak duży?

- a. Bardzo duży
- b. Raczej duży
- c. Niewielki
- d. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- e. Odmowa odpowiedzi

88. Czy w miejscu Pana(i) pracy zaobserwował(a) Pan(i) mobbing?

- a. Tak – Przejdź do pytania 89
- b. Nie – Przejdź do pytania 90
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 90
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 90

89. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć jak jest skala mobbingu?

- a. Bardzo duża
- b. Raczej duża
- c. Niewielka
- d. Trudno powiedzieć
- e. Odmowa odpowiedzi

90. **Czy łatwo udowodnić mobbing i dochodzić swoich praw?**
- Zdecydowanie tak
  - Raczej tak
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej nie
  - Zdecydowanie nie
  - Odmowa odpowiedzi
91. **Czy obawia się Pan(i) utraty pracy?**
- Zdecydowanie tak
  - Raczej tak
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej nie
  - Zdecydowanie nie
  - Odmowa odpowiedzi
92. **Czy zamierza Pan(i) zmienić miejsce pracy w najbliższym czasie?**
- Zdecydowanie tak
  - Raczej tak
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej nie
  - Zdecydowanie nie
  - Odmowa odpowiedzi

WPLYW MEDIÓW NA PERCEPCJĘ SPOŁECZNĄ

93. **Czy ma Pan(i) zaufanie do dziennikarzy?**
- Zdecydowanie tak
  - Raczej tak
  - Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - Raczej nie
  - Zdecydowanie nie
  - Odmowa odpowiedzi

94. Czy uważa Pan(i), że media informują o Polsce i świecie w sposób obiektywny i neutralny? Proszę ocenić każdą z kategorii.

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecy- dowanie nie
Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info)					
Telewizja TVN (TVN, TVN24)					
Telewizja Polsat (Polsat, Polsat News)					
Telewizja Trwam					
Prasa					
Radio					
Internet					

f. Odmowa odpowiedzi

95. Czy informacje podawane przez media dotyczące konkretnych kwestii mają wpływ na podejmowane przez Pana/ Panią decyzje? Proszę ocenić każdą z kategorii.

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie	c. Trudno powiedzieć
Sytuacji gospodarczej w Polsce			
Sytuacji gospodarczej na świecie			
Sytuacji politycznej w Polsce			
Sytuacji politycznej na świecie			
Pandemii Covid-19			
Wojny w Ukrainie			
Migrantów i Uchodźców			

d. Odmowa odpowiedzi

SŁUŻBA CYWILNA

96. Proszę powiedzieć, z którymi z poniższych określeń kojarzy się Panu(i) pojęcie „służba cywilna”?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie	c. Trudno powiedzieć
Urzędy, urzędnicy			
Policja, wojsk, straż graniczna			
Ochrona, obrona cywilna			
Pomoc przy katastrofach			
Służba dla ludzi			
Administracja			

d. Odmowa odpowiedzi

97. Proszę powiedzieć jak postrzega Pan(i) zawód urzędnika na tle innych zawodów pod względem?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie wyżej	b. Raczej wyżej	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej niżej	e. Zdecydowanie niżej
Prestiżu					
Wykształcenia					
Zarobków					

f. Odmowa odpowiedzi

98. Jak Pan(i) ocenia jakość pracy urzędników na tle innych zawodów?

- Bardzo wysoka jakość pracy
- Raczej wysoka jakość pracy
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Raczej niska jakość pracy
- Bardzo niska jakość pracy
- Odmowa odpowiedzi

99. Proszę ocenić pracowników służby cywilnej w odniesieniu do czynników takich jak?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Postawa etyczna uznawana za wzór	b. Postawa etyczna uznawana za dobrą	c. Postawa neutralna	d. Postawa uznawana za nie- przyzwoitą	e. Postawa uznawana ze demo- ralizującą
Bezstronność i niezależność polityczna					
Odpowiedzialność					
Kompetencja					
Uczciwość					
Praworządność					
Efektywność w pracy					
Innowacyjność					
Zaufanie					
Równe traktowanie					
Otwartość i tolerancja					
Oddanie służbie					

f. Odmowa odpowiedzi

100. Proszę powiedzieć na ile zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie	c. Trudno powiedzieć
Na urzędników często wywierane są naciski polityczne			
Obserwuję zjawisko, że urzędnicy starają się „schlebiać” politykom			
Mimo nakazu neutralności politycznej wielu urzędników demonstruje swoje przekonania polityczne			
Uważam nakaz neutralności politycznej za zbędny			

d. Odmowa odpowiedzi

101. W jakiej sytuacji urzędnik powinien ustąpić z zajmowanego stanowiska?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie	c. Trudno powiedzieć
Przyjął łapówkę			
Złożył fałszywe zeznanie pod przysięgą			
Dopuścił się oszustwa podatkowego			
Jest uzależniony od środków odurzających lub alkoholu			
Publicznie powiedział nieprawdę			
Reprezentował interes partii rządzącej			

d. Odmowa odpowiedzi

METRYCZKA

I. Płeć

- a. Kobieta
- b. Mężczyzna
- c. Płeć niebinarna
- d. Odmowa odpowiedzi

II. Wiek

- a. 18–25
- b. 26–29
- c. 30–39
- d. 40–49
- e. 50–59
- f. 60–69
- g. 70 i więcej
- h. Odmowa odpowiedzi

III. Miejsce zamieszkania: miasto/wieś

- a. Wieś
- b. Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.
- c. Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.
- d. Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.
- e. Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.
- f. Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej
- g. Odmowa odpowiedzi

IV. Miejsce zamieszkania: województwo

- a. dolnośląskie
- b. kujawsko-pomorskie
- c. lubelskie
- d. lubuskie
- e. łódzkie
- f. małopolskie
- g. mazowieckie
- h. opolskie
- i. podkarpackie
- j. podlaskie
- k. pomorskie
- l. śląskie
- m. świętokrzyskie
- n. warmińsko-mazurskie
- o. wielkopolskie
- p. zachodniopomorskie
- q. Odmowa odpowiedzi

V. Wykształcenie

- a. Niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne
- b. Zasadnicze zawodowe
- c. Średnie, policealne
- d. Wyższe
- e. Odmowa odpowiedzi

VI. Skąd czerpie Pan(i) informacje na temat Polski i świata?

Pytanie wieloodpowiedziowe

- a. z Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info)
- b. z Telewizji TVN (TVN, TVN24)
- c. z Telewizji Polsat (Polsat, Polsat News)
- d. z Telewizji Trwam
- e. z Telewizji – inne stacje
- f. z Prasy
- g. z Radia
- h. z Internetu – Google
- i. z Internetu – YouTube
- j. z Internetu – Facebook
- k. z Internetu – Twitter
- l. z Internetu – Instagram
- m. z Internetu - TikTok
- n. z Internetu – wp.pl
- o. z Internetu – onet.pl
- p. z Internetu – interia.pl
- q. z Internetu – inne
- r. od rodziny, przyjaciół, znajomych
- s. inne
- t. Odmowa odpowiedzi

VII. Czy zna Pan(i) języki obce w stopniu pozwalającym swobodnie komunikować się?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Trudno powiedzieć
- d. Odmowa odpowiedzi

VIII. Jak określiłby/aby Pan/i swoje poglądy polityczne?

- a. Zdecydowanie lewicowe
- b. Raczej lewicowe
- c. Centrowe
- d. Raczej prawicowe
- e. Zdecydowanie prawicowe
- f. Trudno powiedzieć
- g. Odmowa odpowiedzi

IX. Czy brał(a) Pan(i) udział w wyborach parlamentarnych w 2019 roku?

- a. Tak – Przejdź do pytania X
- b. Nie – Zakończ wywiad
- c. Odmowa odpowiedzi – Zakończy wywiad

X. Jeżeli TAK, na który z komitetów wyborczych oddał(a) Pan(i) swój głos?

- a. Prawo i Sprawiedliwość (Prawo i Sprawiedliwość, Solidarna Polska, Porozumienie)
- b. Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni (Platforma Obywatelska, Nowoczesna, Inicjatywa Polska, Zieloni)
- c. Sojusz Lewicy Demokratycznej (Lewica – Sojusz Lewicy Demokratycznej, Wiosna, Lewica Razem)
- d. Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL – Koalicja Polska – Polskie Stronnictwo Ludowe, Kukiz'15)
- e. Konfederacja Wolność i Niepodległość (KORWiN, Ruch Narodowy, Braun)
- f. Inny
- g. Odmowa odpowiedzi

Dziękujemy za wzięcie udziału w badaniu.

NOTY O AUTORACH

dr Tomasz Godlewski

Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Adiunkt w Katedrze Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego. Członek Polskiego Towarzystwa Badaczy Rynku i Opinii. W pracy naukowej zajmuje się m.in. problematyką świadomości politycznej, identyfikacją czynników warunkujących proces kształtowania się opinii publicznej w Polsce oraz społeczną percepcją kampanii wyborczych. Zainteresowania badawcze to między innymi: rozumienie lewicy i prawicy przez społeczeństwo polskie, analiza determinantów postaw politycznych młodych, społeczna percepcja kampanii wyborczych, analiza procesu kształtowania się opinii publicznej w Polsce.

ORCID ID: 0000-0001-6412-2435

E-mail: tomasz.godlewski@uw.edu.pl

Prof. dr hab. Jolanta Itrich-Drabarek

Politolożka, profesor nauk społecznych, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. Pracowała w administracji publicznej m.in. jako doradca Prezesa Rady Ministrów, wicedyrektor Biura Spraw Społecznych w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, szef doradców Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Członek Rady Służby Cywilnej, organu opiniodawczo-doradczego Prezesa Rady Ministrów w latach 2012–2016. dyrektor Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego w l. 2016–2019, członek Rady Doskonałości Naukowej I i II kadencji. Członek Komitetu Zarządzającego Programem COST – European Cooperation in Science and Technology 2023–2027 r. Autorka licznych publikacji naukowych dotyczących zasad demokratycznego państwa, statusu urzędników w Polsce i w Europie, systemów służby cywilnej w UE i na świecie, roli i miejsca administracji publicznej w państwie demokratycznym oraz etyki w służbie publicznej. Jest autorką, współautorką i redaktorką kilkudziesięciu monografii i artykułów.

ORCID ID: 0000-0001-7509-3561

E-mail: j.itrich-draba@uw.edu.pl

dr hab. Łukasz Łotocki

Doktor habilitowany, kierownik Katedry Polityki Społecznej Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik studiów na kierunkach polityka społeczna i organizowanie rynku pracy. Badacz, współpracownik i ekspert w licznych projektach dotyczących problematyki społecznej i spraw publicznych realizowanych przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe oraz firmy badawczo-szkoleniowe. Autor licznych publikacji z zakresu polityki społecznej, polityki migracyjnej, polityki rynku pracy, komunikacji społeczno-politycznej, analiz dyskursu politycznego i in.

ORCID ID: 0000-0003-3849-9428

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Lukasz-Lotocki>

E-mail: l.lotocki@uw.edu.pl

dr hab. Ewa Maria Marciniak

Doktor habilitowana nauk społecznych, politolog. Zatrudniona na Uniwersytecie Warszawskim. Specjalizuje się w badaniach opinii publicznej, komunikacji społecznej i innych zjawisk społecznych. Była dyrektorką Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Członkini Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej oraz Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

ORCID ID: 0000-0002-8508-6813

E-mail: e.marciniak@uw.edu.pl

Michał Naftyński

Badacz jakościowy pracujący jako wolny strzelec dla wielu agencji badawczych i instytucji. Badaniami jakościowymi zajmuje się od prawie 30 lat. Osobiście zrealizował ponad 1700 Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (Focus Group Interview – FGI) i około 3000 Indywidualnych Wywiadów Pogłębionych (Individual in-Depth Interview – IDI), czyli osobiście rozmawiał podczas badań jakościowych z około 15 000 respondentów. Specjalizuje się w respondentach wymagających komunikacyjnie (dzieci, osoby o niskim statusie społecznym). Studiował Socjologię na Uniwersytecie Warszawskim i Psychologię Społeczną w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie. Społecznik i działacz lokalny w swojej rodzinnej miejscowości – Łomianki.

Trener miękkich umiejętności psychologicznych (Twórcze Myślenie, Komunikacja). Praktykujący coach średniej i wyższej kadry menadżerskiej. Obecnie pracuje głównie w branży IT wspierając zespoły działające w metodykach zwanych jako Scrum Master.

ORCID ID: 0009-0005-1427-0671

E-mail: naftynski@gmail.com

dr hab. Dorota Ewa Piontek

Doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierowniczką Zakładu Komunikacji Społecznej na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM. Przez dwie kadencje była członkinią Zarządu Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej oraz kierowniczką Sekcji Komunikacji Politycznej. Autorka wielu publikacji z zakresu komunikacji politycznej i mediów, uczestniczka polskich i międzynarodowych zespołów badawczych, w tym europejskiego projektu dotyczącego populistycznego komunikowania politycznego. Ostatnie aktywności badawcze związane były z kierowaniem realizacją projektu dotyczącego doradztwa politycznego i lobbingu w Polsce i Niemczech oraz badań nad sposobami relacjonowania przez media pandemii COVID-19 w kontekście dezinformacji i wpływu na postawy i zachowania odbiorców.

ORCID ID: 0000-0002-6315-7609

E-mail: dorota.piontek@amu.edu.pl

dr hab. Cezary Smuniewski, prof. UW

Doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie i doktor habilitowany teologii. Profesor Uniwersytetu Warszawskiego zatrudniony w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych oraz w Interdyscyplinarnym Centrum Badawczym Uniwersytetu Warszawskiego „Tożsamość – Dialog – Bezpieczeństwo” (dyrektor). Prowadzi badania z zakresu: teologii, związków religii z polityką i bezpieczeństwem, aksjologii bezpieczeństwa, migracji, bezpieczeństwa społecznego, psychologii bezpieczeństwa, bezpieczeństwa zdrowotnego, patriotyzmu, edukacji, bezpieczeństwa na terenach postsowieckich.

ORCID ID: 0000-0002-8973-3539

E-mail: c.smuniewski@uw.edu.pl

dr Robert Miron Staniszewski

Doktor nauk humanistycznych, adiunkt, politolog. Związany z Instytutem Nauk Politycznych, a następnie Katedrą Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Założyciel oraz zarządzający międzyuczelnianym Labem badawczym, który realizuje projekt *Społeczna percepcja zjawisk i procesów w okresie transformacji systemowej w Polsce*. W ramach ww. projektu prowadzi pionierski cykl badań dotyczących *Społecznej percepcji uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez polskie państwo*. Członek zespołów badawczych zajmujących się m.in.: socjologicznymi i psychologicznymi uwarunkowaniami zmian świadomości społecznej Polaków w okresie transformacji systemowej, legitymizacją transformacji systemu politycznego oraz gospodarczego w Polsce, przekształceniami własnościowymi w tym prywatyzacją, metodologią badań społecznych oraz opinią publiczną. Autor licznych artykułów naukowych, analiz, ekspertyz oraz referatów opracowanych na zlecenie instytucji sektora publicznego oraz komercyjnego. Członek Rady Naukowej Dyscyplin Nauki o Polityce i Administracji oraz Nauki o Bezpieczeństwie na Uniwersytecie Warszawskim.

ORCID ID: 0000-0001-8458-4290

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Robert-Staniszewski>

E-mail: robert.staniszewski@uw.edu.pl

Katarzyna Szelest-Karpowicz

Politolożka, studentka politologii II stopnia na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania badawcze skupiają się wokół procesów komunikacji społecznej i politycznej, a także badań opinii publicznej oraz innych zjawisk społecznych. Członkini Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej.

ORCID ID: 0009-0007-8392-7926

E-mail: katarzyna.szelest2312@gmail.com

prof. dr hab. Jacek Wojnicki

Profesor zatrudniony w Katedrze Systemów Politycznych Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Naukowo zajmuje się od ponad 20 lat zagadnieniami kształtowania i funkcjonowania

systemów politycznych państw Europy Środkowej i państw bałkańskich, kwestiami partii politycznych i systemów partyjnych oraz administracji publicznej – zarówno rządowej, jak i samorządowej. Autor licznych monografii, artykułów naukowych, analiz, ekspertyz oraz referatów opracowanych na zlecenie instytucji sektora publicznego oraz prywatnego. Ekspert Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego. Kierownik Katedry Systemów Politycznych WNPiSM. Członek Rady Naukowej Dyscyplin Nauki o Polityce i Administracji oraz Nauki o Bezpieczeństwie na Uniwersytecie Warszawskim (pierwszej kadencji 2019–2020). Doświadczenie w administracji publicznej (Kancelaria Sejmu, Stołeczny Ratusz).

ORCID ID: 0000-0002-4289-989X

E-mail: jacekwojnicky@uw.edu.pl

dr hab. Teresa Zbyrad, prof. UR

Doktor habilitowana, od 2020 roku profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, socjolog. W 2003 roku uzyskała stopień doktora na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, a w 2015 roku habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przebieg pracy: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (2003–2012); Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie (2012–2020). Od 2020 r., Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Nauk Socjologicznych. Kierownik Zakładu Polityki Społecznej. Przewodnicząca Centralnej Komisji Egzaminacyjnej ds. specjalizacji w zawodzie pracownik socjalnych w latach 2017–2022, działającej przy Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej. Członek Rady CBOS (2022–2024). Członek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej, kadencja 2021–2026. Prezes Oddziału Regionalnego PTPS w Rzeszowie. Zainteresowania naukowe: socjologia rodziny, polityka społeczna, praca socjalna, socjologia zdrowia i choroby. Autorka wielu publikacji. Najważniejsze publikacje: *Od instytucji totalnej ku demokracji? DPS w Polsce* (Kraków 2014); *Małżeństwo i rodzina w procesie przemian sekularyzacyjnych* (Kraków 2020). *Z pamiętnika seniora. Wspomnienia mieszkańców domów pomocy społecznej. Studium przypadku* (Scholar 2022).

ORCID ID: 0000-0001-8124-8822

E-mail: tzbyrad@interia.pl

W monografii „Pomiędzy wojną w Ukrainie a wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku – diagnoza stanu polskiego społeczeństwa” autorzy nie udzielili odpowiedzi na pytania *Jaki będzie wynik wyborów?* oraz *Jak będzie wyglądała polska scena polityczna pod koniec 2023 roku?* Tym co stanowiło obszar analizy jest wielowymiarowa charakterystyka polskiego społeczeństwa w roku wyborczym, która uwzględnia przeszło sto zmiennych. Celem analizy jest przeprowadzenie diagnozy wszystkich istotnych aspektów życia Polek i Polaków zarówno dotyczących kwestii ekonomicznych, jak i poza ekonomicznych.

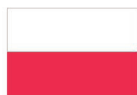
Każdy z wymiarów poddany analizie został zweryfikowany przez szereg wskaźników, a efektem badań są artykuły zamieszczone w niniejszej monografii w podziale na następujące tematy:

- Stosunek do demokracji (partycypacja polityczna, ocena instytucji politycznych).
- Postrzeganie polityki i polityków przez społeczeństwo polskie.
- Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce przed wyborami parlamentarnymi w 2023 roku oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju.
- Aktywność zawodowa i standard życia Polaków.
- Styl życia, cele w życiu, szanse i obawy Polaków w 2023 roku.
- Ocena zdrowia, zadowolenia z życia i stanu psychicznego Polaków.
- Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej w świetle wyników badań sondażowych zrealizowanych w latach 2022 i 2023.
- Praktyki religijne. W poszukiwaniu tendencji zachodzących zmian.
- Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy oraz migrantów przed wyborami parlamentarnymi w Polsce w 2023 roku. Postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją.
- Media jako źródło informacji o rzeczywistości społeczno-politycznej.
- Służba cywilna w Polsce w społecznej percepcji.
- Opinia wybranych grup społeczeństwa na tematy społeczno-polityczne. Raport z badania jakościowego przeprowadzonego metodą zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI).

Robert Miron Staniszewski

ISBN 978-83-8017-502-0
ISBN 978-83-8017-507-5

(wersja drukowana)
(wersja elektroniczna)

Publikacja sfinansowana ze środków budżetu państwa